

B u c o v i n a
în mărturiile veacurilor

Ion DRĂGUȘANUL

B u c o v i n a în mărturiile veacurilor

Editura *Mușatinii*
Suceava, 2014

Consiliul Județean Suceava

Președinte: *Ioan Cătălin NECHIFOR*

Vicepreședinți: *Ilie NIȚĂ, Alexandru RĂDULESCU*

Centrul Cultural „Bucovina“

Manager: Viorel VARVAROI

**Secția pentru Conservarea
și Promovarea Culturii Tradiționale Suceava**

Director: Victor T. RUSU

Editura „Mușatinii”

Suceava, str. Tipografiei nr. 1,

Tel. 0230 523640, 0757 076885 (I.D.)

Director general: *Gheorghe DAVID*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

tipar:

Grup Mușatinii

tipografie · editură · producție publicitară

SUCEAVA, tel.: 0230 523640

Prima atestare a Bucovinei

Răsfoind, pentru a nu știu a câta oară, în căutarea altor informații, paginile volumelor cu relatările unor „Călători străini despre Țările Române”, am dat, din întâmplare, peste o notiță a armeanului Martin Gruneweg, din 1582, în care acesta povestea: „am luat cunoștință de o altă țară, anume Moldova, care aici, în Polonia, e numită Valahia și pe care cărțile o numesc Valahia... Eu vreau să o numesc ca polonii, în mijlocul cărora am fost educat”¹.

În completare, parcă, Michael Bocignoli di Ragusa, scria, în 1512, despre Țara Românească: „Această Valahie se mărginește, dinspre răsărit, cu cealaltă Valahie, care e numită de unguri Moldova”².

A „numi precum polonii” și nu precum ungurii, care, ajungând la Câmpulung, apoi la Humor, văzuseră „valea largă și luminoasă” (în limba celtă, Mulda – toponim răspândit în întreaga Europă) și o numiseră ca atare, Mulda (ceva mai târziu, sub Bogdan I, și multă vreme după aceea, mai ales în spațiul islamic, i s-a zis Bogdania), mi-a atras atenția. Și, astfel, mi-am amintit de tratatul de la Lublau, din 15 martie 1412, prin care regele Poloniei, Vladislav Jagello, și regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, preconizau împărțirea nordului Moldovei între cele două regate catolice, ungurii urmând să stăpânească „Bucovina Mare”, deci regiunea dintre Carpați și Siret, iar polonii, „Bucovina Mică”, adică teritoriul dintre Siret și Nistru.

¹ ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, vol. I, Supliment I, Editura Academiei Române, 2011, p. 77

² Ibidem, p. 175

Să însemne asta că pentru partea nordică a Țării de Sus a Moldovei exista, în tradiția cancelariei poloneze și, implicit, în cea cărturărească, o denumire „Bucovina” pentru o regiune și nu doar pentru un codru?

Ca să găsesc răspunsul, mă pun iar pe răsfoit primele zece volume ale relatărilor călătorilor străini și văd că toți polonezii numesc regiunea nordică Bucovina, pădurea sau „codrul ei înfricoșător” fiind menționat ca al Bucovinei. Dacă pădurea s-ar fi numit Bucovina, călătorii poloni ar fi scris că au trecut prin „pădurea de fagi” (Bukowitz, în polonă) și nu „prin pădurea Bucovinei”.

Ca argumente pentru demonstrația finală, vă reproduc doar câteva fragmente de memorie veche a popoarelor mărturisitoare:

1). Andrei Taranowski, după 1570: „Cum am călătorit eu, din Polonia, spre Constantinopol, prin Moldova, prin așa numita **pădure a Bucovinei** (Bukowitz), unde, cu 73 ani în urmă, adică în anul 1497, au fost uciși de către moldoveni, într-o singură zi, 50.000 de poloni”³.

2). Anonim Polon, 23 septembrie 1620: „îi călăuzeau domnul Moldovei și Bucioc, prin **Bucovina** (Bukowitz), spre Sniatin”⁴.

3). Trei mărturii de Francois Paulin Dalerac, campania din 1685: „**Bucovinele sunt o regiune din țară**, acoperită de păduri întinse și tăiată de munți înalți, precum cei din Ardeni. Ea începe aproape de Hotin, pe Nistru, și se întinde dincolo de Prut, până departe în Valahia, la hotarele Moldovei și Transilvaniei, unde acești munți se împart în mai multe grupuri”⁵.

În 1686, trupele polone, cantonate la Pererita, „au rămas aici pe perioada întregii campanii și nu s-au alăturat oștirii decât după

³ Călători..., vol. I, 1968, p. 398

⁴ Ibidem, IV, p. 462

⁵ Ibidem, Supliment I, pp. 183, 184

întoarcerea ei spre Sniatin, dincoace de **Bucovinele cele mari**⁷⁶.

De la Roman, oastea polonă „a trecut Siretul, pentru a ridica tabăra pe celălalt mal și pentru a intra apoi în **marile Bucovine, care sunt un ținut înspăimântător**, închis între acest fluviu, munții Transilvaniei și Prut”⁷⁷.

NOTA I: Memoriilor lui Dalerac, apărute la Paris, în 1699 și, cu ediție pirat, în 1700, la Amsterdam, în 1699, sub titlul „Anecdotele Poloniei sau Memoriile secrete ale doamnei lui Ioan Sobieski, al treilea cu acest nume” pot fi contestate ca informație, pentru că Dalerac a scris după relatările altora (folosește pluralul Bucovina ca și marchizul de Bethune, ambasadorul Franței la Curtea polonă), din invidie față de gloria europeană a lui Jan Sobiecki. Dar urmează și alte mărturii:

4). Francois Gaston de Bethune, ambasadorul francez care îl însoțește pe Sobiescki în expediție: „S-a și alcătuit un detașament de trei mii de infanteriști pentru a asigura, prin două mari forturi, trecerea prin (codrul zis) **Bucovina**, unde armata polonă s-a aflat într-un mare pericol, anul trecut”⁷⁸.

În jurnalul său, găsim formulările, „Din **Bucovinele** de lângă valul lui Traian / 28 iulie 1686”⁷⁹:

„Mâine vom fi lăsat cu totul în urmă (**codrii**) **Bucovinei** și vom intra în câmpiile Moldovei”⁸⁰.

Pererita va fi „cea de-a treia fortificație, pe care am pus-o în

⁶ Ibidem, p. 190

⁷ Ibidem, p. 201

⁸ Ibidem, p. 404

⁹ Ibidem, p. 405

¹⁰ Ibidem, p. 405

stare de apărare, după trecerea **(codrului) Bucovinei**”¹¹.

„Zece mii de tătari și o mie de ieniceri turci o luaseră înaintea armatei noastre, spre a ne zădărnici trecerea prin **Bucovine**”¹².

„Socot campania ca și terminată, de îndată ce vom trece de **(codrii) Bucovinei**”¹³.

NOTĂ II: parantezele „(codrii)”, „(codrului)” sunt inserate de istoricii care au lucrat volumul, impunând, practic, o denaturare de semnificație, deci de adevăr.

5). Jacob Sobieski, VII, fiul lui Regelui Jan Sobiecki: „În această noapte (vineri, 26 iulie 1686 – n.n.), am dormit în împrejurimile localității Jucica, chiar **la intrarea în Bucovina**”¹⁴.

„Duminică, 28 iulie. Eram, acum, **chiar în Bucovina**, lângă întăriturile cele vechi. După prânz, regele a plecat să aleagă locul pentru întăritură și, chiar în acea zi, a și început să fie ridicată în **Bucovina**. Luni, 29 iulie. Am ieșit din Bucovina”¹⁵.

6). Philippe le Masson du Pont, francez, stabilit în Polonia, ca inginer militar în campaniile lui Sobiecki: „1673, noiembrie. Cum **pădurea Bucovinei** constă dintr-o serie de defileuri...”¹⁶.

„1685, sfârșitul lui septembrie – 12 octombrie. **Marele codru al Bucovinei**... are peste 30 de leghe în lățime și aproape tot atâta în lungime. Începe de la munții Carpați și merge până la fluviul Nistru”¹⁷.

Valul lui Traian „străbate în întregime **pădurea feroasă a Bucovinei**”¹⁸.

¹¹ Ibidem, p. 406

¹² Ibidem, p. 414

¹³ Ibidem, p. 415

¹⁴ Ibidem, p. 421

¹⁵ Ibidem, p. 421

¹⁶ Ibidem, p. 280

¹⁷ Ibidem, p. 287

¹⁸ Ibidem, p. 293

„Străbătând **Bucovina**, el a poruncit să se facă poduri peste locurile mai greu de trecut”¹⁹.

„Regele nu ieșise încă din **Bucovina**, când a și sosit o rudă a domnului Moldovei”²⁰.

7). Philippe Avril, în 1694: „Până să ajungem la Câmpulung, am fost nevoiți să trecem prin **renumitul codru al Bucovinei**, care are o întindere de peste 40 de leghe și este vestit prin marile victorii, pe care le-a dobândit, acum câțiva ani, hatmanul polon asupra turcilor și tătarilor... am scăpat teferi din **codrul Bucovinei** și am ajuns în câmpiile Moldovei”²¹.

8). Francisc Radzewski, 19 februarie 1700: „Solul, pornind din acel conac (Cernăuți – n.n.), a străbătut cinci mile mari prin **pădurea Bucovinei** și, de la Troian, drum neîngrijit, foarte greu de străbătut, tot pe dealuri și prin păduri foarte dese, până la Târgul Siret”²².

Toate aceste citate probează că, în documentele de cancelarie poloneză, dar și în mărturiile cu caracter istoric, **Bucovina însemna o regiune moldavă**, acoperită în bună parte cu păduri (de fag, dar și de stejar, și, mai ales, de molid, brad, pin, carpen, frasin etc.).

Etimologic, Bucovina (de la polonezul „bukowitz”) înseamnă „pădure de fag”, dar formulările de genul „codrul Bucovinei” probează că, printre polonezi, Bucovina însemna un toponim pentru regiunea cea mai nordică a Țării de Sus a Moldovei. Altminteri, am vorbi despre pleonasmul „codrul de fag al Codrului de Fag”.

După cum se știe, Moldova a fost, încă de la întemeiere, mai ales provincie vasală a Poloniei (căreia voievozii îi plăteau un tribut uriaș, adus la limite rezonabile de Bogdan II), uneori și a Ungariei,

¹⁹ Ibidem, p. 296

²⁰ Ibidem, p. 296

²¹ *Călători*, VIII, pp. 103, 104

²² Ibidem, p. 164

până la vasalitatea cu turcii, din 1456.

Primii voievozi moldavi, care cunoșteau cele două toponimii de cancelarii străine (polonă și ungară), își spuneau, adesea, în urice, stăpânitori ai „țării Valahe a Moldovei”, folosind, deci, și denumirea polonă a țării („provincie”, numită în documentele de cancelarie poloneze și maghiare). E drept că numele regiunilor nu erau menționate în practica elaboratelor de cancelarie domnească, țara fiind împărțită, odată cu Alexandru cel Bun, în ținuturi, iar localizările făcându-se cu recurs la numele unui pârâu sau râu din apropiere („pe Horaiț”, „pe Șumuz”, „pe Sirețel” etc.) și a unui ținut.

În aceste condiții, deși s-a tot crezut, dinspre istoricii români, că în uricul din 30 martie 1392 (cu transcripție voit fără majuscule), al lui Roman Vodă, vasal al Poloniei, nu se vorbea despre un toponim Bucovina, ci despre „natura” unei păduri întinse, ne vedem obligați să renunțăm la supoziții și speculații savante, caracteristice unui popor nemărturisitor și, deci, lipsit de memorie, recitind uricul așa cum a fost scris, deci sub influența toponimiei polone:

„Iar hotarul să fie... de acolo, drept la Bucovină, o movilă, și, de acolo, pe marginea Bucovinei, în sus, până la hotarul lui Șerb... până la **Bucovina cea mare**, pe unde iese drumul de la Dobrinăuți, la capătul Câmpului, și, de acolo, pe **marginea Bucovinei**, la deal, la vale”²³.

În aceste condiții (repetiție intenționată!) și în baza probelor și argumentelor, depuse în rândurile de mai sus, adevărata primă atestare documentară a Bucovinei, ca nume al unei regiuni istorice moldovenești, s-a făcut în data de **30 Martie 1392**.

²³ ACADEMIA ROMÂNĂ, *Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova, I, București, 1975, p. 3

Crimele voievodale

O mărturie a italianului Antonio Maria Graziani (1537-1611), făcută, cu ocazia unei călătorii prin Moldova, în anul 1564, mi-a atras atenția asupra unui domeniu interesant al istoriei noastre, cel al crimelor voievodale. Graziani susținea că „românii cinstesc pe regii lor, pe voievozi, ca pe Dumnezeu și îi slăvesc nespus de mult, fie ei și tirani în cârmuire. Dar, când li s-a scârbit de ei, nu numai că-i alungă din domnie, ci îi șiucid, uneori cu tot felul de chinuri, și la foarte puțini li se întâmplă să moară după legea firii”²⁴.

Cronicarul Grigore Ureche avea să concluzioneze cam la fel, după ce a constatat că, „prin Moldova este acest obicei, de pier, fără de număr, fără de judecată, fără de leac de vină, însuși părăște, însuși umple legea, și de acest noroc Moldova nu scapă, că mai mulți sunt de le este drag a vărsa sânge nevinovat. Apoi zic și dau vină locuitorilor, că sunt vicleni. Dar cui nu îi este urât a muri, cine n-ar pofți să viețuiască?”.

Cu astfel de avertizări, m-am văzut obligat să reiau, spre lectură, letopisețele și relatările călătorilor străini, care se referă, amănunțit, doar la evenimente tragice de mai târziu, și, pe neașteptate, am văzut zidurile Cetății Sucevei și ale Curții Domnești din Iași, dar și numeroase brazde, deja purificate de unduirea grâului, năclăite de

²⁴ ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, II, București, 1970, p. 383

sânge, bătute de suferință și de spirite pe vecie neîmpăcate. Am trăit ciudata senzație a pășirii profanatoare peste cadavre însângerate, deși iarba din preajma și din interiorul cetății din Suceava, de pildă, pare a fremăta doar mesaje glorioase, care ne pot împli de mândrie și de aura unui fals eroism, cu care ne împopoțonăm doar lustruindu-ne cu istoria pe care nu o cunoaștem decât secvențional, superficial și fără asumări de responsabilitate.

Ce tristă este, totuși, povestea „Eroului Creștinătății”, din moment ce toți nepoții lui Ștefan cel Mare au pierit uciși, unii pentru că îi semănau, alții, dimpotrivă, pentru că se rătăciseră! Cât de onestă este, oare, sfințenia, cu care românii i-au copleșit, întotdeauna, după el, memoria, când nepoții lui Ștefan cel Mare au fost șterși de pe fața pământului de „scârbirea” neîndurătoare a generațiilor următoare?

Despre primele decenii ale statalității moldovenești nu se știe mare lucru, pentru că, așa cum mărturisea Ureche, despre „ce se va fi lucrat, în zilele acestor domni, nu se află scris nimic... Cunoaște-se că au fost neașezați și de curând, de n-au avut cine scrie, nici vecinii, care nimica n-au lăsat neînsemnat, n-au știut de dâșii să scrie”, noi fiind, dintotdeauna, un neam nemărturisitor și fără de memorie, care, arar, de parcă și-ar căuta rădăcinile, doar se trufește cu mărturiile altora.

Conform mărturiilor străine, la care face mereu recurs Grigore Ureche, primele crime voievodale au început odată cu moartea lui Ștefan I (fiul lui Roman Vodă, care era fratele lui Petru Mușat, întemeietorul Sucevei), când feciorii lui, Ștefan și Petru, „pricinuindu-se pentru domnie” au supus tânăra țară unui război fratricid, Ștefan fugind în Polonia, de unde s-a întors cu oști, pentru a-l răpune pe fratele său, Petru Voievod. „Și, întâi, îi mergea cu noroc, iar, mai apoi, i-au amăgit ai noștri, de i-au băgat la codru și, fiind copacii întinați, pe lângă drum, i-au surpat asupra lor, unde, câți n-au pierit de copaci

i-au prins vii, pe care, mai apoi, i-a răscumpărat craiul Cazimir. Fost-au, într-acești robi, oameni mari: Zbigniev și Tecinschi, feciorul voievodului de Cracovia, trei steaguri a trei voievozi, al Cracoviei, al Sandomirului și al Liovului, și nouă steaguri boierești”.

Cum istoria statală a Moldovei începe, cu adevărat, odată cu Alexandru cel Bun (25 aprilie 1399), care a zidit două mănăstiri mari, Bistrița și Moldovița, în intenția și în reușita unei organizări administrative, politice și religioase temeinice, de aici, de la Alexandru cel Bun trebuie să înceapă și demersul dezgolirii sângelui, scurs pe sub ierburi și pe sub vremuri, pe dalele istoricității moldovenești.

Alexandru cel Bun a avut doi feciori, pe Iliaș și pe Ștefan, pe care i-a îndreptățit să domnească împreună, dar, „domnind țara Iliaș Vodă, împreună cu frate-său, Ștefan Vodă, apoi când a fost în anii 6952 (1444) mai, înaintea Rusaliilor, află vreme Ștefan Vodă ca să se curățească de frate-său, Iliaș, și să ție toată țara însuși; l-a prins și i-a scos ochii, după ce au domnit țara, amândoi, șapte ani. Și, de aici, a domnit singur Ștefan Vodă, nu multă vreme, numai 5 ani...

Roman Vodă²⁵, feciorul lui Iliaș Vodă, neputând răbda atâta nedumnezeire a unchiului său, s-a vorovit cu o seamă din curtea domnească și a prins pe unchiu-său, pe Ștefan Vodă, și i-a tăiat capul, și s-a apucat Roman de domnie, leatul 6956 (1448). De aici, Roman Vodă, neputând să-și îngăduiască vărul, pe Petru, feciorul lui Ștefan Vodă, pentru domnie, că cerca Roman să omoară pe Petru, a fugit Petru Vodă la unguri.

Acest Petru Vodă, dacă a pribegit în Țara Ungurească, de nevoia văru-său, lui Roman Vodă, la leatul 6957(1449), n-au făcut zăbavă multă, ci a dat cetatea Chilia ungurilor și, curândă vreme, ajutat de Ian Huniad, țiitoriu Țării Ungurești, a venit cu oaste și a împins pe Roman Vodă din țară, după ce a domnit Roman un an...

²⁵ Bunicul, după mamă, al lui Vlad Țepeș

Iar Roman Vodă, fiind seminție, dinspre mumă, craiului leșesc, lui Cazimir, a năzuit la dânsul și, făcând jalbă, a sfătuit craiul să-i tocmească sau cu tărie să-l puie la domnie...

Și a scos craiul șleahța rusească și de la Premișlia, de la Liov, de la Belz, de la Helm și de la Podolia, și mătușa lui Roman încă mersese acolo, căreia i-a dat craiul Colomeea să ție, și a purces craiul, cu oastea, de a venit până la Liov.

Ci, mai apoi, dacă a oblicit că Roman a murit, otrăvit de Petru Vodă, văru-său, s-a lăsat de acel gând”.

Povestea crimelor voievodale continuă cu și mai mare încrâncenare, dar o voi reda cu cât mai puține comentarii:

„Domnind Alexandru Vodă țara, venit-a cu oaste, vă leatul 6962 (1454), fiu-său, Bogdan Vodă. Însă așa zic că n-a fost Bogdan Vodă fecior cu cununie, ci copil lui Alexandru Vodă... Acest Bogdan Vodă este tată lui Ștefan Vodă cel Bun...

Vă leatul 6963 (1454), după doi ani ai domniei lui Bogdan Vodă, scrie letopisețul cel moldovenesc c-a venit, fără de veste, Petru Vodă, ce l-au poreclit Aron, și a aflat pe Bogdan Vodă la satul Reuseni, din jos de târgul Sucevii, și l-a lovit, vineri, în revărsatul zorilor, octombrie. Și acolo i-a tăiat capul lui Bogdan Vodă. De aici, a stăut la domnie Aron Vodă”.

„Ștefan Vodă, după doi ani ai domniei lui Petru Vodă Aron, ridicatu-s-a, de la Țara Muntenească, cu multă mulțime de oaste muntenească și din țară adunați, și a intrat în țară. Și, silind spre scaunul Sucevii, i-a ieșit înainte Petru Vodă Aron, pe Siret, la Doljești, la tină, și s-au lovit, în ziua Joii Mari, aprilie 12, și înfrânse Ștefan Vodă pe Aron. Ci Aron Vodă nu se lăsă cu atâta, ci de iznoavă s-a bulucit și al doilea rând; se lovi la Orbic și iar birui Ștefan Vodă. Și-l prinse pe Petru Vodă Aron și-i tăie capul, de-și răsplăti moartea

tătăne-său, lui Bogdan vodă”.

„Într-acesta an, 6994 (1486) martie, venit-a Hroiot, cu oaste de la ungur, asupra lui Ștefan Vodă, căruia i-a ieșit Ștefan Vodă înainte, cu oaste, pe Siret, la Șchei, și, dând război vitejește, dinspre amândouă părțile, într-o luni, martie 6 zile, pierdu Hroiot războiul și oastea, mai apoi și capul, însă cu mare primejdie lui Ștefan Vodă, că s-a pornit cu calul jos, puțin de n-a încăput în mâinile vrăjmașului său. Mai apoi, Hroiot, fiind prins viu de Ștefan Vodă, i-a tăiat capul”.

„Vă leato 7022 (1514) februarie 26, în al zecelea an al domniei lui Bogdan Vodă, fără veste a intrat în țară un Trifăilă, ce se făcea fecior de domn, venind din Țara Ungurească, cu unguri, și, iarna, când erau toți oștenii pe la casele lor. Ci, simțind ai noștri, s-au strâns, degrabă, din câți s-a putut, și i-au dat război, la pod, din jos de Vaslui, în februarie 27. Și, înfrângându-l ai noștri, i-au topit toată oastea și el a pierit, că, prinzându-l viu, i-au tăiat capul”.

„Într-acest an, 7031 (1523), în luna lui aprilie, în cetatea Hârlăului, Ștefan Vodă a tăiat pe Arbure hatmanul, pe care zic să-l fi aflat în viclenie, iar lucrul adevărat nu se știe. Numai atâta putem cunoaște că norocul fie unde are zavistie, ales un om ca acela, ce au crescut Ștefan Vodă pe palmele lui, având atâta credință și, în tinerețile lui Ștefan Vodă, toată țara otcârmuia, unde mulți vrăjmași i s-au aflat, cu multe cuvinte rele l-au îmbucat în urechile domnului său...

De care lucru, mulți înspăimântați din locuitorii țării au început a gândi cum vor lua și ei plată, ca și Arbure, că nu multă vreme după aceea, într-același an, au tăiat și pe feciorii lui Arbure, pe Toader și pe Nichita...

Așijderea, într-acest an, 7035 (1527), ianuarie patrusprezece zile, pristăvit-u-s-a Ștefan Vodă cel Tânăr, feciorul lui Bogdan Vodă, în cetatea Hotinului, și cu cinste l-au îngropat, în mănăstirea Putna,

care este zidită de moșu-său, Ștefan Vodă cel Bun; și au domnit 9 ani și 9 luni.

Scrie la un letopiseț moldovenesc că pe acest Ștefan Vodă l-a otrăvit doamna sa”.

Pe Ștefan Lăcustă, pus domn de boieri, cu învoirea turcilor, în septembrie 1538 (7047), „urându-l curtea toată, s-au vorovit o seamă de boieri din curtea lui, anume Găneștii și Arbureștii, și la așternutul lui, unde odihnea, l-au omorât, în cetatea Sucévii.

Începător și ațăător acestui lucru a fost Mihul, hatmanul, și Trotușanul, logofătul, de s-au vorovit, într-o seară, ca niște lupi gata spre vânat, ca să înece oaia cea nezlobivă, adică pe Ștefan Vodă și, dând învâțătură slugilor sale, ca toți să se înarmeze, și dându-le și jurământ, ca să le fie cu dreptate, s-au pornit cu toți. Și, într-un foișor, sus, în cetate, unde odihnea, la așternutul lui, au risipit ușa și, neștiind Ștefan Vodă nimica de aceasta, s-a sculat, fiind numai cu cămeșa, iară ei, cu toții, ca niște lei sălbatici au năvălit asupra-i și, multe răni făcându-i, l-au omorât și l-au scos afară. Această plată a luat Ștefan Vodă de la acei ce-i miluise.

Mai apoi, de la Dumnezeu, curând, peste puțină vreme, le-a venit și lor osânda asupra, de au luat și ei plată pentru moartea lui Ștefan Vodă...

Acei lei sălbatici și lupi încrunțați, anume Mihul, hatmanul, și Trotușanul, logofătul, dimpreună și cu alții, dacă omorâră pe Ștefan Vodă, cu toții au ridicat domn pe Alexandru Vodă, ce-i zicea Cornea, care fusese, atunci, portar la cetatea Sucevii, iar mai dinainte vreme, fusese slugă la Mihul hatmanul”

După doar două luni și trei săptămâni de domnie, Alexandru Cornea a fost mazilit, în favoarea lui Petru Rareș, care revenea la domnie, în Moldova, pentru a doua oară. Cornea a încercat să-i iasă, în cale, cu oaste, la Galați, dar „nimica nu a folosit, că, părăsindu-l ai săi, toți, a căzut în mâinile vrăjmașului său, Petru Vodă, și de sâng

a învățat Petru Vodă de i-au tăiat capul, dimpreună cu Pătrașco, care se ținea de dânsul, într-o miercuri, în luna lui februarie...

Petru Vodă, dacă a sosit la Suceava și s-a așezat la scaunul său, acolo a aflat în viclenie și pe Mihul, hatmanul, și pe Trotușanul, logofătul, și pâri Crasneș și pe Cozma, de la care multă pedeapsă și nevoie avusese Petru Vodă, în domnia dintâi, și pe care, când a pribegit Petru Vodă din țară, i-a fost închis în cetatea Romanului, având prepus de viclenie, cum s-a și arătat, mai apoi, adevărat că au fost vicleni. Și, deci, îndată a învățat de i-au prins și cu grele munci i-au muncit, mai apoi le-au tăiat și capetele”.

„Pe urma lui Petru Vodă Rareș, cu dragoste ridicară boierii, cu toată țara, pe Iliăș, fiu-său cel mai mare, la domnie, vă leato 7055 (1546), sâmbătă septembrie 3, că și firea, și fața îl lăudau să fie blând, milostiv și așezat, gândindu-se că va semăna tătâne-său. Ci nădejdea pe toți i-a amăgit, că dinafară să vedea pom înflorit, iar dinăuntru, lac împutit. Că având lângă sine sfetnici tineri turci, cu care, ziua, petrecea și să dezmierda, iar noaptea, cu turcoaice curvind, din obiceiurile creștinești s-a depărtat....

În domnia lui, sâmbătă, după Paști, au tăiat capul lui Vartic, hatmanul, în târgul Huși și l-au dus de l-au îngropat în mănăstirea Pobrata²⁶, în anii 7056 (1548) aprilie 7.

Mai apoi, între multe fărădelegi ce făcea Iliăș Vodă, umplându-l satana de învățătura lui, a lăsat domnia la mâna frăține-său, Ștefan Vodă și a mâni-sa, în anii 7059 (1551) mai 1, și el s-a dus la împăratul Suleiman, de a primitu legea lui Mohamed, lepădându-se de Hristos...

După ce s-a turcit, apucându-l și îndulcindu-l cu bine, l-au pus pașă la Dârstor, nume puindu-i Mahmet. Nici într-acea boierie, ce-i deduse împăratul, n-a trăit multă vreme, ci, după doi ani, îmbucându-l mulți din neprietenii lui cu multe cuvinte rele către împărat, a căzut la închisoare, că a trimis împăratul de l-au legat și i-au luat toată avuția.

²⁶ Mănăstirea Probota, deci „a fratelui”

Și, de aici, l-au trimis, peste mare, la Brusa, de l-au închis. Mai apoi, de inimă rea, peste scurtă vreme a murit și rău s-a dat sufletul său în mâinile diavolului, în legea turcească”.

„Ștefan Vodă Rareș... nu numai lăcomea și asupreală făcea, ci și curvie nespusă era întrînsul, nu erau fecioarele nebatjocorite, nu jupânele boierilor săi neasuprite...”

Petrecând aceste nevoi rele boierii și lăcuiitorii țării dinspre domnul lor, Ștefan Vodă, n-au mai putut suferi fărădelegile și răutățile lui, ci întâi s-au sfătuit, cu taină, ce vor face, ca să se poată curăți de dânsul. Și, sfătuindu-se, aceia și aflară sfat, ca să ajungă degrabă la boierii cei pribegi, care erau în Țara Leșească ieșiți, de multe nevoi. De aici, dacă au avut știre și răspuns de la dâșșii, cum ei vor veni, fără zăbavă, noaptea, cu toții s-au ridicat, la podul de la Țuțora și au tăiat ațele cortului asupra lui Ștefan Vodă și cu multe răni pătrunzându-l, a murit, după ce a domnit doi ani și patru luni, v leato 7060 (1552) septembrie...

Dacă uciseră boierii pe Ștefăniță Vodă, la Țuțora, cu toții s-au sfătuit și au ridicat domn pe Joldea și i-au dat pe Roxanda să-i fie doamnă, fata lui Petru Vodă Rareș, sora lui Ștefăniță Vodă...”

Dar nici Joldea nu a avut noroc, pentru că, după doar trei zile de domnie, boierii pribegi în Polonia, ridicându-l domn pe Petrea, stolnicul, sub numele de Alexandru Lăpușneanu, i-au ieșit în cale, la Șipote, și „neavând el nici o știre de nicăieri, l-a împresurat oastea cea leșească și l-a prins viu. Pe care, mai apoi, dacă a sosit Alexandru Vodă, l-au însemnat la nas și l-au dat la călugărie”. Cu fata lui Petru Rareș, Roxanda, s-a căsătorit, la Suceava, nu Joldea, ci Petrea, stolnicul.

Alexandru Lăpușneanu se avea bine și cu turcii, și cu polonii, dar nu și cu cazacii, care, sprijinindu-l pe Despot Vodă, l-au înfrânt,

în complicitatea cu unii boieri moldoveni, la Verbia, pe Jijia, în 18 noiembrie 1560, obligându-l pe Lăpușneanu să fugă la turci.

Despot Vodă a avut o domnie încurcată, mereu tulburată de pretendentul polon Wisnowiecki (care avea să moară, prins în cârlige, la Galata, în Istanbul) și de Ștefan Tomșa, dar și de Alexandru Lăpușneanu.

Despre moartea lui Despot Vodă, cronicarul, încurcat de sursele de informare ale vremii, povestește, în baza zvonisticii, frânturi de adevăr și de minciună:

„Ștefan Vodă Tomșa, după izbândă cu noroc, ce a bătut pe Vișnovetșchi, de iznoavă s-a întors spre Suceava. Și, strângând, țara, a înconjurat cetatea, unde era închis Despot Vodă, și a apropiat puștile, de o bătea. Într-acea multă gâlceavă și hreamăt, se auzea, dinlăuntru, că Despot, presupunând de viclenie pe căpitanul pedestrașilor, anume Dervici Pătru, că s-a ajuns cu Tomșa și va să-i dea cetatea, a scos sabia și l-a omorât. Într-aceia, slujitorii, văzând năpasta și moartea căpitanului lor, mare zarvă făcură și întâi se ispiteau să omoare pe Despot Vodă, apoi să sfătuiră că vor zice că nu pentru căpitan l-au omorât, ci au viclenit pe domnul lor și s-au lăcomit, de au luat bani de la Tomșa Vodă. Și așa rupseră sfat, ca să trimită, să le jure Tomșa, să fie ei slobozi, iară ei să-i deschidă cetatea și să hălăduiască ei și de nume de viclenie să se curățească. Așa luând adeverință de la Tomșa, au deschis cetatea...

Despot Vodă, dacă văzu că l-au viclenit toți boierii și l-au părăsit toți slujitorii, și țara s-a ridicat asupra lui, și ajutor, de unde avea nădejde, de la prietenul său, de la Laschi, nu-i vine, așa văzând pierirea lui, sosită la capul său, îmbrăcat domnește a ieșit afară din cetate, mai sus de Suceava, la Areni, unde era țara adunată, și se închină Tomșii. Iar Tomșa cu multe cuvinte l-au mustrat, aducându-i aminte de multe lucruri fără de lege ce făcea, că nu numai țara pustia și bisericile dezbrăca, ci și de lege își râdea. Cu aceste cuvinte

muștrându-l, Tomșa l-a lovit cu buzduganul și, deci, toată oastea s-a lăsat la dânsul, unde, acoperindu-l mulțimea, cu multe răni i-au pătruns trupul. Și așa au fost sfârșitul lui Despot Vodă, după ce a domnit trei ani. De aici, s-au lăsat în pedestrime, de i-au tăiat și i-au snopit, unora le-au tăiat urechile și nasurile”.

Despre uciderea lui „Dervici Pătru”, de fapt Petru Devay, relatează Stanciul, aprodul din camerele Domnului, într-o mărturie, dată sub jurământ, în fața senatului maghiar, care ancheta moartea lui Despot Vodă:

„Eu am fost în casa lui Despot, când venea Martin Farkas și-l pâra pe Petru Devay, și-i tot soptea la ureche sărmanului mau stăpân, până ce l-a chemat, o dată, la sine pe sărmanul Petru Devay. Atunci, Martin Farkas a așezat, după ușă, un maur, ca, în clipa când va intra, să-l izbească cu buzduganul, de după ușă.

Când a intrat Petru Devay, maurul l-a lovit de două ori, dar acela a smuls bâta din mâna maurului. Când a văzut aceasta, Martin Farkas a sărit asupra lui Petru Devay, l-a străpuns cu sabia și l-a ucis. Devay, înainte de a fi ucis, a zbierat că l-au auzit cei din cetate. Eu (Stanciul, aprodul) am șters sângele și, împreună cu un om, am dus cadavrul și l-am ascuns într-un dulap.

Darabanții și călăreții au alergat la fața locului și au pășit fățiș în contra lui Despot, cerând să dea seama pentru ce a fost ucis Devay. Nu a spus altă pricină, ci a luat totul asupra-și, zicând că el l-a ucis...

Știu și aceea că cei din cetate au ales de comandant, împotriva lui Despot, pe Martin Farkas. Și îndată au jefuit comoara lui Despot, el, împreună cu tâlharii lui. Atunci, bietul Despot a trimis oameni între răsculați, să asculte ce vorbesc. Aceștia, întorcându-se, i-au spus că Martin Farkas vorbea astfel:

– Am prădat averile lui Despot; dacă va izbuti să scape, vom pieri cu toții, până la unul; să lucrăm, însă, împreună, ca să nu scape,

ci să moară, căci, dacă scapă trădătorul, noi suntem pierduți, fiindcă sosește Laski cu ajutoare!...

Știu și aceea că Martin Farkas a mers, cu Petru Szekely, fără învoirea lui Despot, la dușman și a făgăduit cetatea și pe Despot, cu doisprezece tovarăși. Cei din cetate credeau în vorba lui ca în Sfânta Scriptură. Căci el amăgea, pe cei din cetate, cu vorbe ca acestea:

– Uite, ne-am înțeles să vă lase să ieșiți în pace, cu tot avutul vostru; nici lui Despot nu-i vor face nici un rău, ci-l vor duce înaintea sultanului...

Și lui Despot i-au vorbit tot așa, dar sărmanul Despot nu i-a crezut, fiindcă știa că l-au vândut. Bietul Despot a căzut, de două ori, în genunchi, înaintea lor și i-a rugat:

– Nu se află o slugă credincioasă, care să-mi taie capul, cu sabia mea însămi, ca să nu fiu dat unei morți atât de îngrozitoare?

Ba și-a luat și gulerul, ca să-i poată tăia capul. În ziua premergătoare, Despot se pregătise, cu câțiva tovarăși, ca să iasă, prin deschizătură, și să meargă undeva; eu încă eram cu el, căci așa i-a fost dorința. Dar, când a prins de veste Martin Farkas, cu hoții lui, i-au sărit în cale, zicându-i:

– Unde vrei să mergi, măria ta? N-ai să mergi! Nu se mai poate! Mai bine să moară un om, decât să piară atâția creștini!...

Apoi, a pus păzitori la uși și la ferestre, ca să nu se poată depărta. Când a văzut Despot că e înconjurat de dușmani, înăuntru, ca și în afară, a căzut, din nou, în genunchi; plângând și rugându-l ca să-i taie, mai bine, capul, zicea:

– Mergeți voi afară din cetate: toate averile mele fie ale voastre! Voi rămânea, cu grecii și cu ceilalți, care-mi sunt credincioși; rămân eu și țin pază, până îmi sosește ajutorul.

Când auziră aceasta, Martin Farkas și tovarășii lui mutară pe toți oamenii, din cetățuia dinăuntru, în cea dinafară, ca nu cumva Despot să ia putere asupra lor. De aceea, au dat poruncă aspră ca, sub pedeapsa de moarte, să nu cuteze cineva a merge la Despot. Au rupt

lacătele de pe pivnițe și au băut îngrozitor de mult.

Spune, apoi, Martin Farkas că Laurențiu Kis ar fi prădat visteria și ar fi luat vasele de argint aurite ale lui Despot. Cu ce obraz poate spune astfel de minciuni, când știe Dumnezeu, și știu și oamenii, că el n-a jefuit, nicăieri, nimic, căci le furase pe toate Martin Farkas, înainte. Știu despre ce vase vorbește Martin Farkas. Pe acelea le-a legat Despot, într-o pătură albă, și mi le-a dat, zicându-mi:

– Mergi și du-le gazdei mele, Laurențiu Kis, căci îi datorez mult!

Eu am voit să le duc, dar n-am putut, căci erau prea grele; le-am dat, deci, unui ușier grec, chior de un ochi, pe nume Pavel. De aceea, Martin Farkas pe nedrept învinuiește pe Laurențiu Kis. Eu mărturisesc că nimeni nu a fost cu atâta credință față de Despot ca el, până la sfârșit. Căci zăcea rănit de moarte, totuși s-a scoborât și a strigat:

– Vitejilor, băgați de seamă ce faceți! Vă conjur, în numele lui Dumnezeu, gândiți-vă la cinstea voastră, căci, după astfel de faptă, cum veți mai mânca pâinea în Ungaria? De ar fi să ieșiți, de aici, numai în cămașă, tot apărați viața stăpânului vostru!”²⁷.

Mărturia lui Stanciu a fost întărită și de Ștefan Horvath, fostul „căpitan de pedestrime al bietului Despot”, care declara, în fața senatului, că Farkas și complicii lui l-au scos pe Despot din cetate, prin deschizătură, „iar moldovenii și servitorii fiului regelui (Ioan Sigismund Zapolya) l-au dus dintre noi și l-au tăiat”²⁸.

Andrei Tarnowski, paharnic de Halics, confirma, în parte, spusele lui Grigore Ureche, notând, în 1570, cu referire la Suceava, că aici, „acum cinci ani, Despot Vodă a fost trădat de unguri și tăiat

²⁷ ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, II, București, 1970, pp. 302-304

²⁸ Ibidem, p. 306

în bucăți de moldoveni”²⁹.

Ștefan Tomșa avea să fie înlocuit, în scaunul domnesc, din voia turcilor, în 1564, după o victorie asupra muntenilor, cu Alexandru Lăpușeanu. „Văzând Tomșa Vodă că împotriva acelei puteri nu va putea sta, cu sfetnicii săi, cu Moțoc, vornicul, și Veveriță, postelnicul, și cu Spanciog, spătar, a trecut în Țara Leșească și s-a așezat la Liov, după ce a domnit cinci săptămâni”.

În Polonia, „Craiul, pentru pacea ce-o avea cu turcul, și pentru multă pâra ce avea cu turcul, și pentru multă pâra, că-l pârau leșii pentru moartea lui Vișnovețski și pentru slujirea a mulți, ce o făcuse, a trimis pe sluga sa, pe Crasițski, la Liov, de i-au tăiat capul Tomșii și lui Moțoc, vornicul, și lui Spanciog, spătarul, și lui Veveriță, postelnicul, pe care i-au îngropat, afară din târg, la mănăstirea Sfântului Onufrie. Și așa a fost sfârșitul Tomșei”.

În Moldova, „Alexandru Vodă, dacă s-a curățit de toată grija din afară și a adus pe doamna sa, Roxanda, și pe fiii săi, din Țara Muntenescă, a vrut să se curățească și de vrăjmașii săi, cei din casă, pe care îi presupuse el că pentru vicleșugul lor a fost scos din domnie, și a învățat, cu taină, într-o zi, pe lefegii săi, pe care i-a avut străini, de i-au supus în curte cea domnească, în Iași. Și i-a chemat, pe obiceiul boierilor, la curte, care, fără nici o grijă și de primejdie ca aceea negândindu-se, dacă au intrat în curte, slujitorii, după învățătura ce au avut, închis-au poarta și, ca niște lupi, într-o turmă fără de nici un păstor, au intrat într-înșii, de-i snopeau și-i junghiau, nu numai pe boieri, ci și pe slujitori. Nici alegeau pe cei vinovați, ci unul, ca altul, îi puneau supt sabie, cădeau mulțime, iar dinspre zăbrele săreau afară, de-și frângeau picioarele. Și au pierit, atunci, 47 de boieri, fără altă curte, ce nu s-a băgat în seamă. Și, așa, după atâta nedumnezeire, îi părea că și-a răscumpărat inima”.

²⁹ Ibidem, p. 398

Și Alexandru Lăpușneanu avea să moară ucis, în martie 1568, pentru că, „temându-se doamnă-sa să nu pățească mai rău decât alții, l-a otrăvit și a murit. Și cu cinste l-au îngropat, în mănăstirea sa, Slatina, ce este de dânsul zidită”. Un cronicar anonim maghiar scria, în 1568, că Alexandru Lăpușneanu („voievodul Sandrin al Moldovei”) „a murit de friguri și au rămas după el doi fii, cel mai mare, Bogdan, și cel mai mic, Petru”. Bogdan l-ar fi trimis pe fratele său, Petru, să locuiască la Bârlad, iar acesta, „înțelegând gândul rău al fratelui său, voievodul, că acesta ar vrea să pună să-l omoare, a fugit în Turcia, la Poarta sultanului”³⁰.

Fiul lui Lăpușneanu, Bogdan, pârât la Istambul, de fratele său, Petru, și de partizanii acestuia, după moartea mamei sale, Roxanda (12 noiembrie 1570, fiind înmormântată la Slatina), a fost mazilit, găsindu-și refugiu în Polonia, și înlocuit cu Ion Vodă cel Cumplit sau Ivonia, cum i se spunea în cancelariile occidentale.

Ion Vodă cel Cumplit (1572-1574), sprijinit de turci, în dauna lui Bogdan Lăpușneanu, care a fugit în Polonia, „spre postul cel mare a venit în Iași și a șezut în scaun, în luna lui martie, în anii 7080 (1572). Și, arătându-se groaznic, ca să-i ia spaima toți, nu de alta se apuca, ci de cazne groaznice și de vărsări de sânge, și tăie pe Ionașco Zbiera, în ziua de Paști, și multe cazne făcea”. Vărsările de sânge îi vizau pe boierii nefavorabili, Ionașco Zbiera, cu o tentativă anterioară de a-și însuși tronul Moldovei, fiind unul dintre aceștia.

În doar doi ani de domnie, Ion Vodă a atras atenția Europei, bătăndu-se ba cu polonezii, ba cu turcii, și câștigând bătălie după bătălie, împreună cu cazacii, care-l sprijineau. În cele din urmă, trădat de cumnatul său, Ieremia Cernăuțeanu, și pe cale de a fi înfrânt, s-a predat turcilor, care-l amăgiseră cu promisiuni.

³⁰ Ibidem, pp. 391, 392

„Văzând Ion Vodă tocmeala și făgăduința mare și jurământul tare, de la turci, că-i vor face pe voie de toate, cum a poftit el, s-a gătit să meargă la pașa, în tabăra turcească, și a împărțit tot al său, ce a avut, între cazaci, și de la toți și-a luat iertăciune, și însuși la tabăra turcească a mers.

Acolo, dacă l-au dobândit, cu multă mânie l-au muștrat, și l-au dat, de viu, de l-au legat de cozile a două cămile și l-au slobozit prin tabără, de l-au fărâmat (atuncea zic să fi zis Ion Vodă: „Caută că eu multe feluri de morți groaznice am făcut, iară această moarte n-am știut să o fi făcut!”).”

Polonezul Maciej Strykowski mărturisea, în 1575, că a văzut capul lui Ion Vodă Viteazul și pe cel al lui Vintilă Vodă, pe care Ion Vodă îl pusese pe tronul țării românești, domnind doar... patru zile, expus pe porțile curții domnești din București: „am văzut capul tău, o, tu, Ivonia cel viteaz, împreună cu al lui Draculina, căruia i-ai dat o țară nouă”³¹; „Capul său l-am văzut eu însumi, în 1575, pironit pe porți, la București”³².

Pe tronul moldav, turcii l-au instalat pe Petru Șchiopul, în 25 iunie 1574, dar, în 1577, apare Ivan Potcoavă, cu 330 de cazaci, care valorau cât o oștire, și îi alungă și pe polonii, sosiți în sprijinul lui Petru Șchiopul, dar și pe domn, care fuge, în Muntenia, unde fratele său era voievod. În cele din urmă, trădat de ai săi, amenințat și de o oaste ungurească, Potcoavă pleacă la leși, care îl bagă în închisoare „și, peste puțină vreme, i-au tăiat capul”, Petru Șchiopul revenind pe tron, în 1 ianuarie 1578. Cum cazacii revin, conduși de Alexandru, fratele lui Potcoavă, Șchiopul părăsește tronul, în 9 februarie, iar după ce strânge oaste muntenească, ungurească și turcească, revine

³¹ Ibidem, p. 448

³² Ibidem, p. 455

la Iași, în 12 martie, noaptea, iar după o serie de hărțuieli, inclusiv prin păduri, „pe Alexandru l-a prins viu, dimpreună cu boierii lui”.

Petru Șchiopul a fost mazilit, în 2 decembrie 1579, pe tronul Moldovei fiind instalat, în 17 februarie 1580, Iancu Sasul, care nu era pe placul țării, și din pricina lăcomiei, dar și pentru că nu era ortodox.

„Multe lucruri spurcate și nedumnezeiești făcea Iancul Vodă, în domnia sa, că de răutățile lui toată țara și boierii se oțărau, că legea creștinească nu o iubea, la avuție lacom și prădător, țara cu dările o îngreua și era om curvar peste seamă, că nu numai afară, ce nici de curtea sa nu se ferea, că jupânesele boierilor, de la masa doamnei sale, le scotea, de le făcea silă. Acestea toate neputând suferi boierii, mai vârtos Movileștii, vlădica Gheorghe, Irimia, vornicul, care, mai apoi, a fost și domn, și frate-său, Simion, paharnicul, Balica, hatmanul, s-au sfătuit, pe taină, ca să pribegască. Care, întâi, și-au făcut prilej, cu voia lui, ca să meargă, să sfințească mănăstirea Suceviței, și, apoi, cu toții au trecut la Țara Leșească, alții la turci, alții la munteni, alți printr-alte părți. Mergând, deci, jalbă la împărăție despre risipa țării, i-au luat domnia și au dat-o lui Petru Vodă Șchiopul”, a doua lui domnie începând în 17 octombrie 1583, odată cu domnia lui începând, iarăși, hărțuiala căzăcească. Atât de des și de încrâncenați veneau cazacii, în pradă, încât, în 1591, Petru Șchiopul a renunțat la tron și a plecat în Germania.

Iancu Sasul a fugit în Polonia, unde, din ordinul regelui, a fost decapitat, la Lvov.

Din 1591, Moldova a avut, în Aron Vodă, singurul voievod evreu, dar trecut la catolicism, din istoria sa, căruia „nu-i era grijă de altă, numai afară de a prăda și dinlăuntru, nu să satura de curvie, de jocuri, de cimpoiași, care îi ținea de măscării”. Mazilit și imediat repus în scaun, Aron Vodă „a repezit pe credinciosul său, pe Oprea,

armașul cel mare, cu cărți, ca să cuprindă scaunul, și cu catastif, ca pe toți, pe câți a vrut el, să-i prindă și să-i ție la închisoare, până va veni și el la scaun”.

Deși era bine văzut de Aron Vodă, Grigore Ureche a fugit în Polonia, iar letopisețul său se întrerupe brusc, fiind continuat, ulterior, de Miron Costin. Dar și Aron Vodă avea să cadă, „fiind luat în prinsoare cu mare batjocură”, de o ceată de secui, în complicitate cu ungurii de sub comanda hatmanului Ștefan Răzvan, pentru că refuzase să depună jurământ de credință față de principele Transilvaniei și, drept consecință, „Aron a fost socotit drept trădător și învinuit că s-ar fi înțeles cu turcii”³³. Avea să moară, în scurtă vreme, pare-se că otrăvit, în închisoare, la Sibiu.

A urmat o scurtă domnie a vornicului Ștefan Răzvan, apoi, din 1595, cea a lui Ieremia Movilă, cel care, de altfel, avea să-l supună pe Răzvan Vodă, în Cetatea Sucevei, unei cumplite morți.

Ieremia Movilă, în ciuda legendărilor propagandistice bisericești, era un om rău, rudimentar, meschin, „un țăranoi ceva mai răsărit” – cum îl caracteriza Zamoyski, care, nu numai că nu a stat să asculte „Liturgia până la capăt”, cum susținea Grigore Ureche, ci, ca și atunci când avea să-l urmărească Mihai Viteazul, a fugit din calea oștilor de secui ale lui Răzvan Vodă, direct la Hotin. Prins în bătălie, de polonii lui Stanislaw Chanski, Răzvan a fost ucis în cetatea Sucevii, „nu în aceeași zi, ci în următoarea”, când s-a întors Ieremia de la Hotin și când „a fost tras în țeapă, iar hatmanul, fratele său, a fost tăiat, la care el privea din țeapă încă viu”³⁴. Sau, cum scrie Miron Costin, cu o mare doză de omisiune, „când l-au adus pe Răzvan la Ieremie Vodă, după câțava mustrare, i-au tăiat îndată capul și l-au pus într-un par, împotriva cetății”.

³³ ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, III, București, 1971, p. 262

³⁴ Ibidem, p. 662

Ieremia Movilă, domn nevolnic și păgubos pentru țară, mort în 1606 (deși cronicarul menționează anul 1608), a lăsat, după sine, și mai mari „amestecături și zarve pentru scaunul țării”, după cum zice și Miron Costin, fratele lui Ieremia, Simion Vodă, fiind „otrăvit de cumnată-sa, de doamna lui Ieremia Vodă, trăgând domnia, mai curând, la feciorii săi, temându-se că se vor întemeia feciorii lui Simion Vodă la domnia țării”.

„Stănut-a la mari amestecături și zarve scaunul țării, după moartea lui Simion Vodă (în 1611 – n.n.), căci erau feciori de-ai lui Ieremia Vodă trei, Constantin Vodă, Alexandru Vodă și Bogdan Vodă, iar ai lui Simion Vodă erau cinci feciori, Mihăilaș Vodă, Gavril Vodă, Pătrașco Vodă, Moise Vodă și Ion Vodă.

Deci, se împerecheaseră boierii și, cu dâșșii, și țara, în două părți; o parte țineau cu casa lui Ieremia Vodă, iar altă parte țineau cu casa lui Simion Vodă.

Și, întâi, era mai tare partea lui Mihăilaș Vodă, feciorului lui Simion Vodă, cel mai mare, încât a căutat Constantin Vodă, feciorul cel mai mare al lui Ieremia Vodă, și cu boierii din partea lui, a ieși cu fuga din Iași. După care, trimițând Mihăilaș Vodă, în goană, oștenii au ajuns carele boierilor și câțiva boieri de-ai lui Constantin Vodă, la Mălăiești, și i-au jefuit.

Marginile Țării Leșești, mai toate, erau tot de oamenii lui Constantin Vodă stăpânite, cumnați, domni mărgineni, cum erau Potoțceștii, Vișnoveceștii, Corețchii, toți cu cuscria legați, căci a avut Ieremia Vodă trei fete, măritate în Tara Leșească, tot după oameni mari.

Îndată ce au înțeles că au scos feciorii lui Simion Vodă pe feciorii lui Ieremia Vodă din scaunul țării, au purces Vișnovețchi și cu câțiva din Potocești, cu oști, asupra lui Mihăilaș Vodă.

Avea și Mihăilaș Vodă, pe lângă oastea de țară, puținei tătari și turci. Care turci la război n-au vrut să meargă, ci au privit de departe.

Fost-a acest război, între veri, pentru domnia țării, la Ștefănești, și a înfrânt partea lui Constantin Vodă pe partea lui Mihăilaș Vodă.

Și au părăsit țara feciorilor lui Simion Vodă, unii în Țara Ungurească, alții la turci au mers. Unul dintre dânșii, Pătrașco Vodă, a ajuns de a fost mitropolit la Kiev, cu vestită mitropolie și arhimandrie la mănăstirea mare, care este numită, pe limba rusească, „Pecerschi”, unde stau trupuri, moaște ale multor sfinți întregi, prin peșteri, și până astăzi, cu multe minuni”.

„În acest timp, un anume Ștefan (Tomșa al II-lea – n.n.), care se afla, atunci, la Constantinopol, și care, prin bani și alte meșteșuguri, își câștigase, de mult, bunăvoința unuia din viziri, anume a eunucului Mehmet Georgianul, care era, atunci, caimacan, precum și a câtorva pașale, a știu să se folosească de aceste greșeli (înscăunarea copilului Constantin Movilă, la îndemnul mamei sale, dar fără încuviințarea turcilor – n.n.), despre care a fost înștiințat, după cum era firesc, și, dându-se, în chip mincinos, drept fiul unui domn ce răposase, Aron, care fusese voievod al Moldovei, înainte de răposatul domn Ieremia, izbuti, prin intrigile sale, să fie admis la domnie de către sultan. Și când el i-a făcut cunoscut, prin intermediul vizirului, că Constantin avusese îndrăzneala să se instaleze în domnie, cu de la sine putere, și că nu vrea, nicidecum, să recunoască pe sultan ca suveran al său și că nici nu vrea să plătească birul anual, care era de 40.000 de țechini, el, sultanul, porunci lui Husein Aga, care înseamnă general de armată, să plece, fără întârziere, în Moldova, cu mari forțe armate, spre a instala pe Ștefan și a-l proclama voievod, împotriva tuturor acelor care ar voi să se împotrivească.

Potrivit cu acest ordin, Husein Aga și Ștefan au plecat, din Constantinopol, cu o armată de 20.000 de oameni, turci, români și tătari, și 12 tunuri, fără a-și destăinui gândul, pentru a nu da lui Constantin timpul de a chema ajutoare și de a fi cu ochii în patru.

Așadar, principele Constantin, neavând cunoștință despre

plecarea lui Husein Aga și a armatei sale, trimisă pentru a-l alunga, decât atunci când se aflau la trei sau patru zile depărtare de Iași, tot ce a putut face a fost să adune vreo 10.000 de oameni, pedestri și călări, cu care hotărî, după sfatul lui Potocki, să se apere”. Iar după victoria armatei care îl sprijinea pe Ștefan Tomșa, „prințul Constantin a rămas în lotul tătarilor”, dar, „pe când îl duceau și treceau peste Nistru, se spune că el s-a aruncat în apă, gândind, cumva, să scape înot sau poate nevoind să scape dezastrului”³⁵.

Epoca însângerată a Movileștilor s-a încheiat, deci, după cum relatea gentilomul fancez Charles de Joppecourt, citat mai sus, cu una și mai dură, cea a lui Ștefan Tomșa al II-lea, domnitor de o cruzime nemaîntâlnită (Joppecourt îl caracterizează drept „mișel din fire – așa cum sunt toate sufletele crude”³⁶), dar și ctitor al mănăstirii Solca. Domnia lui Tomșa începe, practic, cu victoria, din 1611, de la Cornul lui Sas, pe Prut, împotriva oștilor polone ale lui Potocki, și prin prinderea lui Potocki, dar și a lui Constantin Vodă, pe care tătarii lui Cantemir au vrut să-l ducă, în secret, plocon hanului, dar, la trecerea Niprului, după cum relatează Miron Costin, barca s-a scufundat, iar Constantin Movilă a murit înecat. Dus la Istanbul, Alexandru Vodă a trecut la mahomedanism, căpătând un rang nobiliar în structura uriașei împărății.

După Victorie, Tomșa s-a scăldat, pur și simplu, în sângele boierilor movilești. „Domnia lui Ștefan Vodă Tomșa, cum s-a început, în vărsări de sânge, tot așa a trăit. Avea un ȝigan calò, ce se zice pierzător de oameni, ȝigan gros și mare de trup. Acela striga, de multe ori, înaintea lui, arătând pe boieri: „S-au îngrășat, doamne, berbecii, buni sunt de junghiat!”. Ștefan Vodă râdea, la aceste cuvinte și dăruia bani ȝiganului”.

³⁵ ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, IV, București, 1972, pp. 386-388

³⁶ Ibidem, p. 389

Charles de Joppecourt relatează despre cruzimea lui Ștefan Tomșa: „Voievodul Ștefan abia s-a văzut în scaun... și a și plănuit să omoare pe cei mai mulți boieri, precum și pe cei mai puternici din țară... A început cu boierul Botoșan (Pătrașcu, ureadnic de Botoșani), fratele doamnei, văduva lui Ieremia, pe care l-a tras, din neomenie, în țeapă, împreună cu încă doi boieri de seamă, ca și când ar fi fost tâlhari înveterați, și, neajungându-i acest măcel dintâi, curând după aceea, a pus să fie ridicați, dintr-odată, 75 de boieri, cărora le-a tăiat pe loc capul, fără să ierte pe nici unul, cu toate stăruințele puse de neamurile lor, învinuindu-i că au uneltit împotriva lui, deși nu avea nici o dovadă”³⁷.

Legendară cruzime a lui Ștefan Tomșa al II-lea este mărturisită, în baza surselor, și de Giovanni-Battista Malbi, care susținea, în 1620, că Tomșa „a pus de a tăiat, numai dintre boieri, vreo 342, fără a mai socoti oamenii de rând, pentru a le lua averile. S-a menținut la domnie trei ani și jumătate... În cele din urmă, a fost înlăturat de o răscoală neprevăzută, cu sprijinul polonilor”³⁸.

Doamna lui Ieremia Movilă, sprijinindu-se pe boierii fugari, dar și pe armatele ginerilor ei poloni și, în primul rând, pe ale lui Wisniowiecki și ale lui Korecki, viitorul ei ginere, a vrut să-l facă domn, mai întâi, pe fiul ei Alexandru, care avea doar 15-16 ani, care a răzbit, după o serie de bătălii victorioase, până în Iași. „Doamna, care se afla încă în Polonia, fiind înștiințată de toate aceste fericite izbânzi, s-a întors în Iași și a adus cu ea și pe principele Bogdan, cel mai tânăr fiu al ei, și pe domnița Alexandrina, fiica sa, care nu era încă măritată”³⁹, dar „principele Wisniowiecki, care era de religie

³⁷ ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, IV, București, 1972, pp. 389, 390

³⁸ ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, IV, București, 1972, p. 439, 440

³⁹ ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, IV, București, 1972,

ortodoxă, pregătindu-se să se împărtășească, de Crăciun, după datina lor, preotul care îi slujea, de obicei, drept duhovnic, s-a lăsat cumpărat cu bani de către dușmanii lui și a otrăvit pâinea nedospită, pe care o întrebuințează ei, în loc de ostie; principele, primind-o astfel, puțin după aceea s-a îmbolnăvit foarte rău și durerile i s-au înțetit într-atât, încât a murit a doua zi, după chinuri cumplite”⁴⁰.

Preotul ucigaș (exista, deja, o tradiție a otrăvirii cu anafură, din care făcea parte chiar și mitropolitul Anastasie Crimca) a avut parte de o moarte cumplită: „s-a pregătit anume un scaun mare de sârmă, pe care a fost așezat acel criminal și, după ce a fost bine legat, din toate părțile, s-a făcut foc, de jur-împrejur, la așa depărtare, încât, mai bine de douăsprezece ceasuri, după aceea, a fost auzit scoțând strigăte înfiorătoare și văitându-se cu deznădejde, de durerile de nesuferit, pe care le îndura, înainte de a muri”⁴¹.

Între timp, adică spre sfârșitul lunii februarie a anului 1617, sprijinit de turcii lui Iskender și de muntenii lui Mihnea Vodă, Tomșa intra în Moldova, pustiind cu foc târgurile pe care le cucerea, iar Alexandru Movilă s-a retras, cu armatele lui, la Hotin, de unde, în martie, au pornit un contraatac puternic, izgonindu-l și urmărindu-l cu oști, pe Tomșa, din Moldova, în Țara Românească. O răscoală a orheienilor întrerupe urmărirea, dar Ștefan Tomșa este luat captiv, din Brăila, de către Ibrahim Pașa, odată cu schimbarea vizirului. Dus la Istanbul, Tomșa, ctitorul mănăstirii ortodoxe Solca, trece la mahomedanism.

Conform letopisețului lui Miron Creștin, care îl cam ignoră pe Alexandru, nu el, ci mezinul lui Ieremia Movilă, Bogdan, îndemnat de mama sa și de cumnații săi poloni, ar încercat, în 1615, după spusa lui

p. 390

⁴⁰ ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, IV, București, 1972, p. 401

⁴¹ Ibidem, p. 401

Costin, să-l îndepărteze pe Tomșa de pe tron, dar tentativa s-a soldat cu movila de la Tăutești, sub care au fost îngropați leșii. Apoi, când Tomșa se retrăgea în Muntenia, doamna lui Ieremia Movilă și-ar fi instalat feciorul pe tronul din Iași, apoi ar fi intrat în tratative cu turcii, care, fără să-l facă domn pe Bogdan Movilă, pe Tomșa „l-au mazilit, luându-l, în obezi, din Țara Muntenească, iară domnia, în locul lui, au dat-o Radului Vodă, care are nume în țară, de-i zic Radul Vodă cel Mare”. Îndreptându-se spre Iași, turcii i-au împrăștiat pe poloni, luându-i în captivitate pe Bogdan Vodă și pe mama lui, pe care au violat-o, legenda „rușinării” de la Sucevița nefiind decât o legendă, adaptată și răspândită de călugări. Bogdan, ultimul voievod din ramura Movileștilor, a murit în captivitate, la turci.

Charles de Joppecourt, martor activ al evenimentelor, susține că Alexandru Movilă ar fi fost sfătuit de Mihnea Vodă să se retragă în Polonia, în vara anului 1617, atunci când turcii se pregăteau să intre în Moldova, pentru a-l pune domn pe Radu Șerban Vodă, dar Movileștii nu au ascultat, deși nu se mai puteau baza pe armatele lor, neplătite la timp. Curând după aceea, „prinții Alexandru și Bogdan au fost predați, împreună cu mama lor, lui Iskender Pașa, care i-a dus la Constantinopol, unde, curând, apoi, s-au turcit”⁴².

Îmbolnăvind-se Radu Vodă și părăsind, după doar trei ani, de bună voie domnia, turcii l-au înscăunat pe Gaspar Grazziani, fostul tălmaci italian de la Istanbul, dar care, foarte curând, avea să intre în legături secrete cu polonii, care l-au și ajutat să dejoace o primă tentativă turcească de mazilire. În cele din urmă, Gașpar avea să fie ucis de boierii săi, Șeptilici și Goia, pe malul drept al Prutului, într-o vreme de mare zavistie între oștile răsăritului. „Plătit-au, apoi, cu capetele această faptă și Șeptelici, și Goia, de la Alexandru Vodă, pe lege dreaptă, de le-a tăiat capetele și trupurile le-a aruncat în ieșitoare.

⁴² Ibidem, p. 414

Și cu cale le-a făcut, că, după scârnavе fapte, scârnavе morți vin. Iară bietul Bucioc, vornicul, în braniște, acum, a năzuit, la un fin al său, anume Toader, brănișterul, unde locuia acel Toader, singur, nimerit, din risipă, fără slugi pe lângă sine, precum în vremea aceea, în risipa oștii așa aducea. Și, cu multă rugămintе și juruită către finul său, s-a oploșit, în vicleană făgăduința lui. Apoi, a doua zi, l-a legat finul și legat l-a dus la Schinder Pașa (O, să nu-l ierte Dumnezeu pe un fin ca acela!). Și dacă l-a dus la Schinder Pașa, acesta a pus, îndată, de l-au înțepat pe Bucioc, săracul”.

În jurnalul de campanie „a panului Stanislav Zolkiewski, cancelar și hatman mare al Coroanei polone, în anul Domnului 1620”, se susține că, după bătălia de la Țuțora, în 20 septembrie 1620, copleșiți de turci fiind, unii „au sărit în Prut, și anume: starostele de Camenița, domnul Moldovei – căci pielea lui era în joc, fiul voievodului Podoliei, Tyszkeiwicz, Bucioc și foarte mulți alții, după ei. Unii s-au înecat, iar alții, trecând Prutul înot, au căzut în mâinile dușmanilor. Și anume s-au înecat aceștia: domnul Moldovei, starostele de Camenița, fiul voievodului Podoliei și mulți alții”⁴³.

Într-o altă relatare, se spune că, în 20 septembrie, Gașpar Vodă „a fugit, noaptea, cu moldovenii care erau cu el, dar țărani i-au oprit și i-au ucis. Pe unul, anume Bucioc, l-au prins viu și l-au adus la Iskender Pașa, care a poruncit să-l tragă în țeapă”⁴⁴.

După moartea lui Gașpar Grazziani, pe tronul Moldovei a urcat Alexandru, feciorul lui Iliaș și, deci, nepotul lui Petru Rareș, care s-a născut, pe vremea captivității tatălui său, în Rhodos. În vremea fragilei sale domnii, turcii, conduși de sultanul Osman, au dus o încrâncenată bătălie a Hotinului, din vara și toamna anului 1672, în ciuda faptului că, în răsăritul imperiului, se ducea un alt război, pentru păstrarea Babilonului. După pacea din 29 septembrie

⁴³ Ibidem, p. 452

⁴⁴ Ibidem, p. 478

1672, pârât de voievodul muntean Radu, pentru lipsa de implicare în război, Alexandru abia scapă de moarte, dar „de urgie n-a hălăduit, că, până la Hotin, tot a fost legat și pus în obezi, și, toată vremea aceea, cât a fost împărăția la Hotin, tot a fost la închisoare, până la întorsul împărăției spre Țarigrad”.

După mazilirea lui Alexandru Rareș, turcii l-au readus în scaun pe sângerosul Ștefan Tomșa al II-lea, acum mai blând și, deși trecuse la mahomedanism, harnic în a-și dura ctitoria ortodoxă, mănăstirea Solca, pe care o sfințea în 1622. Între timp, Osman era ucis de ienicerii săi și înlocuit cu Mustafa, unchiul sultanului, care avea să-l mazilească pe Tomșa, după o a doua domnie pașnică și chibzuită, Ștefan Tomșa al II-lea murind, în curând, la Istanbul.

După Tomșa, pe tronul Moldovei a urcat dușmanul său de o viață, fostul voievod muntean Radu Vodă, căruia vremurile și cronicarul i-au zis „cel Mare”, pentru că „fost-a acest domn, Radu Vodă, deplin la toate și întreg la fire. Cuvântul ce-l grăia ca o pravilă era tuturora, județele cu mare dreptate și socoteală le ținea, fără fățarie, cu cinste”, dar, „om boleac fiind”, Radu Vodă a murit, la Hârlău, în anul 1625, pe tron urcând, din voința boierilor moldoveni, hatmanul Miron Barnovschi, din neamul Movileștilor, însemnat ctitor de biserici și mănăstiri. Mazilit și înlocuit cu domnul muntean Alexandru, fiul lui Radu Vodă, Barnovschi s-a retras în Polonia, la moșia sa de la Ustia, refuzând să meargă, după obicei, la Constantinopol, „la Împărăție”.

Au urmat trei domnii scurte, de câte jumătate de an, a pomenitului Alexandru Vodă, a lui Moise Movilă, feciorul lui Simion Movilă, și a lui Alexandru Iliaș, mazilitul de după bătălia Hotinului, care „tot pe acea cale, ca și la domnia dintâi a purces lucrurile”, neîngrijindu-se de țară, dar plănuiind uciderea celor mai importanți boieri, în frunte cu Vasile Lupu, viitorul domn, și cu „postelnicul

Costin”, în ziua de Paști. Și-atunci, Vasile Lupu „a ridicat țara” împotriva grecilor, pe care se baza Alexandru, sfetnicul cel mai important al lui Alexandru Iliaș Vodă, grecul Batiste, sfârșind cumplit, într-un adevărat linșaj public, săvârșit în șesul Bahluiului, când țaranii, „fără de nici o milă, de viu, cu topoarele l-au făcut fărâme”.

Alexandru Iliaș, protejat de boierii țării, a ajuns, în cele din urmă, la Dunăre, iar de acolo, la Constantinopol, boierii alegându-l domn, în locul său, pe Miron Barnovschi, în condițiile în care hatmanul Vasile Lupu a refuzat, deocamdată, o astfel de cinste.

Iubit de moldoveni, om religios până la bigotism, Miron Barnovschi avea să cadă victimă intrigilor lui Vasile Lupu, fiind închis, împreună cu boierii săi, Ghenghea, logofătul, Bașotă, hatmanul, Cehan, vornicul, Roșca, vistiernicul, și cu postelnicul Costin, la Constantinopol, când a plecat să depună jurământul de credință, apoi, în 16 iunie 1633, turcii „i-au tăiat capul... Trupul, după pierire, a stătut înaintea curții împărătești până îndesară”.

Domn al Moldovei a fost pus, pentru a doua oară, conform opțiunilor boierilor, Moise Movilă („și dintr-acest an sunt începute și zilele vieții mele”, scria Miron Costin), iar Vasile Lupu, care se temea de mânia boierilor lui Barnovschi, eliberați din închisoarea de la Constantinopol, a fugit din Iași, vreme de câteva zile stând „tupilat, aicea, în țară, prin păduri”, apoi fugind, prin Țara Românească, la Istanbul, pentru a țese noi intrigi, care aveau să rodească în primăvara anului 1634, când Moise Movilă a fost mazilit „și s-a dat domnia lui Lupu Vasilie vornicul... Iară Moise Vodă, cu casa lui și cu Costin hatmanul, dintre boieri, a trecut în Țara Leșească”.

Despre a doua căsătorie a lui Vasile Lupu, cu Ecaterina Cerkeza povestește Nicolo Barsi di Lucca, care, în 1639, la întoarcerea

din Crimeea, îl întâlnește pe „un sol al domnului Moldovei, care fusese în Circasia să caute o mireasă tânără și frumoasă pentru domnul său. Acesta, având învoire de la han, a străbătut întreaga Circasie și, în cele din urmă, a găsit o fată de o frumusețe neobișnuită. După ce a dat o mie de ducăți tatălui, cinci sute mamei și o mie hanului, a venit, cu ea, în orașul Bagceserai, unde mă găseam și eu”. În 19 august 1639, la Oz, „pe la orele 2 din noapte, a venit la sol chehaia pașei de Silistra... și a cerut solului, în numele stăpânului său, pe principesa circasiană. Solul i-a răspuns că el nu ar putea-o da, deoarece ea îi fusese încredințată de către marele han, dar că va merge însuși să vadă pentru care motiv stăpânul acestuia îi aduce această jignire. Chehaia s-a mulțumit cu acest răspuns... Sosind în fața pașei, l-au salutat și acesta i-a întrebat unde este circasiana. Ei au răspuns că tânăra aceea este viitoarea soție a domnului Moldovei și că le fusese încredințată de marele han. Turcul a întors vorba, zicând că un ghiaur, cum este domnul Moldovei, nu putea lua de soție o musulmană. Ambasadorul a răspuns că circasiana era și ea creștină și că, prin urmare, înscrisura era foarte potrivită. Turcul nu a voit să mai stea de vorbă și i-a reținut pe trimiși până dimineață, spunând că el o vrea, fie ce-o fi, pe circasiană și că el va trimite la han, să vadă dacă cele ce au spus ei sunt adevărate. Dimineața, trimișii s-au întors, au luat-o pe circasiană, din trăsura în care stătea, și au așezat-o într-un car cu două roate, aflat lângă locul unde mă odihneam eu, ascunzând-o, astfel, pentru ca turcii să nu o poată găsi și recunoaște. Totuși, după ce au căutat-o și acolo unde poposeau locuitorii, deoarece nu o găsiseră unde erau moldovenii, deodată au văzut-o lângă mine, împreună cu o altă tânără, dar roabă, nu mai puțin frumoasă decât mireasa și cu un copilăș, fratele acesteia, care și el părea odrasla unui zeu. Turcii s-au repezit și au luat-o, pentru a o duce la pașă, și ea, văzându-se prinsă, a început să plângă amar, împreună cu copilul, care, deși era mic, știa, totuși, ce nenorocire era să te găsești în mâinile necredincioșilor”⁴⁵.

⁴⁵ ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, V, București, 1973,

Pașa s-a îndrăgostit de logodnica lui Vasile Lupu, „spunând că este un om mort, dacă ea nu-l ajută”, trimișii l-au anunțat pe voievod despre poveste, iar acesta s-a plâns Porții, trimițând și un plocon de trei mii de ducați pașei, care, în cele din urmă, mai cere încă două sute de ducați și o lasă pe circasiană să plece spre Iași.

Frământata domnie a lui Vasile Lupu, prin urzeli dobândită, avea să sfârșească tot prin urzeli, logofătul Gheorghe Ștefan, finul voievodului, sprijinit de Ciogolești și de ardeleni, izgonindu-l din Moldova, în 1653, și însângărând Moldova, cu o puzderie de bătălii, vreme de câțiva ani, ani în care „s-au arătat semne”, ba o cometă, ba o eclipsă de soare, care nu prevesteau nimic bun, deși, în timpul domniei lui Gheorghe Ștefan, care s-a sfârșit cu mazilirea din anul 1657, viața în Moldova „a fost cu mare belșug țării, în toți anii domniei sale, care s-au trăgănat tocmai 5 ani, în pâine, în vin, în stupi, mare roadă în toate. Om deplin, cap întreg, fire adâncă, cât poți zice că nasc și în Moldova oameni”.

Doar ipocrizia patriotardă îl poate determina pe un român moldovean, cât de cât conștient de sine, să fie mândru de trecutul neamului său de după Mușatini. Pentru că, imediat după moartea lui Petru Rareș și după uciderea tuturor nepoților lui Ștefan cel Mare, noi nu mai avem istorie, chiar dacă tot vehiculăm numele unor aventurieri nenorociți, puși pe căpătuială, care ne-au transformat țara, cu o inimaginabilă ritmicitate, într-o jalnică pustietate. O succesiune de tiranii străine, slujite de mercenari străini, vânturate ca pleava de jocurile de interese în zonă, ne țin loc de istorie, devin pâcla trasă peste imaginea generațiilor de străbuni, ascunse prin munți și prin păduri, dar găsite și prădate de oști de pradă străine chiar și acolo, în preistoria pe care noi am tot fost condamnați să o tot reluăm, tot mai

fără de repere și fără de statornicie, tot mai fără de orizont. Tocmai de aceea, de-a lungul vremilor osificate, care ne țin loc de istorie, întâlnim mărturii zguduitoare, precum cea a lui Paul de Alep, referitoare la ritualurile pascale ale moldovenilor, în anul 1653, pe care doar poporul nu le respectă: „Cât despre oamenii țării, ei nici nu postesc, nici nu se roagă, nu au nici un fel de religie; sunt creștini doar cu numele. Preoții lor sunt cei dintâi care-și încep ziua la crâșmă. E ceea ce am văzut în țara Moldovei”⁴⁶.

Trecutul trebuie, fără îndoială, cunoscut, dar nu pentru a ne făli cu el, ci pentru descălcirea minților, atunci când avem de optat pentru viitor. Trecutul trebuie cunoscut doar pentru a refuza, astăzi, lipsa de solidaritate, ca expresie a unei conștiințe obștești, care, la noi, din păcate, nu a existat niciodată, dincoace de Mușatini. Și nici nu există, încă.

Revenind la hronicul cumplitei noastre înstrăinări (destinul mioritic al resemnării istorice), vom vedea că în statalitatea moldavă domină, mereu și mereu, intriga, dezbinarea și crima, pe fondul acesta conflictual săvârșindu-se veșnica noastră izgonire din viitor.

Conflictul pentru putere dintre Vasile Lupu și Gheorghe Ștefan, naș și... fin, este tipologic pentru tradiționala și neostenita luptă românească pentru putere, în care nimic nu mai contează, în care orice crimă își află justificarea, iar descrierea acestui conflict a fost făcută, în deplină cunoștință de cauză, ca martor ocular, de către Paul de Alep, însoțitorul Patriarhului de Damasc, Macarie, în două călătorii în Moldova:

„Vasile Vodă fusese nașul marelui logofăt (Gheorghe Ștefan) și doamna îi fusese nașă; îl iubea nespus de mult și nu-i ascundea

⁴⁶ ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, VI, București, 1976, pp. 56-60

nici una din tainele sale, căci îi era foarte apropiat. Odată, l-a trimis la Rakoczi, craiul maghiarilor ca sol, el s-a dus și a uneltit, împreună cu acesta, pentru a înlătura pe Vasile din scaun, sub cuvânt că domnul ar fi trimis un sol la turci, pentru a le oferi bani, ca să numească pe fratele său crai al maghiarilor; și l-a făcut pe Rakoczi să creadă. De asemenea, domnul îl trimisese în solie la voievodul Matei, al Țării Românești, și Gheorghe Ștefan l-a mințit în același chip, spunând că el trimisese la turci, să-l răstoarne, pentru a lua scaunul Țării Românești pentru fiul său, voievodul Ștefăniță. Acela l-a crezut, de asemenea.

Muntenii au scris craiului ungurilor și ei s-au înțeles cu logofătul Gheorghe Ștefan ca acesta să ajungă domn al Moldovei, cu sprijinul lor și cu ajutorul oștirilor lor. El nu a încetat să trimită răvașe și să uneltească, până ce a câștigat pe boierii din Moldova, datorită urii clocotitoare pe care o nutreau împotriva lui Vasile, a boierilor lui și, mai ales, împotriva neamului lui grecesc; în plus, pentru că domnul avea un nepot, care stricase patru mii de fete, iar când părinții lor se plângeau împotriva acestuia, nu puteau să-l dovedească vinovat, pentru că el pătrundea, pe neașteptate, noaptea, prin case, lua fetele cu sila și altele la fel.

Timp de trei ani, Gheorghe Ștefan a folosit numai vicleșuguri tainice, pentru a-și atinge țelul, prin uneltiri, chiar și la Istanbul, iar turcilor le-a plăcut aceasta.

Apoi, Vasile l-a chemat pe Gheorghe Ștefan și i-a dat zece mii de dinari, ca să-i pună în siguranță. S-a folosit de șiretlicuri și și-a trimis soția în satul lui, Bogdana; după aceea, într-o zi anumită, i-a arătat domnului că ea este bolnavă, dar era un vicleșug. Atunci, domnul i-a dat voie să se ducă la ea. După ce își bătuse astfel joc de domn, el slobozise pe faimoșii seimeni, ostași viteji, care erau în slujba domnului, de ani de zile, și al căror corp era alcătuit din greci, sârbi, bulgari și alții. Pentru ca să scape de ei, folosise vicleșugul, spunând domnului: „Nu ai dușmani, de ce să faci toate aceste cheltuieli?”.

În fiecare sâmbătă, dimineața, din post (Postul Paștelui anului

1653), el slobozea un număr oarecare de steaguri de seimeni, până le-a dat drumul tuturor. Vicleșugul său a izbutit pe de-a-ntregul, căci oastea țării a trădat pe domn.

Vasile Lupu a ieșit din Iași, în Joia Mare, și dacă nu și-ar fi trimis nepotul (paharnicul Ștefăniță), cu oastea, să strice un pod mare, care era în calea dușmanilor săi, aceștia l-ar fi prins în oraș. Într-adevăr, au întârziat două zile, ca să dreagă podul. El a plecat, dar ei nu l-au ajuns.

Îndată după plecarea leului (adică a domnului), groaza și înfiorarea au cuprins populația orașului, căci locuitorii țării s-au schimbat toți, în tâlhari răzvrățiți. Toți negustorii și orășenii s-au adunat și și-au dus lucrurile în mănăstiri; s-au întărit acolo, făcând baricade de trăsuri, în jurul fiecărei mănăstiri. O mare spaimă domnea printre ei și noi o împărtășeam, căci, în toată viața noastră, nu fusesem martori la astfel de întâmplări⁷⁴⁷.

În ziua de Florii, deci în 2 aprilie 1653, Gheorghe Ștefan a intrat în Iași, iar boierii i s-au închinat. Paul de Alep îl însoțea pe Patriarh, la biserica Sfântul Nicolae, pentru a săvârși slujba Învierii. Apoi, sărbătorile religioase au fost abandonate, pentru că începea războiul cu cazacii, care aveau să-l alunge pe noul domn în Transilvania. „Apoi, cazacii s-au împrăștiat prin munți și păduri și au prădat pe locuitorii țării, care fugiseră. Au despuiat chiar și pe femeile acestora, au prădat bisericile și mănăstirile, pentru că acolo își căutaseră scăparea”⁷⁴⁸.

Vasile Lupu s-a întors, de la Camenița, unde fugise, abia în 28 aprilie, dar, în zilele de până la Rusalii, ciocnirile cu oștile lui Gheorghe Ștefan au fost dese și pline de cruzime, soldându-se, în final, cu o înfrângere a cazacilor și cu fuga lui Vasile Lupu, „înaintea joi

⁴⁷ Ibidem, pp. 75-77

⁴⁸ Ibidem, p. 83

Înălțării”⁴⁹, sfârșitul definitiv al domniei lui Vasile Lupu petrecându-se la începutul lunii iulie 1653 („Înfrângerea a avut loc miercuri, 6 iulie, la amiază”⁵⁰, la Târgu Frumos), când Vasile Lupu fuge și se stabilește în căzăcime, lăsându-și familia în Cetatea Sucevei, apărată de cazacii lui Timuș Chmelnicki.

„Nenorociții de negustori și ceilalți oșteni greci și cazaci o luaseră la fugă, acolo unde nu au găsit adăpost și unde și-au întâlnit dușmanii. Vederea li se întunecase și ei se aruncaseră într-o câmpie de grâu, care, în această țară, întrece, de obicei, în înălțime, statura unui om. Picioarele cailor s-au împotmolit, iar dușmanii lor, ajungându-i din urmă, i-au măcelărit, cu lovituri de săbii și de lănci...

Hatmanul, fratele domnului, care era în vârstă, s-a împotmolit, cu calul său, ca și ceilalți, în ogorul cultivat. Atunci, dușmanii lui, ungurii, l-au ajuns și l-au rănit, și, când i s-a prăbușit calul la pământ, ei l-au luat în prinsoare și l-au trimis în țara lor”⁵¹.

Asediul Cetății Suceava a început „în dimineața zilei de luni a postului Maicii Domnului”⁵², Timuș murind, lovit de o ghiulea, în 15 septembrie 1653, după ce „dărâmasse mănăstirea armenescă și ucisese pe vartabed, pe preoți, pe călugări și pe toți armenii care se adăpostiseră acolo”⁵³, doar ca să le confişte averile, predarea cetății făcându-se în 6 octombrie.

După Gheorghe Ștefan (mazilit, cu o săptămână înainte de Paștele anului 1657), a urcat pe tronul Moldovei un negustor, pe care Vasile Lupu îl promovase în dregătorii moldovenești, „fiind de un neam cu dânsul, arbănaș”, Ghica Vodă, care fiind capuchehaie la

⁴⁹ Ibidem, p. 88

⁵⁰ Ibidem, p. 92

⁵¹ Ibidem, pp. 93, 94

⁵² Ibidem, p. 96

⁵³ Ibidem, p. 99

Istanbul, „cum s-a prilejit (când Gheorghe Ștefan a refuzat să meargă la Poartă, pentru „sărutarea poalei împărătești”), a ieșit la domnie”. În primul an de domnie, Ghica Vodă „bătrânul” a tot încercat să-l prindă pe Gheorghe Ștefan și să-l dea pe mâna turcilor, dar, cum nu a izbutit, s-a mulțumit, în cele din urmă, să-i dea robi tătarilor pe oștenii moldoveni, care slujiseră în oastea fostului voievod, „care faptă necreștinească nimeni nu o laudă”, apoi, ajungând la Iași, „a mai omorât pe niște vornice ai lui Ștefan Vodă, fără nici o vină, numai că au fost slugi”. „Și, cu aceste fapte, a ieșit Ghica Vodă vărsător de sânge, la vârsta bătrâneților, ce era”.

Au urmat vremuri sângeroase, cu o campanie în Ardeal și cu numeroase bătălii și „harțuri” prin Moldova, cu schimbare de tronuri (în Moldova, Constantin Vodă sau „afurisitul, numit Constantin Cârnul” – cum îl numea Evlia Celebi⁵⁴, iar în Muntenia, Ghica Vodă), dar și cu o concluzie tulburătoare a polcovnicului cazac Hanenko: „O, Doamne, cum n-ai dat toate unor neamuri? La noi, la cazaci, de ai fi dat aceste locuri, cine ar putea să intre în țara noastră?”.

Pus, pe neașteptate, domn în Moldova, fiul lui Vasile Lupu, Ștefăniță („Atunci, vreo zece mii de ghiauri, albi ca zăpada, l-au așezat la domnie pe Ștefan cel Tânăr, ducându-l la Curte”, spune Celebi⁵⁵), s-a dovedit a fi un domn slab până la nevolnicie, care a și fost alungat, curând, din Iași, de oștile ardelenesti ale lui Constantin Vodă Cârnul, cel care îl alungase pe Ghica Vodă din Muntenia, apoi se bejenise prin Ardeal. Sprijinit de tătari, Ștefăniță Vodă revine în Iași, în zilele în care tatăl său murea, la Istanbul, în închisoare, dar se comportă ca o marionetă „nevolnică” a turcilor, care au de dus, prin Moldova, prin Ardeal și prin Ucraina, propriile lor bătălii, în care avea să cadă, răpus de o boală ciudată, și Ștefăniță Vodă, fiul lui Vasile Lupu.

⁵⁴ Ibidem, p. 342

⁵⁵ Ibidem, p. 343

Tronul vacant a fost ocupat, ca urmare a unei solii boierești, de vornicul Eustratie Dabija. „Dabija Vodă, aici, în țară, domnind cu pace și cu domnie așezată, cu țară întemeiată, era om bun și blând, fără nici o răutate. Și, neîmplinind bine 4 ani ai domniei lui, fiind și om bătrân, a plătit și el datoria cea de obște, de-a murit”, în scaunul domnesc urcând, pentru doar șase luni, Duca Vodă cel Bătrân, apoi Iliăș Vodă, feciorul lui Alexandru Vodă, timp de trei ani, apoi, iarăși, Duca Vodă, într-o a doua domnie, care a ținut tot trei ani, până la revolta boierilor împotriva promovării de dregători greci, când Duca Vodă fuge la Istambul:

„Venind Duca Vodă cu a doua domnie în țară, se arătase la fire mai aspru, decât cum era în domnia dintâi... Iar în al treilea an al domniei lui, la vleoato 7180, ridicatu-s-au Hânceștii, cu toți orheienii și lăpușnenii, cu oaste asupra lui, pentru urâciunea grecilor, pe care îi adusesese, prea mulți, de la Țarigrad. Și, mai ales, pentru Cuparești (familia Ruset), ce era aici, în țară. Deci, venind Hâncul și cu Durac serdariul, aici, în Iași, cu toate oștile, strigau să prinză pe greci, să-i omoare. Fugit-a toată boierimea, care încotro a putut. Iar Duca Vodă, văzând că s-a ridicat atâta țară asupra lui, a ieșit din curtea domnească, cu toată casa lui, și-a purces, în jos, spre iaz. Iar Hânceștii au intrat în curte și prin casele boierești și negustorești, prin târg, strigând și jefuind. Și, prinzându-i pe greci, pe câți i-au găsit, pe toți i-au omorât.

Duca Vodă a trecut, deodată, peste Dunăre, și cu o seamă de boieri, iar o seamă trecuseră în Țara Muntenească. Și isprăvindu-și Duca Vodă, de la Poartă, și-a luat tătari, câți i-au trebuit, de i-a trimis, cu Alexandru Buhuș, ce era, pe acea vreme, serdar, de-au lovit prin oastea Hânceștilor, la Iepureni, și i-au bătut pe Hâncești, și i-au împrăștiat.

Iar tătarii, după ce au bătut pe Hâncești, pe mulți oameni au robît, dintr-acele ținuturi, și pe mulți, dintre căpetenii, căpitani,

hotnogi, prinzându-i, i-au spânzurat, și pe unii i-au înțepat.

Duca Vodă, după ce s-a întors de peste Dunăre, iarna era mare, atunci. Hânceștii, atunci, nu știm, n-au vrut sau n-au îndrăznit să-i facă vreun rău domnului. Ci pentru doi, trei vinovați, au pierit mulți nevinovați, și s-au potolit toți. Numai numele Hânceștilor a rămas în pomenirea oamenilor, de atunci, până astăzi”.

Cam așa arăta, în fond, istoria Moldovei, de care suntem atât de mândri. Stăpâneau străinii și îi udao brazdele cu sânge mai mult moldovenii, sătenii plecând, generație, după generație, în robie, pe meleaguri aspre și străine. Iar istoria îi tot ignoră pe acei „mulți oameni”, pe care i-au robit prădalnicii, devenind, în cele din urmă, un hronic sângeros al neputinței, care să ne țină loc de istorie.

Din când în când, pe aceste locuri văduvite de istorie, speranța născocea miracole, pentru că acesta și este rolul speranței, acela de a da mulțimii putere de viață:

„Într-acest an, făcutu-s-a și o minune mare, arătare la Hotin, într-o mănăstioară mică, ce este sub cetate. A lăcrimat icoana Maicii Precistei, când se răsturnau lacrimile pe chipul icoanei, de le vedeau toți oamenii. Și picau într-o tupsie, ce era pusă sub icoană, de era de mirare a privi arătarea și semnul ca acela, care a fost adevărat semn de pieire a mulți creștini, în Țara Leșească, și începutul durerii și stricării țării noastre.

Că, de atunci, din an, în an, tot rău și amar pe creștini și pustii au rămas locurile pe acolo”.

Începuse un nou război turco-polon, în care avea să strălucească viteazul Jan Sobiecki, un război soldat cu mazilirea lui Duca Vodă, și cu pustiirea țării Moldovei, peste care a fost călțănit clucerul Ștefan Petriceico, cel care avea să treacă de partea polonilor,

la asediul asupra Hotinului, urmând să „vedeți la câtă strângere și robie a dus țara, cu faptele lui”, în textele cu mărturii ale vremurilor, din capitolele următoare, cele referitoare doar la Bucovina, sub distrugătoarea povară a istoriei.

Între cele două domnii ale lui Duca Vodă cel Bătrân, pilduitoarea istorie ne-a mai dat o lecție, căci, „întâmplându-se de murise Alexandru Vodă, tatăl lui Ilieș Vodă, și, rămânând sărac și la mare lipsă, și cu datorii multe, de cum este obiceiul domnilor mazili, de rămân săraci, după ce se mazilesc, din blestemul cel mult al oamenilor...merge și Ilieș Vodă după oasele tătâne-său, la îngropare, cu multă grijă și frică de datornicii tătâne-său, să nu-l prindă, să-l închidă. Și, întâmplându-se, într-acel ceas, de l-au întâmpinat, cu oasele, ducându-le la gropniță, un om împărătesc, și întâmplându-se, la acea întrebare a împăratului, despre domnii mazili din Moldova, iar acel om împărătesc, cine-o fi fost, a dat seamă că a văzut, acum, pe Ilieș, mergând după oasele tătâne-său. Și așa, îndată, a repezit împăratul un ceauș, de l-a luat, de la îngroparea tătâne-său, și l-a dus la serai, de l-au îmbrăcat cu caftan de domnie, de l-au pus domn în Moldova, în locul Ducăi Vodă”.

Astfel se făceau domnii în Moldova, fără să conteze că Ilieș nu știa limba țării și că, din această pricină, mult va avea de suferit țara, deși bietul fecior al lui Alexandru Vodă se purta cu blândețe⁵⁶ și se străduia să fie țării de folos. Drept consecință a incapacității lui Ilieș Vodă, în 1669 este adus, iarăși, Duca Vodă cel Bătrân, care provoacă, prin asprimea celei de-a doua domnii, o răscoală a boierilor moldoveni Hâncu și Durac împotriva excesivei grecizări a administrației țării, înfrântă, în cele din urmă, cu ajutorul tătarilor și încheiată cumplit,

⁵⁶ Blândețe contrazisă de fapte: „Ilieș Vodă a închis pe părintele (catolic – n.n.) Paolo Observantul, vicarul de Bacău, și pe părintele Sebastian Iezuitul, osândindu-i la spânzurătoare. Am alergat la un nobil italian, rugându-l, cu toată supunerea, să-l roage pe domn să nu ne facă asemenea batjocură, și prin alte mijloace au fost eliberați” - ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, VII, București, 1980, p. 87

pentru că tătarii, după obișnuința lor, „pe mulți oameni au robit... și pe mulți, dintre căpetenii, căpitani, hotnogi, prinzându-i, i-au spânzurat, și pe unii i-au înțepat”, lăsând Moldova la cheremul grecilor. Apoi, au urcat oștile turcești spre Hotin, pentru bătăliile cu polonii.

Bătălia Hotinului, care a urmat mazilirii lui Duca Vodă cel Bătrân și căftănirii ca domn, la propunerea boierilor, a lui Petriceicu Vodă, avea să se sfârșească, datorită trădării, săvârșită de Petriceicu, nobil polon – de altfel, cu înfrângerea turcilor și cu înscăunarea, în 1674, a lui Dumitrașco Vodă Cantacuzino, „grec tâlpiz și fricos, cu piele de iepure pe spate și neavând nici o milă de țară”, care aduce tătarii, să-l apere, în timpul iernii. După ce au „intrat tătarii în țară, ca lupii într-o turmă de oi, de s-au așezat, la iernatic, pin sate, pe oameni, din Prut, până în Nistru și mai sus, până în apa Jijiei, nimănui nefiindu-i nici o milă de săraca de țară, ca și cum ar fi fost țara fără domn. Așa era jaf într-însa, cum ar fi fost ei, săracii, pricina răutății, cum ar fi ei, săracii, sfătuit să vină leșii, cu oastea, la Hotin.

Cum s-a îndurat a da țara în pradă, fără nici o nevoie! Numai pentru frica cea blestemată și chiverniseala lui a socotit de au iernat tătarii în țară, până-n primăvară!”. Căci „tătarii sunt lupi apucători, pradă, robesc, bat și căznesc pe creștini, neavând grijă, nici strânsoare de mârzacii lor... Mâncat-au tot, și pâine, și dobitoc, și-au jefuit tot, până la un cap de ață. Pe mulți au și robit, pe furiș, femei, fete, copii. Rămas-au bieții oameni numai cu sufletele, bătuți și zdruncinați, cum era mai rău și mai amar, cum nu se poate nici scrie, nici povesti caznele și uciderile pe care le-au avut de la tătari”.

În 1675, o ciumă agresivă avea să spulbere și ce-a mai rămas după tătari și după celelalte îmbulzeli de oști străine, morții fiind atât de mulți, încât „nu-i puteau îngropa, și-i aruncau prin gropi, de-i năruiau”, după cum consemna mult citatul Ion Neculce.

În plan simbolic și nu numai, „trimis-a Dumitrașco Vodă pe Panaitachii ușurul Morona, cu un agă turc, pentru ca să strice cetățile, și cu alți boieri. Și, atunci, ieșind nemții din Suceava, a intrat acel Panaite, tălmaci agăi, și cu acel agă, și-au spart scrinurile și lăzile unora și ale altora, care au fost pus acolo, și multe lucruri scumpe și odoare au luat, de s-au umplut de avere. Iar mai pe urmă, i-a rămas feciorul, de murea de foame, a lui Panaitachie.

Deci, atunci, au stricat cetatea Sucevei și a Neamțului, și a Hotinului”.

În ciuda criminalei sale slugărnicii, Dumitrașco Cantacuzino avea să fie mazilit, în 1676, țara Moldovei procopsindu-se cu Antonie Ruset Vodă, „iar grec țarigrădean, rudă cu Dumitrașco Vodă”, dar teribil de evlavios și de pus pe ctitorirea și pe repararea de biserici și de clopotnițe, până ce uneltirile lui Duca Vodă cel Bătrân aveau să-i aducă mazilirea, scaunul domnesc al Moldovei fiind ocupat, pentru a treia oară, în 6 decembrie 1679, de Duca Vodă cel Bătrân, care a obținut, pe bani mulți, și hătmănia Ucrainei, după care a irosit o avere pe nunta fetei sale, Catrina, cu Ștefan, fiul lui Radu Vodă. Ca să se întremeze, Duca Vodă a sporit birurile și împilările. „Și dacă nu găsea cu ce plini de la un om, lua altuia pentru acela. Și, pe unde era pustiu, făcea pe zlotași de plăteau, de la casele lor. Și-i bătea pe zlotași cu buzduganul, de a omorât vro doi, trei. Deci, văzând că mor de buzdugan, a făcut un băț în opt muchii, de-i bătea pe boieri și pe zlotași cu bățul. Și-i punea pe boieri la dajdii, și-mprumuta peste puțința lor, cât nu se mai putea plăti... Și erau pline închisorile de boieri și grosurile de cei săraci, de-i bătea și-i căznea cu capetele prin garduri, și leșinați de foame, și bărbați, și femei mureau prin grosuri.

Și pe jupânese sărace încă le lega la puști și le închidea la simeni pentru bani. Pentru acea vrăjmășie și groază, ce-i umpluse inima diavolul de lăcomia ce-o avea, urât-au toți pe Duca Vodă.

Și se rugau toți lui Dumnezeu să-i mântuiască din mâinile

lui, și-l blestemau, de la mic, până la mare, de auzeau slugile lui cu urechile”.

„Fost-au și trei semne mari, în zilele Ducăi Vodă... Că s-a arătat o stea, pe cer, cu coadă, de s-a văzut multe zile. Mânca și lupul oameni. Fost-a și cutremur prea mare. Căzut-a, atunci, și turnul cel mare din cetatea Sucevei, ce-i zice turnul Nebuisei”, iar Petriceicu Vodă avea să izbutească, în cele din urmă, să-l alunge pe apocalipticul vodă din țară.

Cam așa arată, în realitate, istoria noastră de după Mușatini. Istoria?

Atâta grabă se înghesuisse în fragila statalitate moldavă, încât înscăunații nu mai aveau vreme să jupoaie toate cele șapte piei de pe popor, mulțumindu-se să înșface de unde găseau și ce găseau, așa cum a făcut, de pildă, într-o a doua domnie, Petriceicu Vodă, care „și-a trimis moldovenii în Buceag... a prăda și a strica, precum li-i obiceiu moldovenilor, gata la jafuri”, dar, imediat ce apar cetele tătărești, moldoveni, care, după tradiție, așa cum sunt mereu gata la jaf, sunt „și la fugă”, „în scurtă vreme, au început a se risipi în fugă, de au pierit ca vai de dânșii și în Prut s-au înecat”. Și, cum era de așteptat, în Moldova au năvălit „tătarii și au prădat și au tăiat în țară cât le-a fost voia. Iar Petriceicu Vodă, văzând că n-are cu cine să le stea împotrivă, s-a întors din Iași, iar la Suceava, înțelegând c-au pus turcii domn pe Dumitrașco Vodă Cantacuzino, luat-a și el miere și vin, vaci și boi, turme de oi, ce-a putut apuca, și s-a dus în Țara Leșească. Și-a stăpânit și el, de la leși, de la noiembrie și până la făurar (1684 – n.n.). Bogat bine și folos au rămas țării și de la Petriceicu Vodă, pradă și foamete mare!”.

Amărăciunea cronicarului, în ciuda aparenței, nu conține dram

de ironie, căci „era mare foamete, că fusese țara toată bejenită, și nu putuseră oamenii ara, și nu se făcuse pâine. Erau oamenii tot leșinați și morți, pe drumuri și pe ulițe, cât se mânca om pe om. Poghiazuri din Țara Leșească totdeauna se slobozeau, de stricau și prădau. Tâlhărit mult era. De la Cotnar, în sus, era țara pustie”. În astfel de vremi, avea să răzbată spre scaunul Moldovei, în 10 iunie 1685, Constantin Cantemir Vodă, om cu origine modestă, prin ținutul Fălciului, dar care și-a croit destinul cu spada, căci „era om viteaz și cu sfat bun”, deși „carte nu știa, ci numai iscălitura învățase a face”. „Și nu era mândru, nici făcea cheltuială țării, că era un moșneag fără doamnă”, care „avea doi feciori, beizadele, pe Antiohi și pe Dumitrașcu, și erau ei zălog la Poartă, și cu alți ficiori de boieri. Și era bine în țară, numai nu puteau trăi oamenii de podghiazuri leșești, că era țara pustie, din Iași, în sus”.

În vremea lui Constantin Cantemir Vodă, aveau să fie uciși frații Miron și Velicico Costin, din pricina uneltirilor postelnicului Iordachi Ruset, căruia Velicico Costin îi salvase viață, punându-se gaj pentru el. Prin Moldova hălăduiau oștile polone, mereu vânate de cele turcești și tătărești, iar așezările și casele boierești erau arse și de unii, și de ceilalți. În Țara de Jos se înmulțiseră tâlharii, iar după ce a prins pe câțiva, Cantemir Vodă avea să-l devanseze pe Napoleon, angajând în oștirea lui toți tâlharii pe care i-au putut aduce în soldă căpeteniile Zaharie și Sandul (căpetenia franceză de tâlhari se numea Denigree), care, întâlnind un podghiaz leșesc, „așa i-au lovit, fără veste, pe o negură, de i-au spart și i-au spârcuit și i-au prins și vii, de i-au dus la Cantemir Vodă, de i-a tot înțepat și i-a spânzurat”. Încet, încet, tâlharii deveniți lefegii au curățat țara de tâlharii care își păstrasera desueta identitate. Doar cu polonezii lui Jan Sobiecki se descurcau moldovenii mai anevoios, mai ales că unii dintre ei intraseră în slujba polonilor, după obiceiul îndătinat al trecerii punții.

Murind pe neașteptate Constantin Cantemir Vodă, răpus și de bătrânețe, și de neostenitele uneltiri ale lui Constantin Brâncoveanu, și de ostenitoarele bătălii cu turcii, pe tronul însângeratei pustietăți moldovenești a urcat, tot prin aprigi uneltiri, în 17 martie 1691, Constantin Duca, fiul lui Gheorghe Duca cel Bătrân, care avea, atunci, doar șaptesprezece ani, dar pe care Brâncoveanu l-a însurat, la Istanbul, cu fata sa, Maria, făcând „mare cheltuială țării, cu multe podoabe, cam și fără treabă, precum era țara, atunce, slabă: cai, rafturi, corturi, două sute de seimeni, cu haine și cu leafă, și altele, multe cheltuieli, fără treabă și fără ispravă. Și-au zăbovit, acolo, atunce, cu atâta boierime și oameni, din martie, până în iunie”.

A urmat o nuntă mare și la Iași, după prădarea, în fugă, a caselor boierești, „și boierimea a două țări nunti trei săptămâni, cu mare poftă și podoabe, și cu feluri de feluri de muzici și de pehlivănii, de mirare în târgul Iașilor”. Apoi a început prădarea Moldovei, prin biruri peste biruri, iar „lacrămile săracilor nici soarele, nici vântul nu le mai putea usca”.

Ciudat popor mai suntem noi, românii, dacă am izbutit să facem din cel mai crud asupritor al străbunilor noștri, Constantin Brâncoveanu, un sfânt, căruia să li se închine urmașii, parcă anume pentru a-i face pe străbuni să se răsucescă în morminte!

În 1696, pe scaunul Moldovei, condusă, până atunci mai curând de soacra lui Duca Vodă, Safta, doamna lui Constantin Brâncoveanu, a urcat Antioh Cantemir, „om tânăr, ca de douăzeci de ani, om mare, cinstit, chipeș, la minte așezat, judecător drept. Nu era prea cărturar, numai nu era prost. Minciunile, matrapazlâcurile nu le iubea, la averi nu era lacom, obiceiuri noi nu primise să le facă prea peste seamă, vânător și slujitor bun, după firea tătâne-său. În rea parte, era cam strașnic, să nu grăiască ficine și fără vreme cu dânsul. Și era și credincios la jurământ, Își ținea cinstit vorba. Și boierii, în

curtea lui, tot cu cinste umblau. Mânie avea strașnică, răcnea tare, cam cu grabă, și de aceea se depărtau inimile boierilor de dânsul”.

Antioh Cantemir, bun diplomat, făcu pace cu leșii, încercă să se împace și cu hapsânul Brâncoveanu, apoi se însură cu o rubedenie a străbunilor lui Eminescu, Catrina, fata lui Dumitrașco Ceaurul și, deci, nepoata de frate a voievodului Gheorghe Ștefan.

Între timp, la Țarigrad, Constantin Duca, sprijinit de fostul lui socru (Maria, doamna lui, murise de ciumă), Constantin Brâncoveanu, țesea intrigi după intrigi, în ciuda eforturilor lui Dimitrie Cantemir de a le dezamorsa. Începuse un nou război turco-tătar împotriva polonilor, iar nordul Moldovei colcăia de oști. În iarnă, a murit Jan Sobiecki, pe tronul Poloniei urcând fiul său, August, care s-a grăbit să-și reverse oștile peste biata Moldovă. Tentativele de pace cu nemții și cu polonii, săvârșite, în numele turcilor, de Alexandru Mavrocordat, revendicau permanentizarea statului de „podani” ai turcilor pentru moldoveni, iar în zare, o putere cumplită, de urs siberian, începuse să-și arate colții.

„Atunci, s-a făcut mare eclipsă, întunecare de soare, cât nu se vedea om cu om. Întunecase lumea, în anul 7208 (1700 – n.n.), septembrie, în douăsprezece zile, într-o zi de marți.

Găsit-u-s-a, atunci, și un urs mare, groaznic. Și sărise toată oastea moldovenească, și nu-l putea ucide. Și a dat, în câteva rânduri, în Nistru, și iar ieșea afară. Și, gonindu-l pe Nistru, cu un pod, se suise pe pod, și oamenii au sărit, de pe pod, în Nistru, și multă grozăvie făcea. Câțiva oameni s-au împușcat, slobozind focul, să-l lovească, și, îmbulzindu-se oamenii, se loveau ei între ei.

Nu era curat. Trei, patru ceasuri, toată oastea l-a gonit și deabia l-a ucis. Și era prea mare, de mirare”.

Antioh Vodă a încercat aducerea moaștelor Sfântului Ioan

cel Nou de la Suceava acasă, din Polonia, unde le dusesese, pe vremea lui Jan Sobiecki, mitropolitul Dosoftei, dar zapisele de îndreptățire au fost pierdute, românește, pe drum, iar sfintele moaște în Polonia au rămas, dar, în cele din urmă, „se făcuse pace bună în toată țara”, garnizoanele polone fiind scoase, una câte una, din întreaga Moldovă. „Tare se bucuraseră oamenii, atunci, și de pace, și de chiverniseala cea bună a lui Antioh Vodă. Și începură boierii a-și face curți și a iezi iazuri, pe la seliști, și cu toate se silea”. Apoi, împreună cu doamna, Antioh a plecat, pentru o scurtă durată, la Constantinopol, stârnind bănuielile neostenitului urzitor Constantin Brâncoveanu, care și-a trimis rubedeniile la Poartă, pentru a cere vizirului să-l mazilească pe domnitorul moldav. În cele din urmă, adică după cinci ani și trei luni de domnie, Antioh Cantemir a fost mazilit „și le părea tuturor rău de dânsul, și-l pomenesc de domn bun până în ziua de astăzi, că avea noroc la toate. Bucatele se făceau în zilele lui și nici boală-n bucate nu era, și stupii, nici într-o vară, nu s-au făcut răi”.

În 14 septembrie 1701, Constantin Duca și-a pus caftan, la Poartă, și s-a întors, apoi, în Moldova; „și începu Duca Vodă a scoate grele dări și mari pe țară și a îndesi ciferturile ce le scosese Antioh Vodă: din patru, deteră opt într-an, și oamenii începură a se speria și a fugi; și pe mazili a-i îngreuna cu dajdii grele și dese”. Jefui Constantin Duca biata țară, urmând să moară sărac lipit, în surghiun, până ce, în 1703, fu trimis, la pradă, în Moldova, și tot prin uneltirile... Sfântului Constantin Brâncoveanu, Mihai Ravoviță Vodă, însoțit de tâlharii lui ciocoiești. Dar, peste doi ani, în 1705, Racoviță avea să fier mazilit, iar Antioh Cantemir s-a întors în Moldova, unde nu a rămas decât doi ani, fiind înlocuit, în 1705, cu același Mihai Racoviță, care a început o cumplită vânătoare de boieri moldoveni, cronicarul Ion Neculce scăpând cu viață doar pentru că avea un cal bun, cu care a fugit în Polonia.

„Într-acea vreme, arătat-u-s-au în țară și lăcuste, numai nu erau multe, ca de alte dăți. Și pâinea se mai sui cu prețul, iar stupii se făcură răi”, suedezii se răspândiră, din Polonia, peste Ucraina, o bătălie cu rușii dându-se, pe Nipru, în 1709.

Apoi, „craiul suedez... a trimis numai un polcovnic, cu vreo sută și mai bine de suedezi și cu vreo două sute de cazaci, la târg, la Cernăuți, să stea acolo, să țină legătura cu oastea din Țara Leșească.

Făcând vești la împărăția Moscului, Cropot brigadier, care era pe margine, pentru acei suedezi, cum s-au apropiat la Cernăuți, împărăția Moscului nu i-a putut răbda, ci a scris lui Cropot brigadierul și lui Turculeț, de-au încălecat, cu vro trei, patru mii de oaste, de-au trecut Ceremușul, în ceastă parte, și-au lovit, prin codru, și-au ieșit la Mihalcea, de i-au lovit, în Cernăuți, fără veste.

Dar cazacii au și dat la vale, în lunca Prutului, de-au scăpat mai toți, iar suedezii au purces să se suie în vârful dealului Cernăuților, să se apuce de bătaie, dar, văzând că-i mulțime de oaste, nu s-au mai putut apuca de bătaie, căci, înconjurându-i, i-au luat pe toți de grumaz și-ndată i-au luat și-au purces, cu dâșii, în Țara Leșească. Iar pe vreo zece, cincisprezece, câți mai scăpaseră dintre suedezi, i-au ucis la satele Țurcanii de pe supt munte, la Cupca și la Rădăuți, la Suceava.

Veniseră, atunci, dintr-acea strajă moschicească, de-și puseseră niște steaguri, moldoveni de-ai moscalilor, la mănăstirea Putna și la Câmpul Lung, dar, oblicind Mihai Vodă, îndată a repezit la dâșii, cu taină, să se ridice, să se ducă, să nu oblicească tătarii, să prade țara. Și-ndată s-au ridicat și s-au dus în Țara Leșească. Mihai Vodă, văzând că pe suedez l-au luat moscalii din țara lui, de la Cernăuți, și steaguri și joimiri au venit la Câmpul Lung și la Putna, s-a și umplut de frică, să nu-l priceapă craiul suedez sau alți neprieteni ai lui, boierii pribegi din Țara Muntenească, să nu-l pârască la Poartă că-s faptele lui sau meșteșugurile lui. Ci a și-nceput a se găti, pe taină, a-și face potcoave la cai și căruțe, la Botoșani. Și scosese cuvânt că va să meargă la un sat al lui, ce-l are de moșie, Căndeștii pe Siret,

să-l vadă. Și trimisese și pe socru-său, Dedul spătarul, la Cernăuți, de-i purta trebile dinspre moscali, ca, atunci când va ieși din Iași, să-l întâmpine oastea moschicească, să-l ia”.

Uneltiri, dese schimbări ale stăpânilor, din partea celor care ne erau puși stăpâni, trădări, maziliri, biruri, jafuri, sânge, cenușă, pământ spulberat de copitele cailor, și iar un domn nou, care-și începe vremelniciile în 1710, pe nume Nicolae Mavrocordat, fiul celui Alexandru, care negociase pacea turcilor cu nemții și cu polonii, într-o vreme în care în jurul Moldovei se tot călcau imperiile pe bătături.

Eram, pe atunci și de mult prea multe veacuri, un neam al nimănui, cu cenușa în spuză, cum spunea Lucian Blaga, pândind cu teamă și înspre zi, și înspre viitor. Ne-am fi dorit vremuri de tihnă, dar nu încăpeau sufletele noastre de-atâta vânzoleală însângerată a oștirilor străine și de cruzimea celor care se cățarau, încet, dar sigur, pe piramida moldovenească cu pigmei, cum ar fi zis Constantin Morariu. Eram și nu eram, pentru că nu se găsea nimeni care să aștearnă o rânduială peste plaiuri, în așa fel ca lumea să-și poată trage sufletul și ră respire în voie. Eram și nu eram, asta ne-a fost, ne este și ne va fi mereu destinul.

Fanariotul Nicolae Mavrocordat își începuse scurta primă domnie cu biruri noi și cu o duritate excesivă față de boierii țării („cu banii steagului încă îi îngreună, și ușa era închisă tare, nimeni nu intra la dânsul... cât numai Ramadan postelnicul și Spandonachi căminarul, și și Sculie, cămărașul dinlăuntru, care era tălmaci. Că Neculai vodă moldovenește nu știa”).

Aflată, de mult prea multă vreme, la cheremul aventurierilor fără de țară, Moldova era și nu mai era.

În vecinătatea Moldovei, uneltea și spolia, de mult amar de vreme, sfântul... Constantin Brâncoveanu, dușmanul neîmpăcat al

cantemireștilor. Pârât de hanul tătarilor că „este un domn bogat și puternic, că are oaste multă și-i, de mult, prea bun prietin moscalilor”, Brâncoveanu începe să aibă probleme, mai ales că, în fața sultanului, hanul s-a dovedit a fi cât se poate de persuasiv: „Nu trebuie, la această vreme, lăsat să fie domn, că poate să se hainească și a face sminteală oștii împărătești. Ci trebuiește prins, că el, de bunăvoie, nu a veni la Poartă. Și nimeni nu-i harnic să-l prindă“.

Sultanul, impresionat de vorbele hanului, a trimis, în taină, să fie adus Dimitrie Cantemir și l-a căftănit, cerându-i doar ca, în calitate de domn moldav, să ajute la prinderea lui Brâncoveanu. Iată-l deci, pe principele cărturarilor și pe cărturarul principilor, transformându-se, prin făcăturile ideologice ale bisericii, într-un adevărat diavol, care va provoca martiriul... sfântului, deși pricina martiriului nu era creștinismul, într-un imperiu care accepta orice credință, ci imensele averi ale domnului muntean.

Sfântul Brâncoveanu avea să contraatace, oferind Porții 500 de pungi de galbeni, în tranșe lunare de câte o sută de pungi.

Dimitrie Cantemir a ajuns domn al Moldovei în anul 1710, iar „pe taină se pregătea să prindă pe Brâncoveanu Vodă, precum îi poruncise Poarta”, dar pungile cu galbeni ale lui Brâncoveanu amână desfășurarea evenimentelor. „Dumitrașco Vodă, văzând că de la Poartă zăbovesc cu răspunsul pentru Brâncovanul, a început a gândi că doar a prins veste și și-a tocmit lucrul. Și, știindu-l pre Brâncovanul mare neprieten, și, de i s-a tâmpla vreo mazilie, n-ar fi bine de dânsul, și văzând că atunce trăgea toată creștinătatea bucuria și nădejdea creștinilor, adică a moscalilor, a început și el a se ajunge cu creștinii și a-i înștiința de la Poartă. Și așa, cu meșteșug, a scris la Poartă, ca să-i dea voie să facă a se ajunge cu moscalii și ce-ar vedea și ar înțelege, de toate să facă știre Porții”.

Toate acestea sunt doar simplă anecdotică, în pofida adevărului pe care îl cuprind. Dar oare istoria noastră înseamnă altceva decât o nocivă anecdotică, prin care s-au tot spulberat generațiile?

Povestea păguboasei însoțiri cu rușii este suficient de cunoscută, ca să nu fie nevoie să o mai reiau și eu, dar tentativa rusească de acaparare a Moldovei eșuează, după un război ruso-turc pustiitor pentru veșnic nefericita Moldovă, desfășurat la Stănilești, „în iulie 11 zile” ale anului 7219 (1711), domnia de doar nouă luni a lui Cantemir însemnând doar un fir de praf, în comparație cu opera sa.

În Rusia, unde avea să se învrednicească de fapte civilizatorii, Dimitrie Cantemir a fost însoțit de floarea boierimii moldave, formată din: „1. Ioan Niculce hatman; 2. Savin Zmucilă vel-ban; 3. Gheorghiți vel-paharnic; 4. Iordachi Aristarh vel-ușer; 5. Pavel Rugină vel-comis; 6. Mogâlde sardar; 7. Ilie Abăza, vornicul despre doamna; 8. Dumitru aga; 9. Ioan Mirescul polcovnic; 10. Ioan Bănariul vel-căpitan; 11. Brahă, căpitan de darabani; 12. Moțoc jîtnicerul; 13. Ioan Zărul, vătav de copii; 14. Nuor Zărul postelnic; 15. Costantin Zărul medelnicer; 16. Vasilie Zărul, tij medelnicer; 17. Mechichi stolnicul; 18. Antiohie cămăraș; 19. Costantin Pârcălabul medelnicer; 20. Dima baș-bulucbaș; 21. Ciute căpitan; 22. Apostol căpitan; 23. Toader Mirescul căpitan; 24. Pavel Mirescul căpitan”.

Iar pe toți acești boieri, dar și pe „alții mai proști, mai de jos slujitori, care aice nu s-au putut înșira anume, i-a scris împăratul în visteria lui”, punând, cu bani puțini (2.000 de ruble), bazele unui panslavisism păgubos pentru Moldova.

În Moldova, revenea în scaunul domnesc, în 1712, Nicolae Mavrocordat, care se strădui să-și atragă boierii de partea lui, inclusiv pe cei care îl însoțiseră pe Cantemir în Rusia. „Țara era, atunci, stricată

rău de tătari și de moscali, și de tâlhărit”, pentru că nici moldovenii noștri nu puteau renunța la pleșca de a-și spolia neamul daco-roman. „Pe acea vreme, era greu în țară, nu de bir, ci din alte supărări. Că turcilor le era calea tot prin țară, mergând și venind la Hotin. Unii veneau, pe la Focșani, de mergeau, pe Siret, spre Botoșani, dinspre Bosnia, alții, pe la Bârlad și pe la Iași, alții, pe Prut. Și ca niște oșteni păgâni ce erau, tot stricăciuni făceau, cu fel de fel de răsuri și batjocuri a fetelor fecioare și a femeilor înțelepte”.

„Iar când a fost în al treilea an al domniei lui Neculai Vodă, văleat 7222 (1714), mazilit-au turcii și pe Brâncovanul Vodă, trimițând pe Buiuc ibrihorul, de l-a prins cu mare meșteșug. Că l-au înșelat unchii lui, de-a mers, de la Târgoviște, în București, fiind ajuns” și „l-au dus la Poartă, cu mare pază și cu multă avere, scrisă tot de ibrihor, și l-au închis la Edicula, cu mare grijă, și pe dânsul, și pe doamna sa, și pe cuconii săi, și pe toate slugile lui”.

Soarta lui Brâncoveană, conform părerii lui Ion Neculce, contemporanul său, însemna și „mânia lui Dumnezeu”, așa cum „poate fi și osânda Moldovei, că-i tot schimba domnii, adese, și-l blestema toată țara... Că mult sânge creștinesc s-au vărsat, și de multe ori îl blestema și împăratul Moscului și zicea: „Iuda Brâncovanul m-a vândut, de-am răpus oaste și am pățit aceasta.”⁵⁷

„Deci, l-au scos și le-au tăiat capetele, întâi a patru cuconi ai săi, apoi și al lui, și ale câtorva boieri, slugi ale lui. Iar pe doamna și pe alte slugi le-au ținut, încă vreo doi ani, la închisoare și, apoi, i-au slobozit. Atunci, când îi tăiau feciorii, a fost zis unul să-l turcească,

⁵⁷ În jurnalul lui Petru cel Mare, se spune, în legătură cu angajamentele lui Brâncoveanu: „Dar toate făgăduielile sale și toate rugămințile sale nu erau decât cuvinte de ale lui Iuda: căci el dădea de știre turcilor despre toate răspunsurile ce le primea și târăgăna spre paguba noastră, dar dreptatea dumnezeiască... a săvârșit, într-adevăr, o minune, în această împrejurare, mântuindu-ne de această primejdie de neocolit, în care ne băgasem numai pentru că doream din suflet slobozirea și binele acestor creștini, iar toți trădătorii au fost pedepsiți cu o moarte jalnică – ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, VIII, București, 1983, p. 565

să nu-l taie, dar tată-său l-a îmbărbătat tare, să nu-și lase legea.

Numai un copilaș, nepot de fiu Brâncovanului, a scăpat, că l-au luat în saraiul împărătesc, ca să-l turcească. Iar mai pre urmă, l-a scos muma împăratului și l-a dat la maică-sa...

Precum se zice „domn bogat și fără sfat“, adevăr că atunci a fost fără sfat, dacă s-a mâniat Dumnezeu pe dânsul. Iar mai înainte, în 30 de ani, tot cu sfat a fost, că ținea Dumnezeu și-i ierta osânda. Iar acum, n-a vrut să-l mai rabde. Și, când l-au tăiat, au adus pe toți solii, de-l priveau”⁵⁸.

Despre domnia lui Constantin Brâncoveanu au scris și câțiva călători străini. Antonio Maria Del Chiaro, de pildă, mărturisea, cu referire la birurile mari, puse de voievod, că a auzit „pe români spunând că domnul Constantin Brâncoveanu știa să jumulească găina, fără să o facă să țipe”⁵⁹. Tot Del Chiaro, care-i purta o mare simpatie lui Brâncoveanu, scria că, „îndată după încheierea păcii cu moscoviții, din anul 1711, sultanul, într-un gând cu marele vizir, a rostit osândă barbară și îngrozitoare de a nimici, în întregime, cele două familii: cea a Brâncovenilor și cea a Cantacuzinilor, și că ținea scrise, pe o listă, numele tuturor celor care trebuiau să piară, ca rebeli față de Poarta otomană”⁶⁰.

Moartea lui Constantin Brâncoveanu, prevestită de semne (un vis, pe patul de moarte, al fiicei sale, Safta, dar și o găină, care i-a zburat pe braț lui Brâncoveanu, când se întorcea de la înmormântarea fetei lui mai mari), a fost descrisă și de Del Chiaro, dar în „Călători străini despre țările române” este publicată doar

⁵⁸ În mod ciudat, nici un martor al execuției brâncovenilor nu a scris despre această tragică întâmplare, cu îndreptățirea și credibilitatea celui ce a văzut cu ochii lui.

⁵⁹ ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, VIII, București, 1983, p.386

⁶⁰ ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, VIII, București, 1983, p.389

versiunea asemănătoare a relatării lui Bartolomeo Ferrati, numită „Scurtă relație asupra groaznicei nenorociri întâmplare domnului Țării Românești, Constantin Basarab Brâncoveanu, la 4 aprilie 1714, la București”⁶¹. Povestea diferă, oarecum, de cea a lui Ion Neculce, cu care, de altfel, ne-am obișnuit:

„La 3 aprilie, a sosit la București un capugiul al sultanului... În ziua următoare, adică la 4 aprilie, susnumitul domn a trimis un cal și soldați seimeni, pentru ca să-l aducă, cu cinste, pe acel turc la casa sa. De cum a sosit acolo, împreună cu vreo 30 de turci, abia a salutat pe domn și i-a spus:

– Sultanul a hotărât să fii mazilit și trebuie să vii, cu întreaga ta familie, cu fiii tăi și cu ginerii tăi, la Constantinopol. Îmi pare rău de nenorocirea ta și sunt mâhnit că a trebuit să aduc o poruncă și o veste atât de nenorocite...

După ce a spus aceste cuvinte, a pus pe un secretar turc al domnului, care se afla acolo, să citească decretul sultanului, care se numește *hatîșerif*, și care avea următorul conținut:

– „Deoarece noi am descoperit că tu, Constantin Brâncoveanu, ești nedemn și necredincios, că ai adus ruși la Brăila și că le-ai dat provizii, că ai pus în țară biruri noi și că, prin aceasta, ai sărăcit-o, și că nici nu te-ai mulțumit cu reședința pe care noi ți-o hotărâsem, ci că ți-ai făcut, după voința ta, o altă reședință, în care ședeai mai adesea, de aceea, pentru aceste lipsuri și pentru multe altele, te scoatem din domnie și îți poruncim să vii aici, la noi, cu întreaga ta casă și familie; în acest scop, ți-am trimis pe capugiul nostru”.

După ce s-a sfârșit de citit acest decret, capugiul... a pus pe doi turci să-l păzească pe domn, iar el, împreună cu ceilalți rămași, a alergat la Cămară și la vistierie și a sigilat odăile domnului; și a pus străji la toate ieșirile...

În ziua de 7 aprilie, a ajuns la Giurgiu... și la 9 aprilie a trecut

⁶¹ Ibidem, pp. 400-403

Dunărea, la Rusciuc”.

Turcii au găsit, în vistieria țării, 4.050 taleri, pe care i-au „lăsat domnului în funcție”, iar „în cămara particulară a domnului, 12.000 de galbeni ungurești; dar valoarea vaselor de argint, șeilor, hainelor căptușite cu blănurile cele mai de preț și podoabelor cailor, care s-au găsit, e neprețuită”.

În veacul „cumplitului rapt”, prin care nordul Moldovei trecea în stăpânirea habsburgilor, țara era la cheremul tuturor blestemățiilor, vânturată de oști prădalnice și secătuită de voievozi vremelnici, dar puși pe rapace căpătuială. Asupra nordului Moldovei, până dincoace de Cernăuți, se extinsese, abuziv, până în 1719, raiaua Hotinului, dar nu cu ordinea și siguranța din cuprinsul raialei, ci cu abuzuri și cu ticăloșii, ca într-o țară a nimănui. Locuitorii o duceau greu, trăgându-se înspre munți sau înspre sudul răzeșesc al Moldovei, dar fără a se simți nicăieri în siguranță. Doar lozincarismul patriotard poate proclama acele vremuri drept istorie moldavă, căci identitatea de neam devenise vorbă în vânt, într-o vreme în care și vremelnicii voievozi își plăteau datoriile față de urdiile de salvatori ai vremelniceii lor prin „îngăduirea” prădării Moldovei, așa cum avea să facă, de pildă, nevolnicul vodă Racoviță.

Mihai Racoviță revenea, în scaunul Moldovei, pentru a treia oară, în iarna anului 7224 (1716), iar norodul s-a bucurat, știindu-l „domn pământean”, cu puțină vreme înainte de războiul turco-austriac, soldat, prin victoria austrieilor, cu ocuparea Timișoarei de către trupele imperiale și, imediat după aceea, cu neinspirata ocupare a Olteniei. O parte dintre cătanele nemțești, răspândite prin Transilvania, au trecut Carpații, în Moldova, fiind întâmpinate cu bucurie de către mazilii dintre Siret și munte, pe care Racoviță Vodă îi supusese, ca pe țărani, la „dăjdi și desetini”. „Și se făcuseră tâlhărit mult peste seamă”, căci „tot poghiazuri cu cătane, cu moldoveni,

amestecați, ajungeau de prădau pe la Fălciu și pe la Bârlad”.

Înspăimântat de incursiunile cătanelor lui Ferencz, care au fost la un pas să-l prindă în Iași, Racovița Vodă, a apelat la ajutorul tătarilor, care, simțind rost de pradă, s-au năpustit asupra Moldovei într-un număr mult mai mare, decât cel solicitat. „au prins și pe Ferencz căpitan, viu, nevătămat, un tătar. Și l-a cumpărat Mihai Vodă, de la acel tătar, și, mult muștrându-l, a pus de i-au tăiat capul. Și pe alții, pe câți au mai prins, dintre moldoveni, tot i-a omorât. Și, mai pe urmă, le-au strâns capetele și trupurile, și au făcut o movilă și o cruce mare, cu cerdac, ca să fie de pomenire”, apoi „au spânzurat și pe Cuza, spătarul, nepriceștuit, încălțat, îmbrăcat”.

„A doua zi, tătarii au cerut, de la vodă, 10 pungi de bani, iar Mihai Vodă n-a avut sau n-a vrut să le dea. Și le-a dat voie să prade țara, dincolo de Siret, că sunt tot haini, cătane. Numai dincoace de Siret să nu robească. Și au și purces tătarii, pe Bahlui, în sus, pe la Târgu Frumos, și, de la Siret, încolo, au și slobodzit ceambuluri a pradă cât au putut cuprinde din ținutul Neamțului și până și-n Hangu, și până-n Ceahlău au ajuns, de-au prădat și au robii. Și s-au întors, plini de robi, în Bugeag”.

Strașnică statalitate moldavă, care își jertfea poporul printr-o astfel de ticăloșie!

Și, de parcă n-ar fi fost de ajuns blestemul lumesc, capitala Moldovei a ars, în 1724, iar „după aceasta scos-au Mihai Vodă pe țară desetină țărănească de stupi îndoită și de mascur, de au plătit tot omul, și țăran, și boier, și mazil. Și, fără zăbavă trecut-a peste jurământ și a stricat legătura sfinților patriarhi. Și a scos văcărit, de i-a rămas blestem până acum, că-l scot și alții. Și a scos de moară câte 2 ughi, și de prisacă, câte 2 ughi, și de țigani, câte 2 ughi”.

Mazilit, în 26 septembrie 1726, și dus la Constantinopol, Racovița Vodă a fost înlocuit, după un scurt interimat al caimacanilor, cu Grigore Ghica al II-lea Vodă, care a păstrat „dajbele” lui Racovița, țara pustiindu-se, în primii trei ani ai domniei lui, datorită deselor intrigi, toate soldate cu năvăliri ale tătarilor. După o scurtă perioadă de pace, au venit, iarăși, „timpuri proaste, de nu s-a făcut pâine”, în anii 1731 și 1732, când „au mâncat și lupii oameni, pe sub munte, la ținutul Neamțului și la Suceava”.

În 1733, Ghica Vodă a plecat în pelerinaj pe la mănăstirile Neamțului, s-a închinat, cu multă evlavie, pe la icoanele făcătoare de minuni, apoi s-a îndreptat, prin Baia, spre Suceava „și a umblat prin cetatea Sucevii, de a văzut-o”, după care, prin Probota, s-a întors la Iași. Părea să se fi molipsit de un creștinism demn de toată lauda, dar în 13 aprilie 1733, a fost numit domn în Muntenia și iarăși l-a cuprins lăcomia lumească. „Era acest domn, Grigorie Vodă, la stat mic și subțire, la fașă uscat. Numai era cu toane, atâta cât la unele se arăta prea harnic, bun și vrednic, milostiv și răbdător. Și, în viața lui, era tot cu mese mari, cu cântări și cu feluri de feluri de muzici, în toate zilele. Prea de avea vreo treabă mare, să nu iasă la câmp, ca să facă veselii, cu naiuri și cu cântece hagimești și cu mulți peilevani măscărici. Și pe boieri totdeauna îi poftea să fie cu dânsul, la plimbări. Și, dacă ieșea la câmp, era prea lascav și darnic. Iar, prin unele locuri i se arătau lucrurile de blestemăciune. Că se potrivea unor boieri, sfetnici ai lui, pe care-i avea, doi greci și un moldovean, anume Costantin Psiol hatman și cu fiu-său, Enache aga, lazi de neamul lor, oameni tirani și curvari, iar dintre moldoveni, avea pe Sandul Sturdze hatmanul, om viclean și închis la inima lui, și lacom. Acesta îndemna pe Grigorie Vodă tot la luat, și pe toți boierii moldoveni îi sărăcea și-i depărta de mila domnească, ca să fie numai el frunte și de cinste... Era acest domn și curvar. Multe țiitori, fete mari, ținea și, apoi, le înzestra și le mărita, cu haine, cu odoare, ca pe niște fete

de boier. Numai nu se amesteca la fete de casă mare, ci de căpetenii mai de jos. Și avea doamnă și cuconi, și nu se rușina, de-și făcea casa de ocară un om mare ca acesta”.

În 7 mai 1733, Constantin Vodă Mavrocordat intra, prin Focșani, în Moldova, printr-un schimb de tronuri, cu Grigore Ghica, pus la cale de turci. „Acest domn, Costantin Vodă, era un om prea mic de stat și făptură proastă, și căutătura încrucișată, și vorba lui înecată. Dar, la fire, era nalt, cu mândrie vroia să se arate, dar era și omilenic. Cazne, bătai rele la oameni nu făcea, nici la sânge nu era lacom și răbdător mult. Și îi era dragă învățătura, corespunda cu toate țările străine... Minciunile îi era prea drag a le asculta, numai nu era prea grabnic în a face rău”⁶².

În 15 decembrie 1736, în scaunul Moldovei revenea Grigore Ghica, pentru o a doua domnie, printr-o nouă rocadă de domni-veri. Veri, dar încrâncenați de o vrăjmășie reciprocă, manifestată prin urzeli și prin pâre la Înalta Poartă. Cu consecința că, în Moldova, „s-au făcut bogate nevoi”, deci o și mai dură a sporirii birurilor, mai ales din iarna anului 1737. Prin vecinătăți, se înfruntau oștirile, iar austrieicii și rușii deveniseră, deja, două puteri redutabile, despărțite doar de șubrezita Polonie și de teritoriul fragil al aparentei statalități moldave.

Temându-se să nu fie prins de austrieici, care trecuseră, cu oști mici, de câteva orin în Moldova, Grigore Ghica și-a adus, în iarna anului 1738-1739, o garnizoană turcă și tătară la Iași (în moldoveni nu avea încredere), dar „bogate nevoi și rușini făceau turcii bieților oameni, la Iași și la țară, pe unde mergeau. Că luaau femei și fete mari, și copii, cu sila, de-și făceau răs. Și, la drumuri, își râdeau și îi prădau

⁶² Markos Antonios Katsaitis îl descria, după o audiență, ca având o „statură obișnuită, oarecum slab, cu barbă neagră și oarecum sașiu... Acest domn este foarte erudit, petrecându-și toate orele libere din zi și o mare parte din noapte, în lectură continuă, iubitor de literați, determinându-i să vină la el cu mari salarii” – cf. ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, IX, București, 1997, p. 284

pe oameni... Și-a început și ciuma a se ațâța... Oh, oh, oh!, săracă țară a Moldovei!”.

În „acele cumplite vremi”, martor și victimă a decăderii Moldovei, Ion Neculce, „cu lacrimi pe obraz și la Dumnezeu strigând”, abia își mai îndura sufletul, sub povara nevredniciei neamului nostru, care apela la o duplicitate devastatoare, din bicisnice pricini egoiste. Și a fost și un cutremur mare, în 31 mai 1739, apoi o epidemie de ciumă și o nouă revărsare de oști rusești și turcești peste malurile însângerate ale Nistrului, „iar nevoile, în țară, prea multe. Oamenii, din vară, se bejeniseră la munți, la păduri, de frică să nu prade păgânii țara”. Între timp, rușii înconjuraseră Hotinul, la cererea episcopului de Rădăuți, „și au trecut Nistrul, pe din sus de Hotin, prin ținutul Cernăuțiului, pe la un sat, ce se cheamă Cincăul, pe la Vasileu”; dinspre Moldova, 20.000 de turci și 30.000 de tătari grăbeau să apere cetatea, în care se aflau „vreo 7.000-8.000 de lipcani, și erau și câteva mii de spahii, și capegilar-chihai-ul împărătesc, cu bostangii, și Colceag Pașa, cu ienicerii cetății. Și, până a trece moscalii Nistrul, le-au ieșit și tătarii, cu turcii, înainte, peste Nistru, asupra Cameniței, dar n-au isprăvit nimic, ci i-au bătut moscalii prea rău. Și, după ce s-au pornit moscalii, de la Nistru, asupra Prutului, pe la Zastavna, pe la Șubranet, le-au tot dat năvală turcii și cu lipcanii, dar au pierit lipcanii mai toți. Și turcii, cât au zăbovit pe acolo, au prădat marginea țării leșești... Până la Stanislav au ajuns, de-au prădat. Și, după ce-au ajuns la Jușca, au luat-o în jos, de-au trecut codrul, pe la Stanihorci, pe din sus de un sat, ce se cheamă Boian, și s-au întors, pe supt poalele codrului, pe la Rarance. Și, acolo, iar au avut război și iar au bătut pe turci moscalii.

Și, de la Rarance, au purces, pe supt poalele codrului, pe la Grozinți, și, de la Grozinți, tot în jos, pe supt codru, până la... Și acolo era pedestrima turcească, cu toată puterea. Și, ajungând moscalii acolo, într-o vineri, în 17 zile ale lui august, la velet 7247 (1739), cum s-au întâmpinat moscalii cu turcii și au început a se bate, n-au putut

sprijini turcii focul moscalilor și s-au și speriat. Și au fugit turcii care încotro au putut, Veli Pașa, sarascheriul, și cu o seamă de turci, și cu sultanul, cu tătarii, în jos, pe Prut, iar Colceag Pașa a intrat, cu o seamă de turci, în cetate. Iar feldmareșalul (Munnich – n.n.) n-a vrut să lase pe moscali să gonească pe turci, temându-se să nu facă vreun meșterșug, și au șezut, toată ziua, într-acel loc, la..., unde-i bătuse pe turci.

Iar turcii din Hotin, dacă-au văzut că i-au bătut, și-au tot scos muierile, care cum au putut, în aceiași zi, și s-au dus în jos asupra Tighinei. Deci, a treia zi, apropiindu-se Munnich, feldmareșalul, într-o duminică, de Hotin, în 19 zile ale lui august, i-a ieșit Colceag înainte și i-a închinat cetatea Hotinul. Și au purces Munich și Colceag, împreună, și au intrat în cetatea Hotin. Și au luat pe toți turcii robi, iar pe pășoia lui Colceag au slobozit-o, și a mers, în jos. Iar pe Colceag și pe alți turci i-au pornit la Mosc robi.

Și au zăbovit, câteva zile⁶³, la Hotin și au întors și câteva mii, din oaste, înapoi, înțelegând că se tulbură suedezii și leșii asupra lor. Și, după aceea, au purces, în jos, pe Prut.

Iar Grigorie Vodă încă era rânduit, de la Poartă, cu Mehmet Pașa, să meargă la Cernăuți, să țină calea moscalilor la Nistru, să nu-i lase să treacă, dinspre acea parte. Și a făcut ca patru, cinci mii de oaste, turci și moldoveni, și s-a dus, în sus, până la Livărda.

Apoi, înțelegând că nu-i cu putință a-i sprijini, a mers spre Prut, la Bogdănești, și, apropiindu-se moscalii de Hotin, s-a întors la Drăgșani, de-a șezut acolo, până au luat Hotinul, și a trecut și sarascheriul în jos. Atunci, a venit și Grigorie Vodă la Iași, la Galata, cu ordia, punând străji bune...

Iar Munnich, după ce-a ajuns la Ișnovăț⁶⁴ (Reditu, lângă Rădăuți-Prut – n.n.), a pornit oastea cea ușoară, donți, calmăși, cătane și cu o

⁶³ Timp în care, până la 1 septembrie, au construit două poduri peste Nistru – cf. ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, IX, București, 1997, p. 245

⁶⁴ Unde au făcut trei poduri peste Prut – cf. ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, IX, București, 1997, p. 246

seamă de dragoni, 2-3 polcuri, înainte, cu Costantin Cantemir⁶⁵ și cu Dumitrașco Cantemir, feciorii lui Antioh Vodă⁶⁶, fiind acolo, la moscali înstrăinați. Deci, au și purces prin țară, strângând privant și bucate turcești, unde găseau. Și cai de-ai cui găseau, și turcești, și boierești, îi luau, căci le slăbiseră caii. Deci, Dumitrașco beizadea, maior, a luat-o pe supt munte, pe la Suceava, și-n jos, cu muntele, a prăda până la Bacău, și s-a întors la Iași cu duium. Iar frate-său, Costantin Cantemir, ce era brigadier, a luat-o, de la Ișnovăț, pe Jijia, în jos, pe la Botoșani, și a repezit ca la două mii de oaste, să prindă pe Grigorie Vodă. Și a mers poghiazul, pe Bahlui, în jos, pe la un sat, ce se cheamă Căcărezenii, a trecut Bahluiul și a luat-o pe la Șanta, de-a trecut codrul la Vaslui. Și, de acolo, s-a întors, că se temea de tătari”.

Iată, deci, alți doi prinți moldoveni, și încă din neamul Cantemireștilor, care își pradă țara cu nonșalanță, deschizând calea unei devastatoare incursiuni rusești asupra Moldovei, ba chiar și asupra Munteniei⁶⁷, o incursiune de o cruzime și de o barbarie cum nu a mai avut loc vreo alta, de-a lungul vremii. Căci, înainte de a se retrage, „pusese Munnich de se făcuseră tot găuri pe supt cetatea Hotinului, apoi lagumuri, să-l spargă, dar apoi nu l-au spart. Și, atunci, la purcesul lui Munnich, trimis-a de au robit toți oamenii din ținutul Hotinului și de pe marginea Cernăuțiului. Și i-au trecut, cu copii, cu femei, la Mosc. Și-i împărțeau pe oameni ca pe dobitoace. Unora le luau copii, altora

⁶⁵ ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, IX, București, 1997, p. 246: „Prințul Cantemir, care fusese trimis înainte, cu regimentul lui de români, dădea de știre că a pătruns în inima țării, fără a întâmpina vreo rezistență din partea inamicului”. Ciudată farsă a istoriei: un regiment românesc intră într-o provincie românească, în care frații lor, românii, deveniseră, deja, „inamicul!”

⁶⁶ Fiii lui Antioh conduceau un regiment de români – cf. ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, IX, București, 1997, p. 241

⁶⁷ Muntenia a fost pradată de cazacii brigadierului Frolov, care, la întoarcere, au fost întâmpinați de o oaste turcească și, de aceea, s-au refugiat în Transilvania, urmând să revină, și mai păgubos, în Moldova, prin Pasul Oituz – cf. ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, IX, București, 1997, p. 247

bărbații, altora muierile. Și-i vindeau unii altora, fără leac de milă, mai rău decât tătarii. Și era vreme de iarnă. Bogate lacrimi erau, cât se auzea glasul la cer”.

Un alt corp de oaste rusească, izgonit de austrieci din Ardeal, năvălind prin valea Oituzului, „a luat-o, în sus, pe supt munți, pe Bistrița, pe la Roznov, pe la Neamț, pe la Suceava, pe la Cernăuți, până a trecut Nistrul, tot prădând ce le-a fost în calea lor. Aceștia au prădat mai rău, că ce mai scăpase dintâi au luat aceștia tot”. În cele din urmă, după negocieri între țări, rușii aveau să părăsească Hotinul⁶⁸.

Iar țara? Iar Vodă⁶⁹, acest „pașă cu două tuiuri”⁷⁰? În februarie, „a scos văcărit, tot una după alta. Și s-a întâmplat de-a căzut și iarnă mare, până la brâu. Și a căzut omătul, de la vinerea mare, și a ținut până la Sfântul Gheorghe. Și piereau vitele oamenilor, câte mai scăpaseră de oaste, și intrase și boala în vite și în oi, de se potopeau cu totul. Căci fân nu putuseră face oamenii, de oaste și de ploaie multă ce era. Și cât făcuseră încă îl mâncaseră moscalii, până a se întoarce înapoi...⁷¹. Socotiți, fraților cititori, cum este osânda și mânia lui Dumnezeu pe țara aceasta!”.

⁶⁸ „Către sfârșitul lui octombrie, mareșalul Munnich primi ordin să înceteze ostilitățile. Iașul fu părăsit și Hotinul predat turcilor, în aceeași stare, în care fusese cucerit de la ei”. De fapt, Hotinul a fost predat la începutul lunii noiembrie – cf. ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, IX, București, 1997, p. 248

⁶⁹ „Acesta a fost un necredincios, și mai mișel decât înaintașul său (Mihail Racoviță – n.n.), căci abia a ajuns la Hotin și a uneltit ca cetatea să cadă în mâinile rușilor” – cf. ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, IX, București, 1997, p. 267

⁷⁰ Un anonim turc, fost secretar al departamentului munițiilor la Hotin, scria, în 1740, că Moldova și Muntenia sunt „două teritorii separate, administrate fiecare de câte un bei, având rangul unui pașă cu două tuiuri, sub suzeranitatea Porții. El este investit, înaintea sultanului, cu o cucă de comandant de ieniceri” – cf. ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, IX, București, 1997, p. 262

⁷¹ Loc gol, în letopisețul lui Neculce. Dar bătlia a avut loc la Stăuceni – cf. ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, IX, București, 1997, p. 243

Vodă, „orbit de lăcomie”, ține „judecăți cu fățării”, însuși Neculce fiind închis pe nedrept, cheltuind „mulți bani la aceea primejdie”, din care a ieșit, în cele din urmă cu viață.

În vara anului 1740, au căzut brume grele, „de-au stricat pâinile, mălaiul și păpușoiul”.

În 13 septembrie 1742, Grigore Ghica Vodă a fost mazilit, în locul său fiind înscăunat, în 1 octombrie 1742, Constantin Mavrocordat, pentru o a doua domnie, care a debutat cu remarcabile măsuri administrative, inclusiv cu înființarea de școli pentru copiii boierilor și mazililor, dăscălimea fiind plătită din visteria domnească. Țara părea să se întrezeze, dar, în 6 iulie 1743, Constantin Mavrocordat a fost mazilit, în favoarea fratelui său, Ioan Mavrocordat. Cu această vesteire de domnie nouă, letopisetul lui Neculce se încheie.

Vorba lui Neculce, vai de biata Moldovă! Un teritoriu al nimănui și al tuturor, veșnic urgisit de alții, dar și de stăpânitorii impuși de Poartă, voievozii de după anul 1720 comițând înspăimântătoare crime voievodale împotriva propriului popor. Iar Moldovenii, jertfiți de Racoviță Vodă, în contul datoriilor lui către tătari, prădați „de regimentul românesc al prințului Cantemir”, robiți de ruși, datorită politicii duplicitare a lui Grigore Ghica al II-lea, nu mai aveau, de veacuri, „vremuri de tihnă”, cum spuneau cronicarii. Și dacă ar fi fost numai atât, în veacul „cumplitului rapt” (cât de nerozi pot fi patriotarzii târzii!), prin care Bucovina avea să-și găsească liniștea și prosperitatea, printr-o neașteptată contemporaneizare cu Europa.

Poți fi, oare, mândru, ca român, de vremurile în care țara era doar un „teritoriu”, cică „administrat” de un bei, cu rang de pașă cu două tuiuri sau avem obligația de a ne dezice de ieftina fanfaronadă, care justifică, mai mult decât s-ar crede, prezentul neamului nostru, la fel de bicisnic, datorită celor care ne conduc?

*

Mitul voievodului-martir Grigore Ghica, răpus de turci pentru că s-ar fi opus „cumplitului rapt”, săvârșit prin detrunchierea nordului Moldovei de trupul sfânt al țării, reprezintă o minciună păguboasă, în care au crezut, mai ales, românii bucovineni.

Moldova, deși ocupată de ruși, din septembrie 1769, până în octombrie 1774, aparținea Porții otomane, iar în vremea în care cordonul austriac de ocupație era închis complet (1 octombrie 1774), Grigore Ghica abia fusese numit domn (în 28 septembrie), cu sprijin rusesc (în baza prevederilor Păcii de la Kukiuc Kainargi), urmând să sosească la Iași abia la începutul anului 1775. Pe parcurs, Grigore Ghica rămâne insensibil la problema nordului de țară ocupat, trimițându-i generalului Repnin, așa, ca pe un fapt divers, textul convenției dintre turci și austrieci. În schimb, atitudinea lui față de ruși, de-a dreptul slugarnică, avea să întărească suspiciunea de trădare, cu care îl priveau turcii, Grigore Ghica urmând să fie ucis pentru dragostea pe care o purta țarismului, și nicidecum Moldovei. Unul dintre slujbașii săi, Jean-Louis Carra, angajat de ruși la curtea lui Ghica, avea să descrie, în cunoștință de cauză, despre sfârșitul tragic al unui om hrăpăreț și care, din prea multă lăcomie, intrase în combinații politice mult prea periculoase, ca să nu sfârșească astfel.

Grigore Ghica nu era român, nu-i păsa de țara Moldovei, care doar cu numele mai era o „țară”, el fiind doar un aventurier al Fanarului, cu ambiții personale mult prea mari și care copia, oarecum, exemplul lui Brâncoveanu, urmând să sfârșească, tot oarecum, asemănător. Nu numai că nu merită o cinste deosebită din partea generațiilor de români de după aceea, dar mitul lui fals trebuie readus în dimensiunile lui exacte, prin simpla consultare a mărturiilor vremii.

Despre ocuparea Bucovinei pare să fi scris, printre primii,

călugărul minorit Francesco Antonio Minotto, care nota, într-un raport din 23 mai 1775, că „prădăciunile și distrugerile pe care le-au făcut aici (în Moldova – n.n.) rușii sunt nenumărate și această țară se află în cea mai cumplită lipsă... Austriecii au și ocupat o bună parte din acest principat, rușii sunt la hotare, turcul sosește”⁷².

Distrugerile săvârșite de ruși⁷³ au fost constate, parțial, de Abdulkerim Pașa, ambasador turc, trimis pentru noi negocieri cu generalul Repnin și cu feldmareșalul Rumeanțev, după pacea de la KuciukKainargi, din 10/21 iulie 1774. El scrie că târgul „Galați a fost complet distrus și, cu excepția a două clădiri spoite cu var, orice urme de construcții au fost distruse și rase de pe fața pământului”⁷⁴.

Cu rușii pe picior (ezitant) de plecare, cu turcii care reveneau, aidoma unei fiare rănite și care abia își mai poate linge rănila, Moldova, decimată și de o ciumă devastatoare, adusă de ruși din Polonia, dar și de ani cu climă capricioasă, nefavorabilă agriculturii, abia își mai trăgea suflul, atunci când Grigore Ghica, omul turcilor și al rușilor, își începea uriașul ospăț al unei domnii fudule și costisitoare, ba cu oaspeți ruși, ba turci, ba poloni.

Cneazul general Nikolai Vasilievici Repnin vorbește, în 5 iulie 1775, despre o solie rusească la domnul Moldovei, Grigore Ghica, întâlnire încheiată, deci, cu un ospăț deșănțat: „La masă, a cântat muzica moldovenească; după masă, s-au jucat jocuri moldovenești”. A doua zi, în 18 iulie 1775, la fel, „o masă cu 90 de tacâmuri” și nelipsitele „dansuri moldovenești”, apoi, spre seară, o vânătoare domnească, „într-un loc, la 10 verste de Iași”. A treia zi, în 19 iulie 1775, petrecere

⁷² ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, X, I, București, 2000, p. 185

⁷³ Ocupația rusească a durat din septembrie 1769, până în octombrie 1774

⁷⁴ ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, X, I, București, 2000, p. 190

câmpenească la Galata, cu „diferite exerciții ecvestre, după obiceiul turcesc și moldovenesc”, la poalele dealului. „După masă, copiii domnului și curtenii lui au distrat pe oaspeți cu jocuri naționale”, dar și cu „un mic foc de artificii, la poalele dealului”. În sfârșit, în prezența bănuitorilor soli turci, „Mitropolitul din Iași l-a vizitat pe ambasador și a cerut, cu acest prilej, în numele întregului cler moldovean, ocrotirea prea înaltă a Maiestății Sale imperiale”⁷⁵.

Plecând în Muntenia, generalul Repnin primește, în 11 august 1775, „de la principele Ghica, domnul Moldovei, copia convenției încheiată între Poartă și Curtea din Viena, cu prilejul cedării, de către Poartă, Austriei, a ținuturilor din Moldova... Principele Ghica și pașa din Hotin sunt numiți de către Poartă să termine definitiv această chestiune și să stabilească noile hotare între aceste două împărății”⁷⁶.

Repnin trimite copia convenției și harta țarului și revine în Moldova abia în toamnă, în octombrie participând la o nouă serie de ospete, care continuă și pe drumul întoarcerii cneazului rus în Muntenia, iar de acolo, spre Turcia. Dar și la întoarcerea din iunie 1776, rușii au parte de aceleași onoruri moldovenești, iar „Domnul însuși l-a întâmpinat pe ambasador pe treptele de jos ale scării locuinței desemnate pentru el”, Mitropolitul, „împreună cu toți boierii de Divan”⁷⁷, vizitându-l pe rus în ziua următoare, onorurile băștinașe față de ambasadorul țarist continuând până în 30 iunie 1776, când alaiul lui Repnin trece Nistrul.

Mesele „pompoase”, pe care le da Grigore Alexandru Ghica în cinstea ambasadorilor străini sunt menționate, în 15 decembrie 1776, și de Karol Boscamp-Lasopolski, care consemna și faptul că, la

⁷⁵ ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, X, I, București, 2000, pp. 198-200

⁷⁶ Ibidem, pp. 200, 201

⁷⁷ Ibidem, p. 209

fiecare ospăț, „muzica a interpretat diferite melodii, printre care și „arii” moldovenești, susținute de sunetul fluierului ciobănesc, instrument foarte la modă în această țară”, iar curtenii și-au arătat aptitudinile petrecărețe în „hora moldovenească”⁷⁸.

Jean-Louis Carra, angajat de ruși la curtea lui Grigore Alexandru Ghica sau Grigore III Ghica, cum i se mai spunea, scria, în 23 octombrie 1777, despre misiunea unui capugi-bași⁷⁹, însoțit de 50 de bostangii, în Moldova. „A ajuns la Iași, capitala Moldovei, și a arătat mari semne de prietenie și de bunăvoință principelui Grigore (III) Ghica, principele domnitor, față de care era un vechi cunoscut și mai degrabă un vechi prieten... A doua zi, a trimis răspuns domnului Grigore că, fiind grăbit să plece, pentru a ajunge cu un ceas mai devreme, ar avea plăcere să-l vadă în particular, pentru a vorbi prietenește cu el.

Principele Grigore, deși era din fire bănuitor și neîncrezător, orbit, totuși, în această împrejurare, de demonstrațiile de prietenie, pe care i le făcuse o persoană cu care era prieten de mulți ani, și încă și mai convins de pașnica desfășurare a lucrurilor și de știrile căpătate de aici, datorită cărora s-a încredințat, cu ușurință, că nu se va petrece în Moldova nimic mai mult decât ce fusese în Țara Românească, s-a lăsat atras în cursă. S-a dus, așadar, spre seară, să-l vadă și s-a dus, potrivit obiceiului său, incognito, însoțit numai de trei sau patru persoane de încredere și neînarmat. A intrat la capugi-bași și, cum acela voia să-i vorbească prietenește, puținele persoane care-l însoțeau au fost nevoite să rămână afară din odaie, unde au fost salutate de suita turcului și ținute de vorbă.

După primele complimente, schimbate între principele Grigore și dregătorul turc și după ce primul și-a băut cafeaua, al doilea a scos un alt firman și l-a dat principelui Grigore, să-l citească.

În acest timp, a ieșit din odaie, sub un pretext oarecare, pentru a

⁷⁸ Ibidem, p. 232

⁷⁹ Kara Hisarlı-Zade Ahmed bei, capucibași, conform *Călători străini despre țările române*, X, I, București, 2000, p. 282

da ordinele necesare oamenilor săi și pentru a ascunde pe călău într-un loc potrivit. S-a întors, apoi, în cameră și l-a întrebat pe principe dacă a citit firmanul, care cuprindea mazierea lui și porunca de a-l duce la Constantinopol, însoțit de aducătorul firmanului. Domnul a răspuns că era gata să asculte, în ce privește mazierea, dar că, despre celelalte, el nu voia să meargă la Constantinopol, fiind liber, ca particular, să meargă unde ar voi. A încercat să sară pe fereastră, care nu era înaltă, jos, în curte, dar, la strigătul capugiului bașî, a apărut călăul, care s-a aruncat asupra lui, l-a străpuns și, apoi, i-a tăiat capul, care, acum, câteva zile, a fost dus, de un bostangi, trecând pe aici (prin București – n.n.), la Constantinopol, unde va fi înfipt la Poarta Seraiului, cu o inscripție infamantă.

Abia s-a îndeplinit aceasta, și au fugit devotații săi și, puțin după ce s-a cunoscut întâmplarea, au fugit, de asemenea, și alți boieri, care, în urma legăturilor lor cu domnul ucis, se temeau de ochii capugiibașî-ului și de urgia Porții.

Acest slujbaș, după o execuție atât de violentă și de neașteptată, a convocat îndată divanul, din ordinul Porții, i-a făcut cunoscut cele întâmplate, ca pedeapsă pentru necredința și trădarea răposatului domn, și a proclamat ca domn pe Constantin Moruzi, pe atunci dragoman al Porții⁸⁰.

Jean-Louis Carra consemnează și notorietățile epocii, cu care se justifica crâncena ucidere: „Iată sfârșitul tragic al lui Grigore Ghica, fiul unui dragoman al Porții (Alexandru Ghica), care a fost, de asemenea, decapitat, în anul 1740, după pacea de la Belgrad.

El fusese, mai înainte dragoman (1758-1764), ca și tatăl său; în acest timp, a avut prilejul să servească pe regele Prusiei (Frederic al II-lea) la Poartă, aceasta fiind înduplecată, prin mijlocirea lui, să primească, împotriva tuturor intrigilor Casei de Austria, care nu vedea cu ochi buni o asemenea numire, un ministru prusian la Constantinopol.

⁸⁰ Ibidem, pp. 223-225

Acest fapt i-a adus lui Ghica o mare sumă de bani, ca răsplată, și, împreună cu aceasta, ocrotirea regelui Prusiei. A fost, deci, făcut domn al Țării Românești (17 octombrie 1768 – 5 noiembrie 1769), puțin înaintea ultimului război.

La sosirea rușilor în această țară, în înțelegere cu ei, s-a lăsat a fi făcut prizonier de către aceștia, fapt pe care Poarta l-a știut bine și nu l-a uitat niciodată. După pace, a fost făcut domn al Moldovei (28 septembrie 1774, când austriecii deja ocupaseră nordul Moldovei, dar Ghica sosea în țară abia la începutul anului 1775 – n.n.), prin autoritatea Curții de la Petersburg... În timpul primei sale domnii și în ultima, din care a fost scos în chip tragic, a urmărit mereu același scop, de a aduna avuții și de a le trimite în țări creștine, unde trebuia să se retragă într-o zi.

Rusia l-a ocrotit de la început, dar, după aceea, ajungând să fie urât de mareșalul Rumeanțev, nu mai avea nici o considerație pentru el. Se încredea prea mult în ocrotirea Prusiei, față de care Poarta nu avea nevoie să arate nici un fel de condescendență. Era încă tânăr, neavând nici 50 de ani; era înzestrat cu o îndrăzneală și o putere neobișnuită, care nu i-au slujit la nimic în împrejurările nefericite în care l-a târât încrederea sa nepotrivită... Poarta, de la ultimul război, l-a socotit trădător, pentru că se predase în mâinile rușilor, fără să se apere. Protecția pe care i-a arătat-o Rusia, îndată după încheierea păcii, a sporit meritele sale. Se adaugă faptul că, de un an, încoace, Poarta, poruncind celor doi domni să trimită lemnărie, care de transport, furnituri cetăților de margine, el nu a voit deloc să dea ascultare și s-a tras deoparte, sub felurite pretexte. Dar cauza cea mai puternică a morții lui violente este părerea, poate exagerată, a guvernului turc că avea bogății nesfârșite, cauză îndestulătoare, la Poartă, pentru a trimite, adeseori, lațul, fatal pașalelor și altor oameni bogați din împărăție”⁸¹.

William Eton (Eaton) explica, într-o relatare, că „la pacea de

⁸¹ Ibidem, pp. 225, 226

la Kuciuk Kainargi s-a stipulat că domnul nu trebuie să fie schimbat fără încuviințarea Curții Rusiei, pentru a scăpa poporul de asuprire, care rezultă din schimbarea atât de deasă a cârmuitorilor săi. Totuși, în 1777, Poarta a trimis lui Ghica un prieten apropiat al lui (Kara Hisarli-Zade Ahmet bei – n.n.), care, prefăcându-se bolnav, a cerut lui Ghica să vină, să-l vadă, sub cuvânt că avea să-i comunice chestiuni secrete; slujitorii domnului au fost trimiși afară din odaie, când o bandă de ucigași au năvălit în cameră, printr-o ușă secretă, și au ucis pe acest om nenorocit și încrezător⁸². Trebuie precizat faptul că, sub ocupație rusească, din ordinul lui Potemkin, moldovenii fuseseră scutiți „de tot felul de dări”, iar măsura aceasta prefăcută trezise o mare simpatie pentru o eventuală ocupație rusească.

Credeți ce vreți, dar eu nu pot vedea în soarta nordului Moldovei, de după 1 octombrie 1774, altceva decât o salvare din ruinare, urmată, anevoios, de o înglobare europeană pragmatică și eficientă. Eu nu pot depune o lacrimă pe memoria lui Grigore Ghica, în ciuda tragismului morții sale, pentru că el nu înseamnă un simbol, ci o farsă, zămislită din trufia noastră îndătinată, care ne face rău chiar și în zilele noastre.

⁸² Ibidem, p. 282

„Descălicarea țării Moldovei”

Ca și Principele Cărturarilor, Dimitrie Cantemir, în primele pagini ale Cantemir, „Hronicului Romano-Moldo-Vlahilor” (p. 5), pe care-l scria, mistuit de dor și, oarecum, de o vagă neliniște a trecerii timpului, tocmai la Moscova, mă întreb și eu, nepatriot, dar împătimit iubitor al Bucovinei: „Cine și de unde ești tu, o, omănașule?”.

Am, pe masă toate cărțile cu mărturii, din care aș putea încheia o carte de mărturii despre Bucovina, dar, pe măsură ce citesc, înțeleg tot mai mult și mai dureros că pe noi ne-au mărturist doar popoarele cu memorie și că vrednicii noștri cronicari nu au făcut altceva, decât să ne comunice puținul din ce „scriu alte istorii pentru țara noastră a Moldovei”⁸³.

Din nefericire, noi nu am avut un Johannes Thuroczy, precum ungurii, care să scrie și să publice o „Chronica Moldaviae”, chiar în vremurile lui Ștefan cel Mare (Augsburg, 1488).

Sau, tot pe atunci, o „Chronica Picta Moldaviae”, din care să desprindem și imagini, și informații reale, dar și legende, deci fabulații care transpun realități într-un triumf al spiritului unui popor. Probabil pentru că noi nici nu am fost, vreodată, un popor.

⁸³ Ureche, Grigore, *Letopisețul Țării Moldovei, de când s-au descălecat țara / și de cursul anilor, și de viața domnilor, care scrie de la Dragoș Vodă, până la Aron Vodă*, Chișinău, 1989, p. 8

Și tot ca și Principile Cărturarilor, amărășteanul de mine își propune să încropească o carte despre Bucovina, sub povara istoriei, înșiruind și comentând mărturiile vechi, dar fără vane și dăunătoare trufii, adică fără ca „la vecinii de primprejur vreo vrajbă neîmblânzită să ne scornim, să nu cumva, în loc de glumă și de râs, să ne luăm ca și cum de dulce dragostea patriei nebuniți a fi socotindu-ne, să zică că cele ce se cad credinței istoricești hotare am sărit”⁸⁴.

Bucovina, teritoriu geografic moldav, atestat încă din 30 martie 1392, iar ca provincie istorică, abia din 1775, în ciuda faptului că teritoriul fusese ocupat complet, de trupele austriece, până în 1 octombrie 1774, are dreptul la o istorie distinctă, în contextul istoriei valahe, scrisă așa cum visa că o vom scrie Eroul ei, Ion Grămadă, pe care mă voi strădui să mi-l asum drept maestru.

Folosesc, desigur, cam des termenul de „valah”, dar din următoarele pricini:

„Dovedește-se precum că numele Daciei bulgarii (adică slavii – n.n.) să-l fi schimbat... Aflăm, dară, din hronicul slavonesc, precum cel vechi al romanilor nume, la limba slavonă, să se fi chemat Volohă, care anume astăzi ni-l dau nouă moldovenilor”⁸⁵, și asta pentru că „Volohom je našedšim na Dunajckija sloveny; i sedšim im v nih, i nasiljušcim im slovene i v prišedše sedoša ovina Vislerețe i prozvašja poljane i proci”. Așa, aceasta și cu aceste cuvinte mărturisește și letopisețul rusesc cel mare”⁸⁶.

Și tot Cantemir ne dumirește că „Voloscaia Zemle, adică țara sau pământul romanilor”⁸⁷ provine din faptul că „leșii, rușii și alte limbi, toate, câte, de la Moldova, spre Crivăț, trăiesc, măcar că volohii, din Voloscaia Zemle și-au schimbat numele în moldoveni

⁸⁴ Cantemir, Dimitrie, *Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor*, Chișinău, 1988, p. 10

⁸⁵ Ibidem, p. 471

⁸⁶ Ibidem, p. 471

⁸⁷ Ibidem, p. 472

și în Moldova, însă ei, cu toții, numele, care întâi de la bulgari au rămas, să li-l ridice n-au primit; ci tot cu acel vechi nume, volohi, adică romani, iau chemat și-i cheamă și până astăzi”⁸⁸.

De fapt, numele de „Voloscaia Zemle”, deci de „pământ al valahilor”, „valah” însemnând „roman”, este cel pe care slavii l-au dat ținuturilor românești (nu țărilor, ci ținuturilor, numite, pe atunci, în absența organizărilor statale, „locuri pustii”, deși erau locuite), avea să fie înlocuit de unguri cu termenul celtic „vale luminoasă”, deci Mulda, Molda, Moldava.

O mărturie aflăm, în acest sens, în relatarea armeanului Martin Gruneweg, din 1582, în care acesta povestea: „am luat cunoștință de o altă țară, anume Moldova, care aici, în Polonia, e numită Valahia și pe care cărțile o numesc Valahia... Eu vreau să o numesc ca polonii, în mijlocul cărora am fost educat”⁸⁹.

Dar haideți să trecem, cât mai repede posibil, la legendele „românești”, pescuite de vrednicii noștri cronicari de prin hronicele altor neamuri, și să ne reamintim despre vremurile unui descălecat inexistent, Dragoș din Bedeu (unii istorici cred că e vorba de Dragoș din Giulești, Maramureș) nefiind un descălecător, ci o căpetenie a trupelor maghiare, care nu a ajuns niciodată la Suceava, el urcând, de la Gura Humorului, „spre Crivăț”, cum spune Cantemir, în tentativa maghiară, de pe la 1334-339, de a realiza o provincie contrafort la poalele răsăritene a Carpaților, cu speranța că, precum valahii și secuii, în 1206, vor izbuti să bareze calea invaziilor tătare spre Europa.

„Martin scrie că, pe vremea când a venit Batie, cu tătarii, numai vlahii, adică românii, cu secuii însoțindu-se, nu numai că pe ei s-au apărat, ci încă și pe tătari din strâmtorile munților împingând

⁸⁸ Ibidem, p. 475

⁸⁹ *Călători*, vol. I Supliment, p. 77

dinspre acele părți, să între în țara ungurească nu i-au lăsat. Și, singure, numai aceste două neamuri au tâmpit nasul acelor vrăjmași și de toate celelalte ale Europei neamuri, nebiruiți varvari”⁹⁰.

Legenda, însă, are farmecul ei, mai ales fă fantasmele vremurilor vechi pășesc pe niște locuri bucovinene cu identitate păstrată și astăzi, inclusiv „Troianul”, care, în realitate, nu are nici o legătură cu Traian, fiind tras de către Ostrea Novac Jidovul, cum îi spun legendele românilor, după grecescul Sesostris, ultimului Ossiris, Ramses al II-lea⁹¹.

„Scriu alte istorii pentru țara noastră, a Moldovei, cum a stat pustie 600 de ani, trecând împărăția slăvitului și puternicului Traian împărat, care se cunosc semnele puterii lui, pe unde au tras Troian, peste multe țări și peste această țară, trecând oștile lui, peste câmpi și peste ape”⁹².

Am precizat, deja, că „loc pustiu” înseamnă, în limbajul vremii, ținut neorganizat statal.

Și continuă cronicarul, în lipsa mărturiilor scrise ale unui popor român profund nemărturisitor: „Umblând păstorii de la Ardeal, ce se cheamă Maramureș, în munți, cu dobitoacele, au dat de o fiară, ce se cheamă bour.

Și, după multă goană ce o au gonit-o prin munți, cu dulăi, au scos-o la șesul apei Moldovei.

Acolo, fiind și fiara obosită, au ucis-o, la locul care se cheamă, acum, Boureni, unde au descălecat acel sat. Și hierul țării sau pecetea cap de bour se însemnează. Și cățeaua, cu care au gonit fiara aceea, a crăpat, pe care a chemat-o Molda, iară apei după numele cățelei, i-au zis Molda sau, cum îi zic unii, Moldova. Așijderea, și țării, după

⁹⁰ Cantemir, op. cit, p. 755

⁹¹ pe larg, în Drăgușanul, Ion, *Datina, Biblia Românilor*, Ed. Musatinii, 2005

⁹² Ureche, op. cit., p. 8

numele apei, iau pus numele Moldova”.

În realitate, ungurii, profitând de lipsa Hanului Crimeii, Kutlu Buga (în traducere, Bourul Norocos), care administra, din Şehr al Cedid (Orheiul Nou), şi Moldova, dar tocmai plecase, cu oştile, să lupte cu lituanienii, ungurii, deci, conduşi de comitele secuilor, Andrei Lackfy, au trecut munţii, dinspre secuime, dinspre valea Bârgaielor şi dinspre Maramureş, apoi i-au zdrobit pe tătari la Boureni, lângă Humor, capturându-l pe cumnatul Hanului Kutlu Buga, mârzacul cu trei tuiuri Atlamâş (Athalamos), căpetenia tătarilor dobrogeni, pe care l-au supus celei mai umilitoare morţi, executarea prin spânzurare⁹³.

E drept că în oastea comitelui secuilor se afla, în fruntea voluntarilor maramureşeni, şi Dragoş din Bedeu, care, conform unui vechi izvor istoric („Cronica moldo-rus”), „a întemeiat prima cetăţuie pe râul Moldova, apoi a întemeiat oraşul Baia şi alte cetăţi pe râuri şi pâraie” (Baia beneficiase de o primă consemnare, în portulane, în 1334, drept „Civitas Moldaviae”, deci exista, în primul an al incursiunilor ungureşti în nordul moldav, aşa cum exista şi numele de Moldova, probabil din 1206, când valahii munteni şi secuii i-au înfrânt pe tătari).

Continuă Ureche, iarăşi cu o legendă păguboasă, confundându-l pe armeanul Iaţco din Voitin cu unul dintre fiii săi, negustorul armean de postavuri Iaţco, din Suceava, care, în 1392, închina două dintre bisericile sale, pe cea din Iţcani şi biserica Sf. Dumitru din Suceava, Patriarhului Ecumenic al Constantinopolelui, Antonie, acesta susţinându-l, ulterior, în acceptarea, în Moldova, a unui episcopat armenesc, funcţional din 1401⁹⁴.

Întâlnindu-l pe Iaţco, Draşoş din Bedeu „aşijderea şi pentru

⁹³ pe larg, în Drăguşanul, Ion, *Povestea aşezărilor bucovinene*, I, Ed. Muşatinii, 2010

⁹⁴ pe larg, în anexa pe care am realizat-o la cartea despre armeni a lui Dimitrie Dan, în *Enii bucovinene*, Ed. Muşatinii, 2012

loc l-a întrebat, ce loc este acesta și de ce stăpân ascultă? Ețco a zis că este un loc pustiu și fără stăpân (deci, neorganizat statal – n.n.), de-l domnesc fiarele și păsările, și se întinde locul, în jos, până în Dunăre, iar în sus, până în Nistru, de se hotărăște cu Țara Leșească, și este loc foarte bun de hrană.

Înțelegând vânătorii acest cuvânt, au sânguit la Maramureș, de și-au tras oamenii lor într-această parte, și pe alții au îndemnat, de au descălecat, întâi sub munte, și s-au lățit pe Moldova, în jos. Iar Iațco, prisăcarul, dacă a înțeles de descălecarea maramureșenilor, îndată s-a dus și el în Țara Leșească, de a adus ruși mulți și i-a descălecat pe apa Sucevei, în sus, și pe Siret, partea dinspre Botoșani. Și așa de sârg s-au lățit românii în jos și rușii în sus.

Așijderea, și târgul Baia scrie că l-au descălecat niște sași, ce au fost olari; așijderea și Suceava scrie că o au descălecat niște cojocari ungurești, ce se cheamă, pe limba lor, suci, iar Suceava, pe limba ungurească, se cheamă „Cojocărie” (posibil ca numele localității să vină de la vechi îndeletniciri meșteșugărești, mai ales că și frazeologismul „iarna lui Sucilă” se referă, de fapt, la iarna grea, în care ai nevoie de cojoc, iar cojocarul prosperă).

Așa, într-acest chip se află să fi fost descălicarea țării Moldovei”.

Legenda descălecatului lui Dragoș din Bedeu, preluată și de Dimitrie Cantemir, dar, mai ales descălecatul real, al lui Bogdan Cuhea, s-a soldat cu punerea „în locurile cele mai de cinste și în dregătorii ale trebilor politicești și ale oastei pe aceia care puteau să înșire nume cât mai multe ale înaintașilor lor... iar satelor ridicate de dânșii fie că le-au adăugat numele lor, fie că... au luat satele ca semn al boieriei lor”, așezând în acele sate „țărani goniți din Țara Leșească”⁹⁵.

⁹⁵ Cantemir, Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, București, 1967, p. 191

„Țărani moldoveni adevărați nu sunt deloc. Cei pe care îi aflăm se trag din ruși sau din ardeleni sau ungurieni”⁹⁶, cauza fiind că românii, numiți boliarini până în vremea lui Alexandru cel Bun, considerau că „nu e cu dreptate ca un boier să muncească la alt boier... Tocmai din această pricină, în Țara de Sus, cea dintâi unde s-au așezat Drăgoieștii, se află multe așezări țărănești; iar în Țara de Jos, unde s-au așezat mai pe urmă, nu sunt alți țărani, decât aceia pe care boierii din acest ținut i-au cumpărat, cu bani, din Țara de Sus și i-au adus pe moșii lor sau aceia pe care i-au cumpărat dintre răzeșii care și-au înstrăinat moșia lor strămoșească, din pricina sărăciei și care, asemenea, au fost siliți cu strâmbătate să-și pună grumazul în jugul șerbiei”⁹⁷.

Dar cele două culturi rurale distincte, deși asemănătoare, aveau să se constituie cu adevărat abia după vremurile lui Ștefan cel Mare.

Deocamdată, încă ne aflăm în legendă, și asta din simplul motiv al tardivității puseurilor mărturisitoare, cu consecința „că scriitorii noștri n-au avut de unde strânge cărți, că scriitorii dintâi n-au aflat scrisori, ca de niște oameni neașezați și nemernici, mai mult proști, decât să știe carte.

Ce și ei ce au scris, mai mult din basme și din povești, ce au auzit unul de la altul. Iar scrisorile străinilor mai pe larg și de ajuns scriu, care au fost fierbinți și râvnitori, nu numai ale lor să le scrie, ci și pe cele străine să însemneze. Și de acolo multe luând și lipindu-le de ale noastre, potrivit vremea și anii, au scris acest letopiseț, care, în prea multe locuri, nu se va fi și nimerit”⁹⁸.

Prima confruntare cu istoria a teritoriului care se va numi Bucovina s-a produs, deci, așa cum am și menționat în capitolul anterior, între anii 1334-1334, când oștile maghiare, conduse de

⁹⁶ Ibidem, p. 199

⁹⁷ Ibidem, p. 200

⁹⁸ Ureche, op. cit., p. 4

comitele secuilor Andrei Lackfy, au trecut Carpații și i-au izgonit pe tătari:

„Scrie letopisețul cel unguresc că, oarecând, pe aceste locuri au fost locuit tătarii. Mai plodindu-se și înmulțindu-se, și lățindu-se, s-au întins de au trecut și peste munte, la Ardeal.

Împingând pe unguri din ocinile lor, n-a mai putut suferi Laslău, craiul unguresc, căruia îi zic filosof, s-a sculat, de s-a dus la Împăratul Râmului și a cerut oaste întru ajutor împotriva vrăjmașilor săi.

Împăratul Râmului alt ajutor nu i-a făgăduit, ci i-a dat răspuns într-acesta chip: „Eu sunt jurat, când am stătut la împărăție, om de sabia mea și de județul meu să nu moară. De aceea, oamenii răi s-au făcut în țara mea și câte temnițe am, toate sunt pline cu dâșșii, și nu mai am ce le face, ci ți-i voi da ție, să faci izbândă cu dâșșii, și eu să-mi curăț țara de dâșșii. Iar în țara mea să nu-i mai aduci, că ți-i dăruiesc ție”.

Și de sârg învăță, de-i strânsă pe toți la un loc și i-au însemnat pe toți, de i-au ars, împrejurul capului, părul ca unor tâlhari, cu un fier ars, care semn trăiește și până astăzi în Țara Moldovei și la Maramureș, de se tund oamenii împrejurul capului.

De aici, Laslău, craiul, dacă a luat acel ajutor tâlhăresc de la Împăratul Râmului, a silit la Țara Ungurească și, de aici, pe la câșlegile Născutului, cu toată puterea sa s-a apucat a-i bate și a-i goni pe tătari, de i-a trecut muntele, în această parte, pe la Rodna, pe care cale și semne prin stânci de piatră, în două locuri, se află făcute de Laslău, craiul.

Și așa, gonindu-i prin munți, scos-au și pe acești tătari, care au fost locuitori la Moldova, de i-a trecut apa Siretului.

Acolo, Laslău, craiul, ce se cheamă, leșește, Stanislav, stând în țărmurile apei, a strigat, ungurește, „Siretem, siretem!”, ce se zice, românește, „Place-mi, place-mi!” sau, cum ai zice pe limba noastră:

„Așa-mi place, așa!”.

Mai apoi, dacă s-a descălicat țară, după cuvântul craiului, care a zis „Siretem!” , au pus nume apei Siretului.

Și, după multă ce au gonit pe tătari, până i-a trecut peste Nistru, la Crâm, unde și până astăzi trăiesc, de acolo s-a întors Laslău, craiul, îndărăt, cu mare laudă și biruință⁹⁹.

În lipsa mărturisirilor (străinii, în absența unui contact direct, nu aveau ce scrie despre noi), vrednicul cărturar Ureche doar menționează numele trecătoarelor domnii, așa cum le păstrase memoria orală, deci legende:

„Pe urma lui Dragoș vodă, a stat la domnie fiul său, Sas Vodă, care a ținut domnia 4 ani. . . După moartea lui Sas Vodă, a ținut domnia fiul său, Lațco Vodă, 8 ani. Pe urma lui Lațco Vodă, a domnit Bogdan Vodă, 6 ani. După domnia lui Bogdan Vodă a domnit Petru Vodă, feciorul lui Mușat, 16 ani. După dânsul, a domnit frate-său, Roman Vodă, trei ani, cel care a fost Samodârjețul, stăpânitorul țării, de la plaiuri și până la mare. și acesta a făcut târgul Romanului, pe numele lui, precum mărturisește la uricul lui, care se află la mănăstirea Pobrata”¹⁰⁰.

A mai existat un domnitor, Ștefan Vodă, cel căruia i-a pus o frumoasă lespede, la Putna, Ștefan cel Mare, care a respins un atac unguresc, mai întâi la Suceava, apoi ar fi avut chiar și o victorie împotriva ungarilor, la Gindăoani, dar despre acest Ștefan I Grigore Ureche nu știa nimic, pentru că nici măcar în „Istoria lui Ștefan cel Mare” nu se scrie nimic, în afară de faptul că ar fi murit în anul 1359.

În schimb, despre feciorii lui Ștefan I, zvăpăiații Ștefan și Petru, polonii, din pricină că s-au bătut cu ungurii, pe teritoriul

⁹⁹ Ibidem, pp. 11, 12

¹⁰⁰ Ibidem, p. 19

Bucovinei, pentru domonarea Moldovei, au scris mult, iar Ureche preia informațiile cronicarului polon Bielschi cu nesăț:

„Ștefan, fratele cel mai mare, la Cazimir, craiul leșesc, poftind ajutor împotriva frăține-sau, Petru, și să i se plece (încchine, după moda feudală – n.n) cu toată țara.

Iar Petru, cu ajutor unguresc, au apucat țara.

Vrând Cazimir, craiul, ca să dobândească țara și să fie pe voia lui Ștefan Vodă, i-a dat oaste, de au intrat în țară, în ziua dintâi a lui iulie (1359 – n.n.).

Și, întâi, îi mergea cu noroc, iar mai apoi, i-au amăgit ai noștri pe leși, de i-au băgat la codru; fiind copacii întinați pe lângă drum, i-au surpat asupra lor, unde, câți n-au pierit de copaci, i-au prins vii; pe care, mai apoi, i-a răscumpărat craiul Cazimir.

Fost-au, într-acești robi, oameni mari: Zbigniev și Tecinschi, feciorul voievodului de Cracovia, trei steaguri a trei voievozi, al Cracoviei, al Sandomirului și al Liovului, și nouă steaguri boierești”¹⁰¹.

Abia odată cu Alexandru cel Bun, care urma după Iuga Voievod, organizatorul adevărat al statalității moldave („tocmitu-au și boieri mari în sfat, de chiverniseala țării și-a pământului Moldovei”) deși ca feudă poloneză, mărturiile, inclusiv despre ținutul bucovinean, încep să se înmulțească, iar eu, în această carte, doar de astfel de informații am nevoie.

Înainte de a-l părași, pentru o vreme, pe Grigore Ureche, să menționăm că „acest Alexandru Vodă multe lucruri bune a făcut în țară, și a făcut două mănăstiri mari în Moldova, Bistrița și Moldovița, în primii doi ani ai domniei sale (1399-1430)... și le-a înzestrat cu multe sate, cu vecini, cu veșminte scumpe, înăuntru, și cu odoare”¹⁰².

¹⁰¹ Ibidem, p. 21

¹⁰² Ibidem, p. 23

„Întâia dată, a trimis la patriarhii de la răsărit, de au luat blagoslovenie, și a făcut mitropolit, și i-a dat scaun o sfântă mănăstire mare (Mirăuții – n.n.), mitropolie în oralul Sucevii, lângă polata domnească, multe sate și ocine dându-i, să fie de slujbă acelei sfinte mănăstiri, mitropolii, și câteva ținuturi, în eparhia ce i s-a dat, făcându-l episcop legii”¹⁰³.

„Iar la leatul 6923 (1415) a trimis de au adus, cu multă cheltuială, și moaștele sfântului mucenic Ioan Novii de la Cetatea Albă, de la păgâni, și le-au așezat în târg, în Suceava, la mitropolie (deci, la Mirăuți – n.n), cu mare cinste și cu litanii, pentru paza și ferința scaunului domniei sale, care se prăznuiește miercuri, joi, în săptămâna rusaliilor, care vor citi la cărțile bisericii, mai pe larg, pentru mucenicia lui”¹⁰⁴.

Bavarezul Johann Schiltberger (1381-1438) a trecut prin Bucovina, de două ori, prima dată, cu o relatare lapidară, întorcându-se din robie tătarească, a „ajuns la un oraș numit Suceava și care este cetatea de scaun a Valahiei Mici”, mergând spre „Lempurg (Liov), capitala Rusiei Mici (Rutenia)”¹⁰⁵.

Cavalerul picard Ghillebert de Lannoy (1386-1462), venind, în 1421, dinspre Camenița, unde s-a întâlnit cu ctitorul bisericii din Lujeni, prințul lituanian Vitovt – cumnatul lui Alexandru cel Bun, însoțit de „doi tătari și șaisprezece ruși și români”, a intrat în Moldova „prin mari întinderi pustii și l-am găsit pe Alexandru Vodă, domnul amintitei Valahii și Moldove, la un sat al său, numit Cozial (rămas neidentificat – n.n.)”¹⁰⁶.

Ioan de Ryza, Episcop catolic de Baia (mort în 1438), scria,

¹⁰³ Ibidem, p. 25

¹⁰⁴ Ibidem, p. 29

¹⁰⁵ *Călători*, I, p. 6

¹⁰⁶ Ibidem, p. 50

în 1431, despre sprijinul aflat de husiți în Moldova, dar fără nici o trimitere la reperele care mă interesează.

Cei doi fii ai lui Alexandru cel Bun, Iliăș și Ștefan, aidoma feciorilor lui Ștefan I, au jertfit Moldova propriilor lor interese. Întâi, cei doi frați, ca să se pună bine cu polonii, le-au înapoiat Pocuția, regiune dobândită, în 1388, de Petru Mușat, drept gaj pentru un uriaș împrumut acordat Regelui, apoi, „Iliăș Vodă, vrând să omoare pe fratele său, Ștefan Vodă a fugit la Munteni”, deci în Țara Românească, de unde, luând ajutor armat, s-a întors și l-a biruit pe Iliăș, „la locul care se cheamă Lolonii”.

Fugit în Polonia, Iliăș a revenit, cu sprijin crăiesc, în 1434, băătălia având loc „la Dărmănești, în februarie, într-o zi de luni, în săptămâna albă (deci, înainte de Paști – n.n.), și, dând război vitejește, iarăși a biruit Ștefan Vodă”¹⁰⁷. A urmat și un al treilea război, cu pustiirea Bucovinei, soldat cu o nouă victorie a lui Ștefan Vodă, la Podraga.

O a patra băătălie, cea din 4 august 1435, de la Chiperești, avea să se finalizeze tot cu victoria lui Ștefan Vodă, dar Iliăș reveni, cu oaste străină, și, în 8 martie 1437, fu iarăși înfrânt.

Fără șansă în război, Iliăș s-a prefăcut, apoi, că vrea să se împace cu Ștefan „și, domnind împreună, șapte ani, mai apoi... s-a dus Iliăș la craiul leșesc, la Vladislav Iaghello, și „a poftit ajutor, să-l aducă la domnie și să i se plece, cu toată țara.

Ci fără zăbavă de la frate-său, Ștefan Vodă, au venit soli cu daruri, poftindu-l de pace, și l-au aflat la Lănciți (Lencăuți – n.n.), făgăduind să fie plecat și el craiului.

Pentru care lucru, măcar că Iliăș Vodă ținea o soră a crăiesei Sofia și-i era craiului mai prieten, fiindu-i cumnat, ci sfatul (dieta poloneză – n.n.), cunoscând că Ștefan Vodă este mai de folos țării,

107 Ureche, op. cit., p. 33

pofti pe crai să-l lase în pace și să-l jure, să le fie lor cu credință. Iar lui Iliaș să-i dea hrană și să aibă socotință, ca, văzând Ștefan Vodă că-i la cinste, să se teamă, și să le ție jurământul.

Dar lui Iliaș nu-i plăcea pita craiului, ci gândi iară la domnie și a vrut să intre, iarăși, în țară, dar l-a prins Ian Ciola și l-a dat, la pază, la cetatea Sirațului.

Dar degeaba i-au dat hrană și lui, și doamnei lui, cu toată casa.

Iar Ștefan Vodă, în Suceava, a jurat craiului, înaintea solilor. Mai apoi, ca să arate slujbă credincioasă, a risipit o seamă de tătari, care au fost intrat la Podolia, să prade, iar la Brațlav, și o seamă vii i-a prins și i-a trimis craiului, la Sfidrial. După aceea, cum s-a pomenit mai sus, s-a împăcat cu Iliaș, cu frate-său, și și-au împărțit țara.

Cetatea Albă, Chilia și Țara de Jos s-au venit lui Ștefan Vodă, iar lui Iliaș Vodă, Suceava, Hotinul, cu Țara de Sus.

După aceea, a fost în legătură cu craiul leșesc și mai mare, daruri în toți anii trimițându-i Iliaș, iar craiul i-a fost dat Haliciul, ca să-și ție averea.”¹⁰⁸.

„În anul 6952 (1444), în mai, înaintea rusaliilor, află vreme Ștefan Vodă ca să se curățească de frate-său, Iliaș, și să ție toată țara însuși; l-a prins și i-a scos ochii, după ce au domnit țara, amândoi, șapte ani”. „Roman vodă, ficiorul lui Iliaș Vodă, neputând răbda atâta nedumnezeire a unchiului său, s-a vorovit cu o samă din curtea domnească și a prins pe unchiul său, pe Ștefan Vodă, și i-a tăiat capul, și s-a apucat Roman de domnie, leatul 6956 (1448)”¹⁰⁹.

După Ștefan Vodă, rămăsese un fecior, Petru, care a fugit în Transilvania, în 1449 cedând, din exil, Cetatea Chilia ungarilor, în schimbul ajutorului militar, cu care avea să-l alunge din Moldova, după doar un an de domnie, pe Roman Vodă.

¹⁰⁸ Ibidem, p. 35, 36

¹⁰⁹ Ibidem, p. 37

Și iarăși începe, indirect, un conflict maghiaro-polon, pe teritoriul Bucovinei.

În timpul acestor păguboase domnii, zeci de mercenari polonezi, ruteni și lituanieni au trecut în rândurile boierimii moldovene, fiind recompensați cu sate și moșii, toate aflate cât mai aproape de țările lor natale, de regulă, de la Vicove, în sus¹¹⁰.

¹¹⁰ pe larg, în Drăgușanul, Ion, *Povestea așezărilor bucovinene*, I, Ed. Mușatinii, 2010

Bucovina, după crima de la Reuseni

Tatăl lui Ștefan cel Mare, Bogdan Vodă, intră la domnie, detronându-l pe tatăl său, Alexandru Vodă, feciorul lui Iliăș. „Domnind Alexandru Vodă țara, venit-a, cu oaste, fiu-său, Bogdan Vodă. Însă, așa zic unii, că nu a fost Bogdan Vodă fecior cu cununie, ci copil lui Alexandru vodă.

Și s-a lovit cu tată-său, Alexandru Vodă, la Tămășani, aproape de târgul Romanului, în august, a 22-a zi. Și, după multă nevointă, birui Bogdan Vodă pe tată-său, pe Alexandru Vodă, și multă moarte s-a făcut în oastea lui Alexandru Vodă.

Și, într-acel război, au pierit oameni de frunte, Onciul, logofătul, și Costea Andronic, și alții mulți, după ce a domnit Alexandru vodă 4 ani”¹¹¹.

Înfrânt în bătălie, Alexandru a fugit în Polonia, împreună cu „coconii săi” legitimi, cerând ajutor și de la leși, dar și de la ruși, apoi oastea de mercenari a „apucat Hotinul și Neamțul, și Suceava, și a așezat pe Alexandru Vodă la scaun.

Iar Bogdan Vodă, fără zăbavă, adunând oameni de pretutindenă, a scos pe Alexandru Vodă din scaun și iar a apucat Bogdan Vodă scaunul. Iar Alexandru Vodă a năzuit iarăși spre leși și a făcut jalbă de iznoavă împotriva lui Bogdan Vodă”¹¹².

¹¹¹ Ureche, p. 40

¹¹² Ibidem, p. 41

Războiul care a urmat nu s-a purtat în ținutul geografic al Bucovinei, ci în restul Moldovei, până spre Bârlad, tactica adoptată de Bogdan fiind cea a războiului de gherilă, în paralel stăruind pe negocieri diplomatice, în bună parte înșelătoare.

Războiul acesta dintre fiu și tată, care pare să reprezinte o culme a cruzimii în disputa puterii, s-a terminat cu victoria tatălui, fiul dispărând, cu pâlcurile de oaste care i-au mai rămas, prin pădurile în care încercase capcana arborilor înținați, capcană eșuată din pricina celorlalți moldoveni, care rămăseseră să lupte alături de Alexandru.

Și, totuși, Alexandru nu rămâne în Suceava, ci se alătură oștilor polone în retragere, de teama fiului său. În Cetatea de Scaun, rămasă pustie, se reașează Bogdan Vodă.

Trebuie menționat faptul că, din toamna anului 1449, lui Bogdan i se alăturase nepotul său, Vlad Țepeș, fiul lui Vlad Dracul, după o domnie pasageră, de nici o lună, în august, pe tronul Munteniei. În perioada aceea pare să se fi cimentat o prietenie puternică între cei doi veri, Ștefan cel Mare și Vlad Țepeș, mai ales după ce amândoi vor supraviețui crimei de la Reuseni.

Între timp, în Polonia, un moștenitor legitim al tronului moldovenesc, Petru Aron, țesea propria lui intrigă fratricidă, așa că, „vă leatul 6963 (1454 – crima s-a petrecut în 15 spre 16 octombrie 1451, și nu în 1454), după doi ani ai domniei lui Bogdan Vodă, scrie letopisețul cel moldovenesc c-a venit, fără de veste, Petru Vodă, ce l-au poreclit Aron, și a aflat pe Bogdan Vodă la satul Reuseni, din jos de târgul Sucevii, și l-au lovit, vineri, în revărsatul zorilor, octombrie. Și acolo i-au tăiat capul lui Bogdan Vodă”¹¹³.

Viitorii voievozi Ștefan cel Mare și Vlad Țepeș, tineri fiind, au întârziat, prin Suceava, pe sub ferestrele frumoaselor domnițe, așa că

¹¹³ Ibidem, p. 46

au scăpat cu viață. Preveniți de un supraviețuitor al masacrului de la Reuseni (în fond, au fost uciși toți oamenii lui Bogdan), Ștefan și Vlad au fugit în Transilvania, peste Tihuța, iar lucrul acesta se poate afla dintr-o scrisoare a lui Iancu de Hunedoara, adresată brașovenilor, în 30 martie 1452, după ce Vlad și Ștefan îi ucisese pe mercenarii sibieni, angajați de Vlaicu Vodă ca să le ia viața. Iancu de Hunedoara spune că brașovenii pot sta liniștiți („noi am făcut ca acela să plece; și nu prin acele părți, ci prin țara Moldovei, deoarece nu voim să fie săvârșite oarecare vătămâni dinspre părțile noastre în Țara Românească”¹¹⁴), pentru că verii au fost izgoniți pe acolo pe unde au venit, prin Tihuța, unde, desigur, îi așteptau slugile domnești ale lui Petru Aron.

Capitolul care a urmat nu a fost mărturisit nici de cronicari, nici de călătorii străini, așa că va trebui să încercăm să-l deslușim din finalitatea lui.

Vânați și de Petru Aron, domnitorul Moldovei, dar și de Vlaicu, stăpânul Țării Românești, Vlad și Ștefan se văd obligați să nu se îndepărteze de creștele munților. Vreme de vreo doi ani, cei doi tineri au trecut de la o stână la alta, de la o comunitate păstorească la alta, căutând nu numai refugiu, ci și șansele de a înjgheba o oaste, cu care să ocupe, mai întâi, un tron domnesc. A fost să fie primul cel al Țării Românești, poate și datorită faptului că Vlad era cu câțiva ani mai mare decât vărul său, Ștefan.

Dar să nu anticipăm, ci să revenim la mărturiile lui Ureche. Foarte puțin românești, adică având ca repere fragmente de memorie moldovenească, dar masiv bazate pe scrieri străine ale vremii, la care noi nu mai avem acces.

Aflăm, astfel, că, între timp, Alexandru Vodă, care nu renunțase la gândul de a redeveni voievod moldav, „în anii 6963 (1455), în luna lui mai, a venit Alexandru Vodă, tatăl lui Bogdan Vodă, cu oaste

¹¹⁴ AȘSP a RSR, *Documenta Romaniae Historica*, București, 1975, p. 425

asupra lui Petru Vodă Aron și au dat război la Movile. Ci norocul cel prost al lui Alexandru Vodă nici aicea nu-l lăsa să izbândească, că, dând război vitejește, dinspre amândouă părțile, birui Petru Vodă pe Alexandru Vodă.

Văzând Alexandru Vodă că pierdu războiul, fugi la Cetatea Albă și, acolo, s-a săvârșit”¹¹⁵.

Bătăliile acestea între frați, între copii și părinți, au întârziat istoricitatea Moldovei, ținut ocolit de pelerinii mărturisitori, de talia lui Francesco Filelfo, să ocolească „acea întindere campestră și pustie a Sciției”, unde i-a întâlnit, ce-i drept, „pe goți și pe alani”, cum îi numește Filelfo pe moldoveni, după tradiția vechilor scrieri europene, înainte de a depăși, „cu efort maxim și pericol extrem, munții foarte înalți și inaccesibili, deasupra orașului Baia”¹¹⁶.

Isoricitatea, dar mai curând ca tentativă, decât ca fapt stilistic, avea să se producă abia în vremea lui Ștefan cel Mare, pentru a se risipi aproape o dată cu el. Dar asta-i altă poveste.

Pentru că, aidoma părintelui său, Bogdan Vodă, nu avea legitimitate, Ștefan cel Mare, după ce l-a înfrânt pe Petru Aron, la Doljești, pe Siret, în 12 aprilie 1457 („în joia mare”), apoi la „Orbic, și iar birui Ștefan Vodă. Și-l prinse pe Petru Vodă Aron și-i tăie capul, de-și răsplăti moartea tătâne-său, lui Bogdan Vodă”¹¹⁷, Ștefan, deci, „strâns-a boierii țării, și mari, și mici, și altă curte mărunță, dimpreună cu mitropolitul Theoctist și cu mulți călugări, la locul ce se cheamă Direptatea și i-a întrebat pe toți: Este-le cu voie tuturor să le fie domn? Ei, cu toții, au strigat într-un glas: „În mulți ani de la Dumnezeu să domnești!”. Și, deci, cu toții l-au ridicat domn și l-au miruit pentru domnie mitropolitul Theoctist”¹¹⁸.

¹¹⁵ Ureche, p. 46

¹¹⁶ *Călători*, Supliment 1, pp. 12, 13

¹¹⁷ Ureche, p. 47

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 48

Povestea lui Ștefan cel Mare și Sfânt, ca și cea a lui Eminescu, vă este, în general, cunoscută, fiecare român fiind, în egală măsură, un ștefanolog și un eminescolog („eu și Ștefan, eu și Eminescu; ceilalți nu fac doi bani”, spune mentalitatea tradițională românească), așa că, de aici, încolo, voi urmări doar mărturiile care intersectează cu istoria localități bucovinene.

După ce pradă ținutul secuiesc, în 1461, și se însoară cu Evdochia de Kiev, în 1463, după ce recuperează Chilia și Cetatea Albă de sub stăpânire turcească, în 1465, „în al zecelea an al domniei sale, în anii 6974 (1466), iulie 10, a început a zidi mănăstirea Putna, spre slava lui Dumnezeu și a Preacuratei Maici, Fecioara Maria”¹¹⁹.

În 1466, Mateiaș Corvin, gelos pe victoriile, dar și pe independența lui Ștefan, „a tras spre Moldova” și „a sosit la Baia, luni, decembrie 14 zile, și, acolo, cum nu prea avea nici o grijă, din nici o parte, își lăasă oastea fără de nici o grijă, nici pază, ci la băuturi și la prăzi. Unde, având Ștefan Vodă știre și prinzând limbă, marți, noaptea, decembrie 15, a aprins târgul asupra lor, când ei erau fără de nici o grijă. Și, fiind și beți, și negătiți de război, i-a lovit Ștefan Vodă, cu oaste, tocmai în revărsatul zorilor, și multă moarte și pieire a făcut întrînșii.

Că ei, nefiind tocmiți de război, nici de arme nu s-au apucat, ci de fugă, nici urma să ia care scăpa, că, fiind noaptea, de nu știau încotro vor merge, în toate părțile rătăceau, de-i vânau țaranii, în zăvoaie, prin munți, unde vreo 12.000 pieriți s-au aflat.

Mai apoi, și însuși craiul, rănit de săgeată foarte rău, de-abia a hălăduit pe poteci, de a ieșit la Ardeal”¹²⁰.

Din nefericire, în „noiembrie, în 25, s-a pristăvit Evdochia,

¹¹⁹ Ibidem, p. 50

¹²⁰ Ibidem, p. 52

doamna lui Ștefan Vodă¹²¹, iar Ștefan, și furios, și îndurerat, a intrat, iarăși, cu sabia în secuime, apoi a făcut pace cu Mateiaș Corvin, dar dobândind și „două cetăți mari, la Ardeal, Balta și Ciceul”¹²².

În 1470, au năvălit tătarii în țară, dar Ștefan i-a zdrobit, la Lipnic, pe Nistru, în 20 august, după care s-a întors pentru a participa la sfințirea mănăstirii Putna.

Conflictul cu Radu cel Frumos, uciderea unor boieri trădători, un cutremur mare, în 29 august 1471, „în vreme ce a șezut domnul la masă, la prânz” și, în anul următor, 1472, căsătoria cu Maria de Mangop, apoi alte războaie în Muntenia, capturarea soției voievodului muntean și a fiicei lui, Voichița, sporesc faima voievodului, dar secătuiesc, puțin câte puțin, mândra țară a Moldovei.

Gloria lui Ștefan cel Mare ajunge la plenitudine în 10 ianuarie 1475, atunci când vitejii lui luptători zdrobesc oastea de 120.000 de oameni a sultanului Mehmet al II-lea. „Și pe feciorul lui Isac pașa, după ce l-a prins viu, l-a slobozit. Și puștile (tunurile – n.n.) le-a dobândit, și steaguri mai mult de o sută a luat”¹²³.

Invazia muntenească a fost spulberată de cumnatul lui Ștefan, Șendrea, apoi a urmat năvala cazacilor lui Lobodă și ai lui Nalivaiko, pe care Ștefan i-a zdrobit la Grumăzești, pe Răut, și pe Nistru, la Vadul Jorei, toponimul amintind de moartea, prin înec, a cazacului Jora.

În 1476, turcii revin în Moldova, pentru a recupera Chilia și Cetatea Albă, atacul lor fiind secondat și de o năvală tătărească. Ștefan i-a spulberat, mai întâi, pe tătari, apoi a „ales un loc de strâmtoare, la Războieni”, pentru a-i întâmpina pe turci.

Bătălia a avut loc în 26 iulie, iar cumplita înfrângere a moldovenilor (acolo, aprodul Movilă îl ajută pe Ștefan să urce pe calul său), ne aduce și o importantă mărturie străină despre Suceava.

¹²¹ Ibidem, p. 52

¹²² Ibidem, p. 53

¹²³ Ibidem, p. 62

Giovanni Marco Angiolello, vistiernic al sultanului și, în această calitate, participant la campania din 1476, a ajuns, după victoria turcilor, și la Suceava, „pe care am găsit-o goală, deoarece locuitorii fugiseră și lucrurile lor parte le luaseră cu ei, iar altele fuseseră ascunse în pământ. Turcii au găsit multe din ele, deoarece sunt meșteri în a găsi lucrurile astfel ascunse și îngropate; trăgând pe pământ un lanț sau chiar un frâu, ei aud și cunosc golurile din pământ, unde sunt îngropate lucruri sau grâne; astfel, au fost găsite puțuri cu grâne și alte lucruri îngropate.

Târgul Suceava era înconjurat cu șanțuri și palisade. Casele și bisericile erau din lemn și acoperite cu șindrilă. Numai castelul Sucevii era clădit din piatră și tencuială, pe o coastă, în afara orașului. Acesta rezista și era bine înzestrat.

Cum, însă, merindele se sfârșiseră, n-am mai stat să pierdem vremea, ci, întorcându-se armata pe un alt drum, am ajuns la o cetate așezată în munți”¹²⁴.

În acel nefericit an 1476, Ștefan cel Mare l-a pierdut pe mitropolitul Teoctist, spre sfârșitul lunii, după 25 de ani de „ținut scaunul”, iar în 19 decembrie, „pristăvitu-s-au Doamna Maria, ce era de la Mangop”¹²⁵.

Ținutul geografic al Bucovinei, atestat ca atare încă din 30 martie 1392, a dus pe umeri povara istoriei mai ales spre sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare și Sfânt, încă din timpul vieții, după cum se va vedea.

În 1479 (anul 7005, de la începutul lumii), regele polon Albert Jagello, „gândi ca să-și arate vitejia asupra Moldovei, socotind că prea lesne o va supune, știind că, de multe ori, se ajutara Moldova

¹²⁴ *Călători*, I, pp. 137, 138

¹²⁵ Ureche, p. 70

de la craii leșești, ca de la niște vecini de aproape, spre toți vrăjmașii.

Și, strângând craiul oastea, a scos cuvânt cum va să meargă la turci, să ia și să dezbată Cetatea Albă și Chilia, care cetăți le luase, de la Ștefan Vodă, Baiazid, împăratul turcesc. Și încă adăoga, de-i speria pe ai săi, cum că turcii, amestecați cu moldovenii, vor să treacă la Podolia, și le-a dat știre ca toți să încalece și să se împreuneze cu dânsul, la Liov.

Și a trimis soli la Ștefan Vodă, de i-au dat de știre să se gătească, să meargă cu dânsul, să bată Chilia și Cetatea Albă și să-i pregătească stație de hrană de oaste. De care lucru i-a părut bine lui Ștefan Vodă și cu bucurie mare a primit pe soli, căci au făcut oaste împotriva vrăjmașului său.

Numai ce a zis că va veni acolo, la loc, cu oastea sa, sub Chilia.

Cunoscând sfetnicii lui crai, mai ales episcopii, gândul că va să facă oaste împotriva lui Ștefan Vodă, mult i-au adus aminte craiului să nu facă asupra dreptății, să nu se întoarcă mânia lui Dumnezeu spre el. Ci el gândul său nu l-a lăsat, ci încă a fost zicând: „Vouă vă este lucrul biserica să păziți, iar nu de războaie să grijiți, că gândul meu voi nu-l știți, numai eu singur. Că, de aș pricepe că haina de pe mine știe gândul meu, în foc o aș băga-o”.

Deci mulți dintre boierii leșești socoteau că face într-adins, ca să piardă oastea toată, cum au ieșit, mai apoi, la dânsul, și zicătoarea: „În zilele lui Olbriht, șleahta a pierit”.

Într-acea vreme, Ștefan Vodă, prinzând veste, de la unguri, cum că Olbriht va să vie asupra lui cu oaste, că nici ungurii nu erau bucuroși ca să cadă domnia Moldovei pe mâna leșilor, măcar că Laslău, craiul unguresc (ce se cheamă, leșește, Vladislav) era fratele lui Olbriht, craiului leșesc (ce se cheamă, ungurește, Albert).

Înțelegând aceasta, Ștefan Vodă trimis-a la craiul leșesc, cu solie, pe credincioșii săi, pe Tăutul, logofătul, și pe Isac, vistiernicul, ca să poată cunoaște ceva, ce-i este voia craiului leșesc să facă. Ci nimic nu au cunoscut, căci craiul, cum umbla cu înșelăciune,

ascunzând cuvântul, pe soli cu bucurie i-a primit și darurile, pe care i le trimisese Ștefan Vodă, cu mare mulțămită și cu dragoste le-a primit și le-a luat, iar solilor, iarăși, același răspuns le-a dat, cum este mergător la turci.

Mai apoi, și solii săi de iznoavă i-a trimis la Ștefan Vodă, ca să întărească cuvântul, iar el a întors oastea spre Pocuția.

Înțelegând Ștefan Vodă cum craiul se apropie, cu oaste, de Pocuția și se trage spre margine, de iznoavă a poftit solia, de a trimis înaintea craiului pe Tăutul, logofătul, și pe Isac, vistiernicul, cu multe daruri, și l-au întâmpinat de cealaltă parte a Nistrului și i-au închinat darurile.

Și, iarăși, cu dragoste le-a luat.

Și, de aici, a trecut craiul apa Nistrului, pe la Mihălceni, în aceastălaltă parte, cu toată oastea sa, și a venit la Coțmani.

Acolo, s-au descoperit toată viclenia și faptele sale cele ascunse, că a prins pe Tăutul, logofătul, și pe Isac, vistiernicul, de i-a ferecat în obezi, și i-a trimis, de i-a închis, tocmai la Liov.

Înțelegând acestea Ștefan Vodă, de la iscoadele ce pururea le trimitea, să știe încotro merge craiul, cu oastea leșească, cum că craiul l-a viclenit și vine asupra lui, și a trecut și Nistrul, cu 80.000 de oameni în oaste, cu scrisoare, fără altă adunare, de sârg a trimis, în toate părțile, în țară, să se strângă la târgul Romanului.

Iar Albert a șezut, șapte zile, la Coțmani. Și, până a se strânge oastea lui Ștefan Vodă și până a veni ajutorul, că și Laslău, craiul unguresc, fratele lui Albert, încă i-a trimis 12.000 de oameni de oaste și, cu dâșii, pe Birtoc, voievodul Ardealului, ce era cuscru lui Ștefan Vodă; și de la Radul Vodă încă i-a venit în ajutor oaste muntenească, dar, până a se strânge oastea toată, la un loc, Albert crai a purces, cu oastea de la Coțmani, și a lovit la Șipinți.

Văzând Ștefan Vodă că-l împresoară vrăjmașii săi, a tocmnit strajă și a trimis-o împotriva leșilor, ca să țină vadul Prutului, la târg, la Cernăuți.

Iar Ștefan Vodă, în 27 august, duminică, a ieșit din Suceava, spre târgul Romanului, cu toată oastea sa. Și, într-acea zi, îi adusesese lui, de la strajă, șase leși, dar pe trei i-a trimis la împăratul turcesc, iar pe ceilalți a zis de i-au spânzurat.

Deci, craiul leșesc a venit, cu toată puterea sa, la cetatea Sucevei, duminică, 24 septembrie. Iar în 26, marți, către seară, a început a bate cetatea, timp de trei săptămâni, și ziua, și noaptea, dar nimic n-a folosit, nădăjduind că i se va închina țara, dacă o supărase Ștefan Vodă cu atâtea războaie fără odihnă și fără măsură, pe care le făcea, de se bătea cu toți.

Dar socotea țara că, de nu-i este la îndemână cu al său, mai multă neîngăduință îi va fi cu străinii și, încă văzând atâta pradă și risipă, pe care le făcea oastea leșească, care umbla și prin păduri, de afla prăzi și jafuri, moldovenii siliră, cu toții să se strângă la târg, la Roman, unde era tabăra.

Așa, țara strângându-se, iar din cetatea Sucevei, cât puteau, se apărau, și ce risipeau leșii ziua, cu puștile, noaptea astupau găurile și le întăreau, de le era munca leșilor în zadar, iar pe afară, unde aflau leși răsfirați după hrană, îi legau și îi tăiau, de nu erau volnici nici într-o parte să iasă. Mai mult le dăuna leșilor, decât celor închiși în cetate, căci, în toate zilele li se adăuga leșilor și lipsa hranei.

Deci, fiind leșii cuprinși de atâta nevoie, începură a grăi de rău pe craiul lor, întâi cu taină, iar mai apoi, în gura mare, îl învinuiau că a venit fără cale și i-a adus ca să-i piarză pe toți; și socoteau toate semnele, câte se făcuseră rele, că li se arătaseră ca să fie spre sfătuirea lor. Că, întâi, în țara lor, într-un pârau de nimic, i s-a înecat craiului un pohodnic și, când a ieșit din Liov, boii, care purtau ierbăria, de vânt mare s-au risipit, de nu-i puteau strânge. Așijderea, un țaran, care nebunise de cap, a fost strigat în gura mare: „Duceți-vă spre pierirea voastră, că nu veți mai veni!”.

Și pe un șleahitic l-a detunat, sub cort, și pe doisprezece cai ai lui; mai apoi, un preot al lor, slujind liturghia, a scăpat cuminecătura

lor jos. Și alte semne rele s-au arătat, de proroceau toți că va fi sfârșitul lor rău și amar, cum s-a și întâmplat.

Văzând craiul atâtea cuvinte rele despre dânsul, de la oastea sa, se temu ca oastea să nu-l părăsească și să fugă, iar el, ca să nu cadă în mâinile vrăjmașilor săi, trimise soli frățâne-său, lui Vladislav, craiul unguresc, ca să-l împace cu Ștefan Vodă; că tocmai sosise și ajutorul unguresc la Ștefan Vodă. Și, așa, Birtoc, voievodul Ardealului, care venise cu ajutorul unguresc la Ștefan Vodă, a trimis solii săi la Albert, craiul, ca să-i spună că va veni el însuși pentru pace. Și pe Ștefan Vodă, cu multe cuvinte, l-a rugat să facă pace cu craiul leșesc.

Și așa a intrat în mijlocul lor, și s-a dus la craiul leșesc, de i-a împăcat, într-acest chip: craiul leșesc să se întoarcă, pe urmă, pe unde a și venit, să nu mai strice țara prin alt loc.

Și, deci, pe Birtoc, voievodul Ardealului, bine l-au dăruit Ștefan Vodă, cu mari daruri, și s-a dus acasă-și.

Albriht, craiul leșesc, fiind de inimă rea bolnav, a dat semn de întors, pe care semn erau toți bucuroși să-l audă, să se întoarcă, de la atâta flămânzire, la casele lor.

Și, în 19 octombrie, joi, s-a întors craiul, de la Suceava, și s-a apucat de cale. Dar nu s-a întors pe calea pe unde venise, ci pe altă cale, pe unde era țara întreagă, spre Codrul Cozminului.

Simțind Ștefan Vodă că craiul n-a luat urma pe unde venise, ci spre codru, îndată a trimis după dânsul, de l-au poftit să nu ia pe acea cale, spre codru, ci pe urmă, pe unde venise, că, făcând într-alt chip, văzând țara paguba ce se va face de către oastea leșească, nu va răbda, ci va vrea să-și apere ale sale, de unde toate se vor ațâța, de iznoavă, spre vreun lucru rău, care va strica și pacea.

Dar craiul mai bucuros fusese să meargă de-a dreptul, să iasă în țara sa, și n-a băgat în seamă, ci a păzit calea spre Codrul Cozminului. De care lucru fiind înfierbântat Ștefan Vodă de război, socotind că are vreme de a-și răscumpăra strâmbătatea sa, dinspre acela ce nu numai pacea cea veche a călcat-o, pacea pe care o avuseseră domnii

Moldovei cu craii leșești, ci și jurământul și pacea, pe care o legase atunci, de curând, așezându-se să se întoarcă pe urmă, pe unde și venise, deci îl ațâța ajutorul ce-i venise de pretutindeni și oastea sa, toată gata strânsă și odihnită; văzând dobânda de pe cei flămânzi și slăbiți, a trimis înainte, ca să apuce calea, la Codrul Cozminului, să săciuiască pădurea, să o înțineze, ca să o poată porni asupra oștii, dacă vor intra în pădure.

Iar el, cu toată oastea, a intrat după dâșșii, și cu două mii de turci. Și, a patra zi, i-a ajuns în pădure, joi, 26 octombrie, lovindu-i din toate părțile, și doborând copacii cei înținați asupra lor, multă oaste leșească a pierit, unii de oșteni, alții de țăranii ce le cuprinseseră ca cu o mreajă calea, alții de copacii cei înținați. Așa, pierzând puștile, lăsând steagurile, pe care le-a adunat Ștefan Vodă, ei, cine, cum au putut, în toate părțile s-au rășchirat prin păduri, de au scăpat puțini afară.

Și însuși craiul cu puțini rămăsese; strângându-se, s-au adunat într-un ocol, în satul Cozmin. Și, de acolo, bulucindu-se, au tras spre Cernăuți. Iar oastea lui Ștefan Vodă, cu dâșșii mergând împreună, se bătea și îi tăia.

Dar și acei, puțini, care ieșiseră din codru, n-ar fi scăpat, de nu s-ar fi încurcat ai noștri în carele crăiești și în carele altor boieri, de le-au dat vreme de au ieșit.

De acolo, veni veste lui Ștefan Vodă că vine și altă oaste leșească, într-ajutor craiului.

Atunci, a chemat pe Boldur, vornicul, și i-a dat lui oaste de ajuns și a trecut Prutul, împotriva acelei oști, sâmbătă, seara. Și, duminică, dimineața, în 29 octobrie, au dat război și pe toți i-au risipit îndată și i-au topit, cu ajutorul lui Dumnezeu și cu norocul lui Ștefan Vodă, și mare moarte și tăiere s-au făcut, atunci, în oastea leșească, la locul ce se cheamă Lănțeștii, satul. Și nimica n-a știut craiul de venirea acelei oști, nici de pierirea lor.

În aceeași duminică, trecând craiul Prutul, la Cernăuți, iarăși fu lovit de oastea lui Ștefan vodă, de i-au risipit și i-au tăiat; de-abia

a scăpat însuși craiul, cu puțină oaste de a sa.

De aici, trecând craiul spre țara sa, prin multe locuri i-au lovit ai noștri, iar mazurii, întorcându-se să dea război și să-și apere craiul și pe cei scăpați din acel pojar, au dat asupra lui Boldur, vornicul cel mare, pe care îl trimisese Ștefan Vodă împotriva acelei oști leșești, care venea într-ajutor craiului, și mare moarte au făcut într-înșii. Și la sat, la Șipinți, puțini au scăpat din oastea ce era strânsă pe lângă crai.

De aici, craiul, cu multă nevoie strecurându-se, a tras la Sneatin și, de acolo, a slobozit oastea pe acasă, câtă îi mai rămăsese, iar el s-a dus la Liov...

Aflatu-s-au, la acest război, din capete: doi frați Tăncenschii și Miculai, voievodul Ruschii, pieriți, și Gabriil, din Moravița, și Herbor, așijderea doi frați, Grotovi, Huminschii și Murdileu, și alții, mulți, cine poate să-i pomenească pe toți.

Alții au căzut la legătură, cum îs Tuncischii, Zbignev, starostele Kracoviei, Pruhnițchi, Targovețschii și alții, mulți. Pe unii, ai noștri i-au fost spânzurat, câte doi, de păr, că umblau leșii, pe acele vremi, păroși ca și nemții, și alte batjocuri multe le-au fost făcând, de se pomenește și astăzi răutatea ce au pățit-o.

Iar Ștefan Vodă, după izbândă cu noroc, ce a fost făcut la acest război, s-a întors la scaunul său, la Suceava, cu mare fală și laudă, ca un biruitor, și a zidit biserica pe numele sfântului mucenic Dimitrie, în târg, în Suceava, care trăiește și până astăzi”¹²⁶.

Aprig sânge, clocotitor sânge a mai avut Ștefan cel Mare și Sfânt, dacă, la o vârstă înaintată, în 22 iunie 1498, „vrând să-și întoarcă, dinspre leși, strâmbătatea sa, strânse țara și a intrat în Podolia și la ruși, apoi a trecut și de Liov, la Canțug, la apa Visloca, toate satele arzând și prădând. Ars-au orașul Premișlia, Radumnea, Prevorsca, Lanțut și cetatea Tereabul, și multă bunătate dintr-înșa a luat, și mulți jომiri a scos, și pe toți i-a tăiat, iar alții, mai mulți, au ars în cetate.

¹²⁶ Ureche, pp. 76-87

Și cetatea Buceacul multă nevoie a pățit, și Podhaețul a ars.

Și mulți oameni, bărbați, muieri, copii, a scos în robie, mai mult de 100.000, iar pe mulți dintre aceia i-a așezat Ștefan Vodă în țara sa, încât până astăzi trăiește limba rusească în Moldova, mai ales pe unde i-a descălecat, că mai a treia parte grăiesc rusește.

Iar Ștefan Vodă prădând și arzând țara, s-a întors cu mare dobândă, fără de nici o sminteală, a trecut Nistrul, în ceastă parte, la Halici, și a prădat și de această parte.

Iar de aici, a venit la scaunul său, la Suceava, cu mare bucurie și cu biruință”¹²⁷.

Polonii au ripostat, în 11 martie 1500, dar au fost iarăși zdrobiți, la Botoșani, unde supraviețuitorii au fost siliți să dureze o altă dumbravă, cea care avea să-l farmece, peste veacuri, pe Eminescu.

Venețianul Matteo Muriano, „doctor în arte și medicină”, trimis al dogelui Leonardo Loredano, a ajuns la Suceava în anul 1502 și s-a „înfățișat, în ziua de 22 august, acestui domn vestit, ducele Ștefan”, care l-a întâmpinat „binevoitor, cu dovezi și cuvinte foarte prietenești”, Ștefan cel Mare mărturisindu-i:

– Eu nu am vrut să aduc un medic din nici o altă parte a lumii, decât de la prietenii mei, de care sunt sigur că mă iubesc... Eu sunt înconjurat de dușmani din toate părțile și am purtat 36 de lupte, de când sunt domnul acestei țări, dintre care am fost învingător în 34 și am pierdut 2...

Muriano a lăsat și câte un portret oral al neasemuitului voievod și al fiului său, Bogdan-Vlad (finul lui Vlad Țepeș, născut în 1475, când Țepeș se afla, iarăși, la Suceava):

„El este un om foarte înțelept, vrednic de multă laudă, iubit mult de supușii săi, pentru că este îndurător și drept, veșnic treaz și

¹²⁷ Ibidem, p. 88

darnic, arată bine la trup pentru vârsta sa, dacă această meteahnă (rana de la picior – n.n.) nu l-ar fi chinuit... Fiul său, Bogdan voievod, urmează pilda domnului, tatăl său, e sfios ca o fată și e bărbat viteaz, prieten al virtuților și al oamenilor virtuoși, este tânăr cam de vreo 25 de ani”¹²⁸.

Portretul moldovenesc, parțial inspirat din scrierile cronicarilor poloni, parțial din mentalitățile mult prea slobode ale boierimii din vremea lui Grigore Ureche, este ceva mai nedrept, dar, în mod ciudat, și mai tulburător:

„Fost-au acest Ștefan Vodă om nu mare de stat, mânios și degrabă vărsător de sânge nevinovat; de multe ori, la ospețe, omora fără județ.

Altminteri, era om întreg la fire, neleneș, și lucrul său îl știa a-l acoperi, și unde nu gândea, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși se vâra, ca, văzându-l ai săi, să nu se îndepărteze și, pentru aceea, rar război de nu biruia.

Și unde-l biruiau alții, nu pierdea nădejdea, că, știindu-se căzut jos, se ridica deasupra biruitorilor. Mai apoi, după moartea lui și ficiorul său, Bogdan Vodă, urma lui luase, de lucruri vitejești, cum se întâmplă, din pom bun, roadă bună iese”¹²⁹.

Doar natura, în felul ei de-a pururi neînțeleș, pare să fi deplâns stingerea scânteii cosmice într-un mod cu adevărat copleșitor:

„Fost-au, mai înainte de moartea lui Ștefan Vodă, într-același an, iarnă grea și geroasă, cât n-a fost așa nici odinioară, și, deci, peste vară, au fost ploii grele și puhoai de ape, și multă înecare de apă s-au făcut”¹³⁰.

¹²⁸ *Călători*, I, pp. 148

¹²⁹ Ureche, p. 95

¹³⁰ *Ibidem*, p. 95

Bogdan-Vlad Vodă, fiul lui Ștefan cel Mare și al Mariei, fata lui Radu Vodă, „puțin despărțit de firea tătâne-său”¹³¹, finul lui Vlad Țepeș, născut în 1475, ctitor al bisericii din Bălinești și al noii biserici de mir, închinată Sfântului Gheorghe, din Suceava (cea a mănăstirii Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava), a purtat mai multe războaie cu Polska Zemlea („țara câmpului”¹³²), jignit fiind de faptul că regele polon i-a refuzat mâna surorii sale, Elisafra, dar și cu muntenii, care-l atacaseră fără de pricină, a purtat câteva glorioase războaie.

În 1505 și în 1509, Bogdan a prădat Podolia și Pocuția, iar la asediul Liovului, „singur Bogdan vodă, cu capul său, a lovit cu sulita în poarta Liovului, care lucru și astăzi se cunoaște semnul. Și nici leșii nu tăgăduiesc aceasta, ci încă ei mai tare mărturisesc că a fost adevărat așa. Și a prădat împrejur, pretutindeni, și a ars Rohatinul, oraș mare și vestit, și multă avuție și bunătate dintr-însul a luat. Luat-a din Rohatin și clopotul cel mare, ce este la mitropolie, în Suceava, și mulți oameni și boieri a robii, și domnii lor încă i-a prins, și cu mare izbândă s-a întors, înapoi, la scaunul său, la Suceava, fără de nici o sminteală, iar robilor ce-i adusese din Țara Leșească le-a împărțit hotare în țara sa. Și, deci, și-a luat doamnă din țară și a făcut pe Ștefan Vodă cel Tânăr”¹³³.

Polonii au ripostat, de fiecare dată, năvălind cu oști în nordul Moldovei, până la Botoșani. În 15 iulie 1509, leșii, profitând de faptul că Bogdan Vodă își lăsase oștenii la vatră, „au prădat Cernăuții, Dorohoiul, Botoșanii, Ștefăneștii”, călăuziți de un oarecare Vasco, moldovean, căruia Bogdan îi luase iubita, și care urma să primească, drept recompensă pentru trădare, un sat în Polonia, lângă Iaroslav.

¹³¹ Ibidem, p. 118

¹³² Ibidem, p. 96

¹³³ Ibidem, p. 124

În 1510, „Beti Ghirei sultan, ficiorul hanului, nepotul împăratului, fără veste, cu multă mulțime de tătari, prin trei locuri a intrat în țară, de a prădat, de la Orhei, până la Dorohoi, și pe Prut, în sus, de multă pradă și robire de oameni a făcut și plăn de dobitoace a luat; mai apoi, sultanul fiind săgetat foarte rău, a murit”¹³⁴.

În 8 noiembrie 1516, „semn mare s-a arătat pe cer, ce a strălucit, dinspre miazănoapte, ca un chip de om, și a stătut multă vreme, și iar s-a ascuns în văzduh.

Așijderea, curând, după acel semn, în aceeași lună, a fost cutremur mare de pământ, într-o luni”¹³⁵.

„Bogdan Vodă cel Grozav, feciorul lui Ștefan Vodă cel Bun, s-a pristăvit în anii 7025 (1517), aprilie, în zile 18, în ceasul cel dintâi al nopții, în târg, în Huși, nu cu puțină laudă pentru lucrurile cele vitejești ce le făcuse, că nu în beții, nici în ospete petrecea, ci, ca un strejar, în toate părțile priveghea, ca să nu se știrbească țara, ce-i rămăsese de la tată-său.

Și, domnind 12 ani, 9 luni și 3 săptămâni, multe lucruri bune a făcut.

Și cu mare cinste l-au îngropat, în mănăstire, în Putna”¹³⁶.

Ștefăniță Vodă, ajuns voievod la doar 9 ani, după moartea părintelui său, Bogdan, a avut parte, în bătălii, de „norocul cel bun”, începând din 8 august 1518, când îi zdrobea pe tătarii lui „Albu sultan de la Piericop” la Șerbanca, ferind ținutul geografic al Bucovinei de o sălbatică năvală.

În 1523, „în luna lui aprilie, în cetatea Hârlăului, Ștefan Vodă a tăiat pre Arburie hatmanul, pe care zic să-l fie aflat în viclenie, iar

¹³⁴ Ibidem, p. 126

¹³⁵ Ibidem, p. 129

¹³⁶ Ibidem, p. 129

lucrul adevărat nu se știe. Numai atâta putem cunoaște că norocul, fie unde are zavistie, a ales un om ca acela, ce a crescut Ștefan vodă pe palmele lui, având atâta credință, și, în tinerețile lui Ștefan vodă, toată țara ocârmuia, unde mulți vrăjmași i s-au aflat, cu multe cuvinte rele l-au îmbucut în urechile domnului său.

Ci pururea tinerii se pleacă și cred cuvintele cele rele (a puhlibuitorilor). Și acea plată a luat de la dânsul, în loc de dulceată, amar, pentru nevoița lui cea mare, că nici judecat, nici dovedit, a pierit. De care lucru mulți înspăimântați din locuitorii țării au început a gândi cum vor lua și ei plată ca și Arburie, că nu multă vreme după aceea, într-același an, au tăiat și pe feciorii lui Arburie, pe Toader și pe Nichita¹³⁷.

Aflat într-un permanent conflict cu boierii, Ștefăniță Vodă avea să moară, la Hotin, în 14 ianuarie 1527, fiind înmormântat la Putna. „Acest Ștefan vodă întrut tot semăna cu firea moșului său, a lui Ștefan vodă cel Bun, că la războaie îi mergea cu noroc, că tot izbândeaa, și lucrul său îl știa purta, măcar că era tânăr de zile; altminteri, era om mâniaș și prea lesne vărsa sânge”¹³⁸.

Petru „Măjariul, ce l-au poreclit Rareș, după numele muierii ce a fost după un alt bărbat, târgoveț din Hârlău”, a fost uns domn în 20 ianuarie 1527, cică și la sfatul lui Ștefăniță Vodă, dat în zilele convalescenței.

În vara anului 1527, sosind dinspre Kracovia, un călător anonim face prima descriere a Moldovei, textul lui rămânând nucleul „Chorographiei” pe care o va publica, în 1541, la Viena, Reicherstorffer.

În 1527, ținutul din nordul Moldovei, deci teritoriul geografic

¹³⁷ Ibidem, p. 132

¹³⁸ Ibidem, p. 135

Bucovina, cum era numit în cancelaria și în relatările polone, „este destul de frumos și foarte șes, și nespus de bogat în văi și orașe și sate, fără întărituri și cetăți – afară de una singură, numită Suceava (Czyczowe), înconjurată de ziduri – și e întărit oarecum de la natură de râuri potrivite.

În această regiune se vede că nimic nu lipsește din cele trebuincioase omului pentru nevoile sau plăcerile sale, întrucât sunt dealuri cu vii și, de asemenea, în orice loc țara e binecuvântată și foarte îmbelșugată în roade și ogoare, și în toate cele folositoare traiului; este și foarte bogată și în iazuri și bălți și heleșteie într-atâta, încât omul nu poate dori nimic mai mult de la natură pentru nevoile vieții.

Apoi, în această parte a Moldovei, sunt munți foarte bogați în mine de aur și de argint, care, printr-o muncă necurmată, aduc, din zi în zi, un câștig și un folos tot mai mare.

Este adevărat că poporul de aici este primitiv și rustic, totuși este destul de deprins cu treburile războiului, după obiceiul lui. Ei au păstrat, de la început, până acum, cu foarte mare evlavie, credința Sfântului Pavel.

Ci, aici, sunt deosebite credințe și secte, precum a rutenilor, a sârbilor și a armenilor, a bulgarilor și a tătarilor, și chiar un număr destul de mare de sași catolici locuiesc, risipiți, în această țară.

Toți sunt supuși voievodului Moldovei.

Fiecare națiune, însă, se folosește și se slujește de legile și obiceiurile ei, după voia sa.

Și, tot așa, călugării creștini, ce au îmbrățișat călugăria, se bucură de toată libertatea în slujbele și ceremoniile lor, potrivit canoanele bisericii și tagmei lor.

Aici ascultarea supușilor față de principele Moldovei este foarte mare, și pedeapsa și mustrarea celor ce greșesc sunt nespus de grele și de aspre¹³⁹.

¹³⁹ *Călători*, I, pp. 192, 193

Petru Rareș a năvălit, cu oaste, în Ardeal, „prădând Țara Secuiască”, ba chiar și Brașovul și Bistrița, în trei rânduri, pe parcursul anului 1528. În anul următor, a năvălit în Pocuția, pe care o revendica, pe baza împrumutului nereturnat din 1388.

După trei războaie în Pocuția, s-a încheiat pacea, dar „nu răbdă oastea leșească, ce era la margine, lăsată de strajă, ci a intrat în țară, la Moldova, de a prădat și a ars Cernăuții și alte sate, până la Botoșani, neavând moldovenii nici o grijă, fiind pacea legată”¹⁴⁰.

Drept represalii, moldovenii au intrat în Podolia, au prădat și ars localitățile mai mari, apoi au zdrobit o oaste leșească pe cursul superior al Siretului.

În 1538, ca urmare a plângerii polonilor, turcii intră în Moldova, mai curând pentru a proteja Moldova de o posibilă ocupație polonă, pregătirile crăiei pentru un mare război fiind în toi. Petru Rareș, trădat de boieri, fuge în Transilvania, iar boierii se bulucesc, îngrijorați, la Bădeuți.

În „Itinerariul turc”, deci în jurnalul lui Soliman Magnificul, se menționează un popas al sultanului și al oștilor sale la Reusenii, în 13 septembrie, apoi, în 14 septembrie (duminică), un popas de nouă zile la Suceava, unde, în ziua de 20 septembrie, „s-a ținut un divan și s-a numit domn pentru Țara Moldovei un vlăstar din familia domnească, cu numele de Cetne (Ștefan Lăcustă), fost domn. Boierii fugiți au venit și au sărutat mâna Domnului.

Padișahul, ocrotitorul lumii, a binevoit să se întoarcă și a plecat spre capitala sa. Duminică (21 septembrie – n.n.), plecând din Suceava, s-a poposit în localitatea numită Iandoș (Băneștii, de azi)”¹⁴¹.

Iată cum este descris acest episod și de Ureche: „Prădând (nici vorbă, Soliman interzicând prada, după cum se va vedea dintr-o

¹⁴⁰ Ureche, p. 142

¹⁴¹ *Călători*, I, p. 385

altă relatare – n.n.) și stropșind Țara Moldovei împăratul Suleiman, și fiind țara bejenită spre munți, strânsu-s-au vlădicii și boierii țării, la sat, la Badeuți, de s-au sfătuit cu toții ce vor face de acea nevoie ce le venise asupra.

Mai apoi, din toate, au ales sfatul ca să trimită sol la împăratul, cu mare rugămintă și plângere, să-i ierte.

Și așa au ales, dintre dâșii, pe Trifan Ciolpan, de l-au trimis sol în Suceava, la împăratul, de se rugară de pace și-și cerură domn. De care lucru, văzând împăratul rugămintea lor, s-a milostivit și i-a iertat, și a trimis la dâșii, cu Ciolpan, pe un ceauș mare, cu credință, de i-a chemat pe toți la împărat, în Suceava. Care cu mare frică au mers și au căzut la picioarele împăratului, pe care i-a iertat împăratul și cu dragoste i-a primit, ca pe niște robi ai săi.

Mai apoi, le-a pus domn pe Ștefan vodă, feciorul lui Alixandru vodă, și el s-a întors înapoi, cu multă dobândă, dimpreună cu toată oastea sa.

De aici, Ștefan vodă, cu vlădicii și cu toți boierii, a petrecut pe împărat până la Dunăre și, acolo, a întors împăratul tot pleanul și robii, câți s-au aflat de față, și birul încă le-au iertat.

Și, de aici, a trecut Dunărea, iar Ștefan vodă s-a întors la scaunul său, la Suceava¹⁴².

Anton Verancics susține că „sultanul s-a întors la Constantinopol după ce a capturat o uriașă comoară, precum și mult bănet, pe care, după cum am auzit, îl îngropase voievodul Petru, în niște butoaie foarte mari de vin, în chiar cetatea Suceava, și nenumărate veșminte de lână și de mătase, și bătute cu ținte de aur, pe care le-a găsit, și, după ce fuseseră pricinuite Moldovei cele mai mari pagube – și aceasta nu din partea turcilor, pe care, până atunci, îi oprise, chiar de la început, Sultanul de la jaf, cât mai ales din partea tătarilor”¹⁴³.

¹⁴² Ureche, p. 149

¹⁴³ *Călători*, I, p. 422

Petru Rareș, fugăr în Ardeal, obține, în cele din urmă, iertarea lui Soliman Magnificul, urmând să revină pe tronul Moldovei pentru o a doua domnie.

Între timp, la Suceava, „s-au vorovit o samă de boieri din curtea lui (Ștefan Lăcustă), anume Găneștii și Arbureștii, și la așternutul lui, unde odihnea, l-au omorât, în cetatea Sucevii.

Începători și ațățatori ai acestui lucru au fost Mihul hatmanul și Trotușanul logofătul, de s-au vorovit, într-o seară, ca niște lupi gata spre vânat, ca să înece oaia cea nezlobivă, adică pe Ștefan vodă, și, dând învățătură slugilor lor ca toți să se înarneze, și dându-le și jurământ, ca să le fie cu dreptate, s-au pornit cu toții.

Și, într-un foișor, sus, în cetate, unde odihnea, la așternutul lui, au risipit ușa și, neștiind Ștefan vodă nimic de aceasta, s-a sculat, fiind numai cu cămeșa, iar ei, cu toții, ca niște lei sălbatici au năvălit asupra-i și, multe răni făcându-i, l-au omorât și l-au scos afară”¹⁴⁴.

Complotiștii l-au înscăunat, rapid, pe portarul Sucevei, Alexandru Cornea, voievod al Moldovei, apoi, pentru că prinseseră de veste că Petru Rareș revine, cu binecuvântarea sultanului și cu „Imbrea aga, cu ieniceri și cu multă oaste turcească”, l-au abandonat și pe Cornea, care, după doar două luni și trei săptămâni de domnie, cade în mâinile oștirii lui Rareș și este decapitat, împreună cu singurul boier care îi rămăsese alături, Pătrașco.

În 19 februarie 1541, Petru Rareș intra în Cetatea Sucevei.

„Petru vodă, dacă a sosit la Suceava și s-a așezat la scaunul său, acolo a aflat în viclenie și pe Mihul hatmanul (ctitorul bisericii din Horodniceni – n.n.), și pe Trotușanul logofătul (ctitorul bisericii din Părhăuți, ginerele lui Luca Arbure – n.n.), și pe Crasneș, și pe Cozma, de la care multă pedeapsă și nevoie avusese Petru vodă, în

¹⁴⁴ Ureche, p. 155

domnia dintâi, când a pribegit Petru vodă din țară... Îndată i-a prins și cu grele munci i-a muncit, iar mai apoi le-a tăiat și capetele”¹⁴⁵.

După alte câteva expediții în Ardeal, dar dublate de o temeinică așezare a țării, „Petru vodă, fiind bătrân de zile și căzând în boală grea, a plătit datoria sa, ce a fost dator lumii, și s-a săvârșit, (în 1545) septemvrie 2, vineri, la miezul nopții, și cu cinste l-au îngropat în mănăstire, în Pobrată („A fratelui”, Probota – n.n.), ce este făcută de dânsul (pe locul mănăstirii lui Petru Mușat – n.n.), cu multă jale și plângere, ca după un părinte al său, care n-a fost mai jos decât alții, ci a lățit hotarul țării, că pe săcui de multe ori i-a ars și i-a prădat, și, luându-le cetățile și orașele sub puterea sa, i-a supus. Și atâta groază le dăduse că, la vremea norocului celui prost, când era și pribeg la dânșii și se scăpase de domnie, și după ce se dusesse la turci, lăsându-și doamna sa, cu coconii și avuția în Ciceu, necum să se bage să-i jefuiască, ci încă i-au păzit și i-au socotit, până la venirea sa, în al doilea rând.

Așijderea, și cu leșii, de multe ori, s-a bătut, și Pocuția încă le-a fost luat”¹⁴⁶.

¹⁴⁵ Ibidem, p. 158

¹⁴⁶ Ibidem, p. 164

Epoca stârpirii Mușatinilor

Fiul lui Petru Rareș, Iliăș, înscăunat domn în septembrie 1456, a renunțat la domnie, în 15 iunie 1551, când a încredințat tronul fratelui său, Ștefan, și a trecut la mahomedanism. Destinul lui Iliăș Rareș a fost trist: numit pașă la Dârstor, cu numele de Mahmet, a fost, curând, arestat și închis la Brusa.

Ștefan Rareș i-a prigonit pe armeni și a dus o viață atât de desfrânată, încât, în septembrie 1552, a fost ucis, în cortul pe care îl ridicase la Țuțora, de către boierii săi.

În locul lui Ștefan Rareș, a fost urcat pe tronul Moldovei, după ce fu însurat cu Roxanda Rareș, Joldea: Nunta urma să se desfășoare la Suceava, Joldea ponind, pe Jijia, spre capitala Moldovei.

Boierii fugari în Polonia, însă, l-au preferat pe Petrea stolnicul, pe care l-au numit Alexandru Lăpușneanu. Un corp de oaste polonă, condus de vornicul Moțoc, l-a prins pe Joldea, la Șipote, pe Jijia. Lăpușneanu l-a însemnat la nas pe Joldea și l-a trimis în călugărie, Roxanda Rareș devenind soția lui Lăpușneanu, ctitorul mănăstirilor Slatina și Pângărați, dar și al mănăstirii Râșca, începută de episcopul de Roman, Macarie.

Lăpușneanu avea să părăsească tronul, în 18 noiembrie 1560, când pierdea bătălia de la Verbia, împotriva susținătorilor lui Despot Vodă.

Cam de aici, din noiembrie 1560, începe destinul Bucovinei

sub povara istoriei, istoria însemnând, în fapt, o puzderie de încăierări sângeroase pentru putere, pe care nu le voi mai urmări, pentru că mă interesează, în cartea de față, doar mărturiile despre provincia geografică Bucovina. Nu voi ignora, desigur, doar întâmplările istorice, desfășurate pe pământul Bucovinei, primul dintre acestea fiind uciderea lui Despot, în Suceava:

„Despot vodă, dacă văzu că l-au viclenit toți boierii și l-au părăsit toți slujitorii, și țara s-a ridicat asupra lui, și ajutor, de unde avea nădejde, de la prietenul său, de la Laschi, nu-i vine, văzând pierirea lui sosită la capul său, îmbrăcat domnește a ieși afară din cetate, mai sus de Suceava, la Areni, unde era țara adunată, și se închină Tomșii.

Iar Tomșa cu multe cuvinte l-a muștrat, aducându-i aminte de multe lucruri fără de lege ce le făcuse, că nu numai țara pustia, ci și bisericile dezbrăca, și de lege își râdea.

Cu aceste cuvinte muștrându-l, Tomșa l-a lovit cu buzduganul și toată oastea s-a lăsat la dânsul, unde, acoperindu-l mulțimea, cu multe răni i-au pătruns trupul.

Și așa a fost sfârșitul lui Despot vodă, după ce a domnit trei ani”¹⁴⁷.

Polonezii lui Laschi, dorind să se întoarcă în țara lor, „pe la Codrul Cozminului se temeau să treacă, de țărani, să nu săciuiască pădurea asupra lor, să pățească mai rău decât Albert craiu. Mai apoi, și-au aflat cale, să se întoarcă pe urmă, pe unde au venit.

Socotiră că, de le vor și ieși vrăjmașii lor înainte, se vor apăra din sinețe și se vor sprijini din arme, și vor hălădui. Care, dacă s-au întors înapoi, prin multe lucruri le făceau țărani năvală, cu împlăcie și cu coase. Ci nimica nu le-au stricat, întregi au hălăduit în țara lor, numai unul dintr-înșii a pierit”¹⁴⁸.

¹⁴⁷ Ibidem, p. 199

¹⁴⁸ Ibidem, p. 200

În 1570, polonezul Andrei Taranowski a călătorit spre Constantinopol, „prin Moldova, prin numita pădure a Bucovinei, unde, cu 73 de ani în urmă, adică în anul 1497, au fost uciși de către moldoveni, într-o singură zi, 50.000 de poloni, apoi prin Suceava, unde, acum cinci ani, Despod Vodă a fost trădat de unguri și tăiat în bucăți de moldoveni”¹⁴⁹.

Maciej Strykowski, călător polon prin Moldova, în 1575, a lăsat o interesantă istorie a Voievodatului, din care nu putea lipsi „icoana” lui Ștefan cel Mare, pe care românii din ambele țări, „din pricina nespusei lui vitejii, îl socotesc ca sfânt”. Ștefan, care „pe Regele Poloniei Albert l-a biruit, în Bucovina, împotriva așteptărilor”, și despre care „moldovenii și muntenii cântă mereu, la toate adunările lor, pe scripci sârbești, rostind în limba lor: Ștefan, Ștefan Voievod, Ștefan, Ștefan Voievod / a bătut pe turci, a bătut pe tătari, / a bătut pe unguri, pe ruși și pe poloni”¹⁵⁰.

Armeanul german Martin Gruneweg a călătorit în Moldova, începând din anul 1582: În 16 iunie 1578, fusese martor, la Lvov, la uciderea lui Nicoară Potcoavă, „numit astfel pentru că el rupea în două o potcoavă tare cu mâinile sale. Avea mâini atât de puternice, încât rupea, cu patru degete, un taler, îndoindu-l doar de două ori, într-o parte și în cealaltă. Un cui mare îl înfigea, până la capăt, în cea mai tare scândură de stejar, doar cu un deget. Acesta zace îngropat în biserica ruteană, iar celălalt, Iancu (Sasul, ucis în 28 septembrie 1582 – n.n.) a fost depus la bernadini, fiind catolic”¹⁵¹.

„La 18 septembrie 1582, m-am pomenit, întâia oară, în locul unde se sfârșește Regatul Poloniei și am luat cunoștință de o altă țară,

¹⁴⁹ *Călători*, II, p. 398

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 454

¹⁵¹ *Călători*, I, Supliment, p. 74

anume Moldova, care, aici, în Polonia, e numită Valahia și pe care cărțile o numesc Valahia, ceea ce înseamnă că acea parte dinspre Ungaria este denumită, aici, iarăși Moldova...

La 19 septembrie, am fost trecuți toți, cu podul plutitor, peste Nistru, pe malul valah, iar caravana s-a adunat sub cetatea care se află chiar lângă apă. Cetatea e mică, dar, totuși, puternic fortificată; se găsește pe o stâncă înaltă, atât de izolată de celelalte dealuri, încât se poate ajunge la ea pe un pod înalt, zidit în partea de jos...

Orașul Hotin se află cam la jumătate dintr-un sfert de milă distanță de cetate. Acesta e ca un sat, se află deschis, aproape de tufe, pe un pământ accidentat.

Casele au o construcție în față, ca, pe vremuri, la Danzig, unde poate sta căruța, la adăpost de ploaie. Totuși, în fața caselor nu se poate circula, ca în orașele polone, căci de ambele laturi ale ușii se află câte o masă, care este într-atâta de îngrădită, încât doar prin mijloc se poate ajunge la ușa casei, pentru ca aceia care stau în dosul meselor să aibă liniște.

Casele sunt foarte mici și sunt construite numai din lemn, unse cu lut, dar ei locuiesc foarte curat. Ei văruiesc căsuțele, înăuntru și în afară, ori de câte ori observă că se murdăresc cât de puțin.

Rar se vede o casă acoperită cu șindrilă, toate sunt acoperite cu paie.

De teama focului, o casă se află la distanță de alta, astfel că, între ele, ar mai fi avut loc una; și toate sunt împrejmuite cu un gard.

Din casă, se intră, prin două uși, față în față, în odaie, unde se află o frumoasă sobă cu cahle, cu care ei încălzesc odaia și pe care fierb și prăjesc, după nevoie... Odaia întreagă, împreună cu grinda, sunt văruite, în spatele mesei sunt atârinate covoare turcești și, în rest, de jur-împrejur, încăperea e împodobită cu cositor și oale turcești.

Pe masă și pe bancă, sunt alte covoare.

Dincolo de odaie, e o cămară, de unde pornește, până la sobă, o laviță, după obiceiul turcesc, pe care o folosesc încă, în vremea de

astăzi, armenii din Rutenia, dar tot mai puțin.

Lavița este un pat, care e înălțat de la pământ, de felul unei mese de atelier, după cum obișnuiesc să aibă meșteșugarii noștri.

În timpul zilei, ei împodobesc astfel lavița: întind, deasupra ei, covoare, care ajung la pământ, astfel încât este asemenea băncilor; se poate șede pe ea, dacă se vrea și, fiindcă e și lată, poți să te întinzi, dacă vrei. Cu toate acestea, valahii folosesc bănci și mese lungi...

Și ceea ce am spus, acum, despre casele din Hotin trebuie înțeles pentru toate orașele din Valahia și din Moldova...

În rest, este un popor frumos în această țară, care are propria limbă, aproape ca italiana, întrucât sunt o ceată alungată din Italia.

Nu sunt grosolani la înfățișare, atât cei de la sate, cât și cei de la orașe.

Au un frumos și respectabil port, după felul polon, dar întrucâtva diferit.

Pe cap, poartă o bonetă polonă sau o pălărie.

La cămașă, ei poartă un guler italianesc, care ajunge până la umeri și atârână în față, de sus, în jos, până pe piept, și este din belșug brodată cu mătase de mai multe culori.

Iar rocul (bundița – n.n.) este lung, până peste genunchi și fără guler, iar în picioare au fixate ciubote roșii sau galbene. Nu-mi amintesc să fi văzut vreunul în papuci, ci toți, în ciubote.

Rocul care îi cuprinde împrejur (mantaua răzeșească – n.n.), este o manta poloneză, cu un guler mare, atârnat, și cu mâneci lungi...

Când sunt bucuroși, fac un dans rotund, care se desfășoară cu cinste, fără râs, sporovăială, și sar exact după cadență.

Pentru că au case înguste, dansează pe uliță.

Unul îl apucă pe altul de mână, împrejur, câte un bărbat și o femeie, și fac, astfel, o roată mare. Și au bucurie atunci când dansează cel mai bine și unul dintre ei le dă semnalul să sară, astfel: Huț! Huț! Huț!, la ultimul „Huț!” sar toți, ca unul, cât de sus pot.

În timpul săriturii, unul aruncă o măciucă, sub cei care

dansează, adică, se înțelege, sub picioarele lor; deci, fiecare țară are obiceiul său.

Și portul femeilor este curat. Toate umblă, ca bărbații, cu ciubote.

Au straie frumoase, de mătase, încrețite la gât, până la gambe, cu mâneci jumătate, adică mânecă până peste cot, frumos tivite; haina este decoltată rotund, pe umeri, și, sus, este pusă o garnitură de aur și perle (mărgelele – n.n.). Din aceasta, se ivește cămașa, până sub gât, care, în locul gulerului, e cusută, de lățimea unui deget, cu aur și mătase, și are mâneci încrețite; ele poartă, de asemenea, și lanțuri aurite, salbe, brățări, mărgear.

Astfel e podoaba capului: Își netezesc părul, sub ele, din creștet, până în dosul urechilor, și îl coboară și ceva mai jos, astfel ca fruntea să fie acoperită, apoi își fac ca o coroană de năframe, pe care o pun deasupra, însă coroana o fac astfel. Au o maramă din cel mai frumos postav de Louvain, pe care îl pun în patru, încât rămâne lat de patru degete. Ele îl pun egal împreună și îl răsucesc pe o garnitură gata pregătită. Răsucesc în lățime de șase degete, de fiecare dată cu un fir de pai mai sus, și capătul îl prind cu un ac mare de gămălie din argint, de care atârnă o podoabă mică, pe care o pun deasupra urechii drepte.

Oamenii tineri vârstă, și deasupra amintitului ac, o floricea sau o frumoasă ierbuliță.

Pe dinăuntru acestei coroane, întrucât se zărește părul capului, împodobesc, de jur-împrejur, cu agrafe frumoase.

Haina care le cuprinde este o mantie poloneză.

Fecioarele poartă, peste cosiță, un moț lung, un cilindru mic din catifea neagră sau o agrafă lucrată, care se așează împreună pe cap ca o pălărie episcopală.

Dacă una dintre ele a fost deja promisă, aceea poartă, pe capul gol, o cunună deschisă din pene de păun”¹⁵².

¹⁵² Călători, I, Supliment, pp. 77-81

În 1588, către sfârșitul lunii august, când trece prin Moldova, Jan Kunig Schonhoffen precizează că „locuitorii o numesc Moldova, iar străinii, Valahia Superioară”¹⁵³, iar „Suceava, capitala Moldovei, se spune că are mai mult de douăzeci de biserici de piatră, dintre care numai două sunt ale catolicilor”¹⁵⁴.

¹⁵³ Ibidem, p. 139

¹⁵⁴ Ibidem, p. 141

Pe când se sfădeau domnii

În 1587, când călătorește prin Moldova, maghiarul Lestar Gyulafi trece prin Suceava, „care este capitala Moldovei; cetatea ei se află sus, pe un deal, și e numită cetatea lui Despot, pentru că în ea a fost ucis Despot”, apoi prin Târgul Siret, unde a „trecut apa Siretului pe plute, pentru că râul se revărsare, în drum spre Cernăuți, în care se afla „vama cea mare a voievodului moldovean, care aduce, în fiecare an, mai bine de o sută de mii de forini.

Când treceam pe acolo, era timpul Rusaliilor; la acest singur bâlci, au fost aduse peste 30 de mii de vite; 30 de mii de vite prețuiesc 80 mii de florini”¹⁵⁵.

Apoi, călătorul, fără a lăsa alte mărturii, se îndreaptă spre Polonia.

În același an 1587, un scriitor maghiar important, Ioan Czimor Decsi de Baranya (1560-1601), trecând munții prin valea Oituzului, ajunge la Suceava, „orașul de Scaun al Moldovei, unde am văzut frumosul palat și cetatea distrusă. Această cetate a stăpânit-o acel vestit Ivonia (Ion Vodă cel Cumplit – n.n.), care nu s-a supus sultanului turc, când acesta i-a cerut un tribut mai mare decât cel obișnuit, și a câștigat de câte trei și de mai multe ori biruința asupra turcilor, până ce a fost trădat...

Plecați din Suceava (sau, cum o numesc, astăzi, „Suczua”),

¹⁵⁵ *Călători*, III, pp. 208, 209

în dreptul Târgului Siret, am trecut, cu pluta, Prutul (Siretul – n.n.), râu foarte mare, numit de cei vechi Hirassus, care se varsă în Dunăre.

După ce am trecut râul, ni s-a ivit, în față, o pădure foarte mare, pe care trebuia să o străbatem, dar fiindcă acea pădure era foarte de temut, în parte din cauza cazacilor, în parte din cauza tătarilor, iar în parte din a românilor, care nu erau nici cu unii, nici cu alții, și care săvârșeau acolo jafuri, mărețul domn Wolfgang Kowacsoczy, împreună cu nobilul domn Gaspar Kornis, au pus să ni se alăture cinci locuitori din acel loc și să străbatem nevătămați acea pădure, înaintând în ordine, toți ai noștri bine înarmați.

Căci tătarii crâmleni, „asturcensi”, nogai, „rehizonensi” și circasieni obișnuiesc să năvălească acolo și să pustiască totul, cu mare cruzime”¹⁵⁶.

Spre sfârșitul secolului al XVI-lea, pe când Grigore Ureche (a existat și altcineva în acel veac? N-aș crede.) își abandona letopisețul, fiind „împiedicat de datoria omenească, moartea”¹⁵⁷, după „desfrânata, cumplită și nedreapta foarte domnie a lui Aron Vodă”, capturat de vornicul Ștefan Radu și de hatmanul Ștefan Răzvan și dat plocon ungurilor (avea să moară la Alba Iulia), grupările boierești, care își găsiseră refugii prin stătalitățile megieșe, au tot uneltit cu învrâncenare, una, împotriva celeilalte, vremelnice domnii neînsemnate pentru istorie, dar durabil păguboase pentru țară, plaiurile noastre moldovenești fiind trecute prin foc și sabie ba de tătari, ba de poloni, ba de unguri.

În cele din urmă, pe fondul conflictului maghiaro-leșesc, polonii au câștig de cauză, înscăunându-l, în locul lui Ștefan Răzvan Vodă, pe Ieremia Movilă, dar nici ungurii (Bathoreștii) nu renunță și, în decembrie 1595 încercând să-l înscăuneze pe fostul hatman Răzvan, iar irosirea aceasta de identitate statală (asta înseamnă toate

¹⁵⁶ Ibidem, pp. 216, 217

¹⁵⁷ Costin, Miron, *Letopisețul Țării Moldovei, de la Aron Vodă, încoace*, Chișinău, 1989, p. 5

acele dispute) afectează și Suceava, și împrejurimile sale:

„Luând veste Ieremia Vodă de pogorâtul ungarilor, precum a putut, a strâns oastea țării și s-a gătit a stare de război împotriva lui Răzvan. Într-o duminică era, când s-au apropiat oștile ungurești de Suceava.

Și-a tocmit oștile Ieremia-vodă asupra târgului, la satul la Areni. Iar oastea leșească, pe care o avea cu sine, a tocmit-o mai la câmp, înspre Șcheia, pe sub un mal, ce este alătura cu drumul Baiei.

Ieremia Vodă, fiind în biserică, la sfânta liturghie, i-au dat de știre cum oștile lui Răzvan acum se văd și se apropie de oștile țării. Dar n-a vrut să iasă din biserică, până nu s-a săvârșit sfânta slujbă.

Și se ajungea, acum, hărății lui Răzvan cu oștile țării, când a ieșit Ieremia Vodă la oști, din biserică. S-au întâmpinat oștile, din ambele părțile, și, după câțeva luptă între oști, au lovit leșii oastea ungurească, din aripa dinspre Șcheia.

Îndată îmbărbătându-se, și fruntea oștilor, unde era Ieremia-vodă, a înfrânt pe unguri.

Sub Răzvan Vodă a căzut calul, atunci, în război, și, încălecând pe alt cal, îndată a silit să oprească oastea ungurească, și a oprit-o, și pusese războiul iar la loc.

Îndemnându-se, iarăși, oștile lui Ieremia Vodă, acum, cu leșii în frunte, a început a fugi oastea lui Răzvan Vodă, la care fugă l-au prins oștile lui Ieremia Vodă și pe Răzvan. și l-au adus la Ieremia Vodă.

Stă movila, și acum, pe drumul Baiei, de la Suceava, care se pomenește drept Movila lui Răzvan, până astăzi.

Cât l-au adus pe Răzvan, la Ieremia Vodă, după câțeva muștrare, i-au tăiat, îndată, capul și l-au pus într-un par, în fața cetății. Iar pe unguri i-au gonit oștile până la munți, cu mare vărsare de sânge.

Fost-a acest război în anul 7104 (1595), decembrie, 5 zile. Așa s-a plătit și lui Răzvan răul ce-l făcuse și el lui Aron Vodă¹⁵⁸.

¹⁵⁸ Ibidem, pp. 13-15

O mărturie importantă despre bătălia, de la Moara, din decembrie 1595, o datorăm lui Stanislaw Chanski, comandant polon, care, în 8 februarie 1596, întocmea un raport („știre”), „în numele oștirii”:

„În ziua de 12 decembrie, dimineța, a apărut oștirea voievodului Ardealului, cu Răzvan, la Suceava, care este, acum, capitala domniei sale, domnului voievod, pus de către Măria Sa, Regele, domnul nostru; au venit cu el 4.000 de oaste aleasă.

De-ai noștri, nu se aflau lângă voievod mai mulți decât polcul meu, de 550 călăreți, și 150 din infanterie polonă...

Totuși, cu această mână de oameni, ne voind să ne afle în Suceava, am ieșit împotriva lui și, cu acești oameni, l-am împiedicat, prin hărțuiri și larmă, până ce-a sosit, din fericire, domnul staroste al Cameniței, Jan Potocki, cu polcul său de 600 de călăreți.

În noaptea aceea, când am venit, cu polcul meu, de la oastea lui Răzvan, pe care am lăsat-o numai la o milă și jumătate depărtare de Suceava, am aflat aici, în Suceava, polcul domniei sale.

A doua zi, dimineța, așezându-ne pentru bătaie, am așteptat sosirea lui Răzvan, cu care, când a lovit oastea sa asupra noastră, am dat lupta în numele Domnului.

Moldovenii, care aveau să lupte mai întâi, deoarece era în joc și patria lor, înspăimântându-se de o oaste așa de puternică, și care scotea strigăte neîncetate, au fugit; au venit, însă, totuși îndată, să prade, căci era ce.

Prima luptă a dat-o roata mea, împreună cu roata domniei sale, domnului Zebrzydowski.

Domnul Tworzanski, din polcul meu, cu 200 de cazaci, a ajutat bine, având, astfel, puțin de lucru.

Alții, luptându-se, au avut mai mult de lucru, gonindu-i câteva mile, când au început a fugi.

Mai bogată ca oastea ungurească e lucru nemaipomenit să fi fost cândva, fapt care nu-i de mirare. Căci au luat multe comori de ale lui Aron și s-au întors, înapoi, cu ele, ca la o reședință sigură. Deci mare pradă au adus, din țara Munteniei, din înfrângerea oștirii turcești (la Călugăreni, Răzvan Vodă și ungurii luptând alături de Mihai Viteazul – n.n.).

Răzvan însuși prins, nu îndată, în aceeași zi, ci în cea următoare, a fost tras în țeapă; hatmanul, fratele său, a fost tăiat, la care el privea din țeapă, încă viu.

Oastea lui întreagă a fost, astfel, înfrântă, încât nu se știe dacă a scăpat vreunul dintre ei pe loc, iar pe cei ce n-au pierit, goniți de ai noștri, atunci, i-au ucis țărani, în timp ce rătăceau pe câmpuri...

Atunci când Răzvan a venit cu oastea voievodului Ardealului și cu oamenii săi, împotriva noastră, oștirea Majestății Sale, Regelui, a fost plecată, în urma voievodului, Caraiman Ceaușu, Barbă-Sură, încercat în treburile războinice, precum se spune, atunci când noi trebuia să dăm lupta, iar Răzvan s-a pornit cu oastea sa, bine așezată și mai mare decât a noastră, înaintând în tabăra minunată și apropiindu-se, acum, de noi, cu strigăte „Isus” Isus! Isus!”, acest ceauș a sfătuit pe voievod să fugă la vreme, spunându-i că oastea noastră nu poate ține piept oștirii lui Răzvan. Nu și-a abătut mult ochii, pe care i-a întors, acum, spre pădure, ca să vadă că noi, cu ajutorul Atotputernicului Dumnezeu, n-am rămas de răs”¹⁵⁹.

Despre îndărătnica evlavie a păgubosului Ieremia Movilă nu pomenește nimic martorul polonez al vremii, participarea la Liturghie, până la capăt, fiind, probabil, o legendare ulterioară, născocită de călugări, în vremurile de grație ale ctitoririi mănăstirii Suceviței. În fond, nemerituosul Ieremia, strivit de aura uriașă a lui Mihai Viteazul, ne simboliza și era musai să-l glorificăm, glorificându-ne.

¹⁵⁹ *Călători*, III, pp. 661-664

Despre Mihai Viteazu, personajul acela fabulos, care ne-a străbătut meteoric istoria, noi, românii, am fabulat cu vârf și îndesat, doar din dorința de a ne însuși măcar fărâme din gloria lui epeică.

Mihai Viteazu, în ciuda legendelor statuate de istorici, nu a însemnat, niciodată, un simbol al „conștiinței naționale a neamului românesc”. Mihai, precum majoritatea cârmuitorilor de țări mici, din răsăritul european, visa, ca și Țarul Rusiei, ca și Regele Poloniei, la renașterea imperiului roman de răsărit, pe care el să-l reîntemeieze, încredințându-l descendenților săi.

Dar să nu ne grăbim și să începem cu,, începutul „daco-roman” al veșnicelor interese „de târlă”, așa cum le descrie înțeleptul cronicar Miron Costin:

„Stând Mihai Vodă, după așezarea Ardealului, de aici, din țară, Ieremia Vodă, îndemnat de turci, a strâns oaste și, cu câtă oaste avea și cu oaste străină, a purces asupra Țării Muntenești.

Și, neavând cu nimeni nici un război, nicăieri, în Țara Muntenască, a mers la București și a așezat domn pe frate-său, pe Simion Vodă. Lăsându-i oaste de a sa, pe lângă dânsul, singur s-a întors la Suceava.

N-a fost îndelungată domnia aceea a lui Simion Vodă, căci, înțelegând Mihai Vodă despre cuprinsul Țării Muntenești, de către Ieremia Vodă, îndată a purces asupra lui Simion Vodă, lăsând prin cetățile Ardealului slujitori din oștile sale.

N-a stătut Simion Vodă împotriva lui Mihai Vodă, ci, deîndată, s-a dat spre marginea țării, spre Focșani, pentru a aștepta ajutorul de la frate-său, Ieremia Vodă, de la care veniseră slujitori, din Țara de Jos, la Simion-vodă.

Și, dacă s-a strâns câțeva seamă de oști și la Simion Vodă, a stătut și a așteptat pe Mihai Vodă, cu războiul, la o vale ce se cheamă Milcovul cel Mare, în Țara Muntenască.

Și a stătut războiul câteva ceasuri și, apoi, a pierdut Simion

Vodă războiul.

După război, oastea, care încotro i-a fost calea mai îndemână, s-a risipit, iar Simion Vodă a năzuit la Suceava, la frate-său, Ieremia Vodă.

Ci nu s-a îndestulat Mihai Vodă cu atâta, ci îndată, fără nimica zăbavă, a tras oștile sale asupra lui Ieremia Vodă, spre Suceava, cu mare sârguială.

La grabă ca aceea, neavând vreme de gătire, Ieremia Vodă a lăsat Suceava și a năzuit spre Hotin.

Așa-l pripise Mihai Vodă, de aproape, pe Ieremia Vodă, încât pe niște haiduci pedestri, cu câteva care, care mergeau pe urma lui Ieremia Vodă, i-a ajuns fruntea oștii lui Mihai Vodă și au stătut haiducii la război, apărându-se, câteva ceasuri. Dar, dacă s-a mai înglotit oaste de-a lui Mihai Vodă, i-a spart pe haiduci, pe Jijia, la un sat, anume Verbie, unde stă o movilă mare peste trupuri, mai apoi de Ieremia Vodă făcută.

Și era așa de groaznic Mihai Vodă și de vestit în războaie, în toate aceste părți, încât îndată ce a sosit la Suceava, i s-au închinat și cetatea Sucevei, și a Neamțului, la cetăți punând oșteni de ai săi, pedestrași.

Singur nici cu atâta n-a vrut să fie, ci, de la Suceava, a purces, gonind pe Ieremia Vodă și pe Simion Vodă, până la Hotin.

De Cetatea Hotinului grijise bine Ieremia Vodă, cu slujitori de ai săi, nemți, ce-i avea, iar el, singur, a trecut la leși, pentru ajutor.

Pusese Mihai Vodă și un domnișor, anume Marcul Vodă, căruia numele nici nu i se povestește, pentru scurta vreme ce a avut-o acel domnișor, și nu se află numele acestei domnii la letopisește streine”¹⁶⁰.

Este obligatoriu, acum, să recurgem și la mărturiile străine, ignorând, ca și în cazul „Letopisețului” lui Miron Costin, prima parte a domniei lui Mihai Viteazul, inclusiv cea referitoare la cucerirea

¹⁶⁰ Costin, pp. 22-25

Ardealului, și vom trăi surpriza, dibaci ascunsă de istorici, de a afla că marele general român visa nu doar la „unirea” țărilor românești, ci a tuturor țărilor din răsăritul Europei.

Mai întâi, o mărturie a călugărului franciscan Bernardino Quirini, din 1599, cu referire la anul 1597, când a vizitat Moldova, despre Suceava, care, în 1597, avea „6.000 de case cu totul”, între care și 30 de familii de catolici, numărând „153 de suflete”, bașca „soldații poloni și unguri, toți romano-catolici, cam 2.000”, în Suceava aflându-se și „două biserici de piatră” catolice, „foarte încăpătoare și au podoabele de altar trebuincioase, potire, discuri de argint și o cruce de aramă aurită. Într-una din aceste biserici, închinată Sfintei Fecioare, principele a pus să se refacă altarul și icoana foarte frumos; a cheltuit peste 300 de scuzi și, spre a-mi face o favoare, a pus să se facă două feloane, epitrahire, sudarii de brocard de argint și patru stihare și patru tunici”. La slujba oficiată de călugărul franciscan, au participat „principele însuși și fratele său, arhiepiscopul (Gheorghe Movilă – n.n.), cu alți episcopi ortodocși ai Moldovei”¹⁶¹.

Mai sunt câteva rapoarte catolice, în care se vorbește despre neînțelegerile dintre catolicii poloni („mai ales la Suceava”), adepți ai noului calendar, și ortodocșii „din țară”, partizani înfocați ai vechiului calendar, dar nu le mai reproduc, informațiile fiind, în fond, aceleași.

Cea mai veche mărturie despre intrarea lui Mihai Viteazul în Moldova este cea a lui Ioan Darahi, din 12 iunie 1600 (publicată, pentru prima dată, de Eudoxiu Hurmuzachi), în care povestea „Letopisețului” începe să se lămurească, dar nu definitiv, pentru că reprezintă doar o mărturie (prin însumări de mărturii se poate ajunge la adevăr):

„Mai înainte de a-și porni preastrălucitul Mihai Voievod

¹⁶¹ Călători, IV, p. 41

armata sa în Moldova, a trimis, la voievodul Ieremia, pe doctorul Muralto, cu fratele acestuia, Hector, ca să nu lase nici o piatră neîntoarsă, în scopul de a face această alianță cu Mihai Vodă și a se hotărî să ridice, odată cu aceasta, armele împotriva turcilor.

Voievodul Ieremia a făgăduit să țină cu tărie aceste puncte.

Între timp, Mihai Vodă, purcezend în grabă, a intrat în Moldova.

Aflând acest lucru, Ieremia Vodă a pus să fie închis doctorul Muralto, cu 17 inși, și să fie închis în Hotin. Dar Ieremia a luat-o la fugă, urmărit, în grabă, de Mihai, cu cavaleria.

În foarte multe locuri, au fost uciși mulți poloni, mai ales de către călăreții unguri.

Ieremia Vodă a ajuns, la timp, la Hotin, iar Sigismund Bathory, împreună cu căpitanul Toma Csomortany, au rămas la conducerea oastei, mai ales în scopul de a se putea împotrivi mai aprig cu artileria, pe la locurile mai anevoioase ale drumului și pe la poduri (ca să nu fie lăsată în urmă pedestreimea polonă).

Iar în ziua de 27 mai, s-a început o luptă deschisă la Hotin și, în cele din urmă, cu ajutorul lui Dumnezeu, Mihai Voievod a câștigat biruința, dobândită cu mare vitejie.

Acolo, a mai zăbovit, patru zile, cu armata sa și a lăsat, pentru apărare și pentru pază, 3.000 de munteni și de moldoveni, ca să nu iasă, cumva, Ieremia Vodă din Hotin.

Apoi, s-a dat slobozire oastei lui Pătrașcu Vodă și secuilor, să se înapoieze la ei, iar Mihai Vodă însuși a intrat, la 1 iunie, în Cetatea de Scaun a Moldovei, Iași, iar acum e ocupat cu impunerea jurământului de credință nestrămutată din partea localnicilor și cu inspectarea lor.

Magnații și boierii mai de seamă se grăbesc să se închine lui Mihai”¹⁶².

¹⁶² Ibidem, pp. 138, 139

Despre Suceava, Ioan Darahi mărturisește, în finalul raportului, altceva decât știm cu toții: „Cu pedestrașii poloni din Suceava m-am întâlnit pe pământul Moldovei. I-am întrebat, cu tot dinadinsul, dacă Sigismund Bathory ar fi acolo. Ei au întărit, prin jurământ, că amintitul Sigismund a stat, în Suceava, o jumătate de an și că, strălucit înveșmântat, se desfăta cu vin și cu muzică.

Pedestrașii poloni se blestemă pe sine că s-au predat, cu atâta ușurință, în Suceava. După ce le-a smuls jurământul de credință, i-a trimis la Lipova, împreună cu soțiile și cu copiii.

Dacă ei și-ar fi dat seama de foametea aceasta, ar fi voit, mai bine, să rabde, până la urmă, în Suceava”¹⁶³.

Conform cronicarului, în răsăritul european, Mihai Viteazul însemna o speranță a unificării ortodoxiei sub un singur sceptru: „Scrie Hronograful leșesc că așa era de vestit Mihai Vodă și la leși, încât Țara Podoliei, fiind de lege de sub ascultarea Patriarhului de Țarigrad, ca și noi, și, pe acele vremi, având mare zarvă și pricină cu papistașii, pentru lege, aștepta cu bucurie pe Mihai Vodă, să vie, știindu-l de o lege cu dânșii, să i se închine toți podolénii”¹⁶⁴.

Între timp, intră mai direct în istorie și Cetatea Sucevei, cea închinată, de către cei 2.000 de ostași polonezi, lui Mihai Viteazul, fără luptă.

Ieremia Movilă, sadicul nevolnic de pe tronul Moldovei, apelase la numeroasele lui rubedenii polone, care l-au convins pe hatmanul și cancelarul Zamoyski să treacă în Moldova, cu oștile sale, zvonul despre intenția lui Mihai de a îngloba, în imperiul său răsăritean și Polonia, și Ucraina, fiind de notorietate în vremurile acelea.

¹⁶³ Ibidem, p. 141

¹⁶⁴ Costin, p. 26

„Prinzând veste Mihai Vodă că au purces oștile leșești asupra lui, a lăsat Hotinul și a purces spre Suceavă. Ieremie Vodă, cu Jan Zamoyski încă, dacă au oblicit de purcesul lui Mihai Vodă, a lăsat drumul Hotinului și a trecut Nistrul, la un sat, Colodrubca, la ținutul Cernăuților și, apoi, Prutul, la târg, la Cernăuți, și a mers, pe la Codrii Cozminului, la Suceavă, unde Mihai Vodă întârise cetatea cu oamenii săi. Iară singur a tras spre țara sa, ca să-și mai înglotească oaste și să mai obosească și pe ei”¹⁶⁵.

„Mai întâi, intrând în Moldova – consemna Bartosz Kleczky – domnul hatman (Jan Zamoyski – n.n.) a mers, îndată, cu oastea la Suceava, unde ne așteptam să dăm lupta cu oamenii lui Mihai.

Am ajuns la Suceava, dar, acolo, n-am găsit pe nimeni din oștirea lui Mihai, afară de 200 de oameni, închiși în cetate, pentru a o apăra; am stat, acolo, o săptămână.

Hatmanul, nevoind să se apuce de împresurarea cetății aceleia și să-și piardă oamenii acolo, a lăsat pe domnul Szucki, cu 350 de oameni, și a pornit, cu oastea, spre Țara Românească”¹⁶⁶.

Ziarul de campanie al oștirii polone cuprinde informații și mai interesante, cu datări precise:

„În ziua de 21 septembrie 1600, tabăra a fost mutată de partea cealaltă, mai sus de Suceava, iar în ziua de 22, s-a pornit la drum, din tabăra de lângă Suceava, spre Transilvania, lăsând, pentru asediul cetății, câteva trupe, adică un corp de pedestrași prusieni și unul de călăreți, amândouă sub comanda lui Szucki.

Atunci și domnul a refuzat fățiș să presteze jurământul pe care i-l înfățișase comandantul, hatmanul Zamoyski. Iar acel jurământ cuprindea și unirea Moldovei cu statul Poloniei și chiar și o altă

¹⁶⁵ Ibidem, p. 27

¹⁶⁶ Călători, IV, p. 226

orânduire, decât aceea care fusese, până atunci, legea domnilor, și care ar fi dus, în sfârșit, la limanul tihnei dorite, starea atât de tulburată de furtuni. Acest lucru l-a jignit pe comandant, și el a început să se gândească la numirea altui domn”¹⁶⁷.

În 27 septembrie 1600, pe când polonii se aflau la Bacău, în tabăra lui Jan Zamoyski a sosit un olăcar de la Suceava: „Se aduc scrisorile românilor, care se află, cu Ianoș Kapturi, în cetatea Suceava, prin care cer să li se îngăduie plecarea slobodă din cetate, ceea ce se crede că ar fi fost pus la cale de Ianoș Kapturi, care ar dori să trimită afară din cetate pe oamenii care-i consumă hrana și îi beau apa, de care se zice că se duce lipsă, pentru ca să poată să stăruie în apărarea ei.

Comandantul armatelor a îngăduit ca femeile și copiii, și toți cei inapți la luptă, să poată ieși din cetate în siguranță”¹⁶⁸.

Trecerea leșilor pe lângă cetatea Sucevei, care nu s-a predat, datorită jurământului depus în fața lui Mihai Viteazul, și bătălia de pe Teleajen, la Bucovel, sunt descrise, ca și celelalte evenimente, și de cronicarul Miron Costin, dar și de ofițerii poloni, numai că întâmplările petrecute departe de Bucovina geografică nu țin de tema acestei cărți, așa că le voi ignora.

Ucis, prin trădare, în 8 august 1601, Mihai Viteazul intră în legendă, iar nevolnicul Ieremia Movilă revine la Suceava, unde are parte „de liniște și pace”, cum exagerează cronicarul, până în 1608, când moare, împăcat sufletește pentru că durase, împreună cu Mitropolitul Gheorghe Movilă, mănăstirea de la Sucevița, dar fără să realizeze vreodată și fără să pricepem și noi, generațiile ulterioare, că pigmeul acesta crud, sadic și fără de identitate fusese complice năuc la spulberarea primei mari tentative românești de istoricitate, o tentativă care ar fi schimbat total destinul mioritic al generațiilor

¹⁶⁷ Ibidem, pp. 230, 231

¹⁶⁸ Ibidem, p. 231

care au urmat.

În vremea lui Ieremia Movilă, Bucovina geografică a fost bântuită de o puzderie de oști (1.200 de cazaci ai lui Gorski, numeroase ceambuluri tătărăști), cea polonă, a voievodului de Lublin, Marcu Sobieski, cantonată, de pildă, în 18 septembrie 1602, „la o milă de Cernăuți”, semnalând că tulburările se țin lanț, că „moldovenii s-au grupat în cete, iar codrii sunt plini de ele”, că, în două săptămâni, de când a intrat în Moldova, nu a „văzut zece țărani; toți au fugit, mai întâi, din pricina tătarilor, iar după aceea, din cauza acelor soldați”, că „în această țară au loc mari prădăciuni”, trecerea soliilor prin Moldova fiind „foarte primejdioasă”.

Iar Ieremia Vodă îi scria voievodului de Lublin, rugându-l să plece din Moldova, pentru că „țara este pustiită peste tot”¹⁶⁹.

Cam așa arăta Bucovina geografică după doar vreo șase decenii de la ieșirea ei din firava tentativă de istoricitate, reprezentată de domniile Mușatinilor: veșnic frământată, veșnic prădată și călcată în picioare de alții. Cam la fel ca în vremurile noastre, deci.

Istoria noastră, de după Mușatini, înseamnă o neconținută umilință, datorată, în primul rând, zavistiei dintre cei care ne conduc. „Din pricina atâtor războaie, care au fost și mai sunt și astăzi – nota, în 20 aprilie 1602, la Iași, Bernardino Quirini – țara este aproape distrusă și cele mai multe dintre bisericile noastre catolice au fost arse de tătari, care trec în fiecă zi și pradă, ard și ucid, fapt pentru care am fost eu însumi pribeag prin păduri, de teama celor mai mari primejdii. Oamenii au sărăcit nespus de mult”¹⁷⁰.

Hăituiala aceasta tătărăscă, pe care o menționa Quirini, se

¹⁶⁹ Ibidem, pp. 246-251

¹⁷⁰ *Călători*, IV, p. 45

petrecea „deoarece moldovenii fie că nu voiau, fie că nu puteau, precum susțin ei, să li se împotrivească”¹⁷¹, iar slăbiciunea statalității moldave era reală, dar datorată, în primul rând, spiritului de turmă, care provoca puzderii de tentative de păstrare sau de uzurpare a puterii, dar și un total dezinteres față de soarta țării și a mulțimilor neindividualizate (nici măcar astăzi), care au populat-o.

Născocirile patriotarde, de genul celor din splendidul roman „Neamul Șoimăreștilor” n-au ținut și nu țin de realitate, ci, în cel mai bun caz, de nostalgiile unor generații cu vagi tentative de regăsire și, deci, de istoricizare.

Realitatea a fost tulbure, biceisnică și nedemnă, ba, de cele mai multe ori, și făcută de alții, noi fiind, mereu și mereu, îmbrânciți spre periferiile vremurilor, în așa fel încât sărăcăcioasa noastră traistă cu memorie să nu cuprindă decât trufile și gloriile altora, furate și purtate precum cotrențele sau, pur și simplu, aruncate la lada de gunoi a clasicei nepăsări românești.

În 1606, „în Suceava, oraș mare și populat, foarte vechi și care este reședința nu numai a principilor Moldovei, ci și a mitropolitului, care își are, astăzi, scaunul acolo, se află peste 24 de biserici și de mănăstiri de rit ortodox, de zid.

Într-una din aceste biserici, care este foarte mare și frumoasă pe dinăuntru, ca și pe din afară, se păstrează, într-o raclă de argint, moaștele, aproape întregi, ale unui oarecare Sfânt Ioan, călugăr martir foarte venerat de acei schismatici, care, în fiecare an, înainte de Rusalii, îi sărbătoresc ziua, cu mare solemnitate și mulțime de oameni.

În același oraș, se găsesc două biserici romano-catolice (Sf. Treime și Bunavestire), clădite, de asemenea, din zid și refăcute de actualul domn (Ieremia Movilă), împodobite cu frumoase altare și odăjdii.

Într-una din ele, care, în temeiul picturilor vechi, ce se află

¹⁷¹ Călători, IV, p. 271

într-însa, se crede a fi aparținut călugărilor dominicani, se află un preot de mir sas, numit Ștefan (Bathazar), în cealaltă, un călugăr franciscan polon, fratele Martin; acesta din urmă are grija duhovnicească a polonilor, iar cel dintâi, a sașilor ce locuiesc aici...

La Siret, fost, mai înainte, reședință episcopală (catolică), acum se mai văd, doar cu mare greutate, urmele unei biserici, fostă a dominicanilor...

Baia, oraș situat în apropierea Carpaților, e locuit de sași și unguri catolici, și de un mic număr de moldoveni schismatici; se află, aici, o biserică parohială romano-catolică, de zid, mare și frumoasă, clădită, odinioară, de soția (Margareta de Losongz) unuia din acei principii catolici ai țării, și care e înmormântată aici. Această biserică era mai bogată decât celelalte, dar Mihai (Viteazul) a despuiat-o de odăjdiiile prețioase și de argintul mult, ce-l avea; pe vremuri, își avea preotul său anume, dar acum nu mai are nici un slujitor; mai este una mică, dar e păraginită¹⁷².

Ieremia Movilă, domn nevolnic și păgubos pentru țară, mort în 1606 (deși cronicarul menționează anul 1608), a lăsat, după sine, și mai mari „amestecături și zarve pentru scaunul țării”, după cum zice și Miron Costin, fratele lui Ieremia, Simion Vodă, fiind „otrăvit de cumnată-sa, de doamna lui Ieremia Vodă, trăgând domnia, mai curând, la feciorii săi, temându-se că se vor întemeia feciorii lui Simion Vodă la domnia țării”¹⁷³.

„Stătu-a la mari amestecături și zarve scaunul țării, după moartea lui Simion Vodă, căci erau feciori de-ai lui Ieremia Vodă trei, Costantin Vodă, Alexandru Vodă și Bogdan Vodă, iar ai lui Simion Vodă erau cinci feciori, Mihăilaș Vodă, Gavril Vodă, Pătrașco Vodă, Moise Vodă și Ion Vodă.

¹⁷² Ibidem, pp. 336-338

¹⁷³ Costin, p. 37

Deci, se împerecheaseră boierii și, cu dâșii, și țara, în două părți; o parte țineau cu casa lui Ieremia Vodă, iar altă parte țineau cu casa lui Simion Vodă.

Și, întâi, era mai tare partea lui Mihăilaș Vodă, feciorului lui Simion Vodă, cel mai mare, încât a căutat Costantin Vodă, feciorul cel mai mare al lui Ieremia Vodă, și cu boierii din partea lui, a ieși cu fuga din Iași. După care, trimițând Mihăilaș Vodă, în goană, oștenii au ajuns carele boierilor și câțiva boieri de-ai lui Costantin Vodă, la Mălăiești, și i-au jefuit.

Marginile Țării Leșești, mai toate, erau tot de oamenii lui Costantin Vodă stăpânite, cumnați, domni mărgineni, cum erau Potoțceștii, Vișnoveceștii, Corețchii, toți cu cuscria legați, căci a avut Ieremia Vodă trei fete, măritate în Tara Leșească, tot după oameni mari.

Îndată ce au înțeles că au scos feciorii lui Simion Vodă pe feciorii lui Ieremia Vodă din scaunul țării, au purces Vișnovețchi și cu câțiva din Potocești, cu oști, asupra lui Mihăilaș Vodă.

Avea și Mihăilaș Vodă, pe lângă oastea de țară, puținei tătari și turci. Care turci la război n-au vrut să meargă, ci au privit de departe.

Fost-a acest război, între verii, pentru domnia țării, la Ștefănești, și a înfrânt partea lui Costantin Vodă pe partea lui Mihăilaș Vodă.

Și au părăsit țara feciorilor lui Simion Vodă, unii în Țara Ungurească, alții la turci au mers. Unul dintre dâșii, Pătrașco Vodă, a ajuns de a fost mitropolit la Kiev, cu vestită mitropolie și arhimandrie la mănăstirea mare, care este numită, pe limba rusească, „Pecerschi”, unde stau trupuri, moaște ale multor sfinți întregi, prin peșteri, și până astăzi, cu multe minuni”¹⁷⁴.

După doar un an, apare, în zvârcolirea aceea de preistorie tribalică întârziată, turcii l-au desemnat domn pe Ștefan Tomșa, „pe

¹⁷⁴ Ibidem, pp. 37-39

care „nu l-a știut Letopisețul cel leșesc ce neam de om a fost”¹⁷⁵ și nici nu prea contează.

Tomșa a înfrânt oștile polone ale lui Constantin Vodă, care avea să se înece, ca rob al tătarilor, în Nipru, dar sângeroasele bătălii turmanice au continuat, spre dauna țării.

În martie 1608, călătorind, împreună cu niște negustori armeni din Moldova („Țara Vlahilor”), Simeon Dbir Lehați ajunge „în orașul binecuvântat de Dumnezeu Suceava, care este orașul de scaun al domnilor din Moldova și, în același timp, al episcopului armean și al celui vlah (ortodox).

Acest oraș era pe un podiș înalt, priveliștea era frumoasă, și clima potrivită și sănătoasă. O apă mare curge în jurul orașului.

În acest oraș, se găseau 3-400 case de armeni. Ei aveau 3 biserici de piatră (Sfântul Simeon sau Turnu Roșu, ctitorită în 1513, Sfânta Cruce, ctitorită în 1521, și Sfânta Treime, din secolul al XVI-lea) și două mănăstiri, tot de piatră, afară din oraș, foarte frumoase amândouă, una în apropierea orașului (Zamca), și cealaltă, la o depărtare de două Mile (Hagiagadar, ctitorită în anii 1512 și 1513).

Acolo era un episcop armean localnic, numit Horhannes, și arhimandritul Măkărtici din Hizan, și un alt arhimandrit, pe numele de Mesrob. Populația era foarte primitoare, cu frica lui Dumnezeu, și iubitoare de semenii”¹⁷⁶.

Ceva mai târziu, adică în 1619, același armean avea să noteze că, „sosind în Țara Bogdanilor, am găsit că țara era pustiită și fără oameni... căci tătarii nemernici, de două-trei ori pe an, la rând, fără să se teamă de nimeni, fără să le fie frică de cineva, veneau și plecau, incendiau și ucideau, jefuiau și pe mulți îi duceau ca robi în țara lor” (p. 347), inclusiv din ținuturile mărginașe polone.

¹⁷⁵ Ibidem, p. 41

¹⁷⁶ *Călători*, IV, p. 346

Erau, desigur, tătarii care l-au ajutat pe Tomșa și care, încă din 1611, se obișnuiseră cu mersul „în pradă, în Țara Leșească”, de unde, „lovind și de sâng”, se întorceau cu „mult plean” și cu „multă robie ce au făcut în oameni”¹⁷⁷.

„Domnia lui Ștefan Vodă Tomșa, cum s-a început, în vărsări de sânge, tot așa a trăit. Avea un țigan calò, ce se zice pierzător de oameni, țigan gros și mare de trup. Acela striga, de multe ori, înaintea lui, arătând pe boieri: „S-au îngrășat, doamne, berbecii, buni sunt de junghiat”.

Ștefan Vodă râdea, la aceste cuvinte, și dăruia bani țiganului.

Dar cum a tuturor tiranilor, adică a vărsătorilor de sânge, la toate țările în lume, urâtă este stăpânirea, așa și a lui Tomșa Vodă.

Îl urăseră și boierii, care, măcar că erau mai toți din casa lui, anume Beldiman logofătul, Bărboi vornicul, Sturdza hatmanul, Boul visternicul, nici măcar ei fără grija morții nu erau, ci îmblau, în tot ceasul, cum se zice, cu zilele amânate...

În toate zile, petrecând boierii sub griji, s-au vorovit cu toții și au tras slujitorii toți de partea lor, și, într-o noapte, au ieșit, cu toții, la satul Cucuteni și, de acolo, au poruncit lui Ștefan Vodă cu bine să iasă din scaun, că nu poate nimeni suferi domnia lui, cu atâtea vărsări de sânge.

Se speriasă Tomșa Vodă de o turburare ca aceea, dar, îmbărbătându-l cei ce erau pe lângă dânsul, a strâns darabanii, care tot pe un cuvânt erau cu ceilalți slujitori, dar care, dacă au văzut bani, vărsându-le Ștefan Vodă, au stătut ei cu domnia. Și au strigat și târgul în leafă.

Și s-au strâns, dintre târgoveți și dintre slugile neguțătorilor și dintre oameni nemernici, câțeva gloată și la Ștefan Vodă.

Și s-a prilejit de-au venit, atunci, și din ținuturi din jos, niște steaguri de călărași... A repezit Ștefan Vodă și la aceia, cu lefuri și

¹⁷⁷ Costin, p. 45

i-a atras în partea sa.

Slujitorii care erau cu boierii, auzind că strigă Ștefan Vodă în leafă, măcar că juraseră boierilor, după obiceiul neamului nostru, au început mulți dintre cei mai necunoscuți a se rumpe de la boieri și au venit la Ștefan Vodă, slăbind partea boierilor.

Dacă au văzut boierii că nu va să iasă Ștefan Vodă, de bunăvoie, din scaun, au venit cu război, dar le-u ieșit Ștefan Vodă, cu gloatele sale, în laturea târgului, deasupra Fântâniei lui Păcurarii, și scosese și târgul tot Ștefan Vodă, cu arme, cine cu ce avea. Și, dinspre vii, a orânduit de a lovit călărimea gloata boierilor.

Fără zăbavă, a început a se risipi gloata boierilor, deci și boierii, care încotro au putut, au plecat fuga, din care, în loc, au prins pe Bărboi vornicul și, apoi, și pe fecioru-său.

Deci pe Bărboi cel bătrân îndată l-a tras în țeapă, în laturea târgului, iar pe feciorul lui a trimis de l-au spânzurat în poarta casei tătâne-său.

Iar Beldiman și Sturdza, și Boul, scăpaseră în Țara Muntenească...

Pe câți îi aduceau oștenii prinși, pe toți îi omorau, cu muștrarea pe care o avea el în obicei: „Să nu te ierte Dumnezeu, cu cel cap mare al tău!”...

Despre aceste neașezări ale lui Ștefan Vodă auzind doamna lui Ieremia Vodă și având, încă rămas în viață, un fecior, copil mic, anume Bogdan Vodă, a îndemnat pe ginerii săi, pe Vișnovețchii și pe cneazul Corețchii, din Țara Leșască, la sfatul lui Nistor Ureche.

A venit singură doamna, cu ginerii săi, cu oști, asupra lui Ștefan Vodă, și le-a ieșit și Ștefan Vodă, cu oști, înainte la satul Tătăreni. Dar a ținut foarte puțină vreme războiul, căci îndată au plecat fuga călăreții, iar bieții darabani, părăsiți de călăreți, să îmbulziseră la o râpă, deasupra Tăuteștilor, și se apăra. Și au venit leșii, de le-au făgăduit viață, numai să-și predea armele. Și au crezut darabani, și au dat armele. Și, dacă le-au luat armele, leșii au intrat cu săbiile într-

înșii, și au pierit toți, acolo. Le stau movilele, și până astăzi, deasupra satului Tăuteștilor.

Erau, la Ștefan Vodă, darabanii foarte bine îmbrăcați, după jurământul de credință, pe care îl făcuseră, de stătuseră cu dânsul, la ridicarea boierilor, cum n-a fost, sub nici o domnie îngrijită bine pedestrima, cu haine tot de feleandrăș, cu nasturi și cu ceaprazuri de argint, în pilda haiducilor din Țara Leșească, cu pene de argint la comănace și cu table de argint la șolduri, pe lădunce.

Fost-au acest război al lui Ștefan Vodă, cu leșii, la Tătăreni, în anul 7123”¹⁷⁸.

Astfel de bătălii politice tipologice ale „ăloră”, de care avem parte, neconținut, și până astăzi, numai rău ne-au făcut și încă ne mai fac, rupându-ne, de fapt, de orice rădăcină și, mult mai grav, de fiecare creangă din viitor.

Din nefericire, eu încă mai cred într-o fărâmbă de înrădăcinare și, tocmai de aceea, încerc să înțeleg, căutându-mă și lucrând paginile acestei cărți nespuse de amară.

¹⁷⁸ Costin, pp. 347-350

„Nenorociții de locuitori, apăsați de povara războiului”

În 1616, când intra în Moldova („Walachia”), prin „Carpații nordici”, venind dinspre Transilvania, călătorul scoțian William Lithgow a găsit „țara atât de acoperită de păduri și acestea pline de ucigași”, încât era să-și piardă viața. „Trecând prin pasul de miază-noapte al dealurilor zise de la miază-noapte sau Munții Nordici, am intrat în Moldova, unde, ca urare de bun sosir, am fost înconjurat, în mijlocul unei păduri de pe hotar, de șase ucigași unguri și moldoveni; scăpând cu viață, după multe rugăminți, mi s-au furat 60 de ducăți ungurești de aur și toate veșmintele mele turcești, lăsându-mă gol de tot, decât doar mi s-au dat înapoi patentele mele, hârtiile și scrisorile pecetluite.

După ce au făcut aceasta, pentru mai marea lor siguranță, m-au dus la o parte și, cu trupul gol, mi-au legat strâns mijlocul, cu curmei de tei, de un stejar, și brațele, tot astfel, la spate, jurându-se că, dacă voi chema în ajutor sau le voi stânjeni planurile înainte de apusul soarelui, se vor întoarce și mă vor ucide, dar mi-au făgăduit să-mi dea drumul atunci.

Dar, făcându-se aproape noapte și ei uitându-mă, am rămas aici până în ziuă, cu mare frică de lupi și de mistreți. Atunci, cu voia lui Dumnezeu, am fost liberat de niște ciobani, care, îmbrăcându-mă cu un suman de-al lor, lung și vechi, și dându-mi de mâncare, unul din ei m-a dus, la cinci zile de acolo, la domnul ținutului... la care am

petrecut cincisprezece zile. Și, aici, am fost despăgubit cu prisosință, de toate pierderile mele, prin dărnicia lui și a rudelor și prietenilor lui din vecinătate. Și n-au voit să mă lase să pătrund mai adânc în țară, pentru că turcii sunt bănuitori față de străini... apoi am fost trimis, cu o călăuză, care m-a condus două zile, printr-o parte din Podolia”¹⁷⁹.

„Li se urăseră turcilor aceste dodeiale dinspre leși asupra Țării Moldovei, deci au orânduie pe Schinder, Pașa de Silistria, cu oști asupra leșilor, ce erau în Moldova, cu doamna lui Ieremia Vodă. Și, văzând și pe Ștefan Vodă Tomșa în turburări, totdeauna, și dinspre ai săi, și dinspre străini, l-au mazilit, luându-l în obezi din Țara Muntenească, iar domnia, în locul lui, au dat-o Radului Vodă, care are nume în țară, de-i zic Radul Vodă cel Mare... Pe boieri i-a scos Radul Vodă, pe toți câți erau prinși, de la Schinder Pața, iar doamna lui Ieremia Vodă la mare ocară a sosit, de care singură a mărturisit către boieri. Trecând cu carul, a văzut pe boieri și, lăcrămând, a zis: „Boieri, m-a rușinat păgânul!”

La această ocară a sosit casa lui Ieremia Vodă și poate fi pentru răutățile ei, că era o femeie răpitoare, precum spun, și, de vreme ce a otrăvit pe cumnatu-său, pe Simion Vodă (de va fi așa) și de frica lui Dumnezeu depărtată”¹⁸⁰.

Țara fusese ruinată de puzderia de conflicte turco-polone pentru exercitarea influenței, din care nu puteau lipsi cazacii și tătarii, totul culminând cu nefericita campanie polonă, împotriva turcilor, din septembrie-octombrie 1620, condusă de hatmanul-cancelar Stanislav Zolkiewski, campanie începută și sfârșită pe pământul Basarabiei, deci fără a afecta regiunea geografică a Bucovinei. Vorba cronicarului: „O, Moldova, de ar fi domnii tăi, care stăpânesc în tine, toți înțelepți, încă n-ai pieri așa lesne. Ci, domniile neștiutoare și lacome sunt

¹⁷⁹ *Călători*, IV, pp. 425-427

¹⁸⁰ Costin, pp. 50, 51

pricini ale pieririi tale. Că nu caută să agonisească și nume bun la țară, ci caută, desfrânați, numai avuție să strângă, care, apoi, totuși, se risipește și încă și cu primejdia caselor lor, că blestemul săracilor, cum se zice, nu cade pe copaci, cât de târziu”¹⁸¹.

Domni vremelnici, unii uciși de boieri (Gaspar Gatziani), alții maziliți de turci. Însăși statalitatea moldavă părea să fie o pădure neguroasă, „plină de ucigași”.

În 1623, când Moldova e vizitată de minoritul Andrei Bagoslavici, Suceava avea „68 de case de unguri și sași foarte înstăriți”¹⁸². În 1632, minoritul Paolo Bonici confirma că, în regiunea geografică a Bucovinei, „pe sub munții Transilvaniei, sunt multe târguri și sate, cărora oamenii le spun orașe, pentru că aveau, în vechime, o populație numeroasă; printre acestea, se află unul numit Siret, care își trage numele de la un râu ce curge în apropiere; în acel oraș, noi, catolicii, am avut, în vechime, o episcopie, a Siretului, și biserica avea o fântână făcătoare de minuni, în care cel ce se spăla, într-o anumită zi a anului, se însănătoșea de orice betșug ar fi avut, lucru care mi-a fost povestit de oamenii bătrâni de acolo.

De la Siret, o iei spre Suceava, care este așezată sub munții Transilvaniei, și unde se vor fi găsimd vreo 1.500 de case; acolo este cetate întărită cu turnuri de apărare a domnului și a curții sale, de orice incursiune a polonilor sau a tătarilor, dar nu ar putea rezista multă vreme la un război în regulă; în acest oraș se află episcopia schismatică a țării, pe care ei o numesc mitropolie.

De la Suceava, mergi, mai departe, la Baia, care poate să aibă vreo 300 de case și care este dintre orașele vechi din Moldova”¹⁸³.

¹⁸¹ Costin, p. 57

¹⁸² *Călători*, V, p. 6

¹⁸³ Ibidem, p. 19

În 1633, sosește în Moldova, dinspre Camenița, Niccolo Barsi di Lucca, cel care avea să lase prețioase mărturii despre datinele și obiceiurile moldovenilor (le-am prezentat în volumul III al cărții „Povestea așezărilor bucovinene”). „În orașul Suceava, se păstrează capul unui sfânt, numit Sfântul Ioan cel Nou; acesta este nevătămat și se găsește într-o biserică a părinților din tagma Sfântului Vasile, care sunt, însă, schismatici.

Ziua acestui sfânt se sărbătorește la Rusalii, când – pe lângă deschiderea unui iarmaroc foarte bogat, care ține opt zile în șir, la care vine lume din toată țara, și la care tinerii, ca să câștige bani, fac fel de fel de lupte cu spada – mai merge și domnul, cu întreaga sa curte, de cel puțin 2.000 de oameni, toți călări, și mulți alții în carete. După el, vine doamna cu însoțitoarele ei și cu boieroaicele, care o însoțesc în număr mare”¹⁸⁴.

În 1636, când Jerzy Krasinski, mare sol polon, pleca spre Țarigrad, Hotinul, „din cauza deselor războaie și tabere puternice moldovenești și turcești, cât și ale noastre, anume în anul 1621... orașul a fost distrus din temelie, așa încât, astăzi, abia a mai rămas ca un sat și încă unul foarte nenorocit.

Cetatea, însă, care se află pe o stâncă înaltă, chiar pe malul Nistrului, nu este de disprețuit, deși se găsește între două dealuri, de pe care ar putea să fie vătămată. În cetate se poate intra dintr-o singură parte, pe un pod înalt de lemn. Acolo stă pârcălabul Buhuș, un om demn și înțelept, cum sunt puțini între ai lui, dar, fiindcă nu l-am găsit la Hotin, nu am aflat, acolo, nici o bunăvoință.

În orașel este o biserică de zid, destul de bună, două de lemn și o biserică armenească.

Tot acolo am cercetat și acele întărituri, care au fost săpate în jurul taberei noastre, în anul mai sus amintit, împotriva lui Osman (al II-lea, 1618-1622), împăratul turc; ele și acum se mai văd și câmpiile

¹⁸⁴ Ibidem, p. 77

acoperite cu trupurile dușmanilor, ce le albesc și azi cu oasele lor”¹⁸⁵.

În 1643, când minoritul Bartolomeo Bassetti vizitează Moldova, în Suceava încă mai sunt două biserici catolice de zid. „Cea care este în fața pieței este închinată Bunei-vestiri și este lungă de 22 de pași, largă de 7. Are 3 altare, cel mare, care este de lemn, a fost ridicat de prea luminatul Domn Ieremia Movilă; este aurit.

La mijloc, se află răstignirea lui Isus Hristos, cu Sfintele Marii și îngerii cu potirele care îi primesc sângele; la dreapta, Sfântul Petru, la stânga, Sfântul Pavel, pe lături, chipul Mântuitorului și al Sfintei Fecioare. În partea de sus, se află încoronarea Fericitei Fecioare și Buna-vestire.

În al doilea altar, care este închinat zămislirii prea Sfintei Fecioare, se află chipul acesteia.

În al treilea, care este închinat Sfântului Nicolae, și care aparține frăției „dei Preccari”, este chipul Sfântului Sebastian; celelalte chipuri nu se pot recunoaște.

Acolo sunt trei clopote mari... Se mai află, aici, o casă, cu grădina sa de zarzavat.

Biserica cealaltă, care se află în apropierea palatului domnesc, este de zid și este închinată prea Sfântului Sacrament. Este lungă de 20 de pași, largă de 10, are trei altare, ale căror chipuri sunt șterse cu totul; sunt două clopote, unul mare, altul mijlociu. Are 9 vii și o casă, cu grădina sa de zarzavat.

Case de catolici sunt 12; suflete, 50; de împărtășit, 26.

Case de schismatici, 550; suflete, 3.400; biserici, 16, și o mănăstire (episcopală a Sfântului Gheorghe – n.n.), unde stă vicarul mitropolitului, fiind aici credința acestuia.

Case de armeni sunt 400; suflete, vreo 2.000; au trei biserici și o mănăstire, afară de oraș, în care își are reședința episcopul lor, cu doi preoți...

¹⁸⁵ Ibidem, p. 113

Biserica din Baia este de zid, e închinată Adormirii Fecioarei Maria. A fost ridicată de prea luminatul domn Alexandru (cel Bun – n.n.), după cum se vede dintr-un epitaf, în corul acelei biserici, pe stânga, și care are următorul cuprins: „În anul Domnului 1410, s-a închinat această biserică în cinstea Fericitei Fecioare Maria; a fost ridicată de prea luminatul principe Alexandru Voievod, odată cu mănăstirea din Baia. Soția sa, Margareta, de sfântă amintire, este îngropată sub cristelniță”.

Biserica este lungă de 30 de pași, largă de 10. Sunt 4 altare.

La altarul cel mare, este chipul Fericitei Fecioare, la dreapta, Sfântul Petru, la stânga, Sfântul Ioan; deasupra, Sfânta Treime.

Al doilea altar este închinat Sfintei Ecaterina cu roata, are, la mijloc, chipul ei, la dreapta, Sfânta Varvara, la stânga, Sfânta Dorotea, deasupra, Încoronarea Fecioarei Maria.

La al treilea altar, care este închinat Sfântului Nicolae, în mijloc, este Isus pe cruce, deasupra, Adormirea Fecioarei Maria și viața acestui sfânt.

La al patrulea altar, este chipul Fecioarei Maria, cu Fiul în brațe, Nașterea lui Hristos și Adormirea Mariei.

Mai este și o capelă, închinată prea Sfintei Treimi, care aparține domnilor Gross, sași; e lungă de 8 pași, largă de 4 pași și jumătate...

Mai este și o altă biserică, afară din oraș, închinată Sfântului Petru, de zid; fiind ruinată din vechime, slujește drept biserică sacristia, care este lungă de 10 pași, largă de 6, cu un singur altar, fără icoane.

În sus numita capelă, închinată prea Sfintei Treimi, la altar este înfățișată prea Sfânta Treime, Încoronarea Fericitei Fecioare, la dreapta, Sfântul Toma, care astnge coasta lui Hristos, la stânga, Învierea.

Paroh este preotul Gheorghe Gross.

Case de catolici sunt 44; suflete, 215; de împărtășit, 133.

Case de schismatici, 180; suflete, vreo 600. Sunt 4 biserici (ortodoxe – n.n.).

Biserica din Siret era de zid, lungă de 18 pași, largă de 8, închinată prea Sfântului Sacrament; a fost distrusă de voievodul Ștefan (Rareș, 1551-1552), la cererea episcopilor schismatici, din cauza multelor minuni ce se săvârșeau acolo; a fost, acolo, o mănăstire de dominicani, acum nu se mai găsește nici un catolic; se mai văd încă urmele acestei biserici, lângă care este o fântână, unde s-au găsit, pe o bucată de pânză, trei picături de sânge și, vestindu-se părintele, s-au dus în procesiune și au dus-o la biserică, unde s-au petrecut multe minuni și mulți schismatici au trecut la credința catolică; și în ziua de astăzi, acest loc este ținut la mare cinste, chiar de către schismatici. Să fie vreo 46 de ani, de când s-au petrecut cele spuse mai sus¹⁸⁶.

În 12 octombrie 1641, în timpul domniei lui Vasile Lupu, Petru Bogdan Baksic, numit și „Deodato”, vizitând Suceava, lasă cea mai amplă descriere a locurilor:

„Am vizitat orașul Suceava, neîmprejmuit cu ziduri, dar alături de oraș se află o cetate foarte frumoasă și puternică, așezată pe un deal, la poalele căruia curge un râu, numit Suceava, în care se află păstrăvi și alți pești, și acest râu vine din munții Transilvaniei.

Acest oraș este aproape de granița Poloniei.

În ținut se află din belșug grâu și poame, dar vii nu sunt, deoarece regiunea este mai aproape de munte și, de teama frigului, nu se sădește viță, dar toți au vii la Cotnari.

Vitele nu sunt în număr mai mic decât în alte părți ale Moldovei și sunt mai de soi, fiind mai aproape de munte.

Oamenii sunt mai șlefuiți, deoarece au mai dese legături

¹⁸⁶ Ibidem, pp. 181-183

cu polonii și ungurii, și acest oraș este și reședința de căpetenie a domnului, care are, aici, un palat, biserică și grădini, și alte lucruri ce-i aparțin, și vine, adesea, să stea, câțva timp.

Este un oraș mai de seamă și capitala întregii Moldove, și, totodată, reședința Mitropoliei.

Cetatea numită mai sus are trei-patru turnuri mari și altele mai mici, și, deasupra porții, are săpat un cap de bour, care este stema țării; dedesubt sunt inscripții slavone ale diferiților principii. E bine păzită, înzestrată cu arme și este ținută, totdeauna, ferecată.

În piață, în fața palatului domnului, se află un spital pentru bolnavi și săraci, dar nu este prea mare.

Mai sunt băi turcești, nu departe de palat. Se află, acolo, multe ape curgătoare și fântâni cu apă rece.

În jurul orașului, sunt ogoare, lacuri și păduri.

Mai înainte, locuiau, aici, mulți catolici, după cum mi-au spus catolicii, și se vede după biserică, dar acum sunt puțini...

În acest oraș, se mai află o biserică, în grădina domnului, și aceasta este de zid, având o lungime de 23 de pași și o lățime de 10 pași, și e închinată Trupului lui Isus. Acum are numai un altar, celelalte fiind ruinate...

Moldovenii au 700 de case, ceea ce face peste 3.000 de suflete; au 16 biserici, o mănăstire cu biserică, închinată unui oarecare Sfânt călugăr Ioan, și se spune că trupul său se află în acea mănăstire.

Mănăstirea este a mitropolitului, este reședința sa, deși el stă, aproape tot timpul, cu domnul, și la mănăstire stă vicarul său, cu alți călugări.

Mai este o biserică mare, în piață, a Sfântului Mucenic Dumitru...

Există 300 de case de armeni, ceea ce face peste 1.600 de suflete. Armenii au 5 biserici, una este destinată episcopului – pentru că și armenii își au episcopul lor în acest oraș – și trăiesc în foarte

mare pompă și libertate”¹⁸⁷.

A dura o istorie pe minciună înseamnă un triplu risc, al furtului, al înstrăinării și al pierderii de identitate. Dar cum, oare, am putea, recupera, în absența mărturisirilor proprii, istoria trecerii generațiilor prin vreme, fără minciună și fără trufie vană? Pe baza mărturiilor străinilor, așa cum au făcut vrednicii cronicari Grigore Ureche, Miron Costin și Ion Neculce, în ciuda faptului că și mărturiile străinilor abundă în subiectivism? Nu știu, dar sper să ajung la o concluzie, până voi termina de lucrat această carte.

„În anul Domnului 1646”, mai precis în 17 decembrie, Marco Bandini, cel mai interesant mărturisitor al românilor, sosea la Baia. „Acest orașel a fost locuit, odinioară de sași, și avea mai bine de 1.000 de case, și mai bine de 6.000 de oameni; acum, abia mai sunt 40 de case și, în ele, 250 de suflete, cu copii, cu tot.

Locul este vesel, pe un șes, pe malul râului Moldova, care curge de la apus. Dincolo de acesta, la vreo două stadii, încep dealurile și munții, până în Transilvania, ce țin cale de trei zile.

Spre miazănoapte și spre miazăzi, se întind câmpiile cele mai deschise, spre răsărit – dealurile cele mai fermecătoare și bogate. Vița de vie nu se cultivă în acest ținut, din cauza vântului foarte rece, care suflă din munții Transilvaniei. Iar ogoarele din jurul orașului nu sunt atât de mănoase, cum sunt dealurile, aflate la două stadii depărtare.

Totuși, este un mare belșug de vin și de pâine, ce se vând pe un preț foarte ieftin... Aici cresc tot felul de fructe, în afară de cele ale Italiei. Torenteale sunt vecine și Moldova abundă în pești mici”¹⁸⁸.

Pietrele de mormânt de la Baia aveau să fie, pentru Marco Bandini, un pretext pentru câteva pagini de istorie obștească vie, deci

¹⁸⁷ Ibidem, pp. 238, 239

¹⁸⁸ Ibidem, pp. 325, 326

de memorie cotidiană, de „istorie mărunță” – cum o numea Iorga, care, de regulă se pierde. Relatarea începe de la piatra părintelui Ambrosiu, pe care „cuvintele de pe marginea lespezii, înconjură această reprezentare: Este sculptat părintele Ambrosiu, în rasă franciscană, cu mâna dreaptă ține, în sus, crucea, cu cea stângă cărțulia regulii sale monahale, prin care poporenii atestau că el a trăit ca iubitor al crucii și păzitor al regulii ordinului său.

După un părinte atât de evlavios, a urmat părintele Petru Concubinariul, care, neputând să-și țină nevasta, în urma reformei predecesorului său, s-a prefăcut că a alungat-o de la el, a trimis-o, deocamdată, în Transilvania, unde se ducea des la ea, sub felurite cuvinte. Dar, când au băgat de seamă, poporenii din Baia l-au silit să plece de tot... Au urmat mai mulți părinți vrednici de toată lauda. În sfârșit, a urmat polonul conventual Sigismund franciscanul, despre care poporenii din Baia ziceau: „O, de n-ar fi apărut niciodată la Baia!”. Abia cu forța a fost dat afară, din pricina purtării sale scandaloase.

În vremea asta, a sosit părintele Cristofor, din tagma Sfântului Francisc, care, adunând ceva bani, când a murit, la Baia, în 1634, poporenii i-au pus această inscripție: „Sub această piatră zace R. P. Cristofor Delovics al ordinului minoriților conventuali ai Sfântului Francisc”.

Moartea acestui părinte a fost urmată de o tragedie jalnică. Acest părinte, după cum i-a mers vestea, a avut un tezaur, al cărui loc nu a vrut să-l arate, nici chiar la moarte. După ce a murit, au căutat fiii bisericii și au găsit 82 de lei imperiali.

Aflând despre descoperirea tezaurului, bătrâna bucătăreasă a defunctului părinte a dat de știre părintelui Sigismund polonul, care se afla, atunci, în trecere, prin Baia, și el și-a cerut partea din banii descoperiți, iar „edilii” i-au răspuns că acești bani nu le aparțin lor, ci sunt pentru nevoile bisericii.

Înfuriat, părintele Sigismund s-a grăbit să meargă la principe

și i-a acuzat pe fiii bisericii din Baia că ar fi găsit 80.000 de imperiali, împreună cu o cruce mare de aur, împodobită cu mărgăritare mari.

Principele poruncește să fie aduși, îndată, fiii bisericii, împreună cu catolicii mai de samă, și ordonă să i se aducă, îndată, cei 80.000 de imperiali sau scuzi. Aceia tăgăduiesc că ar fi văzut o asemenea sumă de bani și mărturisesc sincer că nu au fost mai mult de 82 de lei și că ei nu și i-au păstrat pentru sine, ci pentru biserică.

Principele (Vasile Lupu – n.n.) poruncește ca acei nevinovați să fie căzniți cu caznele cele mai grozave: să fie pârliti cu facle, să fie trași pe banca de tortură, să li se dezarticuleze mădularele, și nu a lăsat nimic neîncercat, pentru a se face stăpân pe un asemenea tezaur. Iar aceia nu încetau să se jure și să se declare gata să sufere cele mai grave osânde, dacă s-ar găsi ceva peste cele arătate.

Între timp, au fost raportate toate acestea principelui înțelept, care, auzindu-le, a poruncit să fie chemat părintele Sigismund, pentru ca să descopere adevărul, și l-a întrebat dacă a văzut crucea mare de aur a răposatului părinte. El a răspuns că a văzut-o.

Atunci principele i-a arătat acea cruce, abia mai mare de degetul mijlociu, și de argint poleit, și i-a zis: „Asta este?”.

Acela nici nu a îndrăznit și nici nu a putut să tăgăduiască, ci, vrând, nevrând, a zis că da.

Auzind acestea, principele, cuprins de rușine pentru că fusese atât de încrezător, și că la ponegrirea unui călugăr vagabond, poruncise să fie chinuiți atât de crunt bieții orașeni, a dat ordin, așadar, ca ei să fie sloboziți: însă unul, în grozăvia chinurilor, și-a pierdut aproape de tot vederea și, până acum, abia vede, lipsit de lumina limpede a ochilor¹⁸⁹.

În letopisețul lui Miron Costin se povestește despre nunta, din anul anterior, a domniței Maria, fata cea mare a lui Vasile Lupu, cu cneazul lituanian Radziwill, protestant, adică „de legea rătăcită” – pe

¹⁸⁹ Ibidem, pp. 326, 327

deasupra, care a și stat, la Suceava, în cetate, „peste câteva săptămâni” de la nuntă, pentru „zăbavă”, înainte de a ataca Ardealul, timp în care boierii moldoveni tot cereau anularea căsătoriei, dar fără spor, pentru că s-a împotrivit domnița.

Apoi, „de vreme ce scriitorii cei străini... n-au trecut cu pomenirea și de lucrurile țării noastre”, cu consecința că tot „ce știm de lucruri trecute în țara noastră mai mult dintru dâșii știm”, cronicarul povestește despre ascensiunea căzăcească în istoricitatea europeană, deci nu despre o tentativă de istoricizare, ci chiar de determinare a istoriei, ascensiune care, practic, îmbrâncesc în preistorie și Polonia, dar mai ales Moldova.

Nimic important în Moldova, doar o frământare de oști și de ambiții, întotdeauna ca o jăriște pe orizont pentru viața obștească din Moldova acelor vremi. Ba a mai fost o cometă, în 1648, care a provocat „groaznică întunecare, în postul mare, înaintea Paștilor, în anul 7156 (1648), într-o vineri, și tot în acel an” au năvălit lăcustele, pustiind totul în urma lor. Lăcustele aveau să revină și mai târziu, chiar și în „zilele lui Ștefan Vodă”, deci ale lui Ghorghe Ștefan.

În 1650, cele două biserici catolice din Suceava și una din Baia „au fost arse de tătari” și de cazacii lui Hmelnițchi, care „și-au unit în grabă forțele lor din acea clipă cu cele ale tătarilor și au năvălit, deodată, în Moldova, au ruinat totul pe unde au trecut și au ars Iașul până la pământ”, dar și mănăstirile din nordul Moldovei, mai ales Dragomirna și Putna¹⁹⁰.

Urmele devastării tătărești avea să le mărturisească, în cazul Bucovinei, englezul Robert Bargrave, care, în 23 octombrie 1652, în drumul lui, dinspre Turcia, înspre Polonia, asistă, în Bănești, la o înmormântare „asemănătoare aceloră din timpurile vechi, când morții erau însoțiți la mormânt de cântăreți.

¹⁹⁰ Ibidem, pp. 437 și 491

Sabia, cizmele și căciula mortului erau atârinate de un cal, dus de frâu; lăutarii mergeau înainte, cântând, rudele urmau, călări, după el, în timp ce trupul lui era dus într-un sicriu deschis, între aceștia; și când moare un bărbat tânăr sau o femeie tânără, prietenii lor prăznuiesc și se veselesc, în casa în care au murit, trei zile și trei nopți”¹⁹¹.

După un scurt popas la Cernăuți, englezul și însoțitorii lui au „călătorit, prin păduri frumoase, până la Zastavna, pe unde tătarii trecuseră, de curând, în raita lor prin Polonia și devastaseră într-atât țara și populația, încât grâul pierise pe câmp, din lipsă de brațe care să-l secere, ba chiar totul era atât de jalnic și de depopulat, încât nu am putut găsi carne, ca să mâncăm, case care să ne adăpostească sau oameni, afară de noi înșine, care să se adăpostească în ele”¹⁹².

În 31 august 1652, Vasile Lupu, care provocase, de fapt toată zavistia de pe teritoriul Moldovei, inclusiv prin aglomerarea de ciocoime grecească, își mărita fata mai mică, Ruxandra, cu Timuș Hmelnițchi, cazacul care avea să moară pe zidurile Cetății Suceava.

Anul 1653, anul „nenorocit” al „schimbării domnilor” (Gheorghe Ștefan, rubedenie pe linie maternă a lui Eminescu, îl înlocuia pe Vasile Lupu), „a umplut această țară cu atât potop de neamuri diferite și cu o mulțime de oști felurite, încât a fost de mirare că nenorociții de locuitori, apăsăți neîncetat de această povară a războiului, mai bine de trei ani, nu au fost răpuși, în cele din urmă, de foame și de tăișul sabiei... Căci, în afară de distrugerea făcută, la început, de către Timuș și de cazaci, oștile, ba cea maghiară, ba cea muntenească sau polonă, ba mai ales cea moldovenească, au pricinuit numeroase pagube țării.

Turcii, precum și tătarii, ce mișunau în bande, cu prilejul

¹⁹¹ Ibidem, pp. 494, 495

¹⁹² Ibidem, p. 495

venirii unui nou domn, au chinuit pe oamenii ce fuseseră nespuse de loviți, încă mai înainte, de alții: foarte multe sate au fost dărâmate din temelie, orașele și cetățile au fost supuse prădăciunii, mănăstirile și locașurile sfinte, atât cele moldovenești, cât și cele mai însemnate grecești, au fost jefuite, ceea ce s-a întâmplat și locașului nostru catolic de la Baia.

Acești oameni nenorociți, îngrijindu-se doar să scape cu viața, au umplut pădurile, munții și peșterile, în așa fel, încât părea să se fi adus, în aceste ascunzișuri, adevărate colonii, și numai cei mai îndrăzneți mai obișnuiau să iasă de prin păduri, să-și vadă casele pustiite”¹⁹³.

Bătălia pentru putere, dintre Vasile Lupu și Gheorghe Ștefan, implică, mai mult decât ar fi trebuit, și Bucovina geografică (precizarea o fac pentru docti, care nu știu decât despre Bucovina istorică), deși încăierările de oști muntene, ungurești, căzăcești, tătare și polone începuseră în sudul Moldovei, în Țara de Jos.

În Bucovina geografică, Suceava, care o adăpostea pe doamna lui Vasile Lupu, împreună cu straja ei de 200 de cazaci, conduși de polcovnicul Hluh, era de partea puterii, în vreme ce Hotinul trecuse de partea lui Gheorghe Ștefan. Războiul pentru putere urca, pârjol, spre nordul Moldovei, presărând țara cu morminte și sânge și scaldând-o în suferințe și în lacrimi.

După ce l-a izgonit pe Vasile Lupu în căzăcime, Gheorghe Ștefan, statornicind un caimacam la Iași, „a purces cu oștile sale la Suceavă, unde era casa lui Vasile Vodă, închisă în Cetatea Sucevei, cu Toma vornicul dintre boieri, având 80 de seimeni și pușcași din loc și nemți 60 lefegii în cetate.

Ștefan Vodă, dacă a sosit la Suceava, a descălecat la un sat, aproape, anume Șcheia, în casele lui Toderașco logofătul. Iar

¹⁹³ Ibidem, pp. 500, 501

împrejurul cetății s-au îngropat seimenii săi și o seamă de unguri, și-au adus puștile (tunurile, adică – n.n.) și de la Hotin, și de la Iași, și au început a bate cetatea, dar nu-i strica nimic...

Peste scurte zile, sosi veste cum că Timuș, cu 9.000 de oameni, intră, pe la Soroca, în țară și, acum, loviseră și oamenii lui Vasile Vodă pe Grumăzea căpitanul, care era în câmpul Sorociei cu străjile”.

După un scurt război de gherilă, Timuș răzbi, pe la Cucorani, spre Suceava, unde, „cum a intrat în cetate, de a doua zi, s-a desfrânat la jaful mănăstirilor, și întâi asupra Dragomirnei cu puști a mers și a bătut mănăstirea.

Și, dacă i s-au închinat, toate odoarele, veșmintele, în jaf le-a dat și câți bieți neguțatori erau închiși acolo, și mulți dintre boieri, rușinând cazacii femei și fete, și nu ca creștinii, ci mai mult decât păgânii s-au purtat cu acea mănăstire. Și să mai fi avut vreme ceva Timuș, nici o mănăstire n-ar fi hălăduit neprădată”.

Oștile multinaționale ale lui Gheorghe Ștefan, întorcându-se pe la Lisaura (numită, pe atunci, Iușeni), au împresurat Cetatea Sucevei, care era înconjurată, deja, de celebrele șanțuri de apărare căzăcești, întărite cu căruțe pline cu pământul săpat din șanțuri.

„Leșii au dat năvală întâi, au mers până la tabără și, dacă au văzut că nu vin celelalte oști, s-au dat înapoi, cu steagurile, pe după casele Tătărășilor și după biserica de acolo (o singură litografie, cea a Sucevei lui Rudol Bernt îi păstrează imaginea – n.n.), și, în niște pomeți ce erau, au stat până în deseară. Și, de acolo, apoi, s-au mutat în preajma cetății dinspre Ipotești, aproape de cetate, numai peste un dâmb (unde este amplasată, acum, statuia ecvestră a lui Ștefan cel Mare – n.n.)...

Peste noapte, au făcut cazacii șanțuri și și-au întărit tabăra... Nu mai năvălea nimeni în tabăra lor, se îmbla numai cu harțaguri ale tătarilor și ale slugilor lui Timuș, care mai ieșeau în afară.

Iar tătarii au stat închiși până în a treia zi și, fiind peste firea

lor a sta închiși, și-au cerut mârzacul, care era cu dânșii, să fie cu voia lui Timuș să-i slobozească, până nu-și pierde caii.

Timuș, din mânie dobitocească, i-a tăiat capul mârzacului, iar tătarii, în aceeași noapte, au plecat din tabără și au luat, întâi, în sus, pe la Cernăuți, apoi pe la Hotin, spre Movileu”.

La Suceava, Gheorghe Ștefan a ordonat să fie mutate tunurile în târg, de unde trăgeau asupra cetății. Cazacii ieșeau, uneori, din șanțuri, încercând, fără succes, să pună mâna pe tunuri. Își procurau nutrețul pentru cai din cierul Plopenilor, până ce și cierul (păscătoarea cailor cetății) a fost blocat cu patru steaguri de ostași poloni și cu câțiva haiduci unguri.

Sub potopul loviturilor de tun, cazacii începuseră să se descurajeze, „amu fiind la mare strânsoare de hrană, închiși din toate părțile, amu pieile de pe cai morți le luau și le fierbeau, și opincile, și rădăcini mâncau, obosiți de străji, totdeauna, și străbătuți de puști.

Timuș, pierit de glonțul de tun, cum dormea sub cortul său, măcar că era în pământ întins, l-a nimerit în picior glonțul, după care lovitură, până a treia zi, a stătut mort”. Cazacii, deci, vlăguiți și rămași fără căpetenie, și-au ales, în pripă, un nou hatman, pe un oarecare Theodorovici, care nu-i mai putea încuraja, și, într-o noapte, înspăimântați fără pricină, s-au bulucit pe podul cetății, ucigându-se între ei sau pierind prin cădere de pe pod, apoi au cerut pace, „și-au dat cetatea cazacii pe seama lui Gheorghe Ștefan, cu doamna și cu toată averea lui Vasile Vodă”, fiind lăsați să plece, sub strajă, în stepele lor nesfârșite.

Jariștea războiului s-a rostogolit, apoi, spre sud și spre răsărit, lăsând cuprinsul Bucovinei însângerat și încenușat.

Asediul Cetății Suceava și cucerirea Hotinului

Asediul Cetății Suceava, în anul 1653, de către trupele lui Gheorghe Ștefan, mai beneficiază de o mărturie, una mult mai amănunțită, cea a secretarului Patriarhului Antiohiei, Paul de Alep.

„În dimineața de luni a postului Maicii Domnului, cazacii și Timuș, fiul lui Hmelnițchi, au trecut Nistrul, care este hotarul dintre cazaci și Moldova. Ei au măcelărit pe ungurii și moldovenii care păzeau granițele; s-au dus, apoi, în ajutorul Cetății Suceava. Ei și-au așezat tabăra în jurul zidurilor cetății și au abătut cursul unei ape, care curgea în apropiere. Aveau douăzeci de tunuri.

Când noul domn a auzit de venirea lor, a părăsit cetatea și i-a lăsat să intre; apoi, noul domn și oștile sale s-au întors și au împresurat cetatea. Ei aveau, atunci, peste patruzeci de mii de oameni, pe când cazacii nu aveau decât paisprezece mii...

În jurul cetății, cazacii se luptau neconținut cu oastea noului domn. În fiecare zi, Timuș, fiul lui Bogdan Hmelnițchi, ieșea din cetate și ucidea mii din cei ce o asediau. Nimeni nu putea să i se împotrivească, din pricina marii sale vitejii și îndrăzneli cavalierești. Într-o singură zi, a ucis cu mâinile lui o mie trei sute de germani, după spusele unor oameni vrednici de crezare, și ei zăceau morman, în fața lui, unii peste alții. Ba trăgea din arcul său, cu mâna dreaptă, ba îl schimba în cea stângă, apoi lovea cu sabia; apoi, slobozea muschetul,

astfel că mânuia armele cu amândouă mâinile, sub burta calului, și își ucidea dușmanii.

Când a sosit aga visteriei și capugibașul, care venise de la Istanbul, din partea sultanului, pentru a pune rânduială în țară, ei s-a dus la noul domn, care asedia cetatea; au fost uimiți de vitejia lui Timuș și de virtuțile sale de călăreț, și s-au rugat lui Dumnezeu pentru el și pentru tinerețile lui. Nimeni nu-l putea nimeri cu vreo lovitură de muschetă sau cu orice altă armă, căci era călăreț încercat și se întorcea ca fulgerul, pe spatele calului său.

Ce groază a insuflat el printre polonezi mari și mici!

A ucis, cu mâna lui, câteva mii de dușmani, cum am aflat de la oamenii lui; tot după spusele lor, ar fi ucis, cu sabia și cu mâna lui, șapte mii de evrei.

În fiecare zi, se aduceau la noi, la Iași, numeroase căruțe, încărcate cu mii de răniți; din cauza mulțimii de morți, pământul se ridicase de mulțimea lor.

În afară de aceasta, tunurile de sus, ale cetății, și cele de jos, ale cazacilor, ucideau numeroși ostași sau îi puneau pe goană.

*

În sfârșit, într-o zi, pe când Timuș stătea în cortul său, în cuprinsul taberei, și bea, el a fost lovit la picior de o ghiulea de tun, trasă de dușmanii săi, polonii, care veniseră în ajutorul lui Ștefan, noul domn, din ură pentru dușmanii lor, Bogdan Hmelnițchi, fiul său și cazacii. Ei țințiseră și l-au nimerit. A fost rău rănit și, după câteva zile, a murit.

După moartea prințului lor – ce spun? –, a leului care îi păzea, situația cazacilor, atât din afară, cât și a celor din lăuntrul cetății, s-a înrăutățit tot mai mult, iar cea a lui Vasile Lupu a ajuns fără putință de îndreptare.

În acea vreme, doamna și toți cei din jurul ei erau covârșiți de necazuri, pentru că nu mai aveau nici ajutor, nici sprijin.

După ce i-au scos măruntaiele lui Timuș, l-au îmbălsămat și i-au așezat trupul într-un sicriu împodobit cu catifea, atât pe dinăuntru, cât și pe dinafară, și l-au îngropat.

Jalnica veste a fost dusă tatălui și socrului său, Vasile Lupu. Înainte de a-și fi dat sufletul, el primise vestea îmbucurătoare că soția sa dăduse naștere la doi gemeni, dar el nu s-a bucurat, căci nu se împlinise încă nici un an de la căsătoria sa.

La Suceava, dărmase mănăstirea armenească și ucisese pe „vartabed”, pe preoți, pe călugări și pe toți armenii care se adăpostiseră acolo. Cum ei erau peste măsură de bogați, el a pus mâna pe toate averile lor, pe lucrurile lor de preț, pe aurul lor, pe mărgăritarele lor și pe nenumăratele lor giuvaeruri fine; cât despre monetele de aur, erau două butii pline.

Moartea lui a fost un dezastru. Vai, cât de rău îmi pare de el și de vitejia lui!

Când venise, pentru prima oară, în Moldova, el spusese domnului nostru patriarh: „Eu nu am venit numai să cuceresc scaunul socrului meu, ci pentru a mântui marea biserică din mâinile dușmanilor!”. Cititorul va înțelege acest grai.

O foamete mare i-a copleșit, atunci, pe cazaci și pe toți cei care se aflau înlăuntrul cetății; negustorii și ceilalți au ajuns să mănânce carnea cailor lor. Au ajuns în starea cea mai grea, căci nu le sosea nici un ajutor, nici de la Vasile Lupu, nici de la Bogdan Hmelnițchi.

În sfârșit, cazacii, copleșiți de foamete, au cerut aman lui Ștefan, care l-a dat, sub prestare de jurământ. El le-a dat tot ce trebuia pentru ca să se întoarcă în țara lor, în deplină siguranță și fără să le facă cea mai mică împotrivire.

Și au luat cu ei sicriul prințului lor, comorile lor, trupurile lor și au plecat. În țara cazacilor, i s-a făcut lui Timuș o înmormântare măreață...

După aceea, noul domn a intrat, prin predare, în stăpânirea cetății, cu tot ce se afla înăuntru, adică cu toate bogățiile lui Vasile

Lupu și cu nenumăratele lui comori de aur și de argint, arme, veșminte, argintărie, blănuri de samur, mărgăritare și alte asemenea lucruri, pe care nu le aveau nici regii...

Apoi, noul domn a scos din cetate pe doamna și pe fiii ei, și pe toți boierii și dregătorii. După ce a jurat că îi va lăsa în viață, noul domn și-a călcat jurământul: a ucis pe cei mai mulți din ei și a ținut pe doamnă și pe copii ei închiși într-un sat, pe care l-a înconjurat cu strajă, pentru ca nimeni să nu poată intra sau ieși¹⁹⁴.

Despre suferințele oamenilor din localitățile Bucovinei geografice, pe vremea aceea, călători străini și cronicarii moldoveni nu povestesc nimic. În fond, suferința nu înseamnă istorie.

După moartea lui Timuș, Bucovina geografică își trage pe cer cețurile tainice ale existenței preistorice tradiționale. Nu o mai vizitează nimeni, nu o mai mărturisește nici un condei. Se mai rătăcește, arar, prin ținuturile noastre, doar câte un misionar catolic (în noiembrie 1670), de soiul lui Giovanni-Battista del Mote Santa Maria, preocupat doar de bunurile catolicismului și vorbind arar și despre străbunii noștri nemărturisitori.

„Suceava: Biserica este făcută din zid, dar a fost pârlolită de tătari; acum este restaurată. Are vii și are și bani în orașul Cotnari, și Cotnărenii îngrijesc acele bunuri. Ca paroh este acolo Don Giorgio Gross, fiu al orașului Baia, elev al sacrei congregații; ca venit anual, îi dau 50 de taleri imperiali. Acea biserică are potire și o cruce de argint; în acel oraș sunt numai două case de catolici.

Baia: biserica este construită din zid și înăuntru se află cinci altare bine rânduite, au destule odăjdii de altar, două cruci de argint, și au vii la Cotnari. Ca paroh este părintele prefect apostolic Vito Piluzzi, care a rămas acolo 18 ani; are 80 de taleri imperiali pe an ca „elemosină” de la biserică; mai înainte, mai era încă o obligație de

¹⁹⁴ Călători, VI, pp. 96-101

două slujbe pe săptămână, înființată de un preot din familia lui Gross, de unde veneau 18 taleri imperiali pe an, dar acum, fiind vorba de un preot din acea familie (Grigore Gross), acela se bucură de acea fundație; în acel oraș sunt 40 de case de catolici”¹⁹⁵.

Abia în noiembrie 1673, când polonii marelui hatman Jan Sobieski prin „pădurea Bucovinei”¹⁹⁶, care „constă dintr-o serie de defileuri”, secretarul regal, francezul Philippe le Masson du Pont, începe să scrie importante mărturii.

„Hotinul este... așezat pe malul drept al fluviului (Nistru), între două stânci; noi nu am găsit acolo decât câteva biserici ortodoxe ruinate și vreo 30 de case, cu o cetate de demult, de formă pătrată, având în părți patru turnuri mari, în stare bună, și așezată pe o stâncă, pe care o ocupă în întregime; la dreapta, începe un perete stâncos foarte înalt, care slujea de zid de apărare pentru acest oraș; când se apropie stânca de fluviu, urmează, paralel cu el, pe o întindere de peste o leghe; apoi pătrunde destul de adânc în interior, rămânând tot atât de abrupt, astfel că acest lanț de stânci închide o mare întindere dreptunghiulară, absolut inaccesibilă pe trei dintre laturile sale.

Acest loc atât de prielnic era ocupat de turci. Ei au întărit și latura a patra a patrulaterului, de la vârful unei stânci, până la cealaltă, printr-o întăritură puternică, acoperită cu iarbă, la care lucrează de mai multe luni.

Podul de peste Nistru al dușmanilor era apărat, dinspre tabăra lor, de cetatea despre care am vorbit și, dinspre Podolia, de o fortăreață pătrată, cu patru turnuri rotunde, la mijlocul fiecărei cortine (partea de zid dintre două bastioane), fiind pe de-a-ntregul acoperit cu dulapi de stejar, atât pe dinafară, cât și pe dinăuntru, în felul digurilor exterioare de la Dunquerque, având, deasupra ambelor porți, două pavilioane,

¹⁹⁵ *Călători*, VII, p. 217

¹⁹⁶ *Ibidem*, p. 280

făcute tot din lemn. Se poate spune că această lucrare nu era lipsită de frumusețe.

Pe sub stânca din dreapta, pe malul fluviului, se afla o tabără mai mică, despărțită de cea mare prin aceeași stâncă; ea era foarte bine întărită și ocupată de 5.000 de călăreți munteni și moldoveni, trupe creștine, de religie ortodoxă, și, din această cauză, ele nu sunt primite niciodată de turci în chiar tabăra lor.

Dușmanii avea din belșug toate cele de trebuință pentru întreținerea oamenilor și a cailor. Seraschierul (Hussein Pașa) sau generalul dușmanilor, unul dintre cei mai viteji și mai încercați din împărăție și care fusese format la Kropoli în arta războiului, aflând de înaintarea armatei polone, poruncise să se aducă în tabăra lui tot ceea ce se găsea pe câmp, pe o rază de 10-12 leghe, astfel că polonii erau lipsiți de toate, pe când dușmanii aveau mai mult decât le trebuia.

În consiliul care s-a ținut în noaptea de 9 spre 10 noiembrie, Paz, mare voievod al Lituaniei, s-a opus hotărât propunerii lui Sobieski de a lupta a doua zi. Acest general viteaz și încercat făcuse o recunoaștere foarte amănunțită a taberei și a întăriturilor dușmanului, care i se păruse la adăpostul oricărui atac și care mai era, de altfel, apărate de peste 80.000 de oameni, cei mai viteji din împărăția turcească și având și 70 de tunuri. El a susținut, deci, că ar fi un act de o îndrăzneală condamnabilă să fie expuse niște trupe adunate în grabă, neoțelite și dintre care cea mai mare parte nu dăduse niciodată ochii cu dușmanul, și care, totuși, alcătuiau întreaga forță armată a republicii; n-a uitat nici lipsa de furaj, de care suferea oștirea, într-un anotimp atât de înaintat, și care abia îi ajungea ca să se apropie de hotare...

Sobieski hotărăște, totuși, să dea bătălia.

Vineri, 10 ale lunii noiembrie, trupele polone au ieșit din tabăra lor și s-au răspândit la posturile lor, în ordinea de luptă hotărâtă din ajun. Ele ocupau tot terenul, în fața luncii întărite a taberei dreptunghiulare a dușmanilor, între cele două capete de stânci, acesta

fiind singurul loc accesibil pentru un atac. Armata Coroanei se afla la dreapta și cea a Lituaniei la stânga, potrivit tradiției.

Când cele două armate s-au apropiat de dușmani, în această ordine, s-a arătat, deodată, domnul Moldovei (Ștefan Petriceicu, 1672-1673), precedat de un gornist, cerând să vorbească cu Sobieski. Cuvintele sale au fost puține; l-a rugat să-i îngăduie să-și alăture trupele sale armatei polone, ca să ajute la înfrângerea unui tiran, sub al cărui jug se istoveau muntenii și moldovenii, de atâta vreme.

Propunerea domnului l-a uimit, la început, pe marele hatman, care se temea ca planul acesta, de a părăsi pe turci și de a se uni cu polonii, să nu fi fost pus la cale împreună cu seraschierul, pentru a strecura, printre trupele noastre, 5.000 de dușmani, în loc de prieteni și aliați. Totuși, găsind Sobieski că era prea multă sinceritate în fapta moldoveanului, care venea el însuși să se predea, fără a căuta nicidecum să se păzească, l-a primit cu multă cinste și i-a făgăduit protecția republicii, și pentru el, și pentru țara lui.

O clipă după aceea, muntenii și moldovenii puteau fi văzuți cum se sârguiau să-și alinieze rândurile, cu tot focul cel mare al turcilor, care băgaseră de seamă că un corp de trupe atât de mare trecuse la dușman. Marele hatman i-a răspândit în lina a doua și a treia a oștirii sale.

Nu se pot arăta strigătele de bucurie ale trupelor polone și mulțumirile aduse lui Dumnezeu, Domnul Oștilor, pentru un ajutor atât de neașteptat. Nu a fost tot astfel cu tabăra otomană, unde se blestema, cu urlate îngrozitoare, răscoala acestor supuși ai împărăției, care trăiau, de atâția ani, în atârnarea ei.

Armata creștină își păstra nădejdea că seraschierul, văzând cu cât era mai puțină la număr, față de cea pe care o comanda el, nu va rămâne să ne aștepte în tabăra sa, ci va ieși la loc deschis, pentru a da lupta cu noi.

Dar turcul, voind să tragă folos din toate împrejurările ce-i erau prielnice, a rămas în tabăra sa și ne privea, de după întăriturile

sale, fără să iasă.

Toată ziua a fost folosită de o parte și de alta pentru trageri puternice de artilerie. Marele hatman a stat călare tot timpul, cercetând frontul armatei sale, așteptând momentul prielnic pentru a porni atacul. După amiază, am văzut cum treceau, pe pod, mai multe cămile și tot felul de echipaje; unii chiar îl asigurau pe Sobieski că dușmanii ar avea de gând să se retragă, voind să pună Nistrul între cele două oștiri, dar, după o recunoaștere făcută de el însuși, și-a făcut o altă părere și a spus că seraschierul voia numai să descurce locul și să mai golească tabăra, plină de o mulțime de corturi, dintre cele mai frumoase.

Noaptea a fost foarte supărătoare, din cauza topirii zăpezii, care tot cădea mereu. Dar în ciuda acestui neajuns, cele două armate au rămas la posturile lor, atât dușmanii, cât și polonii, neîngăduindu-se nimănui să se depărteze. Sobieski însuși a dat pildă ostașilor săi și nu a vrut să i se întindă un cort, pentru a se pune la adăpost, pe o noapte atât de cumplită; el a petrecut-o ba stând așezat pe un afet de tun, ba plimbându-se, pentru a nu degera pe acel frig cumplit.

La 11 ale lunii noiembrie, în ziua Sfântului Martin, înainte de răsăritul soarelui, marele hatman a poruncit să se pregătească un altar, pentru a se sluji liturghia. În timp ce se îndeplinea acest ordin, zorii zilei îngăduindu-i să deslușească bine lucrurile, a băgat de seamă că rândurile și coloanele dușmanilor se răriseră mult; se vedeau, pe parapet, același număr de steaguri, dar mult mai puțini ieniceri pe întărituri, pentru apărarea lor.

Semnălând acest lucru ofițerilor care se aflau lângă el, le-a spus că turcii, mult mai pregetători decât polonii, fiind obosiți, după 24 de ceasuri de așteptare, în formație de luptă, și neputând crede, de altfel, că cineva ar putea îndrăzni să-i atace, în timpul zilei, se duseseră unii să doarmă și să se odihnească, iar alții să mănânce și să se întremeze, și că a sosit, în sfârșit, clipa pe care o aștepta el, de atâta vreme.

A poruncit, îndată, aghiotanților săi să cutreiere toate liniile

și să le ducă ordinul de a da atacul îndată, iar el, fără a mai aștepta să fie precedat de ceva trupe, s-a așezat în fruntea regimentului său de dragoni și a pornit în jos, până la întărituri. Îndată a putut vedea o agitație grozavă în tabăra dușmanilor, care fugeau în toate părțile, spre posturile lor; armata creștină făcea tot așa, pentru a ataca întăritura și a-i alunga de acolo. Dragonii, de care am mai amintit, își croiau drum cu securea și, după ce au ajuns la parapet, doi ofițeri francezi l-au ajutat pe marele hatman să-l escaladeze, unul ținându-l de o mână și celălalt împingându-l din spate.

Niciodată nu s-au luptat niște trupe cu mai multă vitejie ca acest corp de dragoni, dar niciodată trupele nu au avut o pildă mai frumoasă ca aceea pe care le-a dat-o Sobieski; a susținut cu dârzenie atacurile reînnoite ale dușmanilor; cam același lucru se petrecea și în celelalte puncte și fiecare căuta să urmeze exemplul strălucitului său general.

Jablonowski, pe atunci palatinul Rusiei (Roșii, provincie din sudul Poloniei – n.n.), care comanda o parte din cavalerie, a făcut, în fruntea trupelor sale, un ocol prin tabăra pe care o părăsiseră moldovenii, pentru a ajunge la capătul stâncii, pătrunzând, de aici, cu cavaleria sa, în ciuda împotrivirii dușmanilor. Infanteria, care a săvârșit pretutindeni minuni de vitejie, după ce a cucerit cea mai mare parte din întăritură, a întors tunurile dușmanilor împotriva acestora și a înlesnit pătrunderea în tabără a restului cavaleriei. Atunci i s-a adus un cal marelui hatman, care luptase pe jos, timp de aproape un ceas.

După ce a pătruns toată cavaleria în acea tabără, lupta s-a întetit pretutindeni. Trupele care se aflau cel mai aproape de locul în care comanda Sobieski, unindu-se cu ale sale, înaintau împingând dușmanii, pe care îi aveau în față, spre mijlocul taberei, deși numărul lor sporea din clipă în clipă.

Focul luptei nu l-a împiedicat pe marele hatman de a se gândi la toate; a poruncit baronului de Behain, un francez, colonel de dragoni, să meargă, în fruntea celor trei regimente, la malul fluviului,

pentru a pune stăpânire pe podul dușmanilor și a zdrobi pe toți aceia care ar încerca să scape cu fuga.

În tabără urma, acum, un măcel îngrozitor, polonii, îndârjiți de pierderile din trecut și, mai mult, de tratatul de la Buczacz (din 1672, prin care Polonia ceda Turciei Podolia, iar cazacilor – Ucraina), se luptau cu o furie și o înverșunare fără pereche; dar, în ciuda succeselor lor, marele hatman era cât pe ce să-și piardă viața, în mijlocul victoriei.

Când dușmanii, împinși cu atâta furie, din toate părțile, au văzut că sunt pierduți – un corp de 6.000 – 7.000 de călăreți și-a croit drum, pe la capătul stâng al stâncii, și a încercat să iasă în câmpie, pentru a fugi. Trupele din Lituania l-au atacat și l-au împiedicat să se retragă; a fost, așadar, silit să intre din nou în tabără și, încercând să fugă prin altă parte, a dat peste o ceată puțin numeroasă, care lupta alături de Sobieski; aceasta era să fie zdrobită sub copitele cailor, dar groaza, punând stăpânire pe mințile dușmanilor, aceștia, în loc de a folosi această împrejurare prielnică, s-au aruncat din vârful stâncilor, nemaiscâpând nici unul dintre ei. Este adevărat că nu le mai rămăsese nici loc de retragere.

Pătrunderea trupelor lituaniene în tabăra dușmanilor a pus vârf nenorocirilor lor și le-au adus pieirea; ei n-au mai opus decât o slabă rezistență. S-a făcut un măcel îngrozitor, trupe întregi de cavalerie și de infanterie au fost împinse, din vârful stâncilor, în prăpastia, în care se vedea o mulțime nesfârșită de oameni și de cai, îngrămădiți unii peste alții, până la o înălțime de mai multe sulite. Au putut scăpa numai doar aceia care s-au retras chiar de la începutul bătăliei, pe unele poteci, printre stânci.

Unii au folosit podul, pentru a trece Nistrul, și alții s-au aruncat în apă; dintre aceștia din urmă, cei mai mulți s-au înecat în acest fluviu, care este foarte larg și foarte repede. Dușmanii au fost lipsiți și de acest singur mijloc de scăpare, de îndată ce colonelul Behain, în fruntea celor trei regimente, pe care i le încredințase marele hatman, a pus stăpânire pe pod.

Temându-se de a fi izgonit de acolo de forțe superioare, acest viteaz ofițer a pus să fie desprinse din pod primele șase sau șapte bărci, pentru a împiedica definitiv retragerea dușmanului. Un mare număr de turci, care alergau, din toate părțile, spre pod, neștiind ce se petrecea acolo, au fost măcelăriți cu lovituri de baltag de cele trei regimente despre care am vorbit.

A fost una dintre cele mai înfiorătoare priveliști care s-au văzut vreodată: o oștire de peste 80.000 de luptători, aflată într-un loc închis, din toate părțile, de stânci înalte, măcelărită în parte de mâna soldaților, mii de călăreți îngroziți azvârlindu-se, din vârful acelor stânci”¹⁹⁷.

Cum Miron Costin, mare logofăt al Moldovei, se afla, în noiembrie 1672, alături de marii boieri ai țării, în tabăra lui Ștefan Petriceicu Vodă, de la Hotin, relatarea din letopiseț a fost scrisă de Ion Neculce, care folosește, cât se poate de străveziu, mărturiile poloneze din campanie, pierzând informații, dar aducând tot felul de amănunte, care s-au transmis, cu legenda de rigoare, din om în om.

Neculce susține că între poloni și voievozii moldovean și muntean ar fi existat o înțelegere secretă anterioară asediului Hotinului, pusă în practică cu ocazia primei ieșiri a cavalerii turcești din fortificații, când moldovenii și muntenii s-au împreunat cu armata polonă:

„A stat domn Petriceicu Vodă la leatul 7180 (1672) și dacă, s-a așezat domn, a rămas, cu oastea sa, la Hotin, pentru grija podului și a Cameniței, până-n postul Crăiunului. Apoi a venit la Iași, în scaun.

Iar în primăvară, a venit împărăția până la Oblucița și a trimis pe Hussein-pașa, cu oști, la Hotin. Mers-a și Petriceicu Vodă, cu oastea și cu toți boierii săi, și domnul muntenesc Grigore Vodă, iar cu oastea sa, la Hotin, iar la Țuțora a stătut caplan-pașa, cu oastea turcească.

¹⁹⁷ Ibidem, pp. 281-285

Atunci, leșii, gătindu-și oaste, a venit asupra turcilor, la Hotin, Sobieki, hatmanul coroanei, care, pe urmă, a fost și crai, și cu Sinavski, hatmanul polonez, cu frumoasă oaste. Iar Mihail, craiul leșesc, era, cu toată puterea sa, la Lvov.

Turcii, văzând că vine oaste asupra lor, făcut-au șanțuri pe lângă cetatea Hotinului și au intrat în șanțuri, iar moldovenii și cu muntenii, deoparte, în alte șanțuri, înconjurați. Iar ei, precum cei cu nevoi, s-au sfătuit între ei, Grigore Vodă cu Petriceicu Vodă, să se închine la leși, să stea cu toții să bată pe turci, ca să nu apuce a se așeza în cetatea Hotinului pașa, precum s-a așezat în Camenița. Că, așezându-se în Hotin pașa, deci în Moldova, n-are de ce mai domni domn. Și, ajungându-se cu leșii, ei îi cheamă să vină mai curând, că ei încă vor ține cu dâșșii, asupra turcilor.

Deci leșii au primit, cu bucurie, și îndată s-au pornit asupra Hotinului.

Hussein-pașa, ce era saraschier, cu alți pași, ce erau în Hotin, înțelegând că vine oaste leșească asupra lor, se sfătuiră cum ar tocmi oastea, acolo, în șanțuri – pedestrimea, și cum ar tocmi călărimea în afara șanțurilor, să se bată cu leșii. A chemat și pe domni, pe Grigore Vodă și pe Petriceicu Vodă, la sfat, să vadă cum ar socoti și ei.

Grigore Vodă și cu Petriceicu Vodă se rugau lui Dumnezeu și așteptau să vadă mai degrabă izbânda leșilor asupra turcilor, ca să nu se poată așeza turcii în Hotin.

Zis-a pașa acestor domni, după ce au venit la dânsul:

– Marele și puternicul împărat ne-a trimis, cu oaste, la această cetate, la Hotin, cu puterea sa cea nebiruită, să ținem locul și cetatea aceasta și să purtăm de grijă, și de ajutor să fim cetății Cameniței, care este, de curând, luată, din norocoasa campanie a împăratului nostru, ce s-a plimbat până aici, ca să fie raia Țara Moldovei, ce este sub ascultarea împărăției. Să fim de ajutor în apărarea dinspre leși, aflându-se leșii neprieteni împărăției, în această margine. Acum, cum socotiți să tocmim oastea, pedestrimea și călărimea, să putem

lua izbânda neprietenilor, celor ce vin acum asupra noastră cu oști?

Iar Grigore Vodă a răspuns pașei și a zis:

– În aceasta, nu pot sfătui într-alt chip, decât că oastea puternicului împărat, fiind deprinsă la loc larg, călărește să dea război, foarte este tare și cu nădejde de izbândă, fără de nici o sminteală, iar din șanțuri este cu grijă a se lupta cu neprietenii cei dinafară. Că de multe ori se ivește prilejul ca cei dinafară să-i înconjure pe cei dinlăuntru și-i țin închiși și-i flămânzesc, și pe urmă, de nevoie, se închină și cad în mâinile vrăjmașilor lor, fără nici un război. Ci eu socotesc să ieșim, de aici, cu oastea, să lăsăm cetatea Hotinului și să ne pogorâm, în jos, pe Prut, unde vom alege loc larg și bun de bătălie. Și, de vom vedea că nu putem sta împotriva neprietenilor, vei trimite, măria ta, de o veni și Kaplan Pașa, cu oaste, de la Țuțora, și-i vom bate.

Iar seraschierul-pașă, dacă a auzit pe Grigore Vodă zicându-i să lase cetatea, să iasă la loc larg cu oștile, s-a mâniat atât de tare pe Grigore Vodă, încât a scos hangerul, să-l lovească, să-l omoare, și a răcnit, de i-a zis că pentru cetatea aceasta l-a trimis pe dânsul împăratul.

Iar Grigore Vodă, cu Petriceicu Vodă, s-au îngrozit și de sârg au ieșit, de sub cort, afară. Și cum s-au dus la otacul lor, îndată au trimis solie la leși, să vină mai curând, să nu zăbovească.

Venit-a oastea leșească aproape de Hotin, unde își așează tabăra, tocmind oastea pe orânduiala lor de război. Ieșit-au și turcii, cu oaste aleasă de călărime, din șanțuri, și Petriceicu Vodă, cu moldovenii, și Grigore Vodă, cu muntenii. Și, începând războiul, mergeau turcii cu năvală asupra polcurilor leșești, iar leșii, încet pășind, opriră năvala turcilor. Și stând leșii vitejește, s-au și închinat Petriceicu Vodă și cu Grigore Vodă, împreună cu oștile lor, la leși, și s-au amestecat cu leșii și au și început, cu toții, asupra turcilor a-i tăia.

Călărimea turcilor, văzând asta, n-a mai avut vreme să facă năvală asupra leșilor, ci numaidecât a intrat în șanțuri, lângă pedestriimea lor, ca să se apere, iar steagurile husărești, pășind înainte,

au intrat în șanțurile turcești și, după dâșșii, cealaltă oaste. Și au și început a-i tăia pe turci, încât n-au mai putut să se mai îndrepte turcii. Și au și purces în risipă.

Unii au apucat pe podul ce era peste Nistru, sub cetatea Hotinului, alții, prin Nistru, și se înecau, alții, pe sub cetate, de pe stânci săreau, de se zdrobeau. Și podul încă s-a rupt de năvala turcilor, la mijlocul Nistrului, de s-au înecat mulțime de turci. Numai câți au apucat, cu pașa înainte, de-au trecut asupra Cameniței, atâți au hălăduit.

Pierit-au optsprezece mii de turci. Umplutu-s-au leșii și moldovenii și muntenii de cai turcești, și de haine, și de arme, și de bani, și de alte lucruri bune.

După ce au făcut leșii această izbândă, chemat-au pe acești domni, de s-au sfătuit să purceadă, în jos, să treacă Dunărea, în Țara Turcească. Și au orânduit pe moldoveni și pe munteni să meargă înainte, pe Prut, să le fie de strajă și să strângă oștii zahareaua. Și, cu acea socoteală, au purces domni, în jos, pe Prut, iar leșii, așteptând să le mai vină oaste, pe urmă au luat-o, de la Hotin, pe sub codru, asupra Toporăuților, întru întâmpinarea celeilalte oști, ce venea dinspre Sneatin, ca să se împreuneze cu toată oastea, la un loc, să purceadă, în jos, precum le era sfatul.

Deci, domni au trecut Prutul, pe la Zalucie, în aceastăaltă parte și, de acolo, s-au despărțit. Petriceicu Vodă a mers la satul lui, la Tătărășeni, și, de la Tătărășeni, a luat-o, pe sub codru, asupra Iubăneștilor, întru întâmpinarea leșilor, iar Grigore Vodă a luat-o în jos, că nu avea într-alt chip cum face, că-i erau doamna și coconii în Țarigrad, în mâna turcilor.

Hatmanii leșești, văzându-l pe Grigore Vodă că a luat-o în jos, și calea nu-i era într-acolo, au trimis un domn, să-l întrebe pe Grigore Vodă de ce merge pe acolo, că calea oștii nu-i într-acolo. Iar Grigore Vodă a dat seamă, către acel domn, că merge să dea știre țării să nu fugă, nici să se bejenească, și să orânduiască conace pentru treaba

oștii. Că într-alt chip nu are pe unde merge, că se vor speria oamenii și se vor bejeni, și nimic nu vor găsi hrană de treaba oștii. Și acest răspuns a luat acel domn leșesc și s-a întors la hatmani”¹⁹⁸.

Încărcați cu prăzi uriașe, dar încă tremurând de frica seculară față de turci, boierii moldoveni, în frunte cu Miron Costin, și-au părăsit domnitorul și, trimițând solie, au plecat, apoi să se închine turcilor, așa cum deja procedase Grigore Vodă, al cărui scaun domnesc fusese încredințat, între timp, lui Duca Vodă. Vizirul, deși prinsese zvonurile despre trădarea lor, îi iartă pe toți, numai bietul Ștefan Petriceicu fiind mazilit și înlocuit cu Dumitrașco Cantacuzino, voievodul care avea să distrugă, pentru totdeauna, cetățile Neamț și Suceava.

Rămas singur, doar cu hatmanul Hăbășescul, Ștefan Petriceicu s-a întâlnit cu polonii lângă Cernăuți, însoțindu-i în tentativa de campanie asupra Moldovei, întreruptă în postul Crăciunului, și din pricină că tocmai murise, în 10 noiembrie, „cu o zi înainte de câștigarea bătăliei, regele Poloniei, Mihail Wisnioweski, dar și din cauza așezării tătarilor în țară, ca sprijin pentru Dumitrașco Vodă. Iar tătarii, „ca lupii într-o turmă de oi, s-au așezat la iernatic pin sate”, asuprindu-i „pe oameni, din Prut, până în Nistru și mai sus, până în apa Jijiei, nimănui nefiindu-i nici o milă de săraca de țară”, care era, acum, ca și „cum ar fi fost fără domn”, victimă a tuturor blestemățiilor. Nu chiar a tuturor, pentru că, peste câțiva ani, în 1685, avea să înceapă epoca zvârcolită a lui Jan Sobiecki (Sobieski, cum îi scriu numele cronicarii moldoveni).

Campania din 1685 începea, la sfârșit de septembrie, iar în 12 octombrie, Philippe le Masson du Pont consemna o informație, care ține de obișnuințele cancelariei polone, extrem de importantă:

¹⁹⁸ Neculce, Ion, *Letopiseșul Țării Moldovei, de la Dabija Vodă, până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat*, București-Chișinău, 2001, pp. 47-50

„Marele codru al Bucovinei are peste 30 de leghe în lățime și aproape tot atâta în lungime. Începe de la munții Carpați și merge până la fluviul Nistru.

În cuprinsul acestor păduri, se găsesc goluri mari, odinioară foarte populate și bine lucrate. Se pot vedea multe livezi, sădite cu pomi care fac poame minunate. Primăvara, când acești pomi sunt încărcăți de flori, culoarea albă a florilor, amestecată cu verdeața celorlalți copaci, oferă o priveliște încântătoare, mai ales când se află pe o coastă, de unde pot fi mai bine văzuți. Și așa este în toate pădurile de la aceste hotare.

Se cunosc locurile pe care le ocupaseră, odinioară, satele și celelalte locuințe, după pometele sau plantele care se găsesc acolo, ca pepeni de mai multe feluri, castraveți și altele, care se înmulțesc prin semințele lor.

Din Carpați, care înaintează foarte departe în această pădure, se desprinde un șir de munți. Din acest șir, izvorăsc mai multe râuri, care o scaldă, în mai multe locuri, și sapă, acolo, multe defileuri și pasuri anevoioase. Cel mai mare din aceste râuri este Prutul, care ajunge acolo și mai mare, îmbogățindu-se cu apele celorlalte râuri, care se varsă în el. Acest râu, după ce străbate Moldova, își duce apele în Dunăre, aproape de vărsarea ei în Marea Neagră...

Armata, după ce a străbătut, de-a curmezișul, aproape două treimi ale acestei păduri, și-a așezat tabăra într-una din acele poieni mari, de care am pomenit, și care avea un circuit de mai multe leghe. Aici a stat două zile, pregătindu-se să ridice tabăra a treia zi¹⁹⁹.

Jan Sobiecki, fala istoriei poloneze, cu încăperi memorialistice închinat lui și la Vatican, înseamnă un geniu militar de talia lui Mihai Viteazul, dar și cu un crez eroic asemănător, acela de a reface, sub sceptrul său, imperiul roman de răsărit, prin izgonirea turcilor din Balcani și din Constantinople („să porceadă în jos, să treacă Dunărea

¹⁹⁹ *Călători*, VII, pp. 287, 288

în Țara Turcească”, după cum scrie Neculce²⁰⁰).

Înainte de a reda mărturiile referitoare la anul 1685, un episod din primăvara anului 1673, consemnat de Neculce, merită relatat.

Cetățile Suceava și Neamț rămăseseră, peste iarnă, cu garnizoane de lefegii germani, care ieșeau, mereu, să „jefuiască ce putea, prin preajma cetăților, pentru mâncare. Și moldovenii stăteau, cu oastea, prin preajma cetăților, ca să-i scoată, și nu-i puteau scoate”, iar boierimea locurilor se bejenise, de răul lefegiilor. Nemții de la Neamț, pentru că aflau mai anevoios bucate, s-au pornit spre Suceava.

„Era, atunci, Alexandru Buhuș hatman și, cum i-a întâmpinat hatmanul Buhuș la Podișoare, aproape de târgul Sucevei, și dându-le năvală vitejește, acolo, cu slujitorii săi, a rupt tabăra nemților în două. Atunci au ucis calul de supt hatmanul Buhuș și căzuse hatmanul într-un răzor, cu fața în sus, de nu se putea îndată să se scoale. Și nemții năvăliră să-l apuce, iar un căpitan moldovean, anume Decusară, a grăbit, cu calul, asupră-le, și s-a apucat hatmanul de coada calului lui Decusară, și, ținându-se bine, l-a scos din năvala nemților.

Apoi, hatmanul, încălecând pe alt cal, le-a mai dat năvală, în câteva rânduri, și mulți nemți au pierit, iar pe unii i-a prins vii, iar o seamă s-au tot apărat, până au intrat în Suceava, la ceilalți.

Buhuș trimis-a nemții cei vii, ce i-a prins în război, și capetele celor morți, în Iași, la Dumitrașco Vodă, și Dumitrașco Vodă i-a trimis la împărăție. Iar Buhuș stătea prin prejur de cetate cu oastea, și nu-i putea scoate; doi ani tot au ținut nemți cetatea Sucevei, și nu i-a putut scoate”²⁰¹, nemții părăsind Suceava doar din ordinul lui Jan Sobiecki, care avusese o înțelegere cu tătarii, în acest sens.

Și-atunci, „trimis-a Dumitrașco Vodă pe Panaitachi, ușurul

²⁰⁰ Neculce, p. 49

²⁰¹ Ibidem, p. 57

Morona, cu un agă turc, pentru ca să strice cetățile, și cu alți boieri. Și, atunci, ieșind nemții din Suceava, au intrat acel Panaite, tălmaciul agăi, și cu acel agă și au spart sicriele și lăzile unora și altora, care au fost puse acolo, și multe lucruri scumpe și odoare au luat, de s-au împlut de avere. Iar mai pe urmă, i-a rămas lui Panaitachi feciorul de murea de foame.

Deci, atunci au stricat cetatea Sucevei, și-a Neamțului, și-a Hotinului”²⁰². Iar Dumitrașco Vodă avea să fie, curând, mazilit, la Țuțora, și înlocuit cu un alt grec, Antonie Vodă, domn cam bigot, dar care, „măcar că era grec și strein țărigrădean, dar era mai bun domn decât un pământean”²⁰³, mazilit și el, curând, și înlocuit cu Gheorghe Duca Vodă, aprig dușman al Cantacuzinilor (Postelniceștilor, cum își ziceau, în baza primului lor ascendent „român”), până atunci domn al Valahiei.

În 1684, „s-a ridicat Petriceicu Vodă din Țara Leșească, cu boierii care erau pribegi cu dânsul, și au venit, cu oaste, în Moldova. Și s-a coborât Petriceicu Vodă la Suceava, cu Demidechii și cu Conețchii (marele hatman Koniecpolki), și cu puțină oaste căzăcească, să ia Moldova, să meargă să bată Bugeacul, fiind tătarii duși în oaste la Beciu (Viena). Și, de la Suceava, s-a coborât Petriceicu Vodă la Iași și a trimis pe Savin medelnicerul Zmucilă, care, pe urmă, a fost și ban, și pe alți boieri care l-au însoțit prin bejenii, să scoată oamenii la oaste, pe moldoveni, pe unii de voie, pe alții de nevoie. Și s-au dus, împreună cu cazacii și cu Conețchii, în Bugeac, iar Petriceicu Vodă a rămas în Iași”²⁰⁴.

La sfârșitul lui septembrie 1685, pe când se afla în Bucovina, coborând, prin codrii de pe malul drept al Prutului, spre Boian (cu Ștefan Petriceicu s-a reîntâlnit la Cernăuți), Jan Sobiecki a primit veste de la gonaci că „o mare armată de-a turcilor și toate forțele

²⁰² Ibidem, p. 59

²⁰³ Ibidem, p. 64

²⁰⁴ Ibidem, p. 74

tătarilor aveau să pătrundă în acea pădure”, în partea în care se aflau polonezii. De altfel, în vreme ce primea raportul, Sobiecki a și putut vedea armata turcă, pe malul celălalt al Prutului, așezându-se în ordine de luptă, în fața oștirii polone.

„Un număr nesfârșit de tătari era risipit pe flancurile lor, în obișnuita lor neorânduială. Au început, mai întâi, să scoată strigătele lor – mai bine zis, urletele lor, de care a răsunat toată pădurea din jur”.

În prima zi, nu s-a întâmplat nimic, armatele dușmane ocupând și adaptând poziții de luptă. În timpul nopții, zarvă, tobe turcești și talgere cu două mânere, cadențând amenințător. În zori, au început, din ambele părți, salvele de artilerie. Timp de 15 zile, tunurile au risipit praful de pușcă, iar încăierările sporadice dintre spahii, care treceau Prutul, și dragonii polonezi se sfârșeau, de regulă, cu victoria leșilor. Peste Prut, turcii începuseră să dureze redute și întărituri, semn că pregăteau trecerea Prutului. Ca să-i ademenească, Sobiecki și-a retras trupele înspre pădurea de ulmi, pentru a le înlesni dușmanilor trecerea, numai că turcii n-au mușcat din nadă. Atunci, polonii au tăiat ulmi groși, pe care i-au prăbușit în defileul Prutului, ca să poată trece oastea pe celălalt mal, operațiune care a început în noaptea de 8, spre 9 octombrie 1685. A urmat o sângeroasă bătălie, desfășurată prin mlaștinile Prutului de pe ambele maluri.

În regroupare, polonii au trecut „valul lui Traian”, pe la Leova, val care „se întinde continuu de la munții Carpați, până la fluviul Tiras sau Nistru și străbate în întregime pădurea fioroasă a Bucovinei” (ați mai avut „regiunea Bucovinei” geografice, descrisă amănunțit, în capitoul precedent, acum aveți „pădurea fioroasă a Bucovinei”, iar formulări poloneze de acest fel, care fac distincție între pădure și regiune, veți mai întâlni).

Campania poloneză, în ciuda aparențelor, s-a soldat cu un

eșec și în 1685, deși au murit, iarăși, mii de oameni, așa că, „vrând să împlinească, în anul acesta, 1686, ceea ce nu putuse face în cei doi ani precedenți, adică să intre în Moldova”, Sobiecki „a luat hotărârea de a urma, prin pădurea Bucovinei, același drum... El aflase, desigur, că intra într-o țară pustie, în care toate orașele erau arse și părăsite, afară de capitală”²⁰⁵.

Armata polonă, după ce a trecut Nistrul pe la Zurawno și Halicz, „a străbătu, în 7 sau 8 zile de marș, partea Pocuției, care era devastată și pustie, și a ajuns la intrarea mării păduri a Bucovinei”²⁰⁶, în același loc, pe unde pătrunsesem în ea în cursul campaniei precedente, regele hotărî să urmărim același drum.

După ce am înaintat mai multe leghe, am găsit un fort vechi, pe care îl mai văzuserăm. Principele a hotărât să-l refacem, pentru a putea lăsa acolo unele trupe, voind să-și pregătească, din loc în loc, niște posturi intermediare, pentru a afla vești din Polonia și a da și el vești, încredințat că, prin aceste ținuturi, cavaleria din garnizoana Cameniței va patrula neconținut și va ridica, pe sus, pe toți cei care ar încerca să treacă pe acolo”.

Trupele lui Sobiecki au trecut Prutul, pe la nord de Boian, apoi au urmat cursul râului, pe malul drept, îndreptându-se, prin Pererita și Ștefănești, spre Iași. Dar, „străbătând Bucovina, el a poruncit să se facă poduri peste locurile mai greu de trecut, ceea ce se îndeplinea cu atât mai ușor, cu cât nu era vorba de altceva, decât să se taie niște copaci, pe care, adeseori, îi lăsam să cadă în locul în care era nevoie.

La două zile de drum, de la această primă întăritură, s-a aruncat un pod peste Prut și s-a trecut dincolo un detașament de 10.000 de oameni, cu porunca de a merge să îndeplinească și la Suceava ceea ce se făcuse la Pererita”, adică redute și întărituri. La Suceava au fost

²⁰⁵ *Călători*, VII, p. 293

²⁰⁶ *Ibidem*, p. 294

lăsați, apoi, „800 de pedestrași, 300 de călăreți, 10 tunuri și muniție corespunzătoare”²⁰⁷.

În anul următor, 1686, luna lui iulie, polonii revin în Moldova, alcătuiind, mai întâi, „un detașament din trei mii de infanteriști, pentru a asigura, prin două mari forturi, trecerea prin Bucovina, unde armata polonă s-a aflat într-un așa mare pericol, anul trecut”, nota, în 25 iulie 1686, Francois Gaston marchiz de Bethune, ambasadorul francez la curtea lui Sobiecki²⁰⁸.

În 28 iulie 1686, ambasadorul polon nota: „Mâine vom fi lăsat cu totul în urmă codrii Bucovinei și vom intra în câmpiile Moldovei. Vom lăsa două forturi pentru a asigura acest punct de trecere aici”²⁰⁹.

Deci, și în notele ambasadorului francez la Varșovia se folosește denumirea veche polonă pentru regiunea nordului moldav, Bucovina.

Hălăduirile oastei polone prin Moldova, mereu hăituită de tătari, nu ține de rostul acestei cărți, care adună doar mărturiile despre Bucovina, sub povara istoriei. Din păcate, pentru că ar fi fost de preferat să putem căuta mărturii despre Bucovina, făcătoare de istorie.

Polonii revin în Bucovina după 23 septembrie 1686, când același ambasador francez notează: „Trecem, azi, râul Siret și mergem la Suceava”; în 7 octombrie, completând mărturia: „La 28 septembrie, armata noastră, trecând Siretul, am mers trei zile pentru a ajunge la Suceava, oraș mare, dar în întregime pustiu, care are o cetate destul de bună și construită după moda veche, cu mai multe turnuri și ziduri foarte groase.

Coborârea de pe țărmul râului, ce poartă același nume cu orașul, fiind foarte grea, și malurile zisului râu fiind foarte înalte, ne-au trebuit două zile pentru a străbate un defileu foarte lung, împreună cu

²⁰⁷ Ibidem, p. 296

²⁰⁸ Ibidem, p. 404

²⁰⁹ Ibidem, p. 405

acest râu, și avangarda noastră și o parte din căruțele noastre trecuseră pe jumătate, tătarii, pe care îi credeam întorși la Prut, s-au ivit din toate părțile, spre a ne ataca, dar găsind pretutindeni tabăra și trupele noastre în bună rânduială, s-au mulțumit să stea în observație, până la amiază, și ne-au lăsat să ne urmăm drumul; la căderea nopții, una din cetele noastre aducând prizonieri, am aflat că acel corp al tătarilor se împărțise în două, și că doi sultani și 20 de mârzaci, zece mii de tătari și o mie de ieniceri turci o luaseră înaintea armatei noastre, spre a ne opri trecerea prin bucovine”²¹⁰.

Tătarii, care cantonaseră la două leghe de Suceava, în 3 octombrie, la Părhăuți, au fost zdrobiți, a doua zi, de vistierul coroanei, apoi trupele polone au mărșăluit netulburate, trecând „prin codrii Bucovinei”²¹¹.

Aceeași campanie polonă în Moldova a fost descrisă, zi de zi, în jurnalul de campanie al lui Iacob Sobiecki, fiul cel mai mare al regelui. Conform jurnalului, oastea polonă a poposit, lângă Lujeni, în 26 iulie, zi de vineri, în care s-a postit, a doua zi regele mergând „s-a dus să vadă întăriturile pe care unii le numesc întăriturile regelui Albert (Ioan Albert, cel înfrânt la Codrii Cosminului); iar alții – întăriturile genoveze”. În noaptea de sâmbătă, 27 iulie, trupele polone au ajuns „în împrejurimile localității Jucica, chiar la intrarea în Bucovina”.

Îngrijitorii ediției, au grijă să menționeze, ignorând șiragul de informații care dezminț afirmația lor, că „nu e vorba de provincia geografică, cunoscută mai târziu sub acest nume, ci de codrul de fagi din jurul Cernăuților”²¹². În fapt, provincia geografică, numită ca atare doar în cancelariile polonă, maghiară și islamice (prin preluarea termenului de la poloni), deși aproape că definește același teritoriu, nu trebuie confundată cu Bucovina istorică.

²¹⁰ Ibidem, p. 414

²¹¹ Ibidem, p. 415

²¹² Ibidem, p. 421

„Duminică, 28 iulie. Eram chiar în Bucovina, lângă întăriturile cele vechi. După prânz, regele a plecat să aleagă locul pentru întăritură și, chiar în acea zi, a început să fie ridicată în Bucovina (lângă Ostrița, întăriturile fiind numite „Sfânta Ana”).

Luni, 29 iulie. Am ieșit din Bucovina. Puteau fi văzute, pe drum, multe rămășițe ale expediției noastre din anul trecut. Am poposit, lângă întăriturile din anul trecut (lângă Boian), pe marginea Prutului, în fața Cernăuților...

Joi, 1 august. Am trecut, noaptea, la Văncicăuți, pe unde trece adevăratul val al lui Traian”²¹³.

După hărțuielile cu tătarii și turcii, prin Moldova, polonii poposesc, în 26 septembrie, „dincolo de trecătoarea de la intrarea în bucovină, pe malul Siretului, lângă Costești”, adică pe la Conțeasca, în apropierea fălțicenilor, „bucovina” menționată aici fiind, într-adevăr, o pădurice de fagi.

„Sâmbătă, 29 septembrie. Am pornit de dimineață și am ieșit din bucovină, a cărei trecătoare a fost foarte strâmtă. Ne-am oprit lângă Ciumulești, pe marginea unui pârau cu același nume. Un raiter transfug a venit la noi, ne-a spus că turcii și tătarii stau de partea aceasta a Iașilor, pe malul Jijiei, și că par să aștepte transporturi de merinde.

Micul oraș Câmpulung s-a predat (rămânând sub ocupație polonă până în 1699), regele a trimis acolo pe Apostol (Chirgheci, colonel cazac, originar din Putila, care, după ce a rupt barba egumenului Putnei, a plecat în căzăcime cu iobagii de la Vicov și de la Putila, revenind pe locurile natale ca... ocupant străin – n.n.) în garnizoană. Se spune că se pot găsi, acolo, merinde”²¹⁴.

²¹³ Ibidem, pp. 421, 422

²¹⁴ Ibidem, p. 433

După ce trec Șomuzul pe la Răciuleni (sat dispărut), polonii trec pe lângă Baia și poposesc, luni, 30 septembrie, „lângă satul Oprișeni, lângă un heleșteu (Iazul Călugărilor, de lângă Oprișenii Fălticenilor), care se numește Movilești pe Șomuz (confuzie cu satul Movileni, de lângă Ciumulești).

Mărti, 1 octombrie. Am pornit. Am umblat o leghe bună până la Suceava. Acolo am făcut un scurt popas. Țătarii ne capturaseră mai mulți rândași de oaste...

Miercuri, 2 octombrie. În dimineața aceasta, regele a făcut ocolul orașului Suceava și „taborul” a trecut râul, care poartă și el numele de Suceava...

Joi, 3 octombrie. Am pornit de dimineață. Ni s-a raportat că, în zori, domnul trezorier a surprins pe țătarii care dormeau lângă o localitate, numită Părhăuți, dincolo de râul Solonețul și de mai multe vaduri. Așadar țătarii au fost atacați pe nepusă masă, un oarecare număr au fost uciși și 300 au fost luați prizonieri. Mai mulți mârzaci au fost uciși sau capturați, prada este destul de însemnată. În acea zi, țătarii au fost bătuți în mai multe locuri, atât de domnul Iskra, lângă mănăstirea Dragomirna, cât și de domnul jude. Am poposit lângă Românești (la Iacobești).

Vineri, 4 octombrie. Azi, dimineață, regele s-a dus să vadă unde a atacat domnul trezorier pe țătari. Pe drum, nu se vedea rândășime, țătarii au luat doar caii de la adăpătoare. Am poposit, în ziua aceea, lângă Iacobești (de fapt, lângă Românești, numele celor două sate fiind inversate).

Sâmbătă, 5 octombrie. Am pornit de dimineață; pe drum, nu se vedea mare lucru, numai câțiva țătari, care mai zăboveau, în depărtare, pe povârnișul munților. Un prizonier, fugit de la ei, povestește că turcii trebuiau să trimită un detașament, ca să ne ia pe neașteptate, și că ei înaintează pe furiș. Toată ziua, am străbătut două leghe românești, numai târziu, în noapte, au intrat trupele noastre în tabără. În ziua

aceea, am făcut un scurt popas lângă Vășcăuți.

Duminică, 6 octombrie. După prânz, am pornit la drum și am trecut râul Siret, dincolo de orașul Siret, și am făcut o scurtă oprire, la o jumătate de leghe de acolo, lângă Camenca. Curierul ne-a adus, astăzi, vestea cuceririi Budei și a fugii marelui vizir Suleiman Pașa.

Luni, 7 octombrie. Am pornit la drum, de dimineață, pe drum nu se vedea mare lucru. Am făcut un popas lângă Carapciu...

Miercuri, 9 octombrie. Am pornit de dimineață. Am mers o leghe și m-am oprit lângă Jadova. În urmă nu se vedea nici măcar un câine.

Joi, 10 octombrie. Am pornit de dimineață, împărțiți în trei corpuri, pentru a străbate bucovina (aici, în sensul de pădurice de fag, spre deosebire de formulările în care se vorbește de „marele codru al Bucovinei”, unde este indicată o regiune geografică – n.n.). Domnul castelan al Cracovinei mergea, pe dreapta, înspre Prut, în direcția Costești, regele și hatmanul, în centru, în direcția Uzkie, lituanienii mergeau spre Bruszitza. Am făcut un scurt popas lângă Stănăuți (Stănești pe Ceremuș – n.n.), tot împărțiți, căci infanteria și convoaiele armatei rămăseseră aproape toate în urmă.

Vineri, 11 octombrie. Am așteptat mult timp să sosească trăsurile și infanteria, apoi am pornit la drum și am făcut un scurt popas, la un sfert de leghe de la Călinești (pe Ceremuș – n.n.)...

Duminică, 13 octombrie. Am pornit la drum și ne-am oprit lângă Orășeni, unde se țineau, odinioară, târgurile sau bălciurile moldovenesti”²¹⁵.

Provincia geografică Bucovina avea, deja, mai bine de un deceniu, de când tot era frământată de oști polone, tătare, turcești și căzăcești, dar și timpul acesta venea după vremuri la fel de vrăjmași și de pustiitoare.

²¹⁵ Ibidem, pp. 433-435

În 1689, mergând spre Constantinopol, însoțit de Nicolaie Costin, fiul lui Miron Costin, iezuitul Philippe Avril, venind dinspre Polonia, „prin renumitul codru al Bucovinei”, se îndreaptă, mai întâi, spre Câmpulung Moldovenesc, târgușor aflat, încă, sub ocupație polonă:

„Până să ajungem la Câmpulung, am fost nevoiți să trecem prin renumitul codru al Bucovinei, care are o întindere de peste patruzeci de leghe și este vestit prin marile victorii, pe care le-a dobândit, acum câțiva ani, hatmanul polon asupra turcilor și tătarilor, veniți cu trupe foarte numeroase, sub comanda sultanului Galga, cu gândul de a năvăli în Polonia.

Trecerea prin acest codru este nespus de anevoioasă, drumurile sunt foarte rele și înguste, pământul este pretutindeni pătruns de apă și plin de mlaștini, care fac ca aceste căi să fie aproape de neumblat; totuși, am fost nevoiți să trecem pe acolo și să urmăm acele drumuri strâmbe și supărătoare, al căror sfârșit părea că nu-l vom mai vedea niciodată. Dar nu greutatea drumului ne pricinuia cea mai mare supărare: gândul că s-ar putea să dea hoții peste noi ne înfricoșa cu mult mai mult.

După ce ne-am înfundat câtva în acea fioroasă singurătate, am dat peste mai multe cete răzlețe, dar cum cei ce ne escortau nu le erau necunoscuți, de îndată ce se arătau, din față, acestor necunoscuți, îi și risipeau fără nici o zăbavă.

În felul acesta, am scăpat nevătămați și teferi din codrul Bucovinei și am intrat în câmpiile Moldovei, pe care am înaintat câtva timp, cu mai multă plăcere decât umblasem prin codrii întunecoși, pe care abia îi părăsisem...

După ce am trecut și de aceste câmpii, fără nici o pățanie, am ajuns la Câmpulung, unde am schimbat escorta, și ne-a însoțit și ea tot cu atâta noroc și devotament ca și cea dintâi, până în capitala

Moldovei”²¹⁶.

În ciuda faptului că mărturiile vorbesc, mereu și mereu, de „renumitul codru al Bucovinei” și de „codrul Bucovinei”, îngrijitorii ediției, din exaltat patriotism (ca să nu legitimeze denumirea „austriacă” de Bucovina), se prefac a nu observa că, în uzul polonez, Bucovina înseamnă o regiune moldavă, preferând explicații de genul „codrul pădurii de fagi”.

²¹⁶ *Călători*, VIII, pp. 103, 104

Bucovina, în vremea Cantemireștilor

Domnitor al Moldovei era, în locul lui Dumitrașco Vodă, din 10 iunie 1685, Constantin Cantemir, cel care slujise în armata polonă ca rohmistru. „Și era om viteaz și cu sfat bun”, continuă Neculce²¹⁷, deși „carte nu știa, ci numai iscălitura învățase s-o facă. Practică bună avea la voroavă, era sănătos, mânca bine și bea bine. Semne multe avea pe trup, de la războaie, în cap și la mâini, de pe când fusese slujitor în Țara Leșească. La stat nu era mare; era gros, burduhos, rumen la față, buzat. Barba îi era albă ca zăpada.

Cu boierii trăi bine, până la o vreme, pentru că era om de țară și-i știa pe toți, tot anume, pe care cum era. Și nu era mândru, nici făcea cheltuială țării, că era un moșneag fără doamnă. Și avea doi feciori, beizadele, pe Antioh și pe Dumitrașcu, și erau zălog la Poartă, împreună cu alți feciori de boieri. Și era bine în țară, numai nu puteau trăi oamenii din pricina poghiazurilor leșești, că era țara pustie, din Iași, în sus”²¹⁸.

Inițial, Constantin Cantemir se împăcase bine cu Miron Costin, fata voievodului, Safta, fiind logodită cu Pătrașcu, unul dintre feciorii săi, toți cu ranguri mari le curte (Ioniță era serdar, Niculaie – logofăt, iar Pătrașcu – cămăraș mare).

În războiul polono-turc din 1685, desfășurat pe teritorii

²¹⁷ Neculce, p. 89

²¹⁸ Ibidem, p. 90

Moldovei, fratele lui Miron Costin, Velicico, hatman al oștirii, a ieșit, „cu puțina oaste ce o avea, spre ținutul Sucevii, împotriva a multor poghiazuri leșești, ce umblau de stricau în țară. Găsit-a, atunci, un poghiaz mare, la Baia. Și s-a lovit hatmanul Velicico cu dâșii prea tare și l-au lovit dintr-un sineț, de i-au rupt zaua de pe lângă grumaz.

Velicico năvălise în război singur, cu sulița în mână, și altul l-a lovit de i-a rupt spogârnicela de la frâul calului, și altul l-a lovit, din sineț, dârlogul de la șea, și n-a putut să izbândească, și au purces moldovenii în risipă, și a fugit hatmanul, și multă stricăciune a făcut acel poghiaz leșesc. Și și alte multe poghiazuri leșești, loveau prin alte locuri, de stricau în țară”²¹⁹.

În vremea asta, „coborâtu-s-au și doi hatmani leșești, cu oști, pe Prut, în jos, până la satul Boian. Ieșitu-le-au Suleiman Pașa, seraschierul, înainte și cu Cantemir Vodă, și le-au dat leșilor război prea tare și frumos. Care leși n-au putut ține războiul și, peste noapte, au tăiat lunca în întregime, au făcut pod și-au trecut peste Prut”²²⁰.

Problemele Costineștilor aveau să înceapă de la chezășia, pusă de Velicico, pentru postelnicul Iordachi Ruset, care avea să fugă în Ungaria, deși Cantemir nu a reacționat imediat, pentru că a urmat o nouă incursiune polonă, de data asta sub comanda lui Jan Sobiecki, cea din 1686, și tocmai atunci, când leșii se răspândiseră prin întreaga Moldovă, supravegheați, îndeaproape, de tătari și de turci, la mănăstirea Neamțului, „tăiat-au leșii pe doamna Ruxanda, fata lui Vasile Vodă” și văduva lui Timuș Chmelnițki. De fapt, doamna legendarului hatman cazac a fost ucisă, cu securea, chiar de către cazaci, pentru că nu a știut sau nu a vrut să spună niște presupuse comori.

²¹⁹ Ibidem, p. 90

²²⁰ Ibidem, p. 91

„Atunci a luat craiul și pe Dosoftei, mitropolitul din Iași, cu toate hainele și odoarele mitropoliei. Și-a luat și moaștele Sfântului Ion Novei de la Suceava, pe care le-a fost adus, din Țara Turcească, Alexandru Vodă cel Bun. Și a dus acele moaște, împreună cu Dosoftei, mitropolitul, în Țara Leșească, la un târg al craiului Sobiecki, anume Jolfa, de stau acolo până-n ziua de astăzi. Și Dosoftei încă acolo a murit”²²¹.

Cantemir Vodă începuse a decima tâlharii de prin Moldova, în Bucovina, din postura de stareț al Putnei, ocupându-se de tâlhari Miron Costin, care, cu o trupă de seimeni și hânsari, a prins patruzeci de tâlhari, a pus să fie tăiați în patru și agățați „prin prepeleci, pe la drumuri”²²².

Philippe Avril, iezuitul cu misiune la Constantinopole, l-a cunoscut pe Constantin Cantemir, la Iași, unde încercase să mijlocească încheierea unui tratat secret cu Polonia, obligându-l să jure că va ține secretul, și pe „vestitul Miron (Costin), mare logofăt al țării, care, împreună cu toată familia sa și cu hatmanul Moldovei, ruda sa (Velicico era fratele lui Miron, dar Avril nu știa acest amănunt – n.n.), părea cu totul legat de interesele Poloniei, dar nu-l putu sili să semneze acest tratat, decât după ce l-a amenințat, în mai multe rânduri, că îi va tăia capul și îi va extermina întreaga familie, care este cea mai de seamă în această țară”²²³.

În vremea asta, „așezat-au leșii, în ținutul Cernăuțului, în câteva locuri, de-au făcut parcanе, de-au așezat drept oaste joimiri moldoveni și leși: în Vasileu, pe Nistru, dragoni, în Orășeni, pe Zaharovski, cu leși, în Coțmani, pe Dobravski, tot cu leși, în Bănila, pe Turculeț cel mare, cu moldoveni, în Hlinața, pe Botez, tot cu

²²¹ Ibidem, p. 93

²²² Ibidem, p. 95

²²³ *Călători*, VIII, p. 106

moldoveni, în târgul Cernăuți, în Brănești, în Cuciur, pe Turculeț cel mic, cu moldoveni. Și așa cuprinseseră tot ținutul Cernăuțiului, de-l țineau”²²⁴.

Conflictul dintre Constantin Cantemir și Costinești avea să pornească, în 1689, după o nuntă în ținutul Bârladului, unde boierimea moldoveană ar fi fost pus la cale detronarea lui Cantemir și alegerea lui Velicico Costin drept domn. Pârâți de Ilie Țifescu, zis Frigevacă, boierii au fost prinși într-o noapte, iar la îndemnul lui Iordache Ruset, pe care Velicico Costin îl salvase, cândva, garantând pentru el, Velicico a fost, mai întâi, bătut cu buzduganul, apoi ucis, același Iordache Ruset cerând și uciderea lui Miron Costin, care a fost jertfit la Roman²²⁵.

Francois Paulin Dalerac, un francez gelos pe gloria lui Jan Sociecki, care, în 1683, salvase Europa, despovărând Viena de asediul turcesc, are și el o relatare despre Bucovina-Bucovine extrem de interesantă, în ciuda faptului că nu reflectă o cunoaștere directă, ci prin intermediul scrierilor vremii:

„Bucovinele sunt o regiune („canton”, scria Dalerac) din țară, acoperită de păduri întinse și tăiată de munți înalți (mai e nevoie să subliniez că în „bucovina” numită Codrul Cozminului nu sunt „munți înalți”, nici măcar pe zare?), precum cei din Ardeni. Ea începe aproape de Hotin, nu departe de Nistru, și se întinde, dincolo de Prut, până departe, în Valahia (așa numeau polonii Moldova, numele Moldova fiind folosit de către maghiari – n.n.), la marginea hotarelor Moldovei și Transilvaniei, unde acești munți se împart în mai multe grupuri. Acestea, pe care oastea începuse să le traverseze, se numesc Bucovinele mari, în vreme ce cele mici sunt între Nistru și Prut”²²⁶.

²²⁴ Neculce, p. 101

²²⁵ Ibidem, pp. 194, 105

²²⁶ *Călători*, I, Supliment, pp. 183, 184

Constantin Cantemir avea să moară în 1691, moartea lui fiind ținută secretă, până ce a fost numit fiul său preferat, Dumitrașcu. Numai că Dumitru Cantemir a domnit, prima dată, doar timp de trei săptămâni, fiind înlocuit, în 17 martie 1691, de Constantin, fiul lui Gheorghe Duca Vodă, un fecioraș de numai 16 ani, pe care boierii, în frunte cu Lupu Gavrilică, l-au preferat pe nevârstnic, aducând vini mincinoase Cantemireștilor și pregătindu-se să jecmănească țara pe cont propriu. Nu și Bucovina, care se cam pustiise și sărăcise cumplit, din pricina atâtor zavistii ale neamurilor, peste țărâna ei îndurătoare pururi revărsate.

„Pe acea vreme, și eu, Ion Neculce vel-vornic, eram tânăr postelnic și mergeam, cu alți postelnici împreună, cu toiegele în mână, pe jos, înaintea domnului”²²⁷.

În anul morții lui Constantin Cantemir, 1691, Baia e un oraș pustiu, iar „la Suceava sunt garnizoanele domnilor poloni. Au luat o mănăstire, episcopie a armenilor (mănăstirea Zamca), și și-au făcut acolo cetate. Comandantul, care se numește Diovanni Federico von Harstallen, este luteran, câțiva căpitani ai regimentului sunt catolici și cei mai mulți dintre soldați sunt catolici. Capelan, acolo, este un preot polon.

Într-un ținut sau comitat, între munți, numit Câmpulung, sunt diferite case de catolici și, deoarece acest comitat, de cinci ani, încoace, dă dajdie și ascultare Poloniei, se află acolo o companie de poloni, drept garnizoană, printre care sunt și mulți catolici”, raporta, în 1691, Francesco Antonio Renzi²²⁸.

O solie poloneză, condusă de Rafael Leszczynski, cu jurnal

²²⁷ Neculce, p. 114

²²⁸ *Călătorii*, VIII, p. 118

ținut de Francisc Radzewski, trecuse, în 18 februarie 1700, „peste Ceremuș, la Lujeni, la șanțurile de apărare ale regelui Albert, și s-a îndreptat spre Cernăuți.

La o jumătate de milă de acel oraș, pan Turcul, starostele orașului, și Hăbășescu, comisar al Domnului pentru conace, ne-au întâmpinat, în câmp, cu suită de moldoveni, și ne-au însoțit în oraș, până la locul de găzduire. Prin acest oraș curge râul Prut. La acest conac, au fost foarte puține merinde și furaj. Nu era nici un cuvânt întemeiat pentru așa ceva, și câteva zeci de oameni dădeau vina unul pe altul.

Văzând Turcul marea neplăcere pricinuită, pe lângă că s-a scuzat, spunând că aceasta nu e treaba lui, a poruncit să se deschidă gropile lui de ovăz pentru cai (care, însă, nu ajungea nici pentru jumătate din cai) și a împărțit conținutul lor domnilor furieri ai soliei.

19 februarie. Solul, pornind din acel conac, a străbătut cinci mile mari, prin pădurea Bucovinei și pe Troian, drum neîngrijit, foarte greu de străbătut, tot pe dealuri și prin păduri foarte dese, până la Târgu Siret sau Siret, orașel situat pe râul cu același nume, unde am sosit către seară. Și aici am găsit merinde și furaje în cantitate neîndestulătoare.

20 februarie. Am sosit, devreme, la Suceava, la patru mile depărtare, după ce am trecut peste râul cu același nume, ce curge pe sub acest orașel. Dar și aici era mare lipsă de furaj. Conacul acesta era așezat în niște locuri rele, lângă mănăstirea armenească, întărită de ai noștri, pe un deal. Ceva mai jos, spre răsărit, era așezarea orașului vechi, unde se aflau zidurile pustii ale mănăstirilor încărcate cu podoabe și ale caselor mari, de piatră, precum și ruinele unui oraș, odinioară populat.

21 februarie. După patru mile de drum, abătându-ne de la drumul drept, solul a sosit la Baia, pe râul cu același nume. În apropiere, se află un râu mare, Moldova, care curge pe sub dealurile de la miază-zi. Spre miază-noapte, se află niște mănăstiri pustii și

o biserică romano-catolică, adică doar zidurile, urme ale unui oraș odinioară populat”²²⁹.

Solia pleacă, apoi, la Iași, să se întâlnească cu Antioh Cantemir Vodă, iar de acolo, spre Constantinople, revenind pe meleagurile noastre în 15 septembrie 1700, când poposește „în câmp, lângă Baia, după șapte mile de drum”, iar în ziua următoare, la Suceava, unde lua masa „în câmp, între oraș și o mănăstire, după ce am trecut, prin vad, râul Suceava”, deci la Ițcani, unde a și rămas peste noapte. În 17 septembrie, polonii ajung la Siret, unde au poposit puțin, îndreptându-se, prin „pădurea Bucovinei”, spre Cernăuți, unde au ajuns la prânz, trecând Prutul cu plutele și înnoptând pe celălalt mal. În 19 septembrie, marea solie polonă, pornind, în zori, spre Sniatyn, a ajuns „cu bucurie la granița Moldovei, care se află la un sfert de milă de Sniatyn, formată de pârâul foarte mic Colacin”²³⁰.

Aceeași călătorie a soliei este descrisă și de conducătorul ei, magnatul Rafael Leszczyński, fost voievod și mareșal în Republică. Leszczyński menționează, în plus, față de secretarul soliei, că, la Cernăuți, „locul este foarte frumos”, apoi ține să accentueze: „Ar fi multe de spus asupra celor ce se petrec în această țară, dar cei pentru care scriu, adică polonii, văd bine cum, din pricina apăsărilor, locuitorii, unul după altul, izbutesc să fugă în Polonia sau trebuie să moară de foame.

Mă tem foarte mult că, atunci când mă voi întoarce, vor fi pierit cu toții, și dacă această țară va rămâne pustie, doamne ferește, se vor întinde aici, spre marea primejdie a țărilor noastre, hotarele tătarilor nogai și a celor din Bugeac, cum au și început să facă”²³¹.

Magnatul polon s-a înșelat, pentru că peste noi aveau să dea, curând, după cum se va vedea din mărturiile altora, niște „oaspeți” și mai sângeroși decât tătarii, rușii.

²²⁹ Ibidem, pp. 164, 165

²³⁰ Ibidem, p. 173

²³¹ Ibidem, p. 174

Doi frunțași magiari, Michaly Bay și Gaspar Papay, au intrat în Moldova, venind dinspre Borșa, joi, 3 decembrie 1705, trecând „apa Cibou, pârau care desparte Munții Maramureșului de Munții Moldovei. Am mers pe al patrulea munte, al cărui nume este Țapul. Trecând și de acesta, am luat-o pe al cincilea munte, care se numește Cârlibaba. De pe muntele acesta curg două pâraie, unul se numește, după munte, Cârlibaba, al doilea, Licav.

Al șaselea munte pe care l-am urcat se numește Găina, la poalele acestuia curge râul Tătarca. Al șaptelea munte pe care l-am urcat este Glodul, pâraul acestuia se numește Tătărcuța. Al optulea munte, pe care a trebuit să-l urcăm, se numește Tâmpa, apa care curge pe sub el se numește Moldova; ajungând, pe întuneric, pe la ora 3, am poposit aici, pe zăpadă; și aici, toată noaptea, a bântuit viforul.

În 4 decembrie, vineri, sculându-ne până în ziuă, am ieșit din munți, mergând de-a lungul râului Moldova, lăsând, la poalele munților, pe oamenii pedestri, desfundători de drumuri; după-amiază, am ajuns, cu călăuzele, în Câmpulung.

Munții Maramureșului au, de la Borșa, până la Câmpulung, 15 mile bune, în care nu se găsesc nici sate, nici nimic altceva.

În 5 decembrie, sâmbăta, caii noștri fiind istoviți, încă din a treia zi, din cauza drumurilor nemaipomenit de grele, prin munți și văi, ca și din cauza foamei, am petrecut ziua aici; tot de aici, am dat drumul acasă și călăuzelor noastre, venite cu noi din Maramureș.

În 6 decembrie, ne-am urmat, mai departe, drumul, cu călăuze din Moldova, spre Iași, și am petrecut noaptea în satul Vama, care este al unei mănăstiri (Moldovița – n.n.), și, întâlnind, acolo, din întâmplare, pe egumenul (adică pe protopopul aceluia sat), ne-a dus la el, acasă, și ne-a făcut o foarte bună primire.

În 7 decembrie, plecând din Vama, odată cu răsăritul soarelui, am mers să poposim la Suceava; dar, trebuind să mergem pe drumuri foarte rele, neumblate, și prin noroaie, și negăsind vreun sat, ca loc de

popas, n-am putut ajunge decât la două ore după scăpătutul soarelui. Astăzi am trecut râul Moldova și râul Voroneț.

8 decembrie, marți. Astăzi, găsind puțin fân și nutreț, am lăsat caii să mai răsuflă, după oboselile drumului.

9 decembrie, miercuri, urmându-ne drumul, de la Suceava, am trecut râul Suceava și am ajuns, pentru popas, în satul românesc numit Bănești, unde am dat de vornic, care ne-a dăruit câteva pâini și cu mâncări de post²³².

La întoarcere, în 4 mai 1706, nobilii maghiari au trecut prin Cernăuți și Hlinița, îndreptându-se spre Polonia, dar fără să mai lase alte mărturii.

Așa cum o confirmă și documentele medievale, pe valea Bistriței și pe valea Moldovei, dincolo de Câmpulung, nu exista nici un sat, cu excepția celor câteva case și bordeie de vară ale câmpulungenilor de acolo unde se termină Moldova, din fundul Moldovei.

Itinerariul spre Maramureș și spre Transilvania, în general, urma cursul apei Moldovei până aproape de Breaza, apoi, peste munții Brezei și ai Suliței, ducea spre valea nelocuită a Bistriței, în nordul actualului sat Cârlibaba, iar de acolo, peste Prislop, spre Borșa și Rodna.

Scriitorul slovac Daniel Krman, sol, împreună cu Samuil Pohorsky, al împăratului austriac Iosif I, trimis, în 1708, la Bender, pentru a duce tratative cu regele suedez Carol al XII-lea, a călătorit, dinspre Bender, prin Iași, spre Maramureș, cu o escortă de „24 de ostași și un agă turc, din Bender”, pusă la dispoziție de Mihail Racoviță Vodă, sporind și patrimoniul nostru de mărturii ignorate.

„În ziua de 25 august (1708), am ajuns la Suceava, cam la 15

²³² Ibidem, pp. 237, 238

mile depărtare (de Iași – n.n.). În tot acest drum, abia am văzut două sau trei sate și, încolo, o întindere nesfârșită, pustie, lipsită de lemn și de piatră. Totuși, aici, în partea din Moldova care este mai aproape de munți, am văzut, nu fără mirare, poduri de piatră, făcute peste râurile chiar și cele mai mici, din porunca turcilor.

Suceava e la o depărtare de 15 mile de Iași, are, spre răsărit, o cetate, care a fost, odinioară, bine întărită, dar, după ce a încăput sub puterea turcilor, a fost dărâmată (nu turcii, ci voievodul Dumitrașco Cantacuzino a dărâmat-o, ca să nu le mai dea polonezilor ocazia de a se cuibări în ea – n.n.); pretutindeni, avea, însă, biserici, poate 15, cele mai multe pustiite și ruinate, precum și o cetățuie mică (Curtea Domnească – n.n.), construită din piatră.

Casele rămase sunt toate de lemn, iar cele care au fost, odinioară, din piatră zac în ruine. Căci turcii nu vor să aibă cetăți în această țară, de teama unei rebeliuni.

Chiar și starea voievodului Moldovei este nenorocită, căci nu are nici o zi de liniște, de teama rivalilor, dintre care, dacă unul promite sublimei Porți otomane ceva mai mult peste tributul hotărât, dobândește titlul și dreptul de voievod și, înfățișându-se înaintea antecesorului său, cu scrisoarea ce i se dă de Poartă, îl gonește pe acesta și îi ocupă toate bunurile.

Din Suceava, ne-am dus spre Câmpulung și, în ziua următoare, 26 august, am ajuns acolo. Este un oraș așezat la poalele munților moldovenești, care încep în Ungaria și se întind spre Marea Neagră, dar, acolo, nu sunt așa înalți ca aici, iar nouă, care treceam prin pustietatea Moldovei, ni s-au arătat privirii de departe și poartă numele de Carpați. Cu cât eram mai aproape de Suceava, cu atât se arătau mai deși și, fiindcă se întind și în lat, trebuia să umblăm poate de două ori pe atâta și ne ofereau găzduire, noaptea, pe iarbă și – ceea ce e de mirare – ferțiți de primejdii. Chiar între ei sunt unele hanuri, clădite lângă drumul mare, spre folosul călătorilor, în care se puteau găsi și rachiu (în textul original: „causticum”, deci o definiție foarte

sugestivă!), și pâine, brânză și poame.

Câmpulungul cuprinde multe case, încheiate cu măiestrie, din lemn de brad, și are și mulți negustori ruteni, ce aduc, aici, tot felul de mărfuri din Polonia și Transilvania...

Prin munții Moldovei nu era sigur să mergi cu trăsurile și trebuia sau să vindem trăsurile noastre, pe un preț de nimic, sau să le dăm încolo. Pentru trăsura noastră, cumpărată cu 6 florini renani, nu am putut obține, decât cu greu și după multe rugăminți, abia o șa, și încă din lemn și neîmbrăcată.

După ce au fost adunate, în sfârșit, toate cele 26 de persoane, ce ne fuseseră date drept escortă, și s-a îngrijit acel agă turc să aducă niște cai odihniți, de pe pășunile câmpulungene, ridicându-i, în temeiul autorității militare, de oriunde puteau fi luați, lăsând, în schimb, pe cei de dinainte, pornim la drum și suntem siliți să trecem, de mai multe ori, râul Moldova, decât mai înainte, când ne aflam între Suceava și Câmpulung, unde trebuise să-l trecem de câte zece ori.

Și pentru a nu fi nevoiți să mergem prea des contra torentului, a trebuit să alegem niște poteci și căi de pe povârnișul munților, ce erau, mai degrabă, pentru capre, decât pentru cai. Abia ne suiam pe un munte înalt, că din acesta se pornea altul, mai înalt și, când am ajuns pe culmea lui, calul meu, de altminteri foarte răbdător, s-a pornit, de la sine, să se învâртеască, de două sau trei ori, în cerc, și a căzut de prea mare oboseală.

Lăsând caii noștri să mai răsuflă o oră, ne suim, apoi, pe culmea cea mai înaltă și, după asfințitul soarelui, ne culcăm sub crengile brazilor, pe care întinsesem mantale și covoare împotriva violenței ploilor nespuse de năvalnice, care au ținut două zile întregi; în urma acestei încercări zadarnice, toate hainele noastre au fost udate de ploile de zi și de cele de noapte, iar caii obosiți sufereau încă și mai mult.

În zori de zi, am ajuns la muntele cel mai înalt dintre toți, și când gândeam că, după ce l-am trecut și pe acesta, nu mai rămânea nici

un altul de trecut, iată un altul, mai abrupt ca primul, încât socoteam că am și ajuns în regiunea norilor.

Din cauza ploilor neîncetate, se mai iveau și alte neajunsuri.

Când ne aflam pe culmile cele mai înalte, ne temeam de tâlhari, despre care se credea că fuseseră speriați de mulțimea călătorilor și că se ascundeau în pădurile întunecate, după ce se arătaseră, într-un loc, celor ce mergeau înaintea noastră, ca să-i vadă.

Pe aceste culmi înalte, poteca noastră era înfundată de arbori uriași, tăiați ca să încetinească năvălirea dușmanilor, și se mai adânceau, săpate de picioarele cailor, cu mersul lor, încoace și încolo, niște gropi, pline atunci cu apă, de care nu se puteau feri caii, iar pe alocuri se înfundau în ele până la genunchi, și dacă erau să treacă de aceste gropi, făcute la intervale egale, sau voiau să le ocolească, trebuiau să sară peste acei arbori, culcați la pământ, dar era negreșit o stâncă foarte greu de trecut.

Cum însoțitorii noștri nu puteau urca acel suiș călare, se apucau de cozile cailor, ca să se ajute și, astfel, erau trași, mai degrabă, decât mergeau; și nici nu se putea lăsa ceva distanță, de la unii, la alții, decât cu primejdia vieții”²³³.

Același itinerariu este repetat, în 1709, venind tot de la Bender, unde se întâlnise cu Carol al XII-lea, de Johann Wendel Bardili, care trece prin Suceava, „un oraș așezat pe un deal”, dar înnoptează, în drumul spre Câmpulung, „la o moară veche (socotind după descriere, la Berchișești – n.n.), într-o vale, în pădure, unde am petrecut noapte în tufăriș, lângă foc, deoarece nimeni nu s-a încumetat să intre în odăile de locuit, care erau locuite doar de o femeie bătrână. Ploaia, de care am suferit în ziua și noaptea aceasta, m-a stânjenit foarte mult, pe lângă frigul de peste noapte.

De îndată ce a răsărit soarele, am pornit din nou și am mers, mai departe, pe valea aceasta, de-a lungul râului, pe care l-am trecut de

²³³ Ibidem, pp. 260, 261

nouă ori, în cursul zilei, ceea ce s-a făcut fără vreo primejdie deosebită; totuși, n-ar fi mers atâta de ușor, dacă n-ar fi dat Dumnezeu ca ploaia de ieri să înceteze, curând, căci, altfel, râul ar fi fost de netrecut.

În felul acesta, am ajuns, fără piedică, la Câmpulung, un orașel moldovenesc, care este încă și mai rău decât Suceava, și nu se deosebește cu nimic de un sat. Aici am ținut sfat, pe unde să continuăm drumul, în viitor, dacă ar fi mai bine și mai sigur să o luăm spre orașul Bistrița, prin mijlocul Transilvaniei, sau să o luăm, ceva mai la dreapta, printr-o parte a ei, apoi prin Ungaria. Și, fiindcă amândouă drumurile duceau peste munți, am ales, din anumite motive, pe cel din urmă, și n-am trecut prin Bistrița, mai ales că era de temut că aceasta, fiind o cetate de graniță, să nu fim reținuți, ceea ce s-ar și fi întâmplat; am fost îndrumat spre altă localitate (Pojorâta – n.n.).

Am primit și de la oamenii aceștia, din acea localitate, destule îndrumări despre tot ce voiam să știm; am mai aflat că, abia cu câteva zile înainte, unii militari din armata suedeză au mers pe drumul acesta și, dacă ne-am grăbi, am putea să-i ajungem din urmă. Caii noștri, potcoviți numai pe jumătate, au fost atât de prăpădiți de drumul pietros, de până aici, încât cei mai mulți păreau că nu sunt în stare să mai facă vreun serviciu, și aceasta cu atât mai mult, cu cât noi nu puteam aștepta până să se vindece, și nici să găsim un ȋigan potcovar, iar munții cei mai înalți și cei mai grei erau încă în fața noastră. De aceea, am vândut caii bolnavi, schimbându-i pe alții, sănătoși, ne-am aprovizionat, mi-am schimbat însoțitorii, în afară de agă și de evreu, care au rămas, mai departe, cu noi, și am pornit din nou la drum, prin valea care, cu cât înaintai, se strâmta și, în multe locuri, nu era mai largă decât o bătaie de pușcă.

Prin mijlocul ei curgea râul (Moldova – n.n.) pe care îl urmasem până aici și pe care nu l-am pierdut niciodată, ci l-am trecut, zilnic, de mai multe ori, așa cum și astăzi l-am trecut de zece ori.

Pe munte, din amândouă părțile, se găsește, ici și colea, câte o căsuță, unde valea are doar atâta lărgime și atâta pământ, încât să

poată hrăni câteva capete de vite. Sate întregi nu se întâlnesc aici, deoarece, într-o vale atât de îngustă, este cu neputință să se facă rost de hrană, și nici măcar să se spere, în viitor, la hrană pentru oameni mai mulți.

Spre seară, am poposit la o asemenea colibă mică și ne-am așezat pe sub streășină, de jur, împrejur. La popasul acesta se desparte drumul spre Transilvania și spre Ungaria, dintre care acela s-ar putea să fie ceva mai larg și mai bun decât acesta. Cel puțin, așa părea la început, că un călător trebuie să-l aleagă pe acesta: căci pe el s-ar mai putea înainta într-o căruță mică, pe când drumul celălalt era doar o potecuță de picior, care, cu timpul, nici nu se mai cunoaște, iar pentru un călăreț este tot atât de greu cât de periculos. Ni s-a spus că, aici, ar fi ultima locuință din Moldova (la fundul Moldovei – n.n.) și că am avea de călătorit două zile întregi ca să ieșim din munți și din păduri, și, de aceea, dis-de-dimineată, am pornit, din nou, la drum.

Am mai trecut de patru ori râul și, apoi, l-am părăsit, în sfârșit, la dreapta, iar noi am luat-o, dimpotrivă, la stânga (pe Tâmpa – n.n.), ridicându-ne, din vale, la deal, ceea ce nu s-a făcut fără o vădită primejdie a vieții. Cu cât te urci mai sus, cu atât prăpastia e mai mare și mai îngust drumul, care, însă, în câteva locuri, îngăduie să călărești printre copaci, cu mai multă siguranță. Sus de tot, începe o pădure, în care am întâlnit câțiva unguri călare, pe care nu i-am socotit a fi chiar fără bănuială, cu toate că, la întrebările noastre, de unde vin și unde se duc, ne-au dat răspunsuri bune, și anume că vin, din Ungaria, în Moldova, pentru niște negustorii.

După aceea, am ajuns la o stână de oi, care, atunci, era cu totul goală și părăsită. Ne-am informat ce putea însemna stâna aceasta, într-un loc părăsit, și am aflat, de la moldovenii noștri, că locuitorii de la mai multe mile depărtare de munți își mână, aici, oile, la pășune, pentru o vară întreagă, fiindcă, în unele locuri de pe munte, iarba este minunată; iar colibecele acestea le serveau pentru prelucrarea și păstrarea laptelui și a brânzei.

După ce am trecut pe acolo, munții s-au lăsat, iarăși, în jos, încât îți venea aproape să crezi că, în curând, se vor termina. Dar de-abia am coborât și am fost nevoiți să urcăm din nou, pe partea cealaltă; în felul acesta este alcătuit tot lanțul de munți, și anume că aceștia nu sunt legați unii de alții, ci, de foarte multe ori, sunt despărțiți printr-o vale, ceea ce obosește mult pe călător. Noi am suit câțiva munți de aceștia și ni se părea, întotdeauna, că unul e mai înalt ca celălalt, până când, pe la amiază, iarăși am ajuns într-o vale încântătoare (valea Tătarcei, între Breaza și Sulița – n.n.), prin care curgea un pârâiaș frumos. Ne-am așezat sub umbra copacilor, ca să ne bucurăm de odihnă și să ne mai înviorăm puțin, și, în această privință, pârâiașul plăcut a făcut minuni.

Regiunea aceasta era atât de plăcută, încât am stat, aici, două ore și, apoi, cu părere de rău, am părăsit acest loc încântător. Dar de-abia am trecut pârâiașul și a început, iarăși, un munte. După ce l-am traversat și pe acesta, și încă unul, și trebuia să coborâm, din nou, la vale, am văzut, din depărtare, sus, pe culme, câțiva oameni, care au dispărut numaidecât, observând că au fost văzuți. Nu puteam ști ce ar fi putut să însemne aceasta, mai ales că erau cu totul în afară de linia drumului, dar ei îl puteau observa bine, de pe muntele lor.

Fusesem preveniți, de mai înainte, să fim cu băgare de seamă, deoarece regiunea aceasta este suspectă, căci, mai înainte cu câțiva ani, erau, pe aici, cete întregi de tâlhari, care despoiau călătorii și chiar îi omorau. De aceea, calea aceasta, multă vreme, nu a fost sigură pentru călători, până au fost prinși câțiva dintre acești ticăloși și uciși.

Noi n-am mai făcut alte presupuneri, decât că aceștia, ce stăteau de veghe, ne vor fi semnalat, de îndată, și că ne vor ataca, în curând, în număr mare, și numaidecât ne-am strâns la un loc, pe cât îngăduia drumul, precum și oboseala cailor, iar doi călăreți au pornit ceva mai înainte, în recunoaștere, iar ceilalți îi urmau mai încet”²³⁴.

²³⁴ Ibidem, pp. 280-282

Personaj remarcabil al vieții politice și culturale din vremea lui, Pal Raday a ajuns în munții Bucovinei, venind din Maramureș, în 3 noiembrie 1709: „Am pornit în zori și urcând muntele numit Cimbroslava și coborând muntele Cibou, am poposit, la ora douăsprezece, pentru a prânzi, lângă o apă, unde numai cu mare caznă am putut înainta pe unul din maluri, din cauza copacilor doborâți de vânturi; am văzut, aici, cât de tare-i mânia lui Dumnezeu, căci, într-o vale, unde mai înainte fusese un drum, câteva mii de brazi au fost frânți de vânt și scoși din rădăcină. Plecând de acolo, pe la ora trei, după-amiaza, am poposit, la ora șase, seara, la poalele unui munte.

4 noiembrie. Plecând, de acolo, la ora șase, dimineața, am coborât în luncile Câmpulungului; în trecerea prin munți, am găsit și cimșir (merișor – n.n.) și am observat că, pentru nevoile comerciale, ar fi bine să se clădească, în munții Săliștei (între Maramureș și Moldova – n.n.), un orașel sau un sat, deoarece moldovenii, din cauza munților groaznic de înalți ai Maramureșului, nu prea trec, pe la Borșa, în Maramureș; dacă, însă, s-ar face, acolo, un oraș sau un sat, acesta ar ajunge un fel de loc de depozitare a mărfurilor, aduse atât din partea Moldovei, cât și din partea Maramureșului.

Pe la ora unu, am poposit în primele case din Câmpulung, găsind, tot acolo, în apropiere, pe omul loțiitorului generalului francez, care a însoțit, până la Bender, pe curierul suedez, pe nume Briant; de la care am înțeles, mai întâi, că Mihai Racoviță, voievodul Moldovei, a fost ridicat de serdarul din Babadag. Cu toate că, în seara aceasta, aș fi putut intra în oraș, a trebuit, după îndemnurile străjii, să poposesc și să dorm acolo, la o cârciumă.

5 noiembrie. A doua zi, dis-de-dimineață, am intrat în Câmpulung și am petrecut ziua aceasta ca să las caii obosiți să se odihnească.

6 noiembrie. Am plecat din Câmpulung, a doua zi, la ora zece, mergând mereu pe apa Moldovei, și am poposit, seara, la ora patru, la o cârciumă și am dormit acolo.

7 noiembrie. A doua zi, plecând la ora opt, dimineață, am sosit, la ora două, după-amiază, la Baia și am dormit acolo, în casa preotului.

8 noiembrie. Plecând, de la Baia, la ora 7, dimineață, am ajuns la satul numit Pașcani, pe la ora șapte, seara”²³⁵.

*

După bătălia de la Poltava, din 26 aprilie 1710, regele suedez, Carol al XII-lea, s-a retras, cu rămășița de oști, în Basarabia, în zona Tighinei, plănuiind să își mute, apoi, trupele în Polonia. „Atunci Mihai Racoviță Vodă, văzând plimbarea craiului suedez la Tighine și-nțelegând că vrea să vină la leși, a făcut știre Moscului, când a veni, să trimită oaste, în taină, sprinten, și atunci or prinde pe crai, și s-a ridica și el, de s-a duce.

Atunci împăratul Moscului, înțelegând, foarte tare s-a bucurat și marea adevărinită i s-a adevărit. Și-a învățat pe hatmanul Sinavski și pe generali că-s puși la margine, pentru ca oricând le-ar scrie Mihai Vodă și le-ar face știre, îndată să-i trimită oaste, cât ar pofti, să-l ia pe crai ori pe dânsul, dacă a vrea.

Pe craiul suedez, apoi, nu l-au lăsat turcii să vină să șadă la leși, norocul lui, ci a trimis numai un polcovnic, cu vreo sută și mai bine de suedezi și cu vreo două sute de cazaci, la târg, la Cernăuți, să stea acolo, să adune oaste din Țara Leșească.

Făcând vești la Împărăția Moscului, brigadierul Cropot, care era, pe margine, cum acei suedezi s-au apropiat la Cernăuți, Împărăția Moscului nu i-a putut răbda, ci au scris lui Cropot bragadier și lui Turculeț, de-au încălecat, cu vreo trei, patru mii de oșteni, de-au trecut Ceremușul, în ceastă parte, și-au lovit, prin codru, și-au ieșit la Mihalcea, de i-au lovit în Cernăuți, fără veste.

Iar cazacii au și dat, la vale, în lunca Prutului, de-au scăpat mai toți, iar suedezi au purces să se suie în vârful dealului Cernăuțiului, să s-apuce de bătaie, dar văzând că-i mulțime de oaste, nu s-au mai

²³⁵ Ibidem, pp. 293, 294

putut apuca de bătaie, căci, înconjurându-i, Cropot și Turculeț i-au luat pe toți de grumazi și-ndată i-au luat și au purces, cu dâșii, în Țara Leșească. Iar pe vreo douăzeci, care mai scăpaseră, dintre suedezi, i-au tot ucis la satele Țurcanii de pe sub munte, la Cupca și la Rădăuți, la Suceava.

Venise, atunci, despre acea strajă moschicească, care puseseră niște steaguri de moldoveni de-ai moscalilor la mănăstirea Putna și la Câmpulung, dar oblicind Mihai Vodă, îndată a repezit, la dâșii, cu sfat de taină, să se ridice și să se ducă, să nu oblicească tătarii, să prade țara. Și-ndată s-au ridicat și s-au dus în Țara Leșească.

Mihai Vodă, văzând că pe suedez l-au luat moscalii, din țara lui, de la Cernăuți, iar steaguri și joimiri au venit la Câmpulung și la Putna, s-a și împlut de frică, să nu-l priceapă craiul suedez sau alți neprieteni ai lui, boierii pribegi din Țara Muntenească, să nu-l pârască la Poartă că-s faptele lui sau meșteșugurile lui. Și a și-nceput a se găti, în taină, a-și face potcoave la cai și căruțe, la Botoșani. Și scosese cuvânt că vrea să meargă la un sat a lui, ce-l are de moșie, Căndeștii pe Siret, să-l vadă. Și trimisese și pe socru-său, Dedul spătarul, la Cernăuți, de-i purta trebile dinspre moscali, ca, atunci când va ieși dintre leși, să-l și întâmpine oastea moschicească, să-l ia”²³⁶.

„Mihai Vodă atunce aștepta să-i sosească carte, de la socru-său, că joimirii au trecut Ceremușul, în această parte, și el să porceadă, din Iași. Și-ntr-acea zi, au sosit și turcii, cu mazilia, în Iași, a sosit și carte de la socru-său, Dedul, că joimirii, la Ceremuș, stau gata să treacă, și le-a dat și câte un leu, de cheltuială, la 400.

Mihai Vodă, văzând că l-au apucat turcii, în Iași, a și repezit știre, la Dedul, de-a fugit în Țara Leșească, și s-au întors și joimirii, înapoi...

Atunci a trecut prin Iași, de la Poartă, un agă împărătesc, la margine, la Cernăuți, cu cai de olac, de-a măsurat locul din mijlocul

²³⁶ Neculce, pp. 176, 177

Prutului, de la Orășeni. A pus pe un om, pe jos, de-a mers până în târgul Cernăuți, și aga turc, alături, cu dânsul, cu ceasornic, ca să vadă câte ceasuri au călcat moscalii hotarul, când au venit de-au luat pe suedez, și s-au aflat opt ceasuri c-au călcat hotarul”²³⁷.

Domn în Moldova a fost numit, pentru că Antioh Cantemir, pe care îl preferau turcii, a refuzat să dea un bir mai mare de 300 pungi de galbeni, Nicolae Mavrocordat, care, printre altele, nici nu vorbea româna, dar asta nu-l împiedica să-i jefuiască, pur și simplu, pe boieri.

Undeva, spre nord-est, o putere înspăimântătoare începuse să crească, sub sceptrul lui Petru Alexievici, rămas în istorie sub numele de Petru I. Mirosea a praf de pușcă în jurul bieteii Moldove, iar la Istanbul, Sultanul „a și repezit, fără de știrea vizirului, de-au adus pe Dumitrașco beizadea, de la gazdă, cum mai de sârg. Și îndată l-a îmbrăcat cu cabaniță, cu spinare de soboli, în loc de caftan, și l-a pus domn în Țara Moldovei. Și, apoi, l-a dus la vizir, de l-au îmbrăcat în caftan și i-au dat firman. Și, nezăbovind decât trei zile, l-au și pornit, de-a venit la Iași, numai cu zece, douăzeci de oameni. Și n-a cheltuit nici un ban, la Poartă, că și tuiurile și sângeacul pe urmă i l-au trimis”²³⁸.

În vremea asta, Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel, german, prin naștere, care participase, în oștile lui Carol al XII-lea, la bătălia de Poltava, din 26 aprilie 1710, stil vechi, ajunsese, împreună cu regele său, în Basarabia. Cum regimentul lui se afla în Polonia, Weismantel este trimis să preia comanda, apoi, în 26 aprilie 1710, intră în Bucovina, pe care o descrie în fugă, iar ulterior, la întoarcerea din Basarabia, deși inegal, și cu obiceiuri interesante.

„26 aprilie. Dimineață am coborât de-a lungul Ceremușului și

²³⁷ Ibidem, p. 179

²³⁸ Ibidem, p.190

am înaintat, cu râul, și am trecut pe pământul moldovenesc, pe lângă satul Vijnița; ne-am hrănit caii cu ramuri de fag neînmugurite încă și am mulțumit lui Dumnezeu că am ajuns pe pământul spre care ne îndreptam, cu așa primejdie...

Prin munții aceia am băut din cel mai minunat izvor de apă minerală, neștiind că stârnește o poftă așa mare de mâncare. Dar cum nici aici nu se putea căpăta deloc pâine, ne-am ospătat cu un fel nou de pâine moldovenească, numită, pe limba lor, „mălai”, care se face doar din făină de mei, fie fiartă sau coaptă, fără drojdie, în spuză sau în cuptor. Totuși, noi am plătit-o, la început, destul de scump și am mâncat-o ca și cum ar fi fost marțipan.

În ziua aceea, am străbătut codrul mare de fag, în direcția orașului Suceava, pe sub un cot, către Novo Osura, apoi în tabără, la o depărtare doar de trei mile de orașul polon Sniatyn.

29 aprilie. Dimineața, am mers în sus, pe mâna dreaptă, de-a lungul râului Siret, pe sub satul Volocineț (Volcineț – n.n.), în tabără, și apoi, mai departe, de-a lungul acestei ape, până în satul Căndești.

1 mai. Acum ajunseseam, iar, într-o țară mai bună, măcar că destul de puțin locuită, dar totuși dintre cele în care oamenii creștini nu mai aveau de înfruntat primejdia tâlharilor și a munților de flămânzire”²³⁹.

Vorba lui Lucian Blaga, Bucovina încă trăia, ceas de ceas și veac de veac, doar cu cenușa în spuză.

*

„Era om învățat. Numai la judecăți nu prea putea lua seama bine, poate pentru că va fi trăind mult la Țarigrad, în străinătate. Lăcomie nu avea mare, lucrurile lui pofta să fie lăudate”, consemna Ion Neculce²⁴⁰, pe care cărturarul-domn tocmai îl pusese, de la

²³⁹ *Călători*, VIII, pp. 315, 316

²⁴⁰ Neculce, p. 193

începutul domniei, deci din aprilie 1710 (până în 16 iulie 1711), mare spătar al Moldovei. Cantemir micșorase și dările, și birul către turci, se purta frumos cu boierii, „se arăta de bun și de blând, avea uși deschise pentru toți, era lipsit de trufie și vorbea cu toți copiii”, deși „avea mare supărare și cheltuială”, din pricina războiului dintre ruși și suedezi. În plus, dăduse o boală în vite, încât nu mai apucau oamenii nici măcar să le jupească.

Dimitrie Cantemir avea, în plus, o veche pricină cu Constantin Brâncoveanu, voievodul muntean, care uneltise mereu împotriva lui Constantin Cantemir, „și aștepta, din ceas în ceas, să-i vie omul, cel cu firmanul, de la împărăție, să pornească la Brâncoveanu, să-l prindă”, dar trimisul turcesc întârzia, în ciuda repetatelor demersuri, Brâncoveanu fiind susținut de vizir, care îl mituia cu vârf și îndesat. Nemulțumit și simțindu-se trădat, Cantemir „a început a se ajunge cu moscalii”, care îl priveau cu suspiciune, deși voievodul moldovean dăduse multe exemple de bună-credință, inclusiv prin denunțarea unei incursiuni tătare în Rusia, pe care țarul a putut-o preveni printr-un contraatac nemilos. Neîncrederea rușilor se datora lui Antiohie Jora, care a și fost înlocuit, ca mare hatman, cu Ion Neculce, Cantemir fiind informat de țar asupra uneltirilor fostului său hatman.

Între timp, prin intermediul vistiernicului Luca, la Moscova se negocia un tratat, care să oblige la o alianță ruso-moldavă, tratat care stipula, printre altele: „Țării Moldovei cu Nistrul să-i fie hotarul, și cu Bugeacul, și toate cetățile tot ale Moldovei să fie. Numai, deocamdată, prin cetăți să se așeze moscalii oșteni, până s-a întemeia țara, iar apoi să lipsească oastea moschicească. Bir să nu dea țara nici un ban, pe domn să nu-l mazilească împăratul până la moarte, și pe urmași, fiii lui, pe care l-a alege țara. Neamul lui să nu iasă din domnie. Numai când s-ar haini sau când și-ar lepăda legea, atunci acela să lipsească, și să puie din frații lui.

Pe boieri să nu-i mazilească domnul din boierie, până la moarte sau cu mare vină să-i scoată. Vama, ocnele și târgurile să fie

venitul domnilor, iar altă dare să nu fie. Mazilii și mănăstirile să-și stăpânească ocinile și vecinii lor, să-și ia desetină și goștină de oi, și de mascuri, și de stupi de pe moșiile lor.

10.000 de ostași de oaste să fie tot gata în țară, și împărăția să le dea lefuri din visteria împărătească. Dintre moscali să nu se amestece la boierii Moldovei, nici să se-nsoare în țară, nici moșii să cumpere. Domnul pe boieri să nu fie volnic a-i pierde, orice greșală ar face, fără sfatul tuturor și fără iscălitura mitropolitului”²⁴¹.

Spre alianța cu rușii îl împinseseră pe Cantemir, de fapt, turcii, cu obiceiul lor de a mazili, discreționar, pe oricine.

„Chemat-a, atunci, Dumitrașco Vodă boierii săi, cei care mai rămăsese răngă dânsul, anume pe Nicolae Costin vel-logofăt, pe Ioan Sturze vornicul și pe Iordache Ruset vornicul, și pe Ilie Catargiul vel-visternic, și le-a spus că a chemat pe moscali, și au venit, de trec Prutul, la Zagarance.

Atunci, toți boierii, auzind, s-au bucurat și au răspuns, cu bucurie: „Bine ai făcut, măria ta, că noi ne temeam că te-i duce la turci, și aveam de gând, de te-om vedea că mergi la turci, să te părăsim și să ne ducem să ne închinăm la moscali“.

Numai Iordache Ruset, vornicul, a zis, atunci: „Te-i cam grăbit, măria ta, cu chematul moscalilor. Să fi mai îngăduit, măria ta, până li s-ar fi văzut puterea cum le-a merge“.

Răspuns-a Dumitrașco Vodă, zicând: „Nu mai era vreme a mă mai chivernisi, temându-mă ca să nu mă apuce turcii. Căci, iată, și din dumneavoastră m-ați fi părăsit o seamă, și nu sunteți într-un cuvânt și într-o credință cu mine“.

Atunci, a și încălecat Dumitrașco Vodă și a purces înaintea moscalilor, la Prut”²⁴².

²⁴¹ Ibidem, pp. 198, 199

²⁴² Neculce, pp. 205, 206

Mareșalul rus Boris Petrovici Șeremetev, care a ținut un jurnal de campanie, în perioada mai-august 1711, notează, luni, 28 mai 1711, că a primit Scrisoare de la Dimitrie Cantemir, reproducând și conținutul ei:

„Pentru numele lui Christos, de cum veți binevoi să primiți această scrisoare a mea, binevoiți să trimiteți 3.000 de ostași de cavalerie bună la Iași, deoarece suedezul, prin susținătorii săi, a sugerat sultanului turcesc că eu sunt de partea dumneavoastră, și dumneavoastră înșivă binevoiți a vă grăbi cât se poate de mult, deoarece toată oastea principală turcească a și plecat din Adrianopol; până la Dunăre sunt, în total, numai 25 de conace (sau etape, opriri). Pentru Dumnezeu, binevoiți a-mi da mijlocul de scăpare din pericolul meu, binevoiți a-mi trimite, de asemenea, și ceva bani”²⁴³.

Și Neculce notase că Dimitrie Cantemir se afla strâmtorat cu banii.

Oștile rusești au trecut Nistrul în 30 mai („miercuri, în ziua nașterii mării sale Țarul”), Dimitrie Cantemir așteptându-i pe ruși, miercuri, 6 august 1711, „cu un număr oarecare de oameni”, la Prut („la jumătate de milă depărtare de Țuțora”), însoțit fiind, conform jurnalului lui Șeremetev²⁴⁴, de „hatmanul Ioan Neculce, Constantin Ruset – mare paharnic, fiul lui Iordache, mare vornic, 5 oameni: polcovnici sau rotmiștri, 1 locotenent, slugi domnești – 8 oameni, precum și numeroși moldoveni sau slujitori ai acestuia”, domnul Moldovei promițând să pună la dispoziția armatelor rusești, pe durata campaniei, „15.000 de berbeci, 4.000 de boi” și grâne câte se vor găsi, țara fiind și ea în mare lipsă, ca și domnitorul. Undeva, prin preajmă, bântuiau vreo trei mii de tătari, ba chiar și suedezii din Basarabia

²⁴³ *Călători*, VIII, p. 415

²⁴⁴ *Ibidem*, p. 420

începuseră să se miște. Abia în 7 iulie 1711, după sosirea țarului Petru I, aveau să se așeze trupele rusești la Stănilești, locul celebrei păguboase bătălii, turcii avansând, dinspre Dunăre, cu toate forțele.

Bătălia de la Stănilești începea, practic, în 10 iulie 1711, zi de marți, când 300 de tunuri turcești, mari și mici, făc prăpăd printre rândurile oastei moscovite. Începe, apoi, retragerea spre nord, apoi, până la sfârșitul lui iulie, armatele, una câte una, trec Prutul, pe un pod de vase, ridicat, în grabă, la Ștefănești, pe 18 pontoane.

Există și alt jurnale „rusești” de campanie, cu relatări ale generalului Allart, ale amiralului Just Juel, ale baronului Tiepolt, ale lui Moreau de Brasey, ale lui Peter Heinrich Bruce, Aubry de la Motraye, Stanislaw Poniatowski, James Jeffries, tălmăciul Chiouzy, Gavril Ivanovici Golovkin, de Briant, precum și câteva relatări anonime, inclusiv una din tabăra turcă, inclusiv un jurnal de campanie al lui Petru cel Mare, dar Bucovina nu figurează în nici o relatare, semn că, în vremea acelei tragedii moldovenești, nu a fost călcată de oști străine, datorită unei secete care afectase Siretul și afluenții săi, după cum menționează jurnalul de campanie al țarului, dar și scrisorile adresate generalilor săi.

Dimitrie Cantemir, care, cu multe nefericite peripecii, avea să ajungă în preajma țarului, are puține și nesemnificative relatări individualizate despre locuitorii provinciei noastre, în „Descrierea Moldovei”, referirile la datini și obiceiuri vizând întregul spațiu românesc al țării de dincoace de Carpați. În fond, Principele Cărturarilor și Cărturarul Principilor a fost primul militant, uneori doar instinctual, pentru ceea ce nu s-a mai împlinit vreodată: nașterea unei națiuni, prin conștientizarea valorilor care o definesc.

După Dimitrie Cantemir a domnit, pentru a doua oară în Moldova, Nicolae Mavrocordat, care, de data aceasta, „își lăasă firea cea semeață, cum era în domnia dintâi”, arătând „blândețe și

milă”²⁴⁵, dar „țara era, atunci, stricată rău de tătari și de moscali, și de tâlhărit. Așijderea, și turcii balgii făceau multă gâlceavă și supărare lui Neculai Vodă, la divanuri, pentru frații și rudele lor, ce pieriseră, și pentru jafuri ce-i jefuiau unii și alții. Și făceau și năpaste mai mult decât erau adevărate”²⁴⁶.

„Pe acea vreme, era greu în țară, nu de bir, ci de alte supărări. Că turcilor le era calea tot prin țară, mergând și venind la Hotin. Unii veneau pe la Focșani, de mergeau pe Siret, pe la Botoșani, dinspre Bosnia, alții, pe Bârlad și pe la Iași, alții pe Prut. Și ca niște oșteni păgâni ce erau, tot stricăciuni făceau, cu fel de fel de răsuri și batjocoriri a fetelor fecioare și a femeilor înțelepte”²⁴⁷.

În ianuarie 1713, după mărturia lui Weismantel, „aproape tot ținutul Sucevei era ocupat de noi (suedezii și polonii), cu dragonii, și ni s-au dat așa bune provizii, și ca mâncare și băutură, și ca furaj pentru toți caii, ca și cum ne-am fi aflat în propria noastră țară sau chiar într-o țară prietenă; și oamenii stăteau răspândiți prin toată Moldova și se bucurau toți de același tratament, așa cum făgăduise Poarta și chiar și domnul.

O divizie era staționată între Nistru și Prut, până sub Iași și Orhei, cealaltă între Prut și Siret, Moldova, Bistrița și până la granița ungară și transilvană, și până după Roman și Bacău, spre granița Țării Românești. În această regiune, se aflau servitorii mei, cu caii, și am fost și eu acolo, în satul Rotopănești, dar m-am întors, în ziua următoare, iar în oraș”²⁴⁸.

Între timp, în întreaga Moldovă s-a produs o răscoală împotriva suedezilor și a polonezilor care se vânzoleau prin țară, iar trupele din

²⁴⁵ Neculce, p. 249

²⁴⁶ Ibidem, p. 250

²⁴⁷ Ibidem, pp. 257, 258

²⁴⁸ *Călători*, VIII, pp. 328, 329

Suceava, în lipsa unor ordine, s-au retras spre Cernăuți, urmărite de moldoveni, care-și făcuseră două tabere, una la Botoșani, iar cealaltă pe granița cu Polonia, dar fără a se încumeta la un atac decisiv, deși primiseră un ajutor militar substanțial de la tătari.

În iarna anului 1712-1713, oastea leșească era cantonată la Cernăuți „și făcea multă stricăciune locuitorilor”, așa că domnitorul l-a trimis pe hatmanul Buhuș, care, adunând ceva oaste bucovineană, i-a determinat pe leși să stea cumiți, până spre sfârșitul lunii februarie, când vor pleca, supravegheați, la Bender, hatmanului îngăduindu-i la iernat, în baza unei strașnice mituiri, despre mituirea aceasta povestind și Weismantel²⁴⁹.

După un an de vânzoleli armate prin restul țării, suedezii și polonii se întorc în Bucovina, unde au îngăduință să stea doar trei luni, „prin pădure pe la Cernăuți”, în 2 ianuarie 1914, trecând prin Coțmani, „unde se afla măriia sa, prințul Wisniowiecki”, apoi „prin Orășeni, peste Prut și Ceremuș, până în satul Văscăuți, unde se afla și domnul general. În ziua următoare, am mers, iar, îndărăt, la Coțmani, și, în dimineața de după aceea, peste graniță, până în orașul Horodenka și, apoi, iar înapoi. Am mers iar la Orășeni și, în ziua următoare, la Văscăuți.

Lângă acest sat este un râu mic, care scoate aburi de căldură, în timpul iernii, și nu îngheață niciodată. Cum excelența sa avea de gând să poposească după această apă, în vederea unei mai bune subzistențe, am pornit, călare, în acea direcție, să cercetez locul, și am mers așa până la satul Bănila, spre munți și spre orașul Kossov (Kossowo, în Polonia).

În ziua următoare, am fost la Milewo și Spassy, și iar înapoi, prin Wilawce, Karapozny și Barbowce, până la Văscăuți, și apoi, în dimineața următoare, până la Coțmani, unde am rămas locului toată

²⁴⁹ Ibidem, p. 332

luna.

Aici locuia un țăran, în vârstă de o sută treizeci de ani, al cărui fiu avea mai mult de o sută de ani, și la fiul acestui fiu, care era de optzeci de ani, am stat eu în cvartir. Fără a mai vorbi de ceilalți descendenți, bătrânul de o sută treizeci de ani era mai zdravăn decât fiul său de o sută de ani. Mai avea ochi frumoși, dar nu mai putea să vadă, dar, altminteri, umbla sprinten și singur, cu un toiag.

Acest sat se află între Nistru și Prut, la 6 mile de Hotin, 3 de Cernăuți și 1 și 1/2 de Snyatin, însă la 3 mile de Horodenka. Aici stătuse strajnicul Sayvoyski, în anul precedent, când înaintea lui și a încă mulți alții s-a petrecut următoarea minunăție:

Când mergi spre Hotin, chiar dincolo de sat, peste lac și mlaștină, este o pădure rară de stejar, pe o înălțime. Din această pădure au început, într-o anumită zi, de partea dreaptă a drumului, să joace și să salte stejarii, au mers către... și s-au închinat unii în fața celorlalți, și au jucat, iar, în felul arătat mai sus. Și aceasta a ținut, sub ochii unui număr așa de mare de oameni, câteva ore. Și de partea cealaltă, înspre Horodenka, și între aceasta și satul Suhoverca, a jucat, tot atunci, muntele, cu tufișurile și copacii săi, și, apoi, s-au oprit, cu toții, odată, și acest semn îl cunoaște singur Dumnezeu.

S-a aflat, de la anumite persoane, că, înainte de ultimul război cu turcii, s-a putut vedea același lucru lângă Cernăuți, care, fără nici o îndoială și cu toată siguranța, era un cutremur de pământ. Astfel, la numai o jumătate de milă de aici, în satul Ivankopce și Habelowce, spre Snyatin, au fost văzuți oameni ieșind din munți, cu flamurile fluturând, ca dintr-un castel, care, apoi, s-au făcut nevăzuți”²⁵⁰.

În Bucovina, Weismantl adună câteva „impresii”, deloc măgulitoare pentru noi. Astfel, „Cernăuți, așezat pe Prut, la patru mile de hotarul Pocuției, este și el un oraș păcătos și este cârmuit, împreună cu întregul ținut, de un staroste, pentru că se află departe

²⁵⁰ Ibidem, pp. 337-339

de Iași”²⁵¹; „Baia arată ca un sat păcătos, mai degrabă decât ca un oraș; asemenea orașelului Siret, așezat pe râul Siret”, iar „Suceava a fost, probabil, odinioară, un oraș minunat, cum se poate vedea după mănăstirile și bisericile mărețe și minunate, din care unele s-au ruinat, iar altele s-au mai păstrat, încă, într-o stare destul de bună.

Aici mai sunt, încă, două cetăți: una este castelul, clădit pe o stâncă, pe râul Suceava, în afara orașului, dar acum ruinat, cealaltă cetate (mănăstirea Zamca, întărită de poloni) au făcut-o polonii, în războiul trecut, pentru a stabili legătura cu Neamțul, și au întărit o mănăstire în apropierea orașului, și pe aceasta au predat-o turcilor, după încheierea păcii, împreună cu Neamțul și Hotinul; dar acum ea stă goală.

Orașul este așezat într-un loc frumos și vesel, pe un deal mănos, pe sub care curge apa Suceava. Este locuit de mulți negustori armeni; altfel, e destul de ruinat, ca și celelalte”²⁵².

251 Ibidem, p. 345

252 Ibidem, p. 346

În secolul răpirii Bucovinei

Filip Orlik, polonezul prieten cu hatmanul cazacilor, Mazepa, și care, din 1710, avea să fie numit, de către Carol al XII-lea, hatman al cazacilor, ca succesor al lui Mazepa, a ținut un amplu jurnal, cu referiri și la o călătorie prin Bucovina, făcută în 1722.

„21 martie 1722. Sâmbătă, am trecut, din Polonia, peste râul Ceremuș, în Moldova, și am tocmnit o călăuză; am mers, o milă bună, până în satul moldovenesc Văscăuți, al cărui stăpân este Șerban Flondor. Am poposit acolo, peste noapte, și am dat unui evreu patru galbeni roșii, ca să-i schimbe, la Sniatyn, în bani turcești mărunți și să cumpere, acolo, diferite merinde. Acesta a pornit, duminică, 22 martie, de dimineață, și nu s-a întors, de la Sniatyn, decât noaptea. De aceea am fost nevoiți să rămânem acolo toată noaptea, înfometați și postind.

Din fericire, acel Flondor a dat dovadă de ospitalitate, căci m-a poftit la el, la cină, și a tratat și pe bieții mei servitori, și a dat și fân pentru cai. Am fost nevoiți să petrecem și noaptea, acolo, din pricina întârzierii evreului.

La 23 martie, luni, de dimineață, am pornit, de la Văscăuți, de unde ne-am luat o nouă călăuză, și, după o jumătate de milă, am ajuns la Prut, în locul unde acesta se unește cu Ceremușul. Am trecut râul în luntrii, așezând și carele pe ele, iar caii au trecut înot.

La o milă de râu, am poposit în satul Mămăiești, care este al

mănăstirii Schitul (Mare, din Galiția). Am luat masa acolo, în curtea mănăstirii, la părinții călugări, iar noaptea am petrecut-o la jumătate de milă de Slobozia.

La 24 martie, marți, am plecat de dimineață, din Slobozia, și, după un drum de două mile, am poposit în satul Toporăuți și am mers, de acolo, în satul Săncăuți, unde am rămas peste noapte. Acest sat ține de Hotin și este stăpânit de un spahiu, care ne-a cinstit cu cafea.

La 25 martie, miercuri, am tocmit o pereche de cai de cărăușie, de la un subași turcit, din Moldova, și am pus pe Carol și pe Ioan să-i încalece; am mers două zile și jumătate și am ajuns la o jumătate de milă de Hotin. Am trimis acolo, înainte, pe Carol, la chehaia pașalei, spre a-i da de veste de sosirea mea și a-l ruga să-mi găsească o locuință. Până să se întoarcă, am prânzit în acel loc. Curând după aceea, s-a întors și Carol și, împreună cu el, au venit și doi ofițeri lipcani, un rotmistru și un porucic, trimiși de Kolczak, polcovnicul, în întâmpinarea mea, ca să mă ducă la locuința ce-mi era pregătită la rotmistrul de Lipcani, Korsak, în apropiere, afară din Hotin, în satul Lipcani. Acesta ne-a primit destul de curtenitor, căci era un om cumsecade.

26 martie, joi, după prânz, am trimis pe căpitanul Descloir, împreună cu rotmistrul Korsak, la polcovnicul lipcanilor, Kolczak, ca să-l viziteze și să-i mulțumească pentru cinstea ce mi-o făcuse. L-am rugat, de asemenea, să-mi mijlocească o audiență la seraschier (generalul turc – n.n.). Dar, deoarece Kolczak dormea, căpitanul s-a întors, iar rotmistrul Korsak a rămas acolo și s-a întors numai seara, târziu, și m-a sfătuit, în numele polcovnicului său, ca, a doua zi, vineri, 27 martie, să trimit pe căpitanul meu la tălmaciul Husein, pentru ca acesta, împreună cu chehaia, să-l ducă la pașa Abdi, la Hotin. Așa am făcut și tălmaciul s-a întors, seara, cu răspunsul pașalei, că se miră cum eu, care ocup un post atât de înalt, n-am dat de veste de sosirea mea, nici măcar după trei zile, și că am sosit așa, pe neașteptate, la Hotin. A poruncit, apoi, să mi se spună că nu-mi dă voie să mă duc

la Constantinopol, nici la han, ci să mă întorc de unde am venit”²⁵³.

Cam aceasta era „atmosfera”, în regiunea geografică Bucovina, la începutul secolului în care avea să se ivească și Bucovina istorică. Moldova semăna, sub domniile fanariote, cu un „loc pustiu”, deci cu un ținut neorganizat statal, dar care depindea de periferiile statale polone și turcești, care ne priveau cu o trufașă superioritate.

Filip Orlik avea să ajungă, în cele din urmă, „la Iași, sărăcăciosul oraș al domnilor”²⁵⁴, apoi la Constantinopol, dar povestea lui ulterioară nu mai ține de tema acestei cărți.

Între timp, în Moldova lui Racoviță Vodă (din 1712), spătarul Cuza a fost spânzurat, iar Vodă, așa cum am mai menționat, ca să nu dea tătarilor, care l-au ajutat în înfrângerea unei tentative de înlăturare din scaun, „10 pungi de bani, să se întoarcă... le-a dar voie să prade țara, dincolo de Siret, că sunt tot haini și cătane. Numai dincoace de Siret să nu robească.

Deci au și pures, pe Bahlui, în sus, pe la Târgu Frumos. Și, de la Siret, încolo, au și slobozit ceambuluri a prăda, cât au putut cuprinde, ținutul Neamțului. Și până în Hangu și până în Ceahlău au ajuns, de-au prădat și au robit. Și s-au întors plini de robi în Bugeag”²⁵⁵.

Glorioasă țară, cu minunată istorie, este cea în care nimeni nu mai știe că străbunii i-au fost robiți de tătari, din ordinul unui vodă oarecare, dar căruia cărțile noastre de istorie încă îi mai înveșniceșc memoria!

Din 1722, de când datează relatarea lui Filip Orlik, în Moldova a intrat domn, ca rezultat al uneltirilor boierilor greci, Grigore Ghica

²⁵³ *Călători*, IX, pp. 137, 138

²⁵⁴ *Ibidem*, p. 141

²⁵⁵ *Neculce*, p. 269

Vodă, dar foarte curând avea să se „bejenească țara”²⁵⁶, din pricina tensiunilor iscate între tătari, care, pe seama succesiunii, intraseră în conflict cu turcii. Iar Grigore Ghica Vodă s-a mutat, pentru câteva zile, până au venit trupele turcești, care să-i înfrângă pe tătari, la Botoșani, trimițându-și familia la Hotin. Toată povestea s-a soldat cu mare „stricăciune făcută țării”²⁵⁷.

„La ivirea neașteptată a acestei furtuni (răzvrătirea tătarilor din Crimeea, conduși de Galga Sultan – n.n.), doamna (Zoița Mano, soția lui Grigorie Ghica) și toate jupânele din țară s-au pus la adăpost în cetatea Hotin, clădită, acum 15 ani, de turci, la hotarul Moldovei și Poloniei. Orășenii s-au retras în anumite mănăstiri, înconjurate de ziduri puternice, unde au de gând să se apere, cum vor putea mai bine; cei de la țară s-au refugiat, unii cu gândul de a nu se mai întoarce, ceilalți s-au adăpostit în niște codri foarte mari”, scria, în 8 decembrie 1727, la Iași, franciscanul Giovanni Francesco Bossi²⁵⁸, confirmând istorisirea lui Neculce, care, pe atunci, tocmai fusese numit vornic în Țara de Sus.

„Iar tot în acest an, 7240 (1732), arătat-a Dumnezeu greu bănat asupra creștinilor, pentru multe păcate și fărădelegi ale noastre. Pe lângă lipsa de pâine ce era, au mâncat și lupii oameni, pe supt munte, la ținutul Neamțului și la Suceava. Dar curând și-a întors mânia și ne-a trimis, iar, liniște de către acele fiare sălbatece. Dar se speriaseră oamenii”²⁵⁹.

Din 7 mai 1733, Neculai Mavrocordat, fiul lui Constantin, fost domn al Țării Românești, și ginerele boierului moldovean Constantin Ruset, ia în arendă Moldova (termenul e dur, dar, din

²⁵⁶ Ibidem, p. 286

²⁵⁷ Ibidem, p. 287

²⁵⁸ *Călători*, IX, p. 150

²⁵⁹ Neculce, p. 292

păcate, adevărat!), grecii ocupând toate boieriiile și funcțiile în stat, „iar boierii din țară nu puteau încăpea la nimic”²⁶⁰. Rușii tocmai începuseră să se impună ca o mare putere și adulmecau, tot mai des, prin preajma Hotinului. „Ajuns-a osândă pe biata Moldovă” cu atâtea domnii străine, dar o rază de speranță părea să se ivească, în 15 decembrie 1736, când revenea în scaunul domnesc Grigore Ghica Vodă, domn „mai bun și mai înțelept, numai tot fire de grec”²⁶¹, și când Ion Neculce a fost numit, iarăși, vornic al Țării de Sus. Și, cum se întrevedea, deja un nou război ruso-turc, „Grigore Vodă a trimis, pe supt munte, la Câmpulung, la Vicov, la Berhomete, de-au strâns oameni tineri, cu sinețe, ca vreo opt sute, de le da bani și tain, de i-au ținut la Iași, toată vara”²⁶².

Rușii intră în Moldova, aparent pe neașteptate, în 29 iunie 1739, când 20.000 de oameni, conduși de către Rumeanțev, venind dinspre Ucraina, fac poduri, la Cincău, și trec Nistrul, după cum nota, în jurnalul de campanie, generalul Cristoph-Hermann von Mannstein²⁶³. După o primă bătălie cu tătarii, pe Nistru („le-au ieșit tătarii înainte... dar n-au isprăvit nimic, că i-au bătut moscalii prea rău”²⁶⁴), cazacii cuceresc Hotinul, în 30 august 1733, pe care îl găsesc „cu suburbiile părăsite, cu toate că orașul era întărit și înconjurat cu un șanț larg”²⁶⁵. În 31 august, „garnizoana turcă, cu un efectiv de 736 oameni, a ieșit din cetate și a predat armele și drapelele. În același timp, intra în oraș garnizoana rusă: generalul-maior Hrușov era numit comandantul-șef al cetății, având sub ordinele lui pe prințul Dadian, colonel de artilerie.

Hotinul este una din cele mai tari cetăți ale Porții. Toate

²⁶⁰ Ibidem, p. 303

²⁶¹ Ibidem, p. 313

²⁶² Ibidem, p. 316

²⁶³ *Călători*, IX, p. 239

²⁶⁴ Neculce, p. 244

²⁶⁵ *Călători*, IX, p. 244

întăririle sunt bine căptușite și parte din ele săpate în stânci; cele către Moldova sunt mai bine întreținute, decât acelea care privesc spre Polonia, deoarece, din partea aceasta, orașul nu poate fi atacat, zidurile cetății fiind aproape scăldate în apele Nistrului. Cea mai mare parte din întărituri, precum și drumul subteran sunt minate. S-au găsit, în cetate, 157 de tunuri de fontă și 22 de mortiere din același metal, în baterie; munițiile erau nenumărate și magazinele de alimente, bine aprovizionate”²⁶⁶.

La Hotin reveniseră, ca demnitari ruși, Constantin și Dumitrașco Cantemir, feciorii lui Antioh („fiind acolo, la moscali înstreinați”, cum spune Neculce²⁶⁷), iar Constantin, în 8 septembrie 1739, „a fost trimis înaintea, cu regimentul lui de români, ca să dea știre că a pătruns în inima țării”²⁶⁸, rușii construind, între timp, pe Prut, un fort, pe care l-au numit Sfântul Ioan.

Feciorii lui Antioh Cantemir „au purces prin țară, strângând provizii și bucate turcești, pe unde găsea. Și caii, de-ai cui găsea, și turcești, și boierești, îi lua, căci le slăbiseră caii.

Dumitrașco beizadea, maior, a luat-o pe supt munte, pe la Suceava, și-n jos, cu muntele, a prădat până la Bacău, și s-a întors la Iași cu duium. Iar fratele său, Costantin Cantemir, ce era brigadier, a luat, de la Ișnovăț, Jijia, în jos, și, de la Botoșani, a repezit ca două mii de oaste, să prindă pe Grigore Vodă”²⁶⁹.

Din fericire pentru aparenta independență a Moldovei, în acel an rușii aveau de dus bătălii și în Crimeea, dar și în Țara Românească, dar, înainte de a pleca, contele Munich „trimis-a de au robii toți oamenii din ținutul Hotinului și de pe marginea Cernăuțului. Și i-au trecut, cu copii, cu femei, la Mosc. Și împărțeau pe oameni ca

²⁶⁶ Ibidem, p. 245

²⁶⁷ Neculce, p. 344

²⁶⁸ *Călători*, IX, p. 246

²⁶⁹ Neculce, p. 344

pre dobitoace. Unii le luau copiii, alții, bărbații, alții, muierile. Și-i vindeau unii la alții, fără leac de milă, mai rău decât tătarii. Și era vreme de iarnă. Bogate lacrimi erau, cât se auzea glasul la cer”²⁷⁰. Între timp, o altă oaste rusească, condusă de atamanul donților, se întorcea din Transilvania, prin pasul Oituz, apoi, pe sub munți, „pe la Suceava, pe la Cernăuți, până au trecut Nistrul, tot prădând ce le-a fost în calea lor”²⁷¹.

În noiembrie 1733, Hotinul fu restituit turcilor, iar pe la jumătatea lui decembrie, „a venit poruncă la Grigore Vodă, cum că au dat Hotinul în seama lui... și a trimis pe Lupul, serdarul, pârcălab la Hotin”²⁷². „Și s-a întâmplat de-a căzut și iarnă mare, până la brâu. Și a căzut de la vinerea mare și a ținut până la Sfântul Gheorghe. Și piereau vitele oamenilor, câte mai scăpaseră de oaste, și intrase și boală în vite și în oi, vărsat, de se potopeau cu totul. Că fân nu putuseră face oamenii, de oaste și de ploaie multă, ce era. Și cât se făcuse, încă îl mâncaseră moscalii, până a se întoarce înapoi”²⁷³. Iar bietul cronicar Ion Neculce a fost, tot atunci, închis, pentru câteva zile, drept trădător, din pricina uneltirilor ciocoilor aduși de Grigore Ghica Vodă, care, întorcându-se la Iași, deja se schimbase mult în rău, drept pentru care, în 13 septembrie 1741, „i-a venit mazilia, și l-au dus la Poartă cu mare cinste”, în locul lui venind, pentru o a doua domnie, Constantin, feciorul lui Nicolae Mavrocordat, cu renumele de „blând și bun”, căpătat în prima domnie.

Guggiero Giuseppe Boscovich, strălucit om de știință al Europei vremii sale, a ajuns, în 12 iulie 1762, la Cernăuți, venind dinspre Iași, prin Dorohoi și Molnița, la Cernăuți fiind staroste Millo, „grec din naștere, care se zice că ar fi francez de origine și că s-ar numi Mr. Mille”.

²⁷⁰ Ibidem, pp. 349, 350

²⁷¹ Ibidem, p. 350

²⁷² Ibidem, p. 350

²⁷³ Ibidem, pp. 350, 351

„Orașul este așezat pe creasta unor dealuri, la picioarele cărora trece râul Prut, la o depărtare de o lovitură de pușcă. Este mic, neavând decât vreo 200 de case, cu 3 biserici. Cea mai mare parte din locuitori sunt creștini greci schismatici, dar mai sunt și mulți evrei, care fac negoț la acest hotar și mai mulți dintre noi am fost găzduiți în casele lor. Sunt, acolo, trei case de negustori turci; unul din ei își avea dugheana în colțul aceleiași clădiri, în care se afla hanul care fusese dat pentru găzduirea Excelențelor Lor. Cum plouase foarte mult, în zilele dinainte, și, curând, după ce am ajuns noi, a început, din nou, să toarne cu găleata, era atâta noroi pe străzi, încât ne-a ținut închiși în casă, fără să ne îngăduie să colindăm cel puțin pentru a vedea bisericile...

Râul a crescut, în noaptea care a urmat după ziua de 13 iulie, astfel că, în dimineața de 14, nu mai era cu putință să-l trecem și ne temeam că rămânem sechestrați multă vreme. Dar, din fericire, în seara aceleiași zile, a dat înapoi, astfel că am putut nădăjdui să fie liberă trecerea, pentru ziua următoare, cum s-a și întâmplat”²⁷⁴.

Nu știu de ce, dar eu, culegând aceste mărturii vechi, din risipa de pagini a popoarelor mărturisitoare, trăiesc ciudata senzație a înghesuirii, într-un smârc inepuizabil al istoriei, a bietului nostru neam românesc.

²⁷⁴ *Călători*, IX, p. 488

Un „praznic uriaș la mormântul țării”

În jurnalul de război al lui Ivan Vasilievici Korostevțev, aghiotantul mareșalului Alexandru Alexandrovici Prozorovski, Bucovina geografică a anului 1769 (începând cu luna iunie) freamătă de îmbulzeală umană. La Hotin, de pildă, „au sosit numeroși șleahțici poloni de rând, care trec la religia mahomedană și asigură pe turci că ei părăsesc, cu bucurie, credința catolică, întrucât au pierdut speranța de a rămâne în patria lor, din cauza ruinării ei de către trupele rusești, care i-au lipsit de întreaga lor avere”²⁷⁵.

Confrunțați cu aflulul uman, turcii au umplut cu provizii depozitele Hotinului, iar în 19 iunie 1769, au sosit în cetate 400 de spahii, alți 500 urmându-i în 22 iunie. În fond, la orizont se arătau nori negri, care aveau să spulbere ordinea de atunci a Europei răsăritene.

Între timp, deși rușii ocupaseră nordul moldav, inclusiv Hotinul, iar „acea uriașă gloată a turcilor... se îndrepta, în cea mai mare grabă, spre Dunăre”²⁷⁶, la rugămintea episcopului de Rădăuți (cum nu ne place nouă să credem), și austriecii pregăteau provizii, în Bucovina, depozitându-le, cu sprijinul unui evreu, la Cernăuți²⁷⁷.

Războiul împânzise Moldova cu trupe rusești, la Cernăuți fiind cantonat, pentru iarnă, regimentul colonelului Kakovinski, care, în 10

²⁷⁵ *Călători*, X, 1, p. 44

²⁷⁶ *Ibidem*, p. 55

²⁷⁷ *Ibidem*, p. 45

ianuarie 1770, avea să „plece grabnic la Botoșani, lăsând la Cernăuți, la vad, 50 de soldați de linie, cu un ofițer”²⁷⁸, „pentru acoperirea transportului și a trecerii podului”²⁷⁹. În „târgușorul Suceava, spitalul era aglomerat cu un corp de armată”²⁸⁰.

Lupte izolate, cu turcii și cu tătarii, însângerau pământul Moldovei ba ici, ba acolo. Moldovenii li se alăturau, după puteri, rușilor, ucigându-i, mai ales, pe tătari, cu ferocitate.

Chirurgul finlandez, din armata rusă, școlit la Sankt Petersburg, Gustav Oraeus, avea să contribuie, în anii 1771 și 1772, cu eradicarea unei ciume bubonice, care devasta și ce mai rămăsese din populația orășenească a Moldovei, fiind adusă, prin mai 1771, de soldații ruși, din târgul Latișev, al Podoliei²⁸¹. În satele mai mici, ciurma nu a răzbit, așa că Bucovina, măcar din punctul acesta de vedere, nu avea probleme.

Subinginerul german Johann Martin Minderer, aflat în serviciul armatei țariste, menționează că, „la începutul anului 1771, a început, deodată, o iarnă atât de mare”, cum nici măcar „moșnegii nu puteau să-și amintească de o astfel de iarnă”.

Călugărul minorit Francantonio Minotto avea să noteze, în 23 mai 1775, că „prădăciunile și distrugerile pe care le-au făcut rușii (în Moldova) sunt nenumărate și această țară se află în cea mai cumplită lipsă”²⁸².

Între timp, ținutul geografic al Bucovinei fusese ocupat, fără luptă, de austrieci, imperialii urmând să concretizeze Bucovina

²⁷⁸ Ibidem, p. 46

²⁷⁹ Ibidem, p. 47

²⁸⁰ Ibidem, p. 48

²⁸¹ Ibidem, p. 56

²⁸² Ibidem, p. 185

istorică. „Primele încercări din partea Austriei de a ocupa pământul Moldovei datează încă de la începutul domniei Fanarioșilor, care erau considerați de puterile vecine ca niște arendași ai principatelor românești. În așa-numitul prim război turcesc al Austriei, sub Carol al VI-lea, austriecii intră, în iarna anului 1716, pe la Câmpulung, în Bucovina de astăzi și pătrund, încurajați de unii boieri ai țării, până la Iași. Despre înfrângerea ce au suferit-o Austriecii (nemții), cu acest prilej, ne vorbește monumentul ieșean din drumul Galatei, numit „Cerdacul lui Ferent”, conservat până în ziua astăzi. O altă invaziune, de astă dată de răzbunare, are loc pe la anul 1717, prin care domnul Moldovei, Mihail Racoviță, se vede constrâns a plăti austriecilor o despăgubire bănească.

Prin pacea de la Pasarowitz, Austria se mulțumește, deocamdată, cu o altă parte de pământ românesc, ocupată sub numele de Vlahia Mică. Pretențiile asupra Moldovei nu slăbesc, totuși, nici în urma intervenției Rusiei, care ia, la congresul de la Niemrow, principatele sub protecția ei proprie și pune, la rândul său, pe generalul Munich să ocupe (1739) partea de sus a Moldovei, cu Bucovina, lăsând populația, orașele, satele și mănăstirile pradă cazacilor sălbatici. Mii de români, mai ales din ținuturile Cernăuțului și Hotinului, au fost duși, atunci, precum ne spune cronicarul Neculce, în țara rusească și împărțiți ca robi.

De aici, înainte, războaiele Turciei cu Rusia continuă aproape neîntrerupt și, cu ele, și invaziunile Rușilor în Moldova, care devine, astfel, un pământ căutat acum din două părți. Împărțirea Poloniei favorizează și mai mult încă ideea ca principatele dunărene să împărtășească aceeași soartă. Războiul ruso-turc de la 1768 aduce cu sine, ca rezultat final, convenția de la 6 Iulie 1771, în care Austria ia rolul de împăciuitoare între ambii adversari și-și face, cu această ocazie, și sie înseși parte, obținând de la Turci, drept compensație, cedarea Bucovinei.

Pentru a găsi, totuși, o formulă la această pretenție, Austriecii

pretextară, pe baza unei expuneri a colonelului Baron Seeger, că tot teritoriul aflător între Nistru și șirul muntos ce se întinde de la Cernăuț și până la Bârgău, sub numele de codrul Bucovinei, ar fi aparținut odinioară regatului Galiției și Lodomeriei, intrat, la 1772, în posesiunea Austriei și, în consecință, urmează a se retroceda de drept monarhiei habsburgice.

Și precum pacea între Ruși și Turci nu întârziase a se încheia la Cuciuc Cainargi (21 Iulie 1774), sultanul se învoi, de voie, de nevoie, la 7 Mai al anului viitor a ceda Bucovina Austriei, cu toate protestările domnului Moldovei, Grigore Ghica, care plăti această împotrivire a sa, în cele din urmă, cu viața.

Planul ocupării era pregătit de mai înainte, precum se vede dintr-o scrisoare a împăratului Iosif, din 19 Iunie 1773, pe care o adresează el, pe atunci încă prinț de coroană, dintr-o călătorie făcută în Transilvania (Reghinul Săsesc), mamei sale, Măria Teresia, și în care zice: „Am vizitat munții Ciucului și ai Ghergăului, cu trecătorile spre Moldova, și cu toată sălbăticia acestor regiuni, ne-am convins ce minunat lucru ar fi dacă am putea să căpătăm colțul de pământ ce se găsește între Transilvania, Maramureș și Pocuția”²⁸³.

Evident că teritoriul bucovinean, despre care e vorba, avea interes strategic mare pentru Austria, mai ales că forma legătura cea mai naturală dintre nou cucerita Galiție cu posesiunile ungare. Guvernul Mariei Teresiei nici n-a întârziat, deci, a studia de îndată acel interesant petec de pământ și a trimes, încă în toamna anului 1773, comisarii săi militari ca să cerceteze țara. Unul dintre aceștia era baronul Enzenberg, comandantul regimentului românesc (valah) din ținutul Rodnei și al Năsăudului, cunoscător bun al poporului român și care a avut, în urmă, un rol de frunte ca guvernator militar al Bucovinei, administrând-o până la 1786.

²⁸³ Em. Grigorovitza, *Dicționarul geografic al Bucovinei*, în Societatea Geografică Română, *Dicționarele geografice ale țărilor locuite de români / în afară de Regat*, Atelierele Grafice Socec, 1908, p. 22

Istoria Bucovinei istorice începe în 25 octombrie 1744, când trupele maiorului Mieg, întregiseră cordonul de ocupație, „călcând pe urmele proaspete ale armatelor rusești, care se retrăgeau, după pacea de la Cuciuc-Cainardj (Iulie 1774), din principatele române”, iar „armata austriacă, pornită de pe marginile Galiției, mută pajurele împărătești spre Sud și Ost și puse stăpânire pe acest „drum”, despre care diplomația austriacă susținea că monarquia are lipsă pentru comunicația dintre Ardeal și Galiția. Galiția fusese obținută, doi ani înainte, la 1772”²⁸⁴.

Bucovina intrase, pe parcursul celor prime patru (din șase) războaie austro-ruso-turce, din 1710-1711, din 1714-1718, din 1735-1739 și din 1768-1774, într-o epocă de jaf și pustiire, întreaga Moldovă căzând sub ocupație rusească din 1770 și trecând, din 1774, când, de fapt, începe istoria reală a Bucovinei istorice, sub ocupație și suzeranitate habsburgică.

Bucovina a fost ocupată, în 1 Octombrie 1774, de generalul austriac Gabriel baron de Spleny, cu 3 regimente de infanterie, 12 tunuri și 2 regimente de cavalerie”²⁸⁵, dar „capitala țării, Cernăuții, se afla, la 31 August, în mâna maiorului Mieg. Seretul și Suceava au fost ocupate imediat după aceea și, la 25 Octombrie 1744, cordonul de ocupațiune era complet”²⁸⁶.

„Și iată că, de la miază-noapte, de pe lângă neadormitele ape ale Nistrului, până la Pietrele Roșii, unde se întâlneau granițele celor trei țări românești, Ardealul, Moldova și Bucovina, țara gемеа, acum, de cătane împărătești, tot Nemți înalți și bine legați, care erau

²⁸⁴ Bogdan-Duică, George, *Bucovina. Notițe politice asupra situației*, Sibiu, 1895, p. 10

²⁸⁵ Morariu, Constantin, *Școalele românești din Bucovina*, Revista Politică nr. 7/1890, p. 12

²⁸⁶ Bogdan-Duică, p. 10

îmbrăcați în tunici albe, roșii și albastre, și purtau cozi și tricornuri pe cap.

Băștinașii începură să mai răsufle oleacă și să se simtă mai siguri, căci legile și dreptățile nu mai atârnav de vârful sabiei, ca pe vremea stăpânirii Turcului. Dar, totuși, se mai arătau făcători de rele, ce țineau calea bieților drumeți, căci, pe unele locuri, țara era pustie; de multe ori ți se întâmpla să mergi, zile întregi, fără să dai de țipenie de om sau măcar de vreun han mai acătării. De drumuri bătute – nici pomină, numai ici-colea, câte un drumeag plin de hârtopi și mâncat de ploi, iar cale de câteva poște, întâlneai doar vreun bordei, săpat în pământ, în vârful căruia atârna, pe o prăjină, un jup de paie sau de strujeni, semn că aici era un conac.

Satele se întindeau pe râpi și pe la marginile codrilor pustii și nepătrunși, îndosite de frica Tătarilor și a altor legi spurcate.

Moldovenii se împăcară îndată cu stăpânirea cea nouă, deși nu puteau pricepe cum de au venit sub cârma împărăției austriece, căci nici învâlmășeală de oști n-au văzut, nici sânge să curgă ori măcar pârjol să se plimbe, ca alte dăți, prin țară²⁸⁷.

Descrierea aceasta, care nu poate fi suspectată de rea credință sau de lipsă de patriotism din partea autorului, poate fi regăsită întocmai, deși fără aura lirică, specifică unui prozator adevărat, și în raportul primului guvernator militar al Bucovinei, baronul Gabriel Spleny von Mihaldy (31 august 1774 – aprilie 1778):

„Nimeni nu avea grijă de siguranța drumurilor, astfel că acestea nu erau, niciodată, sigure. Chiar și acum, când se găsește atâta armată în țară, se aude, în orice clipă, de jaf și omor la drumul mare.

Înainte ca rușii și, în parte, trupele noastre să fi intrat, în cursul ultimului război, în țară, drumurile erau atât de părăginite, încât călătorii se împotmoleau, în orice moment, în mlaștini, mai

²⁸⁷ Grămadă, Ion, *Cartea sângelui*, Suceava, 2002, pp. 195, 196

ales înlăuntrul pădurilor. Mlaștinile, pâraiele, gropile erau arareori prevăzute cu podețe și, acolo unde, totuși, fusese un pod, care se prăbușise, după lungă folosire, nu exista nimeni să-l refacă. Afară de bacul peste Prut, la Cernăuți, nu există nicăieri o posibilitate de traversare a râurilor, astfel că un călător, surprins de ape numai puțin umflate, trebuia să aștepte până ce acestea scădeau.

Puținele hanuri, de pe marginea drumurilor, constau în colibe mizerabile de lut, care oferă, de obicei, rachiu.

Împotriva inundațiilor, care amenință localități întregi, nu s-a luat nici o măsură”²⁸⁸.

Conform raportului baronului Spleny, în teritoriul moldav, ocupat de armatele austriece, se aflau „9 sate în districtul Hotin, 119 în districtul Cernăuți, 3 sate în Câmpulung Rusesc, 142 în districtul Suceava, 11 sate în Câmpulung Moldovenesc”, iar „în aceste sate, locuințele sunt, cel mai adesea, răzlețe, iar casele sunt atât de prost clădite și de mici, încât într-însele nu găsești, în afara unei odăi mici sau, mai degrabă, a unei afumători, alăturate unui antreu, decât arareori o cameră și foarte rar alt loc de culcare. De cele mai multe ori, aceste cocioabe sunt neîngrădite și nu sunt prevăzute nici cu șoproane sau grajduri sau alte clădiri gospodărești”²⁸⁹.

Provincia, năimită înspre istoricizare, în vremurile de glorie ale cetăților din Suceava și din Hotin, revenise în preistorie, iar ruinele mănăstirilor de odinioară, înconjurată de chilii huzurelnice, din care plesneau din bici mezinii unor puternice familii boierești moldave și grecești, lacomi după o îmbogățire rapidă, provincia deci, ca și întreaga Moldovă, „deveni foarte săracă de oameni și așa și partea ei nordică, țeara de sus, numită acum Bucovina”²⁹⁰.

²⁸⁸ Spleny von Mihalady, Gabriel, *Descrierea districtului Bucovina*, în *Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice*, București 1998, p. 75

²⁸⁹ Ibidem, p. 55

²⁹⁰ Onciul, Isidor de, *Biserica Mirăuților*, Cernăuți, 1892, p. 6

Câteva orășele și târguri, câteva vetre de sat, populate cu oameni puțini, iar prin codri, lărgindu-și pământurile cu foc și pârjol, trăiau „podanii” (supușii), o populația aproape sălbatică, care „darmă, în vreme de iarnă, pentru oi și capre, bradu’ și molidvu’ și le aruncă de hrană”²⁹¹.

Printre țăranii aceștia obidiți se aflau, desigur, și ruteni, „de mult aduși ca să muncească, ca să fie „vecini”, adică iobagi... pe moșiile mănăstirești”²⁹², și românii, și ucrainenii Bucovinei având, pe atunci, doar conștiința „legii moldovenești”, deci a credinței ortodoxe, fără a „face deosebirea între Român și Rutean, căci legea era tot aceea”²⁹³, iar naționalismele nu aveau cum răzbi și până la nivelul acela, al sărăciei și al veșnicei oprimări. Oamenii trăiau într-o armonie cenușie („Nu cred să mai fie vreo altă țară de mărimea Moldovei, în care să întâlnești neamuri atât de multe și atât de deosebite”²⁹⁴ și, pentru că erau „înverșunați aproape până la eres în credința lor, de aceea se găsesc peste 60 de biserici de piatră numai în ținutul Sucevei, peste 200 de mănăstiri mari, clădite din piatră, în toată Țara de Sus, iar munții sunt plini de călugări și pustnici”²⁹⁵, timpul încremenise, iar lumea părea a fi un basorelief albicios, cioplit în piatră.

În Bucovina, existau doar patru orășele, Suceava, „cel mai distins și mai populat” (5 mazili, 9 răzeși, 12 preoți și 50 familii țărănești), Cernăuții, „o localitate destul de populată” (2 boieri, 4 mazili, 10 preoți, 48 familii de țărani, cam tot atâtea familii evreiești, 18 arnăuți, 18 umblători și 78 călărași), Siret, „un orășel locuit doar de câțiva evrei și, altfel, numai de țărani” (2 mazili, 5 preoți

²⁹¹ Budai-Deleanu, Ion, *Orândueala de pădure pentru Bucovina*, Lemberg, 1786, p. 33

²⁹² Bogdan-Duică, p. 123

²⁹³ Porumbescu, Iacile, *De lege moldovenească*, Revista Politică, nr. 3/1886, p. 2

²⁹⁴ Cantemir, Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, București, 1967, p. 198

²⁹⁵ Ibidem, p. 208

și 65 familii țărănești) și Vijnița, „un orașel înființat nu demult, în apropierea Pocuției, constând, în prezent, numai din câțiva evrei și țărani imigrați din Polonia” (3 preoți și 62 familii țărănești), precum și două târgușoare, Vama și Câmpulung, care „pot fi considerate drept târguri, fiindcă, pe lângă faptul că în ambele localități casele sunt clădite des și formează, oarecum, o piață, s-au și introdus un fel de târguri”²⁹⁶.

„Înainte de ocuparea austriacă, Bucovina a avut mai multe școli mănăstirești, dintre care cea mai însemnată era în Putna, a avut șase școli orașenești, anume 4 în Suceavă, 1 în Cernăuți și 1 în Siretiu, în fine, două școli satești, una în Rădăuș și una în Câmpulung-Moldovenesc. Dintre școlile acestea, una era greco-fanariotă și una latinească, iar celelalte erau toate românești”²⁹⁷.

Patrioții extaziați și furioși trebuie să țină, totuși, seama și de alte două amănunte, și anume de cel referitor la faptul că „știm, cu bună samă, că înainte de venirea țării noastre la împărțirea Austriei (1774) sistemul școalelor nu era cunoscut în Bucovina”, precum și de amănuntul că, „în vremile cele mai nainte de intrarea acestei țări sub milostiva moștenire a Împăratului Austriei, călugării, preoții mirenești, diaconii și alte cinuri duhovnicești se așezau din candidații acei carii din școalele de rând erau învățați în știința cetirei, scrisorii, cântărilor și orânduiriilor, rugăciunilor și slujbelor bisericești, un mic catechis, testamentul nou și din parte cel vechiu”, mai departe că „școalele pentru acest felu de învățături erau la Episcopie, pre la mănăstiri, pre la târguri la câteva însemnate sate... și se învățau obiectele următoare: Ceaslovul, psaltirea, octoiul, catechisul moldovinesc și rusesc, alcătuirea scrisorilor moldovinești, psaltichia după melodie grecească, gramatica, geografia cea tălmăcită de Episcopul Amfilochie după

²⁹⁶ Spleny, pp. 51-75

²⁹⁷ Morariu, Constantin, *Pedagogia română în Bucovina / 1774-1889*, Revista Politică nr. 7/1890, pp. 12-16

Bufier, retorica, peatra scandeli asupra despărțirii bisericilor, epistola arhiepiscopului Eugenie, istoria bisericei după Eusebie”²⁹⁸.

Această „implicare” culturală și științifică în istoria mulțimilor avea să fie violent, dar fără ipocrizie acuzată de Arune Pummul, primul luminător al Bucovinei: „Fie-mi iertat a te întreba: unde este literatura noastră cea bisericească? Unde sunt tratatele dogmatice, morale, pastorale, exegetice, istorice?... Unde sunt tratatele juridice, filosofice, fizice, matematice, poetice, retorice?”²⁹⁹, dar impunerea unor implicări reale din partea preoților avea să se facă, în cele din urmă, odată cu eforturile de contemporaneizare a provinciei cu Europa vremii ei.

Primul eveniment politic și cultural al Bucovinei, care vine după mai bine de două veacuri de pietrificată singurătate („își mănâncă pâinea în sudoarea frunții și în liniște”³⁰⁰) s-a petrecut în ziua de 12 octombrie 1777, stil nou, când, la Cernăuți, s-a organizat și depus Jurământul Țării față de Coroana Habsburgică, pregătit de Proclamația Mariei Theresa din 10 septembrie 1777, proclamație publicată, pentru prima dată, de George Dumitrescul-Benedicta, care era, în 30 septembrie 1797, profesor la școala trivială din Siret, și care avea să publice proclamația la Iași, în 22 august 1795, în tipografia mitropolitului Iacov (Putneanul), proclamație scoasă la iveală, în 1902, de poetul și dramaturgul bucovinean Constantin Berariu. Proclamația aducea la cunoștință „fieșticăruia, ce sunt locuitori în acest district al Bucovinei” că, „fiind între a noastră prea înaltă Curte și între strălucitoarea turcească Poartă” înțelegerea ca „granița între țara Moldovei, dimpreună și cu partea ce este sub stăpânirea Cetății Hotinului pașalâc turcesc, și, între acestea, districtul ce acum se numește Bucovina, care nouă din veci ne este dat, din apa Nistrului,

²⁹⁸ Ibidem, pp. 12-16

²⁹⁹ Pummul, Arune, *Convorbire între un tată și între fiul lui asupra limbii și literelor românești*, în *Arune Pummul / Voci asupra vieții și însemnătății lui*, Cernăuți, 1895, pp. 327-346

³⁰⁰ Cantemir, p. 208

până la Ardeal, unde se împreună trei granițe, Ardealul, Moldova și districtul Bucovina, care se numește Pietrele Roșii, hotărând și întărind, într-amândouă părțile, cea desăvârșită odihnă și liniște”, împărăteasa habsburgică porunca celor care erau „locuitorii acestui district Bucovina, atât partea bisericească, cât și cea mirenească, cum și a toată obștea” să facă „jurământ de supunere, ca să se adeverească credincioșii noștri supuși, ca prin acest jurământ” să se asume noua identitate statală, eveniment care avea să se întâmple „în Cernăuți, la Octombrie, zi întâi, calendarul vechi, a anului acestuia, 1777”, impunând „ca toți Mitropoliții, Arhiepiscopi, Episcopi, Arhimandriți, Dichei, Egumeni, cum din partea boierimii Boieri, Mazili, Ruptași... , la 29 Septembrie, calendar vechi, să vie aici, la Cernăuți” pentru a depune jurământul în ziua următoare, țărănimea, evreii și călugării de rând urmând să voteze, încă din 27 Septembrie, fiecare în satul, târgul sau mănăstirea lor, în fața unui ofițer austriac și a unor reprezentanți locali ai autorității. „Cum ajungea un ofițer într-un sat, preotul puneă să se tragă clopotele, ca să se strângă oamenii la biserică, iar vornicul trimitea vătăjeii după cei care trăiau prin munți, pe la stâni și pe la hodăi, ca să se înfățișeze și ei la jurământ. După ce se adunau cu toții în biserică, mazilul citea răs-picat jurământul, iar poporenii rosteau cuvânt cu cuvânt, după mazil, ținând cele trei degete de la mâna dreaptă ridicate în sus. La urmă, preotul și vornicul, precum și ceilalți săteni iscăleau jurământul, dacă știau scrie; de nu, puneau numai degetul sau făceau o cruciuliță, iar mazilul le scria numele întreg. Fiecare sat trebuia să întărească, încă o dată, jurământul crăienilor și să trimită, pentru aceasta, pe vornicul lor, dimpreună cu doi sfetnici, la Cernăuți”³⁰¹. Proclamația a fost tipărită „în tipografia Episcopiei Blajului, din Ardeal. / Anul 1777, septembrie 10”³⁰².

„S-a ales o lună de toamnă” pentru depunerea jurământului,

³⁰¹ Grămadă, pp. 196-209

³⁰² Berariu, Constantin, *Proclamația Maria Theresiei*, în „Deșteptarea”, Nr. 63/1902, pp. 1, 2

„pentru că pe atunci avea să fie strânsă pâinea de pe câmp, iar boierimea, clerul și țăranii aveau timp destul pentru zăbavă și, afară de asta, și vremea era încă frumoasă, încât soldații puteau să doarmă pe pământul gol, cu cerul deasupra”, dar evenimentul a fost pregătit, cu rigoare nemțească, încă din vară, sub directă coordonare a generalului Spleny. „În Cernăuți, precum și în celelalte părți ale țării, se aflau numai bolți și nici un birt sau han mai mare; de aceea, Spleny îngriji de conace, de mâncare și de băutură îmbelșugată pentru oaspeții așteptați. Neconținut soseau în târg care încărcate cu fân și cu ovăz pentru cai. Pentru ca oaspeții să fie pe deplin mulțumiți cu ospățul dat de împărăție, s-au trimis ofițeri în Galiția, până la Iaroslav, Brody și Liov, ca să cumpere farfurii, șervete, pahare, cuțite și alte tacâmuri trebuincioase. Locotenentul Rolling avea să cumpere, în Liov, tacâmuri de zinc, vinuri străine și alte băuturi spirtoase; Rauschel a târguit, în Brody, pahare, lămpi și drugi de fier. Colonelul Furstenberg a trimis scaune cu spătar din Stanislau, apoi un croitor și un cizmar ai regimentului său; tot așa, Spleny a adus, din Horodenca, bucătarul și toate tacâmurile sale, fabricate la Danzig, furculițe, sfeșnice, policandre, un cal pentru tambur și gorniști. Un sergent major din Hussiatin a trimis soția sa ca bucătăreasă, ba chiar din tabăra din Czortkow a sosit, în Cernăuți, bucătarul colonelului Fernier, dimpreună cu cele mai bune tacâmuri din bucătărie. Ofițerii statului major au adus, tocmai din Liov, covoare, candelabre și scaune cu spătar. Mănăstirea din Horodenca a împrumutat baldachinul, trâmbițele și muzicanții săi. Un alt baldachin a fost adus din Liov, precum și o mulțime de dulgheri, măsari și bodnari, care aveau destul de lucru pentru toată vara...

Cernăuții erau, pe vremea aceea, mai mult un sat, decât un oraș, tăiat în două de ulița jidovească, unde se aflau bordeie de lut și nuiiele, care, pe timp de ploaie năprasnică, erau în primejdie să se prefacă în noroi și să fie spălate de pe fața pământului de apele Prutului. Nicăieri nu aflai o locuință mai de Doamne-ajută”, așa că

„s-a ales, înaintea reședinței legatului împărătesc, o bucată de loc, care s-a netezit pe o suprafață de 36 de stânjeni lungime și 18 lățime. Înaintea locuinței guvernatorului se ridică un arc de triumf, de 6 metri lărgime și tot atâția lățime, ținut de patru stâlpi dorici. Deasupra arcului se afla un balcon, împodobit cu vase și cu pajure împărătești. În dreapta și în stânga arcului de triumf, s-au ridicat două piramide de câte cinci stânjeni înălțime, pe vârful cărora stăteau chipuri de vulturi, cu aripile gata de zbor. În fridele celor patru stâlpi dorici se aflau statuile Dreptății și Bunătății, care arătau cu degetul numele împăratului Iosif al II-lea și al maicei lui, Maria Teresia, ale căror chipuri, înconjurate de nouri, erau zugrăvite deasupra statuiilor... Ca să se poată adăposti și ospăta musafirii, s-au pus la îndemâna lor cele 20 de case mai bunișoare din Cernăuți, precum și casele din Sadagura; afară de aceasta, s-au zidit galerii, de ambele părți ale locuinței guvernatorului, având fiecare galerie câte patru arcade, împodobite cu vase și cu arme... În Cernăuți se aflau, pe vremea aceea, numai patru bisericiuțe „moldovenești”: Sf. Nicolae, Sf. Paraschiva, Sf. Treime și Adormirea Maicii Domnului. Pentru slujba dumnezeiască a fost aleasă, de episcopul Dositei Herescu, bisericiuța de lemn a Sfintei Treimi, zidită, în anul 1773, de dânsul și de fratele său, boierul Ilie Herescu, care era mare medelnicer. Ca să aibă lumea adăpost pe vremea rea, s-a ridicat o galerie largă prinprejurul bisericii, iar pe lângă pereții galeriei s-au pus bănci și scaune de șezut. Și pentru „prostime” s-au făcut pregătiri: pe patru schele înalte aștepta câte un poloboc de câte 150 de vedre ca să fie desfundat, apoi boi fripți în frigare, dar care s-au fost stricat din pricina vremii celei umede.

Piața menită pentru serbare era înconjurată cu bănci, cu masalale și cu brazi, înalți de șapte stânjeni, pe care avea să se cațere mulțimea.

Pentru ca să nu se întâmple vreo nenorocire, în decursul serbării, s-a dat poruncă strașnică fiecare casă să aibă o bute cu apă, două cofe, o cange și scări la îndemână, la vreme de primejdie.

Târgoveții și oaspeții trebuiau să ia seama cum umblă cu focul și cu fumatul. Din Stanislau s-a adus o tulumbă (pompă), care s-a încredințat, dimpreună cu alte unelte pentru foc, sublocotenentului Schmiedebauer, fost șef de birou”.

Cei mai importanți oaspeți proveneau din Galiția („magnații poloni, muiați în aur”), „boierii din țară, dimpreună cu jupânesele lor” („23 de boieri din Cordon și 2 din Moldova; 88 de mazili din țară și 10 din Moldova; 109 ruțași și 142 șleahciți, toți din Bucovina; tot astfel, 9 mădulari ai clerului înalt și o mulțime de preoți de la sate”), iar „fiecare boier era însoțit de un taraf de lăutari, robi ai săi, care începură să cânte îndată ce intrară în Cernăuți”. „În fruntea tuturor, sosiră vornicul Vasile Balș, vornicul Anghelachi și marele medelnicer Ilie Herescu; dintre clerici, erau sosiți episcopul Dositei Herescu, arhimandriții Iosif, Calistrat și învățatul arhimandrit Vartolomei Măzăreanu, „mădular academineștii teologii Chievlui și îndreptător școalelor domnești”, precum și cinci protopopi... De la munte și de pe văi, veneau, călări pe cai mărunți, preoți bătrâni, îmbrăcați țărănește, cu desagii pe șa, vornicii și sfetnicii lor, tot așa și o mulțime de țărani și țărănci, care voiau să vadă pe noii lor stăpânitori de la Beci (Viena), precum și veselia țării cumpărată pe bani...

În dimineața zilei de 12 Octombrie, la ceasurile 6, s-a ținut, în locuința guvernatorului și în tabără, o liturghie pentru credincioșii catolici. Pe la orele 8, porniră ostașii și târgoveții la locurile pe care aveau să le ocupe în decursul serbării, iar trupele Regimentelor „Thierheim” și „Durlach”, dimpreună cu fanfara Regimentului „Nugent”, se postară în fața schelelor... Pe balconul arcului de triumf se aflau postați gorniiștii lui Esterhazy și vreo câțiva tamburi. Gorniiștii lui Hadik, cu alți toboșari, se postară la intrarea în magazin. Acolo se aflau – nu departe, pe un dâmb – vornicii și sfetnicii, sub comanda mazilului Palade. Oărășenii se așezaseră înaintea locuinței lui Schmiedebauer. La dreapta lor, stăteau slujbașii de la judecătorie, apoi breslele, Armenii și, în sfârșit, Jidovii. Fiecare stare și națiune

avea steagul ei nou și câte un taraf de lăutari; Jidovii purtau cele 10 porunci.

În vremea aceasta, se rânduiri și celelalte stări, anume episcopul Dositei Herescu, arhimandriții, egumenii și ceilalți călugări; boierii, mazilii, ruțașii și șleahciții se așezară în sala cea mare, la stânga și la dreapta, așa cum aveau să meargă cu convoiul. Erau de față și trei generali, patru colonei, doi locotenenți-colonei și trei maiori, care, după ce se salutară, în cerdacul sălii, intrară, împreună cu nobilii cei străini, în locuința guvernatorului.

La 9 ceasuri, se deschiseră ușile de la reședința guvernatorului și, în cântecul tuturor muzicilor, apărură pe prag legatul împărătesc, Gabriel baron de Spleny, în mare ținută și însoțit de 12 lachei, în livrele strălucitoare, cu care intră în sala cea mare, unde-l așteptau stările. Înaintea lui pășeau ofițerii Hanisch și Dorbat, care erau maeștri de ceremonii, iar îndărăt veneau magnații cei străini.

Iată că, pe la portalul de triumf, trâmbițele dădură un semnal, care se auzi în tot orașul, până departe, în valea Prutului, și convoiul începu să se miște încet. În frunte, călărea Regimentul de cavalerie „Thierheim”, a cărui fanfară cânta un marș sărbătoresc. Cam la douăzeci de pași mai în urmă, veneau moldovenii Dămian și Mihalache, ceilalți doi maeștri de ceremonii, iar în mijlocul lor pășea crainicul Calmuțchi. Aceștia formau fruntea convoiului. Îndărătul lor, se întindea lanțul cel lung al oaspeților, tot de câte doi oameni: boiernașii și ruțașii, ca cei mai mici în boierie; după aceștia, urmau mazilii și, în sfârșit, boierii cei mari, îmbrăcați în anterie și încinși cu șaluri de mătase, toți perechi și cu capul descoperit. La o distanță mai mică, înapoia boierilor, mergeau preoții, iarăși câte doi și îmbrăcați în strălucitoare odăjdii, ca florile de câmp. După dânșii, urmau călugării și egumenii, mai departe – dichii și arhimandriții, iar la urmă – bătrânul și slăbănogul episcop Dositei. După episcop, pășeau maeștri de ceremonii Hanisch și Dorbat, apoi baronul de Spleny, în haine de gală și urmat de cei 17 ofițeri, care au fost trimiși să jure pe

târgoveți și pe țărani. Înapoia ofițerilor, mergeau magnații, cei din Galiția și din Ardeal. Un despărțământ de oaste încheia convoiul cel lung. Ca să țină ordine în mulțimea cea numeroasă, care nu mai văzuse asemenea minune, se așezară soldații, târgoveții și țăranii pe amândouă părțile drumului, câte doi în șir. Muzicile cântau, iar steagurile se plecau ca și înaintea împăratului, iar soldații prezentau, pe rând, arma, la apropierea guvernatorului.

Magazinul, în care avea să se țină jurământul, era înconjurat de o mulțime de lume. Pe pereți atârnav chipurile împăratului și împărătesei, iar în mijlocul clădirii, sub un minunat baldachin, se ridica un tron, acoperit cu atlas roșu, pe care se așeză Spleny, cu capul descoperit. După ce intrară și se rânduiri toți cei invitați, crainicul ridică toiagul ca să se facă tăcere în mulțime, iar credinciosul boier Ilie Herescu luă locul unui logofăt și citi, cu glas tare și răspicat, manifestul împărătesc și jurământul, în limba moldovenească, pe care-l ascultă poporul în tăcere. După aceea, ținu episcopul Dositei o frumoasă cuvântare către mulțime, îndemnând-o la credință și supunere către casa împărătească și arătând cât de vajnic e jurământul acesta. Încheind episcopul cuvântarea, frate-său citi, iarăși, jurământul răspicat, iar poporul repetă fiecare cuvânt, ridicând în sus trei degete de la mâna dreaptă. Când isprăvi logofătul de citit jurământul, poporul strigă de trei ori: „Să trăiască!”.

Ostașii Regimentului „Thierheim” dădură o salvă întreită, iar tunurile bubuiră de 36 ori, anunțând lumii că Bucovina a trecut pe veci în stăpânirea Austriei! Muzicile militare și toate tarafurile de lăutari ale boierilor și mănăstirilor, precum și o meterhanea turcească, începură să cânte; valurile mulțimii se clătinară, orășenii și oastea își schimbă locurile și porniră încet spre biserica Sf. Treime, formând o îndoită linie, pe ambele părți ale drumului, pe care mergea convoiul la sfânta liturghie.

În ușa bisericii, îl primi pe Spleny episcopul Dositei, îmbrăcat în odăjdii și înconjurat de preoți, stropindu-l cu aghiazmă

și cădelnițându-l.

În biserică încăpură numai oaspeții cei mai aleși, căci locul era de tot strâmt. În decursul serviciului dumnezeiesc, Spleny îngenunchease sub un frumos baldachin, pe un scăunaș acoperit cu atlas roșu. La începutul sfintei liturghii, împușcă trupa Thierheim, înaintea bisericii, și 36 de tunuri se descărcară, iar după liturghie se strânse toată boierimea și prostimea în piața de dinaintea sălii celei mari ca să salute pe Spleny și să i se ploconească. Tot în piață se afla și o masă cu două lumânări de ceară, cerneală roșie și hârtii, pe care era scris jurământul. Spleny luă, din mâna celor 17 ofițeri, listele cu jurământul și chemă pe cei mai aleși dintre boieri și preoți ca să-l iscălească. Și ceilalți fură chemați în Cancelaria țării pentru acest scop...

Vestea despre omagiu a fost răspândită în toată țara și, de aceea, a venit o mulțime mare de oameni la Cernăuți. Pentru îndestularea acestor suflete, s-au aruncat, de pe balconul arcului de triumf, bani noi galițieni, de câte 15 creițari, în sumă de 720 coroane, iar ca să nu se iște scandaluri, fură depărtați Jidovii cei lacomi. După aruncarea banilor, începu să cânte muzica și să se împartă poporului vin și mâncare. Pe dâmbul pe care se afla magazinul, se înălțau patru schele, cu câte patru stâlpi ascuțiți, împodobiți cu cordele, iar deasupra, pe schele, erau două antale mari, de câte 150 vedre, de vin moldovenesc, cărora li s-a dat cep. Curgea vinul ca dintr-un izvor, iar lumea îl lua cu cofele, cu cănille, cu ulcelele și cu pumnii.

Tot în vremea asta, se împărți, de starostele măcelarilor, Valentin Marșal, și de calfele sale, pe celelalte două schele, 40 de oi fripte, găște, rațe, gobăi și 1.500 franzele, pe care le aruncau doi aruncători, „fără să se întâmpile vreo primejdie”, după cum povestește raportul.

Nu departe de cele patru schele, se aflau trei copaci, de câte 5 până la 7 stânjeni înălțime, cojiți de scoarță și unși cu ulei. În vârful lor fluturau panglici de mătase, năframe, în ale căror colțuri erau

legați bani, brâie moldovenești etc. Cu toate că unele încercări nu au reușit, totuși, cei mai sprinteni dintre țărani și munteni au izbutit să ia jos toate lucrurile de acolo. Era mare râsul și hazul mulțimii de cei care cădeau.

Muzica cânta, poporul mânca și bea, juca sau se cățăra pe copaci, în vreme ce străinii, boierii de țară și clericii băteau din palme și încurajau pe „mojici” ca să-și arate iscusința.

Pe la două ore și jumătate, după-amiază, răsunară trompetele și duruiră tobele de pe balconul arcului de triumf, dând de știre boierilor că și pentru dânșii e gata masa.

La guvernatorul împărătesc ospătau boierii cei mari, clericii și străinii cei aleși, așezați la zece mese. În magazia cea nouă, de care se țineau cele opt bucătării, se așezară, pentru mazilii și pentru preoții de rând, 17 mese, dintre care una numai cu bucate de post. Pentru fiecare două mese serveau un stolnic, dimpreună cu șase servitori și servitoare.

Numărul oaspeților ajungea la opt sute. Mâncarea bună era din belșug, vinuri moldovenești și ungurești – după pofta inimii, iar muzica răsuna în amândouă sălile, înveselind cu de-a sila inimile...

După masă, începură boierii moldoveni, în chiote vesele, să joace, în piață, într-un mare cerc, bătrâne și frumoase jocuri moldovenești, cum nu mai văzuseră străinii prin țările lor...

Seara, pe la 6 ceasuri, când se îngâna ziua cu noaptea, începură să licărească cele dintâi lămpi și să răsune goarnea de pe foișor; fanfara Regimentului „Nugent” cânta un marș, iar afară, în tabără, unde ardeau focurile, se deslușeau sunetele înăbușite ale meterhanelei. Vinul curgea din belșug, iar poporului i se împărți, din nou, carne friptă și pâine.

Arcul de triumf, cele două intrări din față, copacii pentru cățarat și îndoita îngrădire a pieții de serbare străluceau în lumina coplesitoare a 5.000 de lămpi, iar la locuința lui Spleny ardeau 30 de felinare de tinichea, vopsite în roșu și alb, și toată strada principală,

începând de la arcul de triumf și până la cele patru schele, era luminată cu 60 de felinare și masalale.

Cernăuțiul era împodobit sărbătorește. Înaintea caselor se ridicau arcuri, iar deasupra ușilor atârnavă frunzare și ghirlande de flori, pajuri duble sau inscripția „Trăiască Maria Teresia și Iosif al II-lea!”.

Ceva mai târziu, începu să curgă lumea spre podurile cu mâncare și băutură, căci aici se aprinse un foc de artificii pentru desfătarea mulțimii bete de bucurie, de cântece și de vin.

Nici jocul nu a lipsit în seara aceea: în locuința guvernatorului împăratesc era bal pentru magnații poloni și ardeleni. Boierii moldoveni, despărțiți de subțiraticii străini, jucau jocuri de-ale lor în sala cea mare, unde puteau să-și facă cheful după obiceiul țării, sărind și chiuind în voie.

Mazilii și ruțașii petreceau în magazinul cel nou, iar prostimea – afară, pe când jidovii se învârteau și ei într-o colibă de crengi, făcută anume pentru dâșii. Abia aici li s-au împărțit și lor bani.

Veselia cuprinse toată lumea, încât nici hoții nu s-au atins de avere străină, deoarece și ei erau amețiți de-a binelea. Sus, pe deal, în tabără, ardeau focuri, trâmbițau goarne sau cântau muzici, iar jos, în orașel, se plimba mulțimea pe uliți, cu tarafuri de lăutari, de la casă la casă.

Pe la miezul nopții, se potoli totul: luminile și masalalele se stinseră, numai felinarele mai ardeau în noapte. Rar unde mai auzai vâlmășagul mulțimii, căci poporul se culcase prin birturi și conace, pe drumuri sau în casele târgoveților cernăuțeni...

Astfel s-au veselit Bucovinenii și străinii, acum o sută patruzeci și nouă de ani, costând acel praznic uriaș la mormântul țării 20.312 coroane și 20 bani”³⁰³.

Acest prim festival folcloric bucovinean al stărilor sociale, „praznic uriaș la mormântul țării”, nu i-a avut printre protagoniști și pe țărani bucovineni, obștea lor, deși aparent reprezentată de vornic

³⁰³ Grămadă, pp. 196-209

și de sfetnici, rămânând, ca întotdeauna, ignorată, „deși ei trebuia să i se dea cea mai mare atenție ca uneia care constituie cel mai puternic, mai trainic și mai rezistent factor pentru conservarea unei națiuni”³⁰⁴.

³⁰⁴ Torouțiu, Ilie E., *Poporația și clasele sociale din Bucovina*, Biblioteca Bucovinei, București, 1916, p. 407

Bucovina de după Moldova

Moldova era, de prea multă vreme, un pământ în derivă, din care Bucovina s-a desprins aidoma unui plaur, care, dus de ape, se fixă lângă un pământ stabil și bine gospodărit. E drept că Moldova ar fi preferat o apropiere de ruși, în dauna turcilor, mai ales pe durata mandatului lui Potemkin, și tocmai de asta Grigore Ghica a și fost ucis, după ce fusese ademenit în camera unui prieten, care se prefăcea a fi bolnav. Mitul românesc al martiriului lui Ghica, din pricina românismului exemplar, înseamnă doar un mit, născocit de o istoriografie a unor locuri cu mult prea puțină istorie.

Există, din primii ani ai ocupației austriece, rapoarte ample asupra provinciei, întocmite de primii doi guvernatori ai provinciei, Spleny și Enzenberg, dar și de românii Vasile Balș și Ion Budai-Deleanu (redate succint în capitolul anterior), așa cum există și o iconografie de neprețuit, realizată de pictorul silezian Franz Jaschke (1775, Glatz – 06.11.1842, Wien) și de pe nedrept anonimul I. Schumirsz.

Iulius Schubirz, ilustratorul monografiei „Bucovina”, scrisă, la 1845, de Mitropolitul de mai târziu, Teofil Bendella, a rămas un mare ignorat al mărturisitorilor Bucovinei, spre deosebire de Franz Jaschke, care, datorită publicării albumului „National-Kleidertrachten und Ansichten von Ungarn, Croatien, Slavonien, dem Banat, Siebenburgen und der Bukowina, / Costumes nationaux et vues d’Hongrie, de Croatie, d’Esclavonie, de Bannat, de Transilvanie et de Bukowine. /

Nact der Natur gezeichnet und gestochen von Franz Iaschke, Wien 1821. Gedruckt bey Anton Strauss, k. k. priv. Buchdrucker”, a rămas în memoria culturală austriacă, nerecunoscătoarea Bucovina menționându-l în doar două rânduri, în 1933-1934, când Eugen I. Păunel publica, în „Codrul Cosminului”³⁰⁵, studiul „Acvarelele bucovinene ale pictorului Franz Iaschke, din 1810”, iar a doua oară, prin 2010, când am publicat „Pictori și sculptori din Bucovina”.

Jaschke a vizitat Bucovina în două rânduri, mai întâi, în 1807 și 1808, însoțindu-l pe arhiducele Ludovic, unul din cei 11 frați ai Împăratului Franz al Austriei, într-o călătorie de-a lungul frontierei otomane, iar a doua oară, în 1810, ca tovarăș de călătorie al arhiducelui Rainer. În albumul publicat în 1821, apar și câteva informații monografice despre Bucovina și despre subiectele acuarelelor sale:

„Bucovina a fost, după cum se știe, o parte integrantă a Moldovei, care, cucerită, în anul 1769 de Ruși, restituită Porții otomane după pacea încheiată la 1774, ocupată, apoi, în același an, prin forța armată austriacă, a fost cedată Austriei, în mod formal, prin convenția din 12 Mai 1776. Această provincie își derivă numele de la multe sale păduri de fagi (fagul se numește în limba slavă Buk); ea este situată între paralele 46 și 48 de miazănoapte și cuprinde 172 mile pătrate; e, deci, cu 6 mile pătrate mai mică decât comitatul Maramureșului și cu o milă pătrată și 2/10 mai mare decât comitatul Bacz (Bodrog); întinderea cea mai mare în lungime e, în linie dreaptă, de 31 mile, în lățime, de 16 mile. Se mărginește, spre Est, cu raiaua Hotinului și cu Basarabia, spre Vest, cu Maramureșul, spre Sud, cu Moldova și Transilvania, spre Nord, cu Galiția, formând cercul al 19-lea al Galiției. Solul e mănos, mai ales între Prut și Nistru și în valea Sucevei; prin părțile muntoase, se găsesc vaste și hrănitoare livezi, acolo se coc, însă, din cauza gerului timpuriu și a duratei lungi a iernii, numai cartofii, ovăsul și orzul.

³⁰⁵ Codrul Cosminului, VIII, 1933-1934, Cernăuți, pp. 419-432

Râurile principale sunt Ceremușul, Prutul, Siretul cel mic, cel mijlociu și cel mare, Suceava, Moldovița, Moldova, Bistrița aurie, unde se spală, incidental, și aurul, Dorna și Nistrul. Aproape două treimi ale Bucovinei se compun din munți și păduri. Pădurile cele mai mari sunt moșii ale statului (camerale) și ale fondului bisericesc, amândouă posedând, în total, 617.226 jugăre de pădure.

Populația. La ocuparea Bucovinei, în 1776, nu s-au numărat decât 11-12.000 de familii. Recensământul din 1817 a dat drept rezultat 41.864 de familii și 201.319 de suflete; dintre acestea, sunt 10.284 Catolici, 180.131 Greci neuniți, 3.662 Luterani, 251 Reformați, 1.654 Armeni eutihici, 637 Lipovani sau Filipoveni, 4.700 Evrei. În privința aceasta (numărul populației), Bucovina întrece comitatul Heves și e întrecută de acel de Zemplen. Cel dintâi are 200.883 suflete, celălalt, 206.773 locuitori nenobili. Pe o milă pătrată, locuiesc 1.170 de suflete; în consecință, Bucovina e ceva mai des populată decât Comitatul de la Szabolcs, având 1.190 suflete pe mila pătrată. Cel dintâi este penultimul, adică al 55-lea, celălalt, al 54-lea în rândul comitatelor Ungariei.

Pe cât de felurite sunt religiunile, pe atât de felurite sunt și națiunile din această țărișoară. Ele se împart în: 1. Moldoveni, indigenii primordiali, 2. Ruteni, 3. Nemți, 4. Maghiari, 5. Armeni, 6. Lipoveni, 7. Țigani și 8. Evrei.

Bucovina are trei orașe municipale: Cernăuții, reședința districtului, cu 5.743, Siretul, cu 2.318, și Suceava, cu 4.145 suflete; apoi, patru târguri: Sadagura, cu 1.832, Câmpulung Moldovenesc, cu 2.623, Vijnița, cu 2.622, și Rădăuții, cu 1.868 suflete, apoi 309 sate, 7 ferme izolate, 18 colonii germane, 5 sate maghiare: Hadikfalva (Dornești), Istensegits (Țibeni), Fogadjisten (Iacobești), Andrasfalva (Măneuți) și Ioseffalva (Vorniceni).

Acu, trecem la porturi, cari următoarele vor fi prezentate cetitorului:

Boier din Siret. În această țară, boier înseamnă un nobil, un moșier. Gravura îl reprezintă, aici, în costumele sale obișnuite (Eugen Păunel, criticul de artă bucovinean, care a recuperat acest text, precizează că „boierul” din Siret este, de fapt, un târgoveț, iar dacă judecăm după port, descris de George Mihută, „boierul” siretean este, în realitate, un târgoveț armean din Siret – n.n.). O manta îmblănită, de culoare albastră, cu mâneci până la cot, acoperă îmbrăcămintea de deasupra, care se compune din pantaloni largi de culoare roșie, dintr-o haină haină cu dungi albastre și dintr-un brâu, în care e băgat un hanger și de la care atarnă o basma mare. Capul nu e acoperit cu pălărie de pânză, ci cu un fes sârbesc de postav roșu. Boierul părăsește locuința și pare a fi pe gânduri. În fund, vedem o parte a orașului Siret, construit în felul obișnuit în Bucovina.

Un om din Bucovina. Pe stăpân îl urmează, și aici, ca pretutindeni, țăranul (Eugen Păunel precizează că „un om din Bucovina” este, de fapt, huțanul din Țibău – n.n.). El e îmbrăcat cu nădragi albi sau roșii; deasupra cămășii, ale cărei mâneci largi sunt împodobite, pe lângă tivitură, de cusături, dânsul mai poartă și o bundiță îmblănită. Omul își vede de lucru, în câmp și pădure, având o traistă pe umăr, iar în mână purtând toporul cu coada lungă, care-i ține și locul bățului.

După hrisovul Domnitorului Moldovei, Grigore Ghica, fiecare supus, având parte de pământ, este obligat să lucreze stăpânului 12 zile de clacă pe an; coșășii fac numai 6 zile; la acestea, se adaugă dijma din toate fructele câmpului și ale pomilor, din produsele grădinii numai atunci dacă face negoț cu ele. Conform unei tradiții vechi, fiecare supus „dotat” cu pământuri mai dă, pe an, drept obligație funciară, o găină și un tort; iar supusul care posedă animale de tracțiune mai e ținut să ducă un car de lemn din pădurea moșiei sau, unde nu e pădure la moșie, din cea mai apropiată pădure străină; stăpânul moșiei, însă, păduritul. Excepție de la aceste biruri se fac numai supușilor

din Câmpulungul Moldovenesc, acelor de la moșia Ilișești, numiți Brănișteri, Lipovenilor și coloniștilor germani.

Femei din Sucevița. Portul lor se apropie mai mult felului de a se îmbrăca al Moldovencilor, ceea ce se poate observa, în aceeași măsură, în portul Unguroaicelor și Transilvănenelor; chiar moravurile și obiceiurile le sunt comune. Capul îl poartă aceste țărance învelit în ștergere țuguiate; ele poartă și bundițe îmblănite, la fel ca acele obișnuite la Grecoaice. În fund, vedem Sucevița, locul de odihnă al Domnilor moldoveni, despre care vom da, mai jos, câteva amănunte.

Fată din Iacobenii. Iacobeni e un sat în munți, locuit de mineri și funcționarii minelor. Femeilor de rând le place, ca oriunde, să se gătească; de îmbrăcămintea lor se țin, numaidecât, broderii bogate și găтели cu mărgel, monede și cruciulițe, iar vara, flori și verdeață în păr. La aceste, se mai adaugă un brâu roș și o catrință în dungi. Picioarele sunt îmbrăcate în opinci.

Femei din Iacobenii. Îmbrăcămintea lor este aproape fără podoabe și gust. Cămașa e înfrumusețată prin cusături modeste, o catrință destul de simplă, cu dungi albastre, pe deasupra; la vreme rea, o cațaveică largă, de culoare cafenie; în picioare, opinci. Toate, în mare contrast cu vecinele lor din Transilvania.

Filipovence. După cum am și menționat-o mai sus, există Lipovenii sau Filipovenii în Bucovina, ca o deosebită comunitate bisericească. Ei se țin de Rascolnicii rusești și mărturisesc biserica grecească neunită. Venind în Bucovina dinspre Marea Neagră, pe timpul administrației militare a generalului Enzenberg (1785), Lipovenii au obținut, de la Împăratul Iosif II, libertatea exercitării cultului lor religios. Ei sunt oameni liniștiți și pașnici, plătesc exact și

fără silă impozitele și birurile, sunt muncitori și activi, se îndeletnicesc cu agricultura; trăiesc, însă, în cea mai mare parte, din comerțul cu fructe proaspete și uscate, pești și frângherii, confecționate chiar de ei, sunt meșteri la săpatul heleșteelor, pricepuți și versați în drenajul, prin șanțuri de scurgere, la locuri umede și mlăștinoase. În prezent, Lipovenii locuiesc următoarele trei sate: Mitocul Dragomirnei, Fântâna Albă și Climăuții. Printre diferitele secte ale bisericii răsăritene, dâșșii ocupă același loc ce-l au Hernhuții printre Protestanți.

Exteriorul Filipovenilor face o impresie plăcută asupra străinilor. Ei sunt zvelți și înalți, ambele sexe poartă o haină lungă de postav, cu nasturii încheiați, cu multă băgare de seamă, de sus, până jos. Femeile poartă pe cap un fel de pălărie tare, deasupra căreia se îndoiește un tulpă în colțuri. Fruntea le este ascunsă sub o cordea brodată cu aur. Trupul e ferit cu o haină lungă, verde sau roșie, fără mâneci și încins în brâu. În picioare, poartă sandale roșii sau galbene.

Lipovenii n-au legături prea strânse cu alți locuitori, cel puțin nu primesc cu drag pe cineva în casele lor. Dacă acesta s-ar întâmpla, totuși, fie pe neașteptate, fie chiar împotriva voinței lor, locul unde a șezut străinul e considerat ca spurcat, până nu va fi iar curățit, în felul lor. Nu mănâncă cu străini. Pentru oaspeți, au vase deosebite și, când ospătează pe cineva, îl silesc să ieie cu sine totul ce a rămas din mâncare, iar de nu, rămășițele le aruncă. N-au voie să fumeze tutun sau să-l tragă pe nas, nici nu le e permis să aibă cârciume în satul lor.

Surprinzătoare e grija cu care acești oameni tăinuiesc atât obiceiurile lor religioase, cât și dogmele credinței lor; n-au preoți, ci numai învățători, dascăli; nu se țin de preoții orientali, ci de o biserică a sectei lor, din Moldova; acolo se fac cununiile. La dâșșii nu se găsește nici o urmă de înmormântări, se crede că-și ard morții.

Bisericile lor din Moldova au aceeași rânduire ca și cele orientale, pe acoperișul lor se găsesc, însă, trei cruci, cu câte trei brațe, dintre care cel mai de jos e înclinat.

Denumirea lor, Filipoveni, s-ar trage de la un Filip, cinovnic de chilii la mănăstirea Pomora din Rusia, care s-a călugărit, pe la 1694. După moartea Starețului, speră să devină Egumenul mănăstirii. Văzând că intențiile lui dau greș, Filip acuză pe călugări că ei ar fi părăsit credința lor cea veche. Aceste acuze, fiind crezute de vreo cincizeci dintre confrății săi, dânsul se despărți de mănăstire, înființând un schit nou și întemeind o sectă nouă...

Vederi

Ruinele de la Suceava. Nu departe de orașul Suceava, despre care am și vorbit mai sus, e situată, pe un deal nu prea înalt, o mănăstire, scutită de un zid împrejmuitor; iar mai jos de ea (e vorba de biserica Mirăuților, pe atunci în ruină, folosită drept grajd pentru animale – n.n.), se arată, pe o colină, ruinele unui vechi castel întărit, pe vremuri, reședința Domnitorilor Moldovei. Se pare că a fost distrus cu forța; această soartă a suferit-o, probabil, la una din desele năvăliri asupra acestei provincii, ale Polonilor și Turcilor. Nu voim să decidem dacă distrugerea castelului de reședință sau, după cum o pretind alții, ordinele Porții au înduplecat pe Domnitorii Moldovei să părăsească domiciliul lor; un lucru, însă, e cert, că Voievozii sau Hospodarii își aveau reședința lor, până la jumătatea secolului al șasesprezecelea, la Suceava, și că ea a putut fi mutată, de aci, la Iași, deci de-abia în jumătatea a doua a acestui secol.

Mănăstirea Sucevița. Am și menționat această mănăstire. Ea aparține călugărilor ordinului Sf. Vasile al bisericii răsăritene neunită, care, în ce privește numărul credincioșilor, e cea predominantă în Bucovina. Astfel de mănăstiri există, aici, numai cinci, fiecare dintre ele fiind redusă, în conformitate cu planul nou de organizare, la numai 25 călugări, cu un proistos numit Egumen. Leafa unui Egumen e de 460 florini, aceea a unui călugăr, de 210 florini, 20 cruceri. Pentru

cheltuielile bisericești, i se numără fiecărei mănăstiri 430 florini, iar pentru procurarea și reparația odăjdiiilor, 200 florini. Afară de aceste sume, fiecare mănăstire mai primește, de la moșiile ce formează fondul bisericesc, încă ovăz și fân pentru hrana vitelor de tracțiune și mulș; mănăstirile mai au un pomăt și o grădină de legume, o prisacă și un iaz. Ocupația călugărilor constă în rugăciuni și exerciții evlavioase; sunt cazuri excepționale, când unul sau altul se silește să se formeze pentru o îndeletnicire mai activă și reușește să fie apt pentru o catedră la o școală clericală.

Mănăstirea Sucevița are împrejurimi triste și melancolice și face asupra călătorului o impresie minunată, cu multele sale turnuri, clopotele mari și mici și cu zugrăveala de pe zidul bisericii. Prin ziduri împrejmuitoare și turnuri, ea este asigurată, din afară, împotriva năvălirilor neașteptate de către hoți. Existența sa se datorește darurilor pioase, făcute de mai mulți Voievozi moldoveni, care au și fost îngropați aici.

Valea de la Vama. Această frumoasă și ispititoare vale se schimbă, încă des, într-o pustietate sau baltă, prin râurile ce se revarsă peste malurile lor. Columna care se găsește la șosea arată locul unde Tătarii, devastând Ungaria și, mai ales, Maramureșul, au fost, în fine, nimiciți, astfel că s-a pus capăt jafurilor lor (autorul descrierii greșește: Tătarii n-au fost, la 1717, adversarii lui Mihai Vodă Racoviță, ci tovarășii lui de armă, iar învinși au fost, atunci, Nemții și Ungurii, trupele imperiale. Inscripția nu e în limba veche slavonă, ci în românește, cu slove chirilice). Inscripția pusă pe monument, în scrisul și limba veche slavonă, păstrează amintirea acestui eveniment³⁰⁶.

În 11 noiembrie 1782, când Georg Lauterer, venind dinspre Iași, prin Botoșani, „pe niște drumuri proaste”, și trece, prin Salcea

³⁰⁶ Păunel, Eugen I., *Acvarelele bucovinene ale pictorului Franz Iaschke, din 1810, în „Codrul Cosminului”*, VIII, 1933-1934, Cernăuți, pp. 419-432

și Plopeni, sat „așezat pe deal, într-un ținut păduros”, vama austriacă spre Suceava se afla la Tișăuți, râul Suceava fiind traversat de „un pod construit pe trei piloți”, iar de la Suceava a „mers, pe un timp foarte rău și căi rele”, spre Cernăuți, iar de acolo, prin Lvov, spre Kracovia³⁰⁷. Podul de la Tișăuți, de atunci, avea să determine apariția unui nou sa, Ratuș, format din câteva gospodării, adunate în jurul hanului respectiv.

Bucovina încă nu se istoricizase, ci privea, încă buimacă, dinspre preistoria moldavă, spre un viitor, care, chiar dacă nu-l înțelegea, nu-i displăcea. Călătorii străini o ocolesc, din pricini de pașapoarte, iar când o străbat, o cam ignoră, ca pe-un ținut „austriac” de margine, încă barbar și neinteresant.

Cea mai interesantă și mai amplă mărturie despre Bucovina istorică și despre alte localități din județul Suceava o datorăm medicului și naturalistului breton Baltazar Hacquet³⁰⁸, care începea o primă călătorie, de doi ani de zile, în munții Bucovinei, în iulie 1788, din unghiul de graniță Pietrele Roșii, dintre Transilvania, Moldova și Bucovina.

„Aveam cu mine patru oameni, pentru paza mea, împotriva locuitorilor puși pe omor. Cum aveam să mă tem, din toate părțile, și de dușmanii dinăuntru, și dinafară, întrucât tătarii înaintaseră până la graniță, nu mi-a fost cu puțință să mai zăbovesc pe aceste locuri pentru cercetări mai îndelungate...

În acești munți, șade un român, despre care se afirmă că ar avea o sută cincizeci de ani (!), dar, totuși, pare neîndoios că patruzeci de familii actuale, din cuprinsul Dornei Candrenilor, se trag din el și sunt fiii, nepoții sau strănepoții săi. Eu am văzut doi dintre fiii lui, într-o cârciumă, unde am petrecut noaptea, și unul avea șaptezeci de ani, și

³⁰⁷ *Călători*, X, partea I, p. 333

³⁰⁸ *Călători*, X, II, pp. 811

celălalt – optzeci și doi de ani. Aceștia doi s-au veselit atâta, trei zile în șir, încât nu s-au mai trezit din beție, în tot acest timp. I-am găsit zdraveni la trup și fără nici o slăbire a celor cinci simțuri...

Baia e așezată într-o câmpie frumoasă, fără cel mai mic munte în jurul său, numai pe partea de sud a râului Moldova... se înalță foarte lin munți stratificați... Acest loc este, acum, un biet sat sau un oraș învechit, ruinat și pustiu...

Dacă mergi pe malul drept al Siretului, atunci pământul e neconținut tăiat de afluenții săi laterali. Pe acest drum, am făcut cunoștință cu un boier moldovean, de stare mijlocie, ce se numea Șeptilici și era originar din satul Zvoriștea. Cum m-a surprins numele lui, care însemna „al șaptelea”, am întrebat și pe alți moldoveni despre rațiunea acestei numiri și mi s-a susținut, într-un glas, că maică-sa a născut, într-o lună, șapte copii, dintre care s-ar mai afla în viață încă patru. Când l-am întrebat aceasta pe boierul foarte zdravăn și spătos, mi-a confirmat acest lucru (!) și mi-a spus că pot să mă informez și la popa din acel sat. Era un bărbat de vreo patruzeci de ani și făcuse, cu nevastă-sa, șase copii”³⁰⁹.

„Această capitală a întregii Bucovine se află chiar la Prut, pe malul cel înalt, dinspre sud. Acest mic oraș, ce consta doar din șase sau șapte sute de case, este cu totul deschis și a căpătat, de când e sub sceptrul împăratului Iosif, multe clădiri solide, de piatră, pe când, mai înainte, nu erau decât case de lemn. Pietrele pentru această construcție au fost aduse de pe dealul Țeținei. În acest loc, este un cerc de administrație pentru toată țara, pe care o conducea, odinioară, un singur ispravnic, și mai este o mică garnizoană și sediul comandamentului unui general, precum și al episcopului ortodox de Rădăuți.

Când am fost acolo, personalul de pază consta dintr-un batalion al unui regiment teritorial, format din oameni bătrâni, inapți

³⁰⁹ *Călători*, II, X, pp. 812, 813

pentru un serviciu activ de campanie. Acest efectiv săvârșise minuni, cu o lună mai înainte, într-o localitate numită Rohatin. Măcar că nu era decât de patru sute de oameni, tot a opus, numai cu două tunuri, o rezistență atât de vitează unei hoarde de mai bine de patru mii de tătari, încât aceștia din urmă au pierdut, la atacul lor, cinci sute de oameni, uciși pe loc, și au fost respinși...

În Cernăuți, unde m-am oprit o zi, ai prilejul să vezi tot felul de păsări de apă, aduse la piață”³¹⁰.

Trecând Siretul, pe la Comărești, Hacquet poposește, „pe țărmul de est al râului Suceava”, la o herghelie împărătească, numită Mitocu, unde fusese pus un ofițer, cu câțiva soldați. Aici erau grajduri pentru două sute, până la trei sute, de cai și curțile mari aveau, de jur, împrejurul grajdurilor, mici adăposturi pentru caii tineri și încă zburdalnici, ca să-i apere de intemperii, când e vremea prea rea, și, totodată, să poată, neconținut, alerga liber, iarna, prin curte, și vara, pe munții înalți ai lanțului Carpaților. Cum am fost, aici, vara, am găsit locul gol, afară doar de câțiva cai bolnavi.

Din acest ținut, îmbrăcat, în întregime, în cele mai minunate pajiști, m-am îndreptat, în sus, pe râul Suceava, în direcția vestică, spre Vicovul de Sus și de Jos, unde sunt, iarăși, herghelii împărătești, dar și aici grajdurile erau goale, cu excepția unor cai bolnavi sau prăpădiți. De cum se ajunge aici, la plaiurile Carpaților, începi să afli, ici și acolo, izvoare sărate, ca Slatina Jicovului, „din gios, la Prilacic”, cea de la Corună, cea de la „Lubonka”, „Slatina de la Runc și cea de la Bahna”...

În pragul munților, acolo unde izvorăște Suceava, am găsit ținutul de la Straja și Frasin, îmbrăcat tot cu mesteceni. În pădure se ardea coaja acestor copaci, pentru a se face catran. Pentru aceasta, se procedează în felul următor:

Locuitorii, ce se îndeletnicesc cu aceasta, cojesc copacii cei

³¹⁰ Ibidem, p. 816

mai bătrâni, dar totuși plini de sevă, până la tulpină sau îi cioplesc împrejur...

Într-un cuptor încăp zece care mici de coajă, care dau douăzeci de vase de catran, a zece ocale vasul. Ocaua din Moldova are vreo doi funți și jumătate, socotiți după greutatea de Viena. O asemenea oca de catran curat se vinde cu treisprezece, până la paisprezece parale sau douăzeci, până la douăzeci și unu de creițari, iar cea de catran brut, cu șapte parale...

La obârșia pârauului Putna, zărești, în munți, ascunse de tot în codri, două lăcașuri călugărești, adică o mănăstire ortodoxă de călugări și una de călugărițe...

Mănăstirea Putna este clădită ca o cetate, pentru a se putea apăra de atacuri neașteptate, este așezată de o parte cu totul, într-un colț ascuns bine de munte.

Incinta din jurul mănăstirii are o singură poartă, care stă, întotdeauna, închisă și un străin nu este primit, decât foarte greu. Cum, însă, eram însoțit de un bun prieten al meu, care era un slujbaș împărătesc, cu care călugări de acolo aveau de-a face, nu mi-a fost greu să obțin voia de a vedea tot ce voiam.

Erau, aici, douăzeci de călugări. Fiecare avea o mică chilie a sa, lipită de zidul incintei, unde acești oameni își duc o viață foarte trândavă, săracă și nefolositoare.

În mijlocul incintei, se ridică biserica de zid, constând din mai multe turlă, împodobite cu multe cruci de fier, pe acoperiș. Tot zidul bisericii din afară era zugrăvit cu nesfârșit de multe chipuri de sfinți și împodobit, de asemenea, cu înfățișarea raiului și a iadului, și cu pictura a tot felul de îngeri și de diavoli. În această nefericită zugrăveală, domină, absolut, ca în toate mănăstirile ortodoxe, o însușire proprie, anume: figurile sunt, întotdeauna, foarte prelungi și, cum toate sunt cu barbă, aceasta este trăsătura ce reușește cel mai bine la aceste picturi, în cursul multelor repetiții monotone. Apoi, trupul și picioarele sunt, întotdeauna, ca de lăcustă.

Cum mă însoțeau călugării, la vizitarea bisericii lor, le-am pus unele întrebări, despre anumite părți ale ei, dar neștiința lor e mare, în toate domeniile și, deci, și-ntr-acesta. Când am ajuns în fața picturii, înfățișându-l pe Iacob adormit, am întrebat pe egumen sau superiorul comunității: De ce suie, pe scară, la cer, îngerii, care ar putea să zboare? Răspunsul său a fost că nu știe. Atunci am zis: Desigur, ei năpârleau, atunci, și își pierduseră penele, și de aceea nu puteau să zboare. Și acum am primit al doilea răspuns, contrar oricărei așteptări, cum că se prea poate.

Așa cum e mângălită biserica, pe dinafară, cu o mulțime uriașă de picturi fantastice, așa este și pe dinăuntru.

În această biserică, odihnesc oasele marelui Ștefan Vodă, domnul Moldovei, apoi ale soției sale, Maria, și ale fiului său, Petru, precum și ale lui Bogdan Vodă, care i-a urmat. Mormintele de piatră, în care zăceau ei, purtau inscripții în limba moldovenească (confuzie: în limba slavonă – n.n.) și erau acoperite cu perdele de catifea roșie, brodate cu fir de aur. Am pus pe cel mai învățat dintre călugări să-mi citească inscripțiile, pentru a ști de câtă vreme este îngropat, aici, acest domn. După ce toți călugării, împreună, au socotit, câțva timp, pe degete, au dibuit, în sfârșit, două sute nouăzeci și patru de ani. O cinste deosebită era arătată mormântului doamnei, pentru că ea era ctitora acestei mănăstiri, ca și a multor altor mănăstiri din Moldova.

Speram să aflui, aici, o bibliotecă, întrucât aceasta era dintre cele mai însemnate și mai vechi mănăstiri ale Moldovei, dar toată colecția consta doar din câteva cărți de rugăciune. Se pare că acești călugări sunt, la ortodocși, ceea ce sunt capucinii la catolici, având porunca de a rămâne în cea mai mare neștiință.

Dar acești sihaștri nu trăiau, totuși, sub cârmuirea din Moldova turcească sau domnească, în sărăcia în care se află acum, sub domnia lui Iosif al II-lea. Aveau venituri mari, pe care le foloseau la o viață foarte slobodă, nu erau deloc blânzi cu supușii lor, ci îi tratau, adesea, fără omenie. Pentru o vină mică sau pentru a storce bani, mijlocul

obișnuit de a rezolva așa-ceva era de a da două sau trei sute de lovituri (?), și când tălpile erau umflate de acest tratament, se făceau tăieturi în ele și se frecau cu sare, iar dacă nu puteau să aplice această pedeapsă, atunci închideau pe unul ca acesta într-o cămăruță strâmtă, care era plină de fum, ca să-l înăbușe.

Dacă era iarna, îl legau pe nenorocit, gol de tot, de un copac și turnau apă pe el, până ce aceasta îngheța pe trup, și așa mai departe. Desigur, acestea sunt tratamente, care nu pot fi exercitate decât de barbari, dar firește că și poporul este și el la fel.

Am văzut, într-o zi, la judecătorul din Frătăuți, de a cărui prietenie mă bucuram și care îmi dădea mare sprijin în treburile mele, cum duceau un flăcău, care tăiasă, cu securea, un cal al vecinului său, numai din răutate și ca să-și bată joc. Acest flăcău fusese osândit să primească cincizeci de nuiiele „ad posteriora”. Tânărul a ascultat cu liniște această judecată. Când au vrut să-l pună pe bancă, a rezistat cu furie. Cei ce executau pedeapsa s-au mâniat că un asemenea flăcău se împotrivește; a fost, așadar, întins pe capră și a primit o bătaie așa de cruntă că, încă de la a douăzeci și una lovitură, a țâșnit sângele. Cu toate acestea, flăcăul nu se ruga de nici o îndurare, ci striga ocări contra judecătorului, cât îl ținea gura. La a patruzecia lovitură, a tăcut și am crezut că i s-a făcut rău și că e gata să-și dea duhul, în timpul pedepsei. M-am rugat pentru el, ca să se înceteze, întrucât, ca medic, îmi dădeam seama că s-ar putea, într-un caz de epilepsie, să și cadă și să moară. Au încetat, deci, și l-au dezlegat îndată, și am pus să se aducă vin și apă, pentru a-l înviora. Dar cât am fost de uimit, atunci când flăcăul a sărit plin de furie, și-a tras ȋtarii, îndreptând ocări și batjocuri împotriva executorilor, și a zburat ca săgeata, de nu-l mai putea ajunge nimeni...

Experiența confirmă că această națiune, care este aspră din fire și din deprindere încă din copilărie, și rea la suflet, poate răbda mult mai mult ca o alta, mai civilizată. Totuși, românii din Moldova sunt mult mai buni ca cei din Transilvania și Banat.

Călugării de la această mănăstire, care nu se puteau purta în felul acesta cu o națiune numai în parte redusă la semisclavie, cum s-ar purta cu una nomadă, care nu aparține acestei țări, anume cu așa-zișii țigani, au ajuns să nu aibă ca slugi decât numai oameni din aceia, care, acum, erau și împământeniți și așezați în jurul mănăstirii ca țărani, după ce împăratul Iosif a oprit orice tiranie a stăpânilor de moșii, în aceste noi posesiuni ale sale...

Mai departe, spre est, se ajunge, după vreo două mile, la orașul Rădăuți, râul Suceava rămânând la o milă și jumătate, pe stânga, și luându-și, de acolo, drumul spre răsărit. Această localitate nenorocită – și nicidecum un orașel, cum crede Sulzer –, care e alcătuită doar din câteva case și din catedrala episcopală a țării, se află pe un șes cam mocirlos. Mica biserică neînsemnată e înconjurată de o incintă, în care se cuprinde și locuința episcopului, care, ca și toate clădirile clerului ortodox, aflate sub semilună, este mizerabilă.

Episcopul, care nu mai locuiește aici, ci la Cernăuți, ține, aici, un slujbaș, cu vreo doi popi, care să administreze totul. La venirea mea, nu am găsit decât vreo câțiva boieri refugiați, care trăseseră aici din Moldova, din cauza năvălirilor tătarilor.

În această biserică, nu am găsit nimic vrednic de atenție; s-ar părea, după cum arată, că ar fi fost părăsită și că în locul ei se va ridica o altă asemenea catedrală, în capitala provinciei, întrucât cel ce slujea aici și-a și mutat reședința acolo”³¹¹.

Sunt convins că mărturiile acesta nu au cum să vă placă, că nu vă satisfac în orgoliul trufaș de neam eroic și ales de Dumnezeu. Din nefericire, așa arăta Moldova și, deci, inclusiv Bucovina, în primii ani ai ocupației austriece.

Într-o lume primitivă, în care se practica tortura, cu o cruzime înfiorătoare, inclusiv de către călugări, naturalistul breton Baltazar

³¹¹ Ibidem, pp. 816-820

Hacquet, preocupat de studiile sale științifice, găsește, totuși, timp spre a privi, cu înțelegere și cu compasiune în jur, pentru a lăsa mărturie aspre, dar adevărate ca și poporul în mijlocul căruia se afla, atunci, în 1788, la doar 14 ani de la schimbarea statutului statal al nordului Moldovei.

„De la Rădăuți, încolo, nu vezi, peste tot, decât cea mai frumoasă câmpie din toată țara, acoperită de pământul cel mai bun. Toate mănăstirile aflate în această regiune anexată și care sunt cele mai însemnate, ca Putna, Sucevița și așa mai departe, au fost prefăcute, cu toate, într-un singur domeniu al Coroanei, care cuprinde multe mile pătrate, sub numele de domeniul Frătăuți, unde s-a așezat, atunci, și un sat german, de șaisprezece case și tot atâtea șoproane. La acest domeniu au fost afectați doi slujbași, care trebuia să administreze totul. Dar cum ar fi cu putință, oare, ca doi oameni să poată supraveghea dacă se face munca câmpului cum trebuie sau ba, când primul din ei mai este și comisar peste o colonie de opt sate răsfirate, populate cu germani din imperiu, și când funcționarii bunurilor camerale imperiale sunt atât de supraîncărcăți de o birocratie fără de folos, încât nu mai pot să vadă de altceva. Și, astfel, acest domeniu mare și frumos, care se întinde de la râul Siret și până la granițele Maramureșului, și pe care îl cunosc în întregime, nu aduce nici măcar șase mii de guldeni, când orice nepriceput, dacă l-ar folosi numai puțin, tot ar trebui să aibă un venit de cel puțin douăzeci de mii de guldeni...

Înaintând, mai departe, spre sud, până la Marginea, locul este, mai peste tot, numai șes, dar drumul este foarte neplăcut, din pricina numeroaselor băltoace. La locul amintit, încep chiar dealurile de dinaintea munților, pe unde se ajunge, prin valea despărțitoare, la mănăstirea de călugări Sucevița, al cărei nume derivă de la pâraul ce curge dinaintea sa.

Această mănăstire are o situație asemănătoare cu cea de la Putna, și ele sunt singurele două care au mai rămas în toată țara. Toată

dispoziția și înfățișarea sunt întocmai ca cele amintite cu privire la Putna. Zugrăvelile sunt la fel și, adesea, departe de a fi înălțătoare. Dacă pictorul a vrut să înfățișeze desfrâul, atunci atitudinile sunt, adesea, cu totul în felul lui Sanchez (Aluzie la Alonzo Coello Sanchez – 1531 sau 1532-1588 – pictor de curte al lui Filip al II-lea autor al unor picturi religioase – Opiniile lui Hacquet despre arta religioasă moldavă, alterate și de catolicismul său, dar și de moravurile călugărimii ortodoxe, nu trebuie să deranjeze pe cineva – n.n.).

Egumenul sau superiorul acestei comunități ignorante (La fel avea să susțină și Iraelie Porumbescu, și Nicolae Iorga – n.n.) și-a dat multă osteneală, să-mi explice închipuirile isprăvi eroice ale acestor preținși sfinți, zugrăviți, cu miile, pe zidul bisericii... Și erau, aici, vreo douăzeci de călugări trândavi. Scrieri sau bibliotecă nu am găsit aici, cum nu găsisem nici în mănăstirea de mai sus.

În munți, sunt izvoare sărate, „Slatina de la Pleșca” și „Slatina de la Plossi” (Plosci – n.n.), cu puțurile lor. Alături, o instalație pentru evaporarea apei. Austriecii au mai întemeiat, aici, 5 rafinării. Mai departe, alte 3 puțuri, la Slătioara, Trestieni și Pârtești...

Mănăstirea Solca a fost, până acum, câțiva ani, o mănăstire de călugări, tot atât de bogată și de plină de călugări ca și Putna, dar acum am găsit-o prefăcută în magazie pentru trupele imperiale, cantonate în Moldova turcească. Arhitectura și dispoziția lăuntrică erau aceleași”³¹².

Hacquet călătorește și spre celelalte slatine, inclusiv Slatina Mare, care avea să se numească, mai târziu, Cacica, descrie rafinării austriece, îl menționează pe funcționarul de la Cacica, „slujbaş al minelor din Ungaria”, care se ocupa de „supravegherea acestor instalații de fierbere și de evaporare”, apoi menționează o ispravă a haiducilor lui Ivan Darii:

³¹² Ibidem, pp. 820-822

„Cu câteva zile, înainte de sosirea mea, fusese, aici, un atac al unei bande de tâlhari, care au jefuit o casă mai izolată și au maltratat femeile ce se aflau în ea. Stăpânul casei, din fericire, nu se afla acolo, căci planul lor era să-l ucidă”³¹³.

După o noapte petrecută la mănăstirea Humorului, dar nu înainte de a întâlni, în pădurile Solcăi, „mulți din bejenarii Moldovei de Jos și ai Basarabiei, care scăpaseră de apăsarea turcilor și a tătarilor” („acești bieți oameni, care își aveau vitele cu ei și trăiau mai mult pe seama acestora, rățăceau acum, de patru luni, dintr-o pădure într-alta, pentru a nu fi văzuți de turci”), naturalistul merge la Gura Humorului, apoi revine la Arbore.

„Dacă mergi mai departe de câmpie, peste Burla, către râul Suceava, ajungi la o colonie germană, numită Satu Mare. Toate aceste colonii de așezări noi nu prea mulțumesc pe băștinași, pentru că nu mai pot lăsa, ca înainte, câmpul lor toloacă și pentru că acești nou veniți prea adesea luau ce nu se cuvenea. Așa, într-o zi, am auzit plângerile, aduse în fața comisarului imperial, de către acești oameni, împotriva coloniștilor, al căror număr nu este mare, că nu le-au jefuit numai micile lor grădini, ci s-au încumetat și să vatăme și să știrbească vechile lor drepturi, în cutare și cutare chip. Cei păgubiți au fost satisfăcuți, iar tulburătorilor li s-a spus, între patru ochi, că viața lor este în continuă primejdie, căci dacă, vreodată, se vor ridica împotriva lor moldovenii sau „românii”, atunci pot fi siguri că nu va fi cruțat nici copilul din trupul maică-si, și, atunci, nu se știe cum vor mai putea fi salvați, întrucât acești oameni puteau să scape de orice cercetare și pedeapsă și să emigreze pe nepusă masă”³¹⁴.

Colonia secuiască de la Dornești, colonie tipologică pentru

³¹³ Ibidem, p. 822

³¹⁴ Ibidem, p. 823

satele secuiești din Bucovina, din Moldova și din Basarabia, este descrisă pe larg:

„Satele care au fost întemeiate pentru aceste neamuri nomade erau ca cele pentru germani, croite în linii drepte, fiecare casă fiind, întotdeauna, despărțită de cealaltă; în dos, erau grajdurile și șoproanele. Grajdul, ca și la germani, face un singur corp cu casa. Fiecare casă își are grădina fie pe locul până la casa vecină, fie în dos. O asemenea despărțire face ca un sat de patruzeci, până la o sută de case, să ocupe o lungime foarte mare.

Acești unguri au obiceiul să-și înconjure satele, fie cât de mari, cu garduri și să aibă, la fiecare capăt, o poartă, pe care o închid, noaptea.

Casele lor sunt încăpătoare și îndestulătoare pentru o familie și constau, ca și în toate noile colonii, dintr-o mică tindă, o odaie mare, o cămară și un pod sau magazie.

Grajdurile ce sunt lipite de ele sunt făcute pentru vaci și o pereche de cai. Șoproanele sunt, de asemenea, mari și împărțite în trei. Într-un cuvânt, locuințele acestor imigranți sunt palate, în comparație cu ale localnicilor. Pe lângă faptul că acești oameni se bucură de toate aceste înlesniri în locuințe, mai sunt îndestulați și cu uneltele trebuitoare la munca agricolă, precum și cu câmpurile aflate pe lângă case; și primesc și tot felul de avansuri, așa că se poate spune că acești oameni posedă tot ce da bunăstare unui țăran, numai ca și el, din partea sa, să aibă măcar jumătate din hărnicia necesară.

Fiecare locuitor este scutit de slujba militară, precum și de orice dări, în primii cinci-zece ani. Dar cine și-ar putea închipui că oamenii, care trăiesc în așa mare libertate și condiții atât de bune, totuși săvârșesc faptele cele mai mârșave și, după ce consumă avansurile în trândăvie, mai trebuie să te aștepți, zilnic, ca un sat, care a costa statul douăzeci, până la cincizeci de mii de guldeni și mai bine, să fie, într-o dimineață, golit de locuitori sau chiar să-l vezi risipindu-se în fum.

La acest fel de popoare nomade și barbare, asemenea pustiiri zadarnice sunt ceva obișnuit. Ce este mai vrednic de observat este că, prin emigrarea lor de pe teritoriul imperial, ei nu-și îmbunătățesc soarta, ci și-o înrăiesc, căci sunt, doar, destule exemplele când acest neam tembel s-a întors din nou și, apoi, după câțiva ani, s-a stabilit, din nou, aici...

Ungurii, care îndrăgesc mai mult câmpia, s-au așezat și aici, în Bucovina, pe câmpia frumoasă dintre râurile Suceava și Moldova. Acum, sunt următoarele sate, care s-au format, aici, din Moldova de Jos, atunci când a trecut această provincie în stăpânirea Curții împărătești: Fogodiștea, Iștenșogoș, Andrașfalva. Apoi, între râurile Suceava și Siret, se mai aflau încă două sate ungurești: Hadik și Ioseffalva, de o sută șaptezeci și una de familii, care alcătuiau aceste două sate, împreună cu și cu sus-numitul Andrașfalva, și din care, cât eram eu acolo, au și fugit, iar, cizeci și una de familii, din tembelism curat. Aceștia din urmă erau numai secui din Transilvania, care, în anul 1764, când am locuit în acea țară, cu prilejul organizării graniței militare, au fugit, din pricina tratamentului rău, din partea comandantului de atunci, generalul Buccow (comandantul imperial al Trasilvaniei, între anii 1761-1764). Acesta, cum am și văzut cu ochii, spre mâhnirea mea, părtinea pe sași, înaintea tuturor”³¹⁵.

În vremea aceea, se întemeia colonia germană de la Tereblecea, în apropierea Siretului, care era un târgușor „de vreo două sute de case și ceva biserici. Pe vremea cumanilor (confuzie cu episcopia cumanilor din Vrancea – n.n.) și când mai ședeau, aici, episcopi catolici, era destul de populat, după cum se poate deduce din rămășițele bisericii și ale altor clădiri. Și acum mai sunt boieri, care își au, acolo, curțile lor boierești. Când am ajuns să-i cunosc în casele lor, am observat, la unul dintre acești boieri, un caz foarte ciudat de influență a laptelui doicii asupra copiilor mici. Prinții a șase

³¹⁵ Ibidem, pp. 823, 824

copii, unii dintre ei mari, erau oameni nu numai de statură frumoasă, dar și frumoși la față, albi și rumeni, dar copiii erau, cu toții, negri ca țigani. . . Când am întrebat pe mamă cum se întâmplă să aibă copii atât de negri, mi-a răspuns: „Copiii mei vin, cu toții, pe lume albi la față, dar cum nu-i hrănesc eu la sân, ci țiganka aceasta, pe care o vedeți aici”, care mai purta la sân pe copilul lor din urmă, ce nu se făcuse încă negru de tot, „ea, cu laptele ei, îi face așa de negri, dar, cu timpul, în vreo douăzeci de ani, mai pierd din negreala lor, dar niciodată de tot”, și, de fapt, se și observa, cu ochiul liber, la copiii mai mari, schimbarea nuanțelor culorii, din an, în an. . .

Toate femeile moldovence, în afară de cele cu totul sărace, duc o viață foarte leneșă, aproape toată ziua stau culcate pe divan și își petrec timpul cu cafea și mestecând betel; cele sărace mestecă marnă, stând la pălăvrăgeală, mai ales în timpul sarcinii, când nu fac deloc sau aproape deloc mișcare, și, cu toate acestea, nu sunt numai zdravene și sănătoase, dar și nasc foarte ușor niște copii sănătoși, bine și frumos constituiți, și rar auzi de nașteri nenorocite sau altele de acestea, și încă și mai rar ca acești oameni să aibă vreo diformitate, ca toți orientalii”³¹⁶.

La Siret, Hacquet avea să-l întâlnească pe arhiducele Francisc, viitorul împărat Francisc al II-lea, moștenitorul lui Iosif al II-lea, care mergea la Hotin, să vadă cetatea, cu ocazia unei inspecții de graniță.

În părțile Siretului, medicul și naturalistul breton Hacquet vizitează, „pe imperial Sf. Onufri”, deci pe fostele moșii ale schitului cu pricina, proaspăt secularizate de către Iosif al II-lea, alte două colonii, în afară de cea secuiască din Dornești.

„Cea dintâi era una rusească, în satul Laudonfalva (după numele generalului Laudon) și Gortești (Cortești, se întreabă îngrijitorii ediției, dar, la prima vedere, pare să fie vorba despre Corcești – n.n.), care consta din nouăzeci și nouă de familii. Nu se

³¹⁶ Ibidem, pp. 825, 826

bucurau de privilegii și libertăți deosebite, primeau numai locuri de case și terenuri de cultură fără plată, și colonia era scutită de slujba militară.

În anul 1787, s-au mai întors, din Moldova, opt familii, pentru că acel an a fost un an rău, măcar că această colonie fusese, totuși, cea mai bună și mai puțin costisitoare, pe care o avusese împăratul în această țară.

A doua colonie, care era constituită dintr-un neam cu totul ciudat, a venit de la Marea Neagră. Ei se numesc lipoveni sau filipoveni. Numele vine de la cuvântul slav „lipparva” sau tei (De fapt, așa cum o demonstrează Dimitrie Dan, vine de la ierarhul conservator rus Filip – n.n.), căci toate lucrurile lor din casă nu sunt făcute decât din acest lemn alb. Numele cel dintâi (lipoveni), din cele două amintite mai sus, l-au primit doar de la vecinii lor, tătarii, căci ei nu-și zic decât filipoveni. Acești oameni alcătuiesc o sectă cu totul deosebită și în privința felului de viață și a religiei. Se poate spune că ei sunt pietistii (protestanți, adepți ai doctrinei sacerdoțiului universal și preconizând ascetismul) ortodocșilor... Ei își aleg, din comunitate, un popă, se închină la icoanele pe care le au în biserică și în casele lor... Ei își ard morții, ei se scaldă în fiecare zi, bărbatul cu femeia, împreună, și așa mai departe.

În tot timpul anului, nu mănâncă decât de opt ori carne, nu fumează și nu trag pe nas tutun. Îndeosebi, ei trăiesc retrași în satele lor, dar, afară din sate, lucrul se petrece cu totul altfel. Cum sunt foarte misterioși, cu privire la practicile lor religioase și nu prea lasă pe ceilalți să pătrundă în bisericile lor, nu se știe tot ce se întâmplă la această slujbă bisericească.

Botezul pare că s-ar face numai atunci când copilul are o judecată formată, ceea ce nu este rău, căci, atunci când se face botezul iarna, cu apă rece, asupra unor copii nou născuți, ce au creierul acoperit de un înveliș foarte subțire încă, el este adesea vătămător și poate fi chiar ucigător, după cum am constatat din experiență.

A înjura, a bate, a apuca arma sau a vărsa sânge și așa mai departe sunt, la ei, ca și la „păzitorii Domnului” (sectă olandeză), un mare păcat, oprit cu desăvârșire, ca și folosirea unor băuturi spirtoase. Dar, deși acești fățarnici vor să treacă niște oameni virtuoși și asceți, ei sunt departe de a fi astfel, căci sunt foarte dezmățați. Când interesul lor le-o cere, atunci acești fanatici devin feroși, dar să apere statul e oprit de legile lor.

Cum le place să trăiască mai ascunși, preferă să locuiască în ținuturi păduroase. Așa este și locul lor de așezare, de acum, din Bucovina, la Varnița sau Fântâna Albă. În anul 1784, două sute de familii hotărâseră să imigreze în țară, dar au fost împiedicate de han (Șahin Ghirai, ultimul han al tătarilor di Crimeea, între anii 1777-1783) și de domn (Alexandru Mavrocordat, Deli Bei, domn al Moldovei între anii 1782-1785); au trecut, totuși, douăzeci și patru de familii încoace și, împreună cu ele, și alți capi de familie. Dar cum, din partea cealaltă, nu au fost lăsate femeile să-i urmeze, s-au întors, așadar, înapoi...

Acești oameni au primit, sub garanție împărătească, o deplină libertate religioasă. Ei nu au admis nici chiar să li se numereze casele și li s-a făcut voia. Ei mai sunt scutiți, pe veci, de slujba militară și, timp de douăzeci de ani, nu au de plătit nici o dare. Dar ei nu au primit nici un fel de ajutor de la Curte. Cum au adus cu ei, și așa, multă avere, nici nu aveau nevoie de el.

Îndeletnicirea lor principală este țesutul inului și facerea de frânghii etc.

Așa cum tot felul lor de viață are ceva deosebit, tot astfel este și îmbrăcămintea lor, care este simplă și cuviincioasă. Bărbatul își poartă părul tuns pe jumătate. Pe cam are o căciulă neagră țuguiață, de blană de oaie, la bărbie poartă barbă, iar în jurul gâtului, nimic. Cămașa lui este lungă și o poartă peste nădragi, după obiceiul moldovenilor. Trupul e înveșmântat într-o haină albă de lână, încheiată cu nasturei mici. În jurul trupului sunt încinși cu o legătură de piele albastră, roșie

sau neagră, au nădragi lungi, în picioare au încălțăminte de coajă de copac dau de funie („Hadaki”).

Femeile își ascund de tot părul, fetele nu. Pe frunte poartă o bandă lată, brodată, care stă în sus, ca un turban, în față, iar la spate e mai îngustă și împodobită cu bani de aur. Peste ea se pune un văl alb, care trece pe sub bărbie și atârnă la spate, ceea ce arată foarte frumos. Probabil pentru a nu trezi, la vecini, pofta de jaf, la care erau așa de expuși sub tătari. Gâtul este lăsat liber. Pe trup poartă o cămașă, care este cusută, la încheieturi și în jurul gâtului, cu lână de mai multe culori. Peste aceasta, un veșmânt lungă, de o țesătură de lână mai aleasă, care se încheie, în față, de sus, până jos, cu năsturei mici. Partea inferioară a trupului e îmbrăcată în niște pantaloni lungi de in. În picioare poartă ciorapi și un fel de sandale roșii, iar iarna, cizme. Cum acest popor este, îndeobște, foarte chipeș și cu o înfățișare plăcută, îmbrăcămintea aceasta ca de amazoană le lasă femeilor un aer cuviincios și modest...

Preoții, la acești oameni, nu se deosebesc printr-o îmbrăcămintă anume. Ei poartă, pe umeri, o mantie cenușie și țin în mână un toiag lung³¹⁷.

Călătorind spre Suceava, prin Românești și Pătrăuți, înspre „Luitak” (Realizatorii volumului presupun, cu oarece îndoieli, că ar fi unul dintre cele două sate Călinești, al lui Ienache sau al lui Cuparenco, dar mult mai probabil că este vorba despre satul Ițcani – n.n.), Hacquet întâlnește aici „primii coloniști ai provinciei, care au emigrat din Banat. Aceștia nu erau decât niște cerșetori, în număr de douăzeci și două de familii, care s-au așezat pe terenurile și în casele părăsite de moldoveni (la anexare). Cum nu era destul loc pentru ei, aici, au fost mutați ceilalți la Suceava (unde a mai fost așezată o colonie germană), la Molodia, la Dragomirna și „Rosez” (Localitate dispărută, opinează realizatorii volumului, deși s-ar părea că e vorba

³¹⁷ Ibidem, pp. 826, 827

despre satul Roșă, de lângă Cernăuți – n.n.). Acești oameni au primit ajutoarele necesare, dar nici pe departe ce au primit germanii, iar mai apoi, treptat, au trebuit să achite totul”³¹⁸.

Că „Luitak” pare să fie satul Ițcani se sugerează prin menționarea celeilalte colonii germane, de la viitorul Ițcani-Gară: „De la „Luitak”, spre râul Suceava, mai este iar o colonie germană de oameni, care au fost foarte lăsători în ridicarea sau, mai bine zis, în rânduirea definitivă a caselor lor noi și bine clădite”. Iar confirmarea susținerii mele că „Luitak” nu este Călinești, ci Ițcani, vine imediat: „De la acest sat nou înființat se vedea, de partea cealaltă a râului amintit, pe malul înalt, vechiul și ruinatul oraș Suceava. Aici s-a ridicat, de scurtă vreme, un pod de lemn, bine încheiat, peste apă, adesea foarte năvalnică. Acolo se înalță Suseava de azi, care a fost, pe vremuri, un însemnat oraș comercial, cât și orașul de scaun și reședința domnului și a mitropolitului, la douăzeci-treizeci de stânjeni deasupra râului”³¹⁹.

În iulie 1788, Suceava, „care, după ruinarea sa de tătari..., și-a pierdut statutul de reședință a domnilor..., nu-și mai poate veni în fire. A rămas pustiu de tot, vreo patruzeci, până la șaizeci de ani, după ce războiul, ciuma și foametea au nimicit cu totul populația sa. Azi, s-au așezat, acolo, armeni și o adunătură de alții ca ei, tot atât de păgubitori oricărei țări... și locuiesc vreo sută de case, mai ales de lemn, printre care răsar, în sus, ici și acolo, zidurile înalte și turlele bisericilor vechi, ruinate, precum și, pe un deal, zidurile vechii Curți.

Când am fost aici, în iulie 1788, mai erau fugiți cei mai mulți locuitori, din cauza incursiunilor tătarilor, așa că nu găseai la nimeni nici o întreprindere valabilă.

Acest oraș a fost, pe vremuri, foarte întins, precum se poate vedea, și acum, după zidurile sale cele vizibile, cât și cele de sub

³¹⁸ Ibidem, p. 827

³¹⁹ Ibidem, p. 827

pământ, și se pare că a avut șaptezeci, până la optzeci de biserici mari, iar azi nu mai are decât patru, foarte neînsemnate.

Comerțul, care se purta pe vremuri, cu blănuri, prin Ungaria și Transilvania, spre Rusia, se pare că ar fi fost foarte însemnat, dar azi nu mai vezi nici o urmă de așa ceva.

... Populația din Moldova are următoare însușire: cu cât oamenii trăiesc în stare mai naturală, fără constrângeri, cu atât au o constituție mai bună. Bărbații și femeile sunt frumoși, mai ales aceia care pot duce o viață tihnită. La bărbați, am găsit două trăsături care îi deosebesc de europenii occidentali, și anume: că au gâtul mult mai gros și picioarele mai subțiri, așa cum se observă la turci... Aceasta s-ar putea datora și faptului că nu poartă nimic împrejurul gâtului și că își răcoresc, adesea, picioarele în apă rece, mai ales turcii, care obișnuiesc și mai mult aceasta, decât moldovenii.

Femeile sunt pline de putere și foarte bine croite. Organizarea gospodăriei lor se face ca ele să nu aibă nimic sau aproape nimic de făcut, mai ales cele care locuiesc la oraș. Una sau două cămăruțe ajung pentru întreaga familie. Cu gătitul nu e multă muncă, întrucât totul se reduce la un singur fel de mâncare. Rufele constau doar dintr-o cămașă simplă, fără alte garnituri, și așa mai departe; sunt, deci, puține nevoi și, de aceea, și puțină muncă, și, de aceea, oamenii sunt mai sănătoși și mai zdraveni decât moleșiții din marile orașe europene, cu mesele bine încărcate, la care multe mâncăruri aduc tot atâtea boli... Așa cum e felul de viață foarte simplu, așa e și îmbrăcămintea.

Omul de rând din Moldova, care, cum spune pe bună dreptate domnul Sulzer, nu e, de fapt, un român, ci mai mult un slav, are capul tuns numai în față, și acoperit cu o căciulă înaltă, neagră. Poartă doar mustață. Pe trup are o cămașă lungă, peste ȋțarii lungi și albi, de lână, și e încins cu un chimir, prevăzut cu un cuțit. Pe deasupra, o haină albă de lână, cu sau fără mâneci, în picioare are încălțăminte de coajă de copac. Femeia poartă părul împletit în cozi și îl acoperă cu un ștergar sau o maramă lungă, albă, care acoperă și bărbia. În jurul gâtului, nu

are nimic. Pe corp, are o cămașă lungă, brodată în partea de sus, peste cusătura cu lână colorată, pe deasupra, un fel de șorț-fustă, de lână neagră, cu alesături cu dungi roșii. Nu știu ce alt nume mai potrivit s-ar putea da la această parte de îmbrăcăminte, căci totul este un șorț, lat de trei-patru picioare, care se strânge peste șolduri, în așa fel, că se petrece puțin până într-o parte. Îmbrăcate în felul acesta, femeile nu pot face decât pași foarte mărunți, de aceea obișnuiesc să ridice un colț și să-l bage în brâu. În jos, poartă colțuni întregi sau pe jumătate și, în picioare, opinci sau sandale.

Nobilii, ca boierii divaniți, boierii și mazilii, își au, ca și țăranii, portul lor național. Boierii divaniți, care, de cele mai multe ori, coboară din familii imperiale grecești și s-au născut la Constantinopol, sunt nobilii care stau în slujba Porții. Ei poartă barbă ca și turcii însurați. Boierul comun, însă, poartă numai mustață. Au capul tuns în parte și poartă o căciulă înaltă de blană, cu fundul de mătase sau catifea și nu rotund, ci pătrat (ișlicul). La ținuta de ceremonii sau la a celor aflați în slujbă la curte, nu se mai vede fundul căciulii. În jurul gâtului au, adesea, ca și orientalii, o basma lungă, de mătase sau de altă materie, dar, de cele mai multe ori, nu poartă nimic. Peste cămașă, poartă un lung „iancăr” (un fel de veston sau jiletcă cu mâneci, numită „iankura”) sau două asemenea haine, care se pun una peste alta și se strâng cu o cingătoare. Pe deasupra, se poartă o haină îmblănită sau „jatzșine” (termenul e german – n.n.) tot atât de lungă. De cele mai multe ori, este din mătase sau bumbac. Ei poartă ceacșiri, ca turcii, dintr-o materie galbenă sau roșie, apoi un fel de cizme scurte sau cipici, ce sunt cusuți de șalvari și care se numesc „mești”, peste care vin pantofii sau papucii, ce se leagă, de obicei, la ușa camerei. Nu este lucru neobișnuit, la oamenii aceștia, să poarte, una peste alta, trei haine îmblănite, în timp ce, în camerele lor, se face puțină căldură sau chiar deloc, lucru mult mai sănătos decât camerele supraîncălzite, etc.

... În fața orașului Suceava, care nu are nici ziduri înconjurătoare și nici șanțuri, se află, spre apus, o întăritură, în care

sunt cuprinse niște clădiri bisericești, și care se numește Zamca. Călugării, care stăteau, odinioară, acolo se puteau apăra destul de bine de atacurile tătarilor și ale haidamacilor. Alături, am găsit, atunci, un mic corp de trupă, de vreo mie – o mie cinci sute de oameni, cantonați, acolo, pentru apărarea orașului de tătari, care se arătau doritori să pătrundă cu forța în el.

Spre sud-vest, pe o înălțime plăcută, se află fosta mănăstire Sfântul Ilie, unde sunt izvoare minunate, din care s-ar putea trage apă în orașul Suceava, cu mare folos. De aici, încolo, toată regiunea e foarte deluroasă și pământul e foarte moale.

Ilicești sau Ilișești este, de asemenea, o fostă mănăstire de călugări, al cărei egumen sau stareț era arhimandritul întregii Moldove de Sus. Când au luat austrieii țara în stăpânire, era un oarecare Meletie superior al mănăstirii. Cum acest om era foarte capabil, a fost făcut vicar general. Cum, însă, ducea o viață destul de slobodă și de puțin așezată, căci avea, în mănăstire, haremul său ascuns, nu a voit să aștepte desființarea mănăstirii sale, după care ar fi trebuit să se obișnuiască cu înfățișarea socotelilor și cu un trai modest, ci a găsit cu cale să se facă nevăzut, împreună cu o sumă însemnată de bani, și trăiește, acum, într-o altă mănăstire a principatului Moldovei, dar nu cu prea mare îndestulare. Și aici, pe lângă această mănăstire, s-a întemeiat un sat pentru coloniștii germani. Acesta era al optulea și ultimul pe care l-am văzut în această provincie nouă, toate foarte bine așezate și, măcar că locuințele, ca și grajdurile și șoproanele, sunt din lemn, sunt, totuși, foarte bine făcute, dar este păcat că nu poți, niciodată, să te aștepți, din partea imigranților, la ceea ce sperai de la ei, după cum va arăta și viitorul...

De la Ilișești, înaintând, mai departe, spre sud, unde se ajunge la punctele de graniță Corlata și Capu Codrului, am găsit, la trecerea mea prin această țară, avanposturile corpului austriac, în palăncile și întăriturile care apărau, aici, o cale de comunicație secretă, care ducea, din Transilvania, tot mereu prin munți, până în Galiția (N.N.: este

vorba de „drumul sării”, cum a rămas cunoscut, care venea, dinspre Bistrița, pe Tihuța, prin Vatra Dornei, Câmpulung, Gura Humorului și Păltinoasa, apoi, prin Cacica, Solca, Horodnic și Vicove, ducea la Cernăuți), în care voiau să năvălească turcii, care înaintaseră până la Baia.

La Capul Codrului, unde încep munții cei îndreptați spre sud și unde ajungi într-o vale parcă închisă, iese din Carpați năvalnicul râu al Moldovei, care, însă, aici nu e mare și poate fi trecut, vara, în tot locul, cu piciorul.

De la locul amintit, în urmă, am mers, de-a lungul râului, spre nord-est, pe o vale îngustă, acoperită cu o pădure minunată, prin care a fost croit un drum drept până la satul Humor, ce se află la oarecare depărtare de râu. Acest loc este bine întărit și îngrădit, de-a lungul întregii văi, și erau cantonate, aici, două companii ale unui regiment teritorial, care păzeau, cu două tunuri, această trecătoare...

În dreptul localității Vama, unde râul amintit primește râul Moldovița, ce vine din nord, este o frumoasă vale netedă, încinsă, de jur, împrejur, de munți... Vama are o poziție plăcută și câmpul dinaintea sa, care se numește „Lung” (Schlaf), este închis de munți înalți, spre nord. În acest colț de munte, am aflat coloana despre care povestește domnul Sulzer (pe care ezit să-l inserez, ca mărturisitor, aici, pentru că studiul său despre „Dacia Carpatică” nu prea se bazează pe ceea ce a văzut, ci doar pe ceea ce a citit – n.n.), dar poate că el nu a văzut-o, căci el spune că aici ar fi fost înfrânți tătarii, în anul 1718, ceea ce, însă, cum arată inscripția, s-a întâmplat cu doi ani mai înainte.

Stâlpul de gresie albă, moale, înalt de doi stânjeni și cu patru muchii, se înalță la vreo două băți de pușcă, spre sud-est, de acel loc³²⁰.

*

„Stâlpul lui Vodă” de la Vama înseamnă, de fapt, o ironie crudă la adresa lipsei noastre de memorie. În fond, ce omagiem noi,

³²⁰ Ibidem, pp. 827-832

românii, la Vama? Omagiem... victoria tătarilor asupra trupelor maghiaro-austriece, care tătari, pentru că Mihai Racoviță Vodă le promisese zece mii de galbeni, pe care nu-i avea, au primit învoirea ca, în contul datoriei, să prade Moldova dintre Siret și Nistru. Omagiem, deci, prădarea, cu învoire de la domnie, a mai bine de două treimi din Moldova. Halal să ne fie!

Nu spun că stâlpul de la Vama ar trebui să fie distrus, pentru că un popor cu puține relicve, precum al nostru, are obligația de a păstra intacte absolut toate moștenirile. Dar mai avem și obligația de a ști că stâlpul de la Vama nu înseamnă un omagiu adus glorioșilor noștri voievozi din vechime, ci un stigmat pe neputința noastră de după ei și până azi.

Plecând din Vama, pe „valea lungă și netedă” dintre „munții înalți”, pe apa Moldovei, în sus, vale care duce „la târgul Câmpulung”, Baltazar Hacquet străbate localitatea, fără să noteze nimic, și se îndreaptă spre Pojorâta, de unde, trecând Mestecănișul, merge la Iacobenii, unde exista, deja, o topitorie de metale.

„Atelierul metalurgic de la Iacobenii are o așezare foarte prielnică, căci se află în mijlocul pădurilor și lângă un râu mic – Bistrița Aurie – care, tot timpul anului, nu duce lipsă de apă și tot așa se arată, și săpăturile, care, până acum, au destul minereu și nu sunt la prea mare depărtare. Alimentele nu sunt scumpe... Dar e lipsă de lucrători buni, căci cei mai mulți nu sunt decât lepădătura altor țări. Pe râul acesta, Bistrița Aurie, care alimentează cu apă atelierul metalurgic, la câteva mile în jos și în sus, înspre munte, se spală aur. Când am călătorit, atunci (1788), prin țară, dispăruseră toți ȧiganii ce aveau această îndeletnicire. Metoda de aici, de a obține aurul sau de a-l spăla din nămol, este tot aceea pe care am văzut-o și în Ungariași Transilvania...”

Aurul care se spală din apa râului Bistrița sau, mai bine zis,

din mîlul lăsat de ea pe mal și pe sinuozitățile sau prelungirile sale, este, întotdeauna, amestecat cu mult ocru, așa că, de departe, marginile malurilor sunt colorate cu el, pe o lățime de câteva picioare, și, cu cât sunt mai colorate, cu atât speră mai mult aurarii să strângă aur. Albia munților este mult gătită de munți și este, de fapt, doar un torent, precum dovedește și numele său slav. Căci Bistra sau Vistra înseamnă ascuțit sau tăios (în realitate, înseamnă: repede – n.n.), întrucât asemenea râuri năvalnice sapă adânc pămîntul, în tot locul.

Atelierul de la Iacobenii este punctul central pentru toată activitatea de spălare a aurului din acest râu, căci se spală aur și în josul, și în susul său...

Așadar, cum acest râu este așa de gătit, nu se spală aur decât în micile porțiuni unde s-a mai retras, ca la Vatra Dornei, Dornița, Holda, mai jos de Iacobenii și la Ciocănești, și, mai în munte, mai sus, până la granița Maramureșului. Cu cât cobori pe acest râu, cu atât se spală mai mult aur, și directorul atelierului de la Iacobenii, care face și primirea aurului, m-a asigurat că, adesea, mai atîrnă încă ceva cuarț de grăunții mari de aur, dovadă că acest aur a fost smuls din crăpăturile munților mai înalți și, apoi, cărat înapoi de apă...

Numai la două ore de Iacobenii, s-a și pornit o exploatare, la care s-au pierdut banii, căci minereurile conțineau prea puțin aur. Exploatarea a fost pornită în valea Fundu Moldovei, unde s-au săpat câteva galerii, spre nord-est...

Ajuns la granițele Maramureșului, unde râul Moldova își ia obârșia, de pe vârful munților, și curge spre est... n-am văzut vreodată mai frumoase pășuni de munte... Crescătorii greci și armeni aveau, aici, herghelii întregi, care zburau în libertate. Cea mai mare și mai mîndră, în care se aflau și caii cei mai frumoși, era cea împărătească, înființată de domnul locotenent-colonel von Cavalier, cu cai tătărăști. Caii pentru herghelie au fost aduși din munții Astrahanului și ai Caucazului. Armăsarii au costat, adesea, mai bine de două mii de guldeni. În anul când am fost eu, au avut nenorocul să piardă doi din

cei mai frumoși armăsari. Caii sunt crescuți, aici, în libertate, totuși ei nu pot rămâne pe aceste înălțimi mai mult de trei luni pe an. De aici, ei sunt mânați, mai jos, în regiunea dealurilor subalpine și, apoi, chiar în câmpie, unde iernează. Cu venirea primăverii, pasc, din nou, pe dealurile subalpine și, pe măsură ce dispare, treptat, zăpada de pe înălțimi, sunt și ei mânați, iarăși, mai sus.

Sus, de tot, se află niște clădiri pentru caii bolnavi sau vătămați în vreun fel, ca și pentru oamenii ce supraveghează herghelia împărătească. Aceștia sunt foști cavaleriști, pensionari, dintre care cei mai mulți au luat parte la războiul de șapte ani (din 1756-1763). Am mai găsit unii, care slujiseră, cu mine, în același regiment.

Ofițerul care comanda aici ne-a primit cu multă prietenie. Acest om fusese trimis, de vreo două ori, cu două-trei sute de oameni, în țara tătarască, pentru a cumpăra cai, împreună cu locotenent-colonelul amintit, ceea ce nu se mai practica acum. Comerțul ce se purta cu tătarii se făcea cu concursul armenilor, prin schimb; aceștia dădeau, la un preț foarte mare, mătăsurile lor proaste și alte mărfuri, pe cai”³²¹.

După ce cercetează, în amănunțime, obcinile Bucovinei, și le descrie din perspectiva naturalistului care era, Hacquet ajunge la Putila, unde se afla o mănăstire, dar „dezvățul din partea locului” era în floare, răspândind repede sifilisul, adus de oștile rusești, cu ocazia războiului din anii 1768-1774. Aici, la Putila, îl întâlnește Hacquet pe țăranul huțul, care o făcea pe „căpitanul sau judele” și care „își avea micul său harem acasă”, chestie preluată, după moda citatului din citat, de istorici, de folcloriști și de etnografi și, în general, de mai toți necitiții. Acel huțul i-ar fi declarat lui Hacquet, dar declarația sună extrem de fals, celebrul citat al pseudoculturii istorice bucovinene:

„Odinioară, în munții aceștia, noi eram ucigași și tâlhari, dar

³²¹ Ibidem, pp. 832-834

acum ne-am obișnuit cu munca și ne-am îndreptat... Muntele era locul nostru de scăpare, atunci când eram urmăriți pe câmp, însă, cum s-au înmulțit oamenii tot mai mult, nu au putut scăpa, întotdeauna, de urmărire, aici, nici moșii și părinții noștri, și nu ne-a mai rămas altceva de făcut decât de schimbat felul nostru de viață”³²².

Și continuă Hacquet: „Acest bărbat, așa cum sunt oamenii de felul lui, a fost destul de darnic, să nu primească nimic pentru laptele și brânza ce i le mâncasem sau pentru hrana calului, oricât am vrut să-l silim să primească plata cuvenită. Este drept că, printre oamenii aceștia, sunt unii care se ocupă cu geambașlăcul de cai și care au o avere de douăzeci-treizeci de mii de guldeni, dar această avere nu îi schimbă cu nimic. Ei trăiesc și rămân, mai departe, vechii ruteni și moldoveni de altădată. Singurul lor folos este că beau, când au chef și au și rachiu, destul ca să-și potolească pofta de răzbunare”.

Coborând spre Straja, Hacquet hotărăște să părăsească munții și se îndreaptă spre Rohozna, apoi spre Budineț și Hlinița, călătorind pe „Drumul Sării”, deci pe primul „drum împărătesc”, menit să facă parte din „calea ascunsă, care merge, de la Umor, spre Galiția”, despre care am mai vorbit.

Într-o a doua călătorie în spațiul românesc, care începe la Hotin și continuă prin nordul Basarabiei, prin Moldova de dincoace de Prut și prin Transilvania, Hacquet vizitează, iarăși, și Bucovina, venind, de la Bistrița, pe valea Bârgaielor și peste Pasul Tihuța, dând de „frumoase pășuni de munte („pojane”), pe care pășteau cirezi mari de vite cornute și de cai, ce aparțineau armenilor, care fac comerț cu ele prin toată Moldova, ca și aici, în Bucovina și în Galiția”³²³.

La Șaru Dornei, naturalistul breton constată că „această apă e

³²² Ibidem, p. 835

³²³ Ibidem, p. 858

dintre cele mai tămăduitoare” și că „ar fi de dorit ca această apă, care se află chiar la granița Bucovinei, să rămână în proprietatea statului austriac, întrucât s-ar putea executa, cu puțină cheltuială, și vasele pentru trimiterea, de aici, a acestei ape minerale”³²⁴.

„Țiganul dacic”, deci din toate teritoriile românești (expresia e luată de la Sulzer), are parte de convingătoare portretizări:

„Părul este, întotdeauna, aspru și negru ca tăciunele, așa cum au, de obicei, toate națiile asiatice meridionale și orientale. Ochii negri sunt mari, cu o privire ascuțită și, adesea, sălbatică. În e privește trăsătura morală care-i caracterizează, este să trăiască fără nici o constrângere și liberi, pe cât le e cu putință. Țiganul dacic nu prea are multă religie, ci doar niște noțiuni superstițioase și proaste despre religie, la care nici nu se prea gândește. Nu este prea sângeros, din cauza fricii sale înnăscute, altminteri aplecat spre furt, fără a comite, însă, mari violențe, ci umblând doar cu șiretenii; trăiește foarte sordid, iubește, ca toate popoarele primitive, băuturile spirtoase și tutunul de fumat, pe care nu-l disprețuiesc nici femeile lor. Numai de nevoie mai face câte o muncă și aceasta constă în prelucrarea aramei, a fierului și a metalelor nobile, pe care le lucrează, de cele mai multe ori, sub cortul său, în timp ce nevasta și copiii pun în mișcare foalele. Cei mai săraci din acest neam fac linguri de lemn, precum și coșuri împletite, cu mâna, din coajă de copac și, tot astfel, cutii și alte obiecte, pe care le duc la vânzare din casă în casă, pentru a avea prilejul de a putea cerși sau fura. Nevoile lor sunt atât de reduse, încât nu au nici paturi și nici primeneli; cel mult, au câte două cămăși, pe care izbutesc să le mai păstreze albe, cu toată viața lor sordidă...

Portul acestor țigani este simplu; copiii umblă, adesea până la zece ani și chiar și după aceea, goi de tot și numai frigul cel mai mare îi silește să se acopere cu haine de blană sau de altele. De cele

³²⁴ Ibidem, p. 858

mai multe ori, trăiesc, iarna, prin păduri; mai mult pe sub pământ, decât pe pământ, dacă nu își ai bordeiele lor proprii.

Bărbatul poartă pe cap o căciulă de oaie, ce atârnă în jos, pieptul este continuu gol și, cum acești oameni nu stau închiși în odăi, nu sunt deloc sau doar rareori expuși unor boli de plămâni. Pe trup poartă o cămașă, peste ea, o haină („iakina”), care e prinsă cu o cingătoare de piele, nădragi lungi și, de cele mai multe ori, nu au nimic în picioare sau doar papuci.

Femeile sunt îmbrăcate aproape la fel ca bărbații, dar pe cap, în loc de căciulă, au o basma de pânză, și mai atârnă pe ele toate zdrențele cu puțință, pe care le-au putut căpăta. Haine roșii sau vârgate cu galben, ca și cizme sau papuci roșii, sunt ceea ce le place mai mult”³²⁵.

Cam astea ar fi, în esență, mărturiile medicului și naturalistului breton Baltazar Hacquet despre Bucovina, lor adăugându-li-se chestiuni care țin de profesia de naturalist bine informat și cu lungi călătorii, prin întreaga Europa, pe parcursul vieții.

În 1791, Cernăuții deja însemnau un orașel cochet, „capitala Bucovinei” fiind frumos clădită în stil nou”, după cum nota, în trecere prin Cernăuți, Johann Christian von Struve³²⁶.

Consilierul aulic Vince Batthyany vine în Bucovina, dinspre Bistrița, dar călătorind prin Ilve și îndreptându-se spre Iași, prin Suceava și Botoșani, ocazie cu care constată că „numai la Pojorâta pădurile se mai luminează, de la Vama, încolo, dispar cu totul; la Câmpulung se deschide un șes lung și roditor. Am dat, acolo, peste un țăran, care a băut, pe loc, 10 florini, ce îi promise ca arendă pentru lunca sa. Tovarășii săi și-au scos, încă de la distanță, pălăriile, dar,

³²⁵ Ibidem, p. 859

³²⁶ Ibidem, p. 1117

după aceea, când le-am cerut un mic serviciu, au dispărut pe nesimțite. Mai mulți au sărit din care, ca să fure snopi de pe câmp. Unul ne-a oferit chiar, spre vânzare, un drob de sare, pierdut de tovarășul său, care dormea. Aceasta nu surprinde, într-o țară care a fost lăsată, atâta vreme, pradă părăsirii și bunului plac...

Am vizitat atelierele de prelucrat fierul, de la Iacobenii, situate lângă șosea (N.N.: conform mărturiilor iconografice, șoseaua trecea, pe atunci, pe lângă albia râului Bistrița). Ele se compun din trei cuptoare înalte, douăsprezece vetre de afânare, mai mulți drugi de fier și trei mici forjerii. Ele au alungat, de aici, fierul suedez și siberian, și au deschis debușeu la Marea Neagră.

Nu mai puțin importante sunt instalațiile de prelucrat aramă, de la Pojorâta, pe care am amintit-o mai sus, și sticlăriile de la Putna, pe unde, de asemenea, am trecut. Aceste stabilimente ca și numeroasele cuptoare și instalații de ardere a potasei vor rări pădurile de prisos ale Bucovinei. Astfel, în chip fericit, se va ajunge ca, în aceleași regiuni, nu prea departe, agricultura să țină pas egal cu creșterea vitelor. Căci, unde aceasta o ia înainte, cealaltă rămâne în urmă și, prin aceasta, și populația, fără a cărei muncă nu este posibilă ameliorarea, nici sporirea produselor.

Aproape că mă căiesc că am vizitat o mănăstire din văile din împrejurimi. Închipuiți-vă un cerc de chilii strâmte și întunecoase, înconjurată de ziduri înalte. În mijloc, se află o biserică, zugrăvită cu îngeri și diavoli. Buruieni, moloz și gunoaie acoperă terenul, care se întinde lângă ea, pe o distanță de câțiva stânjeni. Într-un astfel de lăcaș, își trăiesc zilele călugări cu bărbii lungi și haine murdare, fără a lucra, fără cărți. Ah, nenorociții, lor nu le sunt accesibile nici comorile singurătății, nici plăcerile lumii!

Șoseaua lucrată încetează în afară de Suceava. Acest orașel este alcătuit din 700 de case, cele mai multe fără etaj. Destule au foișoare de lemn, ceea ce, alături de turnurile ascuțite ale bisericilor orientale, dau orașului un aspect străin. Una din biserici posedă

moaște, pe care le-au trimis turcii, din Trapezunt.

Dintre cei 4.000 de locuitori ai Sucevei, meseriașii germani sunt cei mai harnici; armenii, care fac negustorie de vite, sunt cei mai bogați. Evreii de acolo fac negoț cu mărfurile cele mai felurite. Moldovenii practicau, mai ales, jocăria.

Suceava se întinde pe o colină teșită, împodobită cu vii și șesuri verzi, prin care străbate un râu. Peste râu duce un pod...

Numaidecât, afară de Suceava, este stațiunea de poștă moldovenească, Burdujeni. Grajduri de pământ și paie, colibe mizerabile și câțiva vlăjgani, pe jumătate goi, care zăceau lungiți pe pământ, este tot ce am găsit acolo. Ei au sărit, numaidecât, în picioare, ca să aducă, după cum spuneau ei, caii. Dar s-au întins, iarăși, la pământ și am fost nevoiți să facem gălăgie și să amenințăm, pentru a putea să ne urnim din loc³²⁷.

La întoarcere, consilierul aulic Vince Batthyany intră în Bucovina prin Boian, unde înnoptează „în birtul cel rău, căci oaspeți nepoțiți au ocupat camera pe care inspectorul de la carantină o pregătise pentru noi...

Boianul este locuit de moldoveni și ruși. Prin localitatea aceasta trec, anual, 15, până la 20 de mii de boi, spre Viena, și 6-7 mii, spre Breslau. Anul trecut (în 1804 – n.n.), au trecut, cu permisiunea specială a Porții, mai multe mii de oi, ce au fost mânate spre Prusia. În același an, Viena a ridicat, de aici, 330 de chintale de bumbac levantin, 300 de chintale de mătase, de același fel, probabil din cauza nesiguranței drumului prin Serbia. În chip obișnuit, sunt aduse aici, din raiaua Hotin și din Moldova, haine de tot felul, produse agricole, uneori și cai. Aceștia din urmă sunt trecuți, totuși, mai deseori prin pasul Bârgău sau Oituz.

Comerțul cel mai important îl poartă Boianul cu Brody, din

³²⁷ Academia Română, *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, I, București 2004, pp. 99, 100

Galiția orientală. Acolo, la Boian, se întâlneau, odată, comerțul Rusiei, Italiei, Levantului și Germaniei. Acest avantaj n-a fost pierdut de tot, prin interzicerea mărfurilor străine, căci localitățile acesteia i s-au acordat drepturile unui porto-franco.

La o jumătate de oră, de aici, se află satul Toporăuți, căruia, de la luarea în posesie a Bucovinei, i-au sporit familiile, de la 40, la 100. În general, populația acestei țărișoare a sporit foarte mult; la aceasta a contribuit așezarea mai multor coloniști, scutirea de recrutare și rodnicia solului. Dar acest dar al naturii este prea puțin folosit de locuitorii de origine moldovenească. Lor li se pare înjositor să lucreze pentru plată și sunt gata, totdeauna, să-și părăsească locurile de baștină. Germanii imigrați acolo, unde ocupă sate întregi, sunt disciplinați și activi. Unde, însă, au fost împărțiți printre moldoveni, au decăzut la nivelul acestora. Hărnicia lor a dispărut, din cauza exemplului, lăcomiei și neajunsurilor pricinuite de vecini.

Țăranii din Bucovina produc, pentru stăpânii pământurilor, foarte puțin și sunt aproape independenți de ei, prin intervenția Oficiului districtual. Rezultatul va trebui să confirme sau să infirme dacă oamenii primitivi devin mai fericiți și mai buni, când sunt tratați la fel cu cei complet civilizați”³²⁸.

„Această țărișoară, care, în 1777 (anul jurământului de credință față de Austria, Bucovina fiind ocupată până în 1 octombrie 1774 n.n.), s-a despărțit de Poartă și, după aceea (N.N.: Din 1790, până în 1849), a fost încorporată Galiției, are 3 orașe și 4 târguri, 65 de sate și peste 200.000 de locuitori.

Cele mai multe produse ale agriculturii și creșterii vitelor, ceară, miere, bere și rachiu, lână și piei, țoalele de Suceava și cordovanul de Vijnîța alcătuiesc comerțul ei. Din Bistrița, ea scoate aur, din Cârlibaba, plumb, și posedă, cum am amintit mai înainte, și cele mai multe din celelalte metale.

³²⁸ Ibidem, pp. 107, 108

Orașul Cernăuți este așezat nu departe de Prut, care adeseori îl vatămă și veșnic îl amenință. De aceea, se caută a se abate râul în altă parte, cu atât mai mult cu cât, pe lângă toate celelalte, aici se dă de apă la o foarte mică adâncime.

Iosif al II-lea a fost primul care i-a dat o înfățișare mai bună, prin ridicarea multor clădiri publice și cazărmi, pe care le ocupă eroii de la Rohatyn (anume regimentele de garnizoană, care, în ultimul război cu turcii, au apărut, cu dârzenie, șanțurile de la Rohatyn, împotriva unui inamic mult superior).

Populația Cernăuților atinge cifra de 6.000 de suflete, printre care se află germani, moldoveni, evrei, armeni și ruteni. În afară de aceste națiuni, în Bucovina mai sunt și locuitori maghiari (în satele Istensegits și Hadikfalva, a căror stare demonstrează, totuși, că patria noastră nu a suferit mare lucru prin pierderea lor).

De la Cernăuți, duce o șosea la Suceava, pe care v-am descris-o mai înainte. A doua duce la actualul oraș districtual Tarnopol și a treia, la Halici, cel odinioară atât de vestit. Pe aceasta din urmă am văzut-o, călătorind până la Sniatyn și, apoi, la Vășcăuți.

Fiind duminică, am văzut o mulțime de oameni petrecând. Unii stăteau întinși pe pământ și jucau cărți, alții chefuiiau și ceilalți dansau. Se formau rânduri lungi, care se apropiau și se îndepărtau alternativ. După aceea, se strâneau într-un cerc, care se mișca la dreapta și la stânga. S-a frânt, apoi, în perechi singurate, dintre care totdeauna se învârtea una, celelalte stăteau liniștite. Între dansatori, ne-a plăcut un ulan, prin agilitatea și bunăcuviința sa, și, totuși, se părea că nu-l remarcă nimeni. „Ce strică aceasta artei mele?”, a strigat el, când noi ne-am arătat regretul pentru aceasta. Așa cugetă adevărații virtuoși.

Băștinașul din regiunea aceasta este tot atât de rău îmbrăcat, pe cât de rău croit. Cel puțin, nu găsești la el nici costumul ce-ți ia ochii, nici fâptura frumoasă a moldovenilor de la Cernăuți. Astfel de deosebiri nu surprind, într-o țară cu populație atât de amestecată.

Aceasta și starea în care se află vecinii (iobagii – n.n.) îngreunează foarte mult civilizarea Bucovinei”³²⁹.

Statisticianul vienez Joseph Rohrer se afla la Suceava, în 2 noiembrie 1802, când scria raportul despre călătoria lui în Moldova, unde beneficiase de ospetia boierului Vasile Balș. În relatările despre Bucovina, Rohrer notează:

„De la luarea în stăpânire a Bucovinei, s-a construit un drum permanent de comunicație, între regiunea de aici, Transilvania și Galiția („Drumul Împărațesc” dintre Bistrița și Cernăuți, prin Păltinoasa, Solca, Vicov – n.n.), pe o întindere de 35 de mile, la care au contribuit băștinașii, cu munca și cu cărașia, fără nici o despăgubire. Odinioară, nu se putea călători, din Transilvania, în Bucovina, decât călare, și aceasta numai cu mare greutate; erai lipsit de orice adăpost. Acum, care încărcate cu bunuri pot merge înapoi și încolo; se găsesc, peste tot, case de poștă bine organizate și se obțin foarte ușor, de la șeful de poștă, cai, numiți de „Vorspann” („de deplasare” – n.n.), care costă, câte unul, 10 crețari de fiecare milă. Numai în lunile de iarnă, zăpada cade în cantități mari și, prin urmare, nu este recomandat să călătorești.

Marele împărat Iosif a fost acela, care a pus să se construiască, în anul 1783, o șosea, care, pornind din satul Prundu Bârgăului, în comitatul Doboka, dă posibilitatea călătorului, ce merge din Transilvania, în Bucovina, să facă, într-o singură zi, un drum pentru care îi trebuiau, înainte, șase zile”³³⁰.

În 21 noiembrie 1802, Rohrer scrie și despre „orașul de frontieră Suceava” și produsele lui de export:

³²⁹ Ibidem, pp. 11, 112

³³⁰ Ibidem, pp. 156, 157

„La Suceava se pregătește așa-numitul peștiman, un fel de pânză moldovenească, alageaua, stofă din care se fac haine moldovenești, care se poartă dedesubt, astarul (pânză de căptușeli), folosit pentru huse de bumbac, și musulul, o pânză de bumbac vopsită în roșu...

În general, comerțul bucovinenilor cu Moldova este încă neînsemnat, dar, din păcate, comerțul Moldovei, în special cu vite cornute, este cu atât mai mare, trecând prin Bucovina, spre Galiția, Moravia ș. a. Punctele vamale, înființate la graniță de la luarea în stăpânire a Bucovinei, se află la Boian, Onuț, Țureni, Sinăuți, Bosanci, Brigești și Vatra Dornei.

Dar la Cernăuți se află inspectoratul vămilor. În ce privește venitul acestora, pot să spun că numai articolul acesta este considerat, de către guvernământul Galiției, ca un venit regalian și că, în anul 1798, așa-numitul excedent se ridică la 100.844 de guldeni. Taxele pentru drumuri, bariere și poduri, înainte de anul 1793, când au fost încredințate, pentru prima oară, inspectoratului vămilor, nu au adus un venit mai mare de 403 guldeni și 45 de creițari. Acum, însă, venitul produs de aceste taxe se ridică, în medie, după trei ani de încasări, la 8.590 guldeni și 19 creițari.

Această dare pare, ce-i drept, să fie un impozit direct în plus pentru băștinași; singură, aceasta este, în cea mai mare parte, de neînălăturat, dacă ar urma să fie folosită la construcția de șosele și poduri...

M-am dus, pretutindeni (în 22 noiembrie 1802, la Siret – n.n.) pe ulițe și pe străzi, în jos și în sus. Nu am văzut decât sălbăticiune...

În singurul ținut, dintre Siret și Suceava, pe unde am călătorit, se aflau, când pe șosea, când în munți, nouă sătulețe mici de germani. Dacă, de altfel, am transcris bine numele de locuri românești, ele se numesc astfel: Rădăuți, Frătăuți, Arbore, Ilișești, Balosinăuți (parte a satului Horodnic – n.n.), Satu Mare, Grănicești, Tereblecea, Mănăstioara.

Uneori, se formează un sat de 12, până la 18 case, alteleori de mai multe. Toate, laolaltă, au numai un pastor. Cel de acum se numește Schwartz, este un sas din Transilvania și, după câte aud, este un om cu cunoștințe (învățat) și cu un caracter bun, pe care pastor, însă, nelocuind la stradă, nu l-am putut vizita...

Tot drumul, de la Suceava, până la Siret, l-am făcut neobișnuit de repede. Este cea mai minunată șosea, în linie dreaptă, care se poate închipui. Chiar și podurile, construite pe Suceava cea mare și cea mică, care se numește și Sucevița, precum și pe Siretul cel mare și mic, sunt bine întreținute. Ce deosebire, când se compară Moldova, sub raportul construcției de șosele și poduri, cu Bucovina, aflată, acum, sub cârmuirea austriacă! Zadarnic s-ar căuta chiar și numai un pod obișnuit. De câte ori nu m-am coborât din trăsură, pentru ca să nu fiu silit să trec peste lemnele care țin, în Moldova, locul podurilor de peste ape!...

Acum, datorită minunatelor construcții de șosele, se poate face, comod, tot drumul de 11 mile, de la Suceava, prin Siret, la Cernăuți, în tot atâtea ceasuri. Altădată, nu era nici un pod, afară doar de cel peste râul Prut, la Cernăuți. Călătorul era nevoit să aștepte până ce apele sale umflate se domoleau de la sine”³³¹.

Rohrer continuă, în relatările sale, cu mărturii despre apele Bucovinei, despre cele 49 de izvoare sărate, care trebuiau închise, după începerea exploatărilor de sare de la Cacica și de la Pleșa, sare omologată ca fiind de foarte bună calitate de către „onorabilul Jacquin”, despre Comandamentul regal și imperial al remontei din Bucovina, despre o întâlnire cu episcopul Daniel Vlahovici, ocazie cu care gustă din brânza de Rădăuți, care îi place foarte mult, și care se vindea și în Iași, dar și în Constantinopol, despre pădurile Bucovinei și despre condamnabila risipă de lemne, inclusiv prin intermediul cuptoarelor de potasă, care se mai găseau la Frătăuți, Solca, Sfântu

³³¹ Ibidem pp. 156-159

Ilie, Ilișești și Câmpulung Moldovenesc, despre mina de plumb de la Dadul Cărlibabei și, desigur, despre hanurile ținute de evrei, cel mai bun fiind, în 1802, hanul „Beim Adler” din Cernăuți, dar mărturiile acestea, inclusiv cele despre unitățile bucovinene de măsură, nu fac obiectul acestei cărți (cei interesați, le pot afla în sursa citată).

În 1805, când se întorcea dintr-o călătorie în Moldova, medicul militar scoțian Adam Neale îl întâlnește, la Cernăuți, luptând împotriva unei boli contagioase, care ataca „buzele, obraji, cerul gurii și omușorul, prin ulcerări profunde, pe medicul Fleisch, trimis pentru cercetări, în Bucovina, de cancelaria vieneză. Boala se răspândea prin fumatul din aceeași pipă sau prin băutul din același pahar³³².

Ierarhul armean Minas Băjășkian avea să călătorească prin Bucovina în anul 1808, când și notează:

„Cernăuți este capitala Bucovinei, aflată la o distanță de nouă ceasuri de Hotin; în stânga, trece râul Prut, care, străbătând Moldova, o desparte de Basarabia. Nistrul se apropie, aici, de Prut atât de mult, încât regiunea ia forma unui istm. Deci, trecând pe podul cel mare al Prutului, am ajuns la frumosul oraș Cernăuți, care înflorește, din zi în zi, datorită comerțului și se extinde cu clădiri frumoase și înalte. Sunt mulți germani (austrieci) și leși, iar armenii (circa 30 de familii, toți negustori) sunt așezați acolo recent, fiind veniți din Polonia. Deși n-au biserica lor proprie, totuși altarul din dreapta al bisericii romano-catolice este în mâna armenilor, fiind construit de cunoscutul negustor armean Simionovici, cu hramul lui Grigore Luminătorul.

Cernăuți a fost, pe vremuri, un vestit oraș al Moldovei, unde se întâlneau mulți negustori din nația noastră, care aveau două biserici; însă locurile armenilor au dispărut, în timpul focului care a pustiit orașul, iar ei s-au împrăștiat...

³³² Ibidem, p. 189

Siret e un orașel frumos și are clădiri de piatră, precum și o biserică a leșilor; prin oraș trece râul Siret, care, apoi, se varsă în marele fluviu Dunărea. Are un pod mare de lemn, peste care am trecut, pentru a merge în oraș. Aici n-am văzut nimic demn de reținut. Cu două sute de ani în urmă, se aflau în oraș mulți armeni, după cum se constată în memorialele de la Camenița; dar, acum, abia dacă au rămas zece case, pe care le păstorește preotul catolic, neavând preot și biserică proprie.

Suceava este renumitul și vechiul oraș de scaun al voievodului sau beilui Moldovei, care domnea aici independent; am văzut, aici, pe deal, o cetate veche, construită cu 50 de ani înainte de Hristos, după cum mi s-a povestit, pe baza tradiției. Am văzut, de asemenea, vechiul palat al beilui, pe lângă care trece râul Suceava, care se varsă în râul Siret.

În cursul plimbării noastre, în diverse locuri, am văzut turnuri, morminte vechi și ziduri dărâmate. Pe vremuri, aici erau 17 mii de locuitori, însă acum sunt mai puțini, deși nu lipsesc reprezentanți ai diferitelor națiuni și negoțul lor. Majoritatea caselor au un singur cat, dar, pe alocuri, se află clădiri și biserici splendide.

Este renumită, prin bogăția și frumusețea sa, noua școală de stat, clădită pe deal, unde învață, în mod gratuit, copii de toate neamurile și unde guvernul austriac a rezervat o cameră mare pentru copiii nației noastre armene, și al căror număr era, în timpul trecerii noastre, de 80, învățând limbile armeană și germană. În apropierea ei, se află noua biserică strălucită a leșilor, iar învecinat, prezbiteriul unde locuiește parohul lor.

Vechea biserică a moldovenilor este impunătoare, construită în anul 1500, cu hramul Sf. Gheorghe, după cum am citit în pisania pusă deasupra ușii. În fața altarului, am văzut, într-un coșciug ferecat în argint, corpul neputrezit al Sf. Ioan din Trezibonda...

Când leșii au ocupat Suceava, trupul sfântului a fost dus la Iulkova, dar, după 50 de ani, populația orașului l-a solicitat de la împăratul Iosif și moaștele au fost readuse la locul lor, unde, acum, se închină un mare număr de credincioși.

Altădată, se aflau, în Suceava, 700 de familii din nația noastră armeană, dintre care multe au trecut în Ungaria, încât aici n-au mai rămas decât 200 de familii armene, care aveau multe biserici și mănăstiri, după cum am văzut și noi locurile bisericilor Sf. Treime și Sf. Nicolae, însă acum sunt dărăpănate și în oraș nu se mai găsesc, acum, decât două biserici și două mănăstiri.

Sf. Cruce este vechea și cea mai însemnată biserică a armenilor, odinioară era din lemn, apoi boierul Hanco a ridicat-o din piatră. Deasupra ușii interioare, scrie astfel: „În anul 970 (1521)”. Altarul principal este închinat Maicii Domnului, iar în pridvor se află altarul Sfântului Ioan, pe care l-a construit notabilul armean Hovhannes Capri, în casa căruia a poposit împăratul Iosif, care a conferit familiei sale titlul de baron.

În fața bisericii, se mai găsește un cimitir întins și un paraclis; clopotnița este din piatră și are următoarea pisanie din marmură: „Clopotnița aceasta este ridicată întru pomenirea domnului epitrop Biniata, 1068 (1619)”.

În această biserică, am văzut o Evanghelie veche, ferecată în argint, cu următoarea însemnare: „Când s-a scris această sfântă Evanghelie, era anul calendarului armenesc 1098 (1649). S-a scris în țara Bogdanilor (Moldova), în orașul Seciov, sub oblăduirea bisericii Sf. Simion, în timpul catolicosului tuturor armenilor Pilibbos, episcopul armean din această provincie fiind arhimandritul Minas” etc.

Sf. Simeon este o biserică de piatră, frumos construită, la marginea cartierului armenesc; are un cimitir întins; în fața ușii, am văzut un mormânt, având următoarea inscripție: „Aceasta este piatra de mormânt a lui Isai și a lui Mugal, fata și fiul preotului Anton,

răposat la anul 1065 (1618), în august, în ziua de luni”.

Sf. Axente este o mănăstire, cu poziție frumoasă, la marginea sudică a orașului, unde trece râul Suceava; are o curte vastă, înconjurată de ziduri, în mijlocul căreia se ridică biserica din piatră și cupola; lângă ea se află un puț mare.

În biserică se găsește mormântul ctitorului, având următoarea inscripție: „Aici se odihnește Hagopșa (Vartanian), ctitorul bisericii, în anul 1000 (1551)”.

Bătrânii mi-au povestit că familia acestuia s-a mutat la Veneția.

Afară mai există și un alt mormânt, pe care am citit: „Este mormântul fiului lui Ovatam, în anul 1080 (1631). Clopotnița, aflată în partea de vest, este construită din piatră și cu arcuri; suindu-mă în ea, pe scări de piatră, am văzut capela Luminătorului, cu altar; lângă ea se află poarta dinspre apus a mănăstirii.

Deasupra porții dinspre răsărit, se înalță casa parohială, construită din piatră, unde se găsește frumoasa capelă cu bolți arcuite, împreună cu altarul, având icoana Maicii Domnului. În jurul grădinii, ar fi fost chiliile călugărilor, după cum se vede din ruine.

Sfântul Khaegadar sau Hadjagadar este mănăstirea armenilor din afara orașului, la răsărit, construită pe un deal, și se chema, mai înainte, Maica Domnului Dătătoare de Năzuinți (Khîntragadar surb Atvadzadzin). De jur, împrejur, are chiliile călugărilor și pelerinilor, iar în afară se întinde o câmpie; biserica este mică, construită din piatră, și prevăzută cu o cupolă; are pridvor și două uși; pe ușa sudică, am văzut sculptată data de 1521, poate data reconstruirii, deoarece clădirea pare mai veche. Altarul principal este închinat Maicii Domnului, iar celălalt, Sfântului Luminător; acolo vin pelerinii armeni din Moldova, îndeosebi în ziua Schimbării la Față (6 august) și în ziua Sfintei Ana”³³³.

Contele Feodor Karacsay de Valyesaka, participant, în

³³³ Ibidem, pp. 453-456

1788-1791, la asediul Hotinului și la marile bătălii de pe teritoriul Moldovei, bun cunoscător al fiecărei regiuni moldovenești, face, adeseori, abstracție de noul statut imperial al Bucovinei, în favoarea unei anumite identități moldave, imposibil de anulat. Moldovenii, inclusiv cei din Bucovina, „sunt oameni frumoși, zvelți, voinici și scunzi, totul la moldoveni arată aptitudini intelectuale încă nefolosite”, iar preoții lor formează „încă o pătură de oameni cu totul neluminați, grosolani și imorali; chiar și în Bucovina, din timpul lui Iosif al II-lea, s-a înființat pentru ei o școală specială de preoți”.

Și, tot așa, în același „timbru” moldovenesc, sunt tratate și căile de comunicație, Karacsay considerând că „drumurile cele mai importante ale Moldovei sunt:

1. De la Cernăuți și partea austriacă a Moldovei, la cetatea Hotin, 5 mile.

De la Cernăuți, peste Sadagura, la satul Rarancea. De aici, duc două drumuri la satul Șirăuți (în raiaua Hotinului), unde se împreună din nou; unul duce prin Răchitna și Săncăuți, altul prin Toporăuți (încă tot în Bucovina) și următoarele localități din raia: Colincăuți, Grozinți, Șilăuți, Mălinți, Clișcăuți și Zaroșeni. De la Șirăuți, duce acest drum, prin Necăbăuți, pe la creasta unui deal, la Hotin; primul este mai scurt, dar mai rău.

2. De la Cernăuți, la Mohilan, în Rusia; drumul acesta duce, prin Sadagura, la Boian; aici se afla vama austriacă și carantina.

De la Boian, la Noua Suliță, primul – sat moldovenesc, al doilea – rusesc, și, de aici, pe malul stâng al Prutului, prin localitățile Tărășăuți, Vancicăuți, Coșuleni și Zălucia, la Podu Lipcani; apoi, prin Glina, Bilavăț, pe la târgul Bricani, prin satele Tribășiți, Coreșăuți, Hodorăuți, Ocnîța, Lipnic, Gârbova și Otaci, unde se trece Nistrul, pe un pod, duce un drum bun la Mohilău.

3. De la Herța (un oraș mic, reședința unei isprăvnicii), duce drumul la Marșenița, unde se trece Prutul, pe luntre, și, pe la Mălinești și Doljoc, la Nebădăuți, în drumul amintit mai sus. De la Dorohoi, de la Cernăuți, la Botoșani.

De la Cernăuți, pe malul drept al Prutului, prin Calicenca, mănăstirea Horecea, Ostrița, Țureni (vama austriacă), la Mamornița, unde e granița; dincolo de graniță, este stația de poștă moldovenească.

O poștă de aici, peste două stațiuni de poștă, e orașelul evreiesc Herța și, apoi, orașul Dorohoi, în drum spre Botoșani.

4. Drumul de la Siret (în Bucovina), la Botoșani.

Acesta duce prin Sinăuți (vamă și lagăr de carantină austriac), la Târgul Nou, primul – sat moldovenesc, apoi prin Talpa, pe malul stâng al Siretului, la Zvoriștea. De aici, la stânga, pe vale, prin Bucecea (o localitate ce aparține patriarhului de Ierusalim) și Cucorăni, la Botoșani.

La Dorohoi și Ștefănești duc drumuri de țară bune, cu poduri bine întreținute.

5. Drumul mare, de la Suceava (în Bucovina), la Botoșani.

De la Suceava, la Tișăuți (vama austriacă, carantina se află la ¼ de ceas de acolo, în satul mai mare, Bosanci). Aici, hotar e râul Suceava, care, când se umflă apele, este trecut cu plute. De aici, prin Salcea, pe la Dumbrăveni, peste două brațe ale râului Siret, peste primul – pe un pod suspendat; apoi, la dreapta, pe lângă satul Vlădeni, pe la poalele împădurite ale unui deal, la Botoșani...

8. Drumul de la Gura Humorului (în Bucovina), prin Fălticeni, la Iași.

Aceasta este linia de comunicație cea mai scurtă dintre Bistrița, în Transilvania, și Iași. La satul Capu Codrului, părăsește drumul mare spre Suceava și duce, prin Brăiești (vamă și lagăr pentru carantina

austriacă) și Băișești, la Fălticeni, un mic oraș evreiesc, reședința unei isprăvnicii și stărostie pentru supușii austrieci din acest ținut. Aici trebuie să iei, de la isprăvnicie, o „podoroșnă”, ca să poți obține cai de poștă. La satul Dolhasca este un pod plutitor peste Siret...

10. Drumul de poștă de la Suceava și Fălticeni, la Roman.

De la Fălticeni, o poștă până la Tătăruși și două până la Pașcani. De la Suceava, la Joldești și Lespezi, la Pașcani – o poștă; de aici, la Roman, o poștă.

11. Șoseaua de la Roman, la Gura Humorului, în Bucovina. Aceasta merge pe malul stâng al Moldovei, un râu mic, neînsemnat, și, la satul Băișești, trece pe teritoriul austriac. Dar drumul acesta e prost întreținut, deoarece comerțul se îndreaptă spre Suceava”³³⁴.

Iar Karacsay continuă: „Partea de țărișoară, care i-a fost cedată, de Poartă, în 1775, și, după alipire, a format, împreună cu Galiția, al 19-lea cerc teritorial, și-a păstrat vechiul nume, de Bucovina.

Această țărișoară s-a ridicat, de atunci, la un înalt grad de cultură și este unul din districtele cele mai frumoase ale Galiției. Populația sporește cu fiecare an, și la aceasta a contribuit, nu în mică măsură, scutirea de recrutare și imigrațiunile din Galiția și Ungaria. Sporul de populație era, în 1811, față de 1810, de 3.350 de suflete.

Bucovina numără, după recensământul din 1811, 3 orașe (Cernăuți, Suceava și Siret), 3 târguri (Vijnița, Rădăuți și Câmpulung), 147 domenii și, în total, 330 de localități, în care se găsesc: 39.096 case, 44.589 de familii, 498 de clerici, 1.289 de nobili, 269 de funcționari, 621 de orășeni, meșteșugari și artizani, 19.050 țărani și 418 țărani săraci. Numărul femeilor este de 110.106. Totalul băștinașilor este de 226.486 de suflete, din care 3.414 evrei.

Numărul vitelor este considerabil: 14.714 cai, 43.242 de

³³⁴ Ibidem, pp. 754-773

boi, 42.659 vaci și vreo 300.000 de oi. Cele mai multe produse ale agriculturii și creșterii vitelor, ceara, mierea, berea și rachiul, lâna și pieile, păturile, păturile de Suceava și cordovanul de Vijnița, dau de lucru locuitorilor din Bucovina.

Prin armenii din Suceava se face exportul de vite, la Viena și la Breslau. La Cârlibaba, lângă granița dinspre Maramureș (Ungaria), se află o mină de argint, iar la Iacobenii, pe valea Bistriței, sunt importante fierării, aparținând domnului von Manz. Toate aceste întreprinderi își datoresc apariția și prosperitatea geniului și activității acestui vrednic patriot, de fel din Stiria...

La Pojorâta, pe valea Moldovei, sunt mine de fier și aramă, ale statului. Fierul din Bucovina a înlăturat din aceste părți fierul suedez și rusesc și le ia el locul în comerțul de la Marea Neagră.

Nu mai puțin importante sunt sticlăriile de la Crasna-Ilski, de la mănăstirea Putna și de la Voivodeasa, de lângă Sucevița, ale căror produse de sticlă sunt trimise până la Constantinopol.

Aceste întreprinderi și numeroase velnițe și cuptoare pentru arderea potasei vor rări, cu încetul, prisosul de păduri ale Bucovinei. Acestea, fie că sunt ale statului, fie ale particularilor, stau sub supravegherea a doi inspectori generali silvici, de la Cernăuți și Câmpulung, a mai multor inspectori de pădure și a unui numeros personal silvic.

Astfel, se va ajunge, în mod fericit, ca în fiecare regiune să se țină agricultura să meargă în pas cu creșterea vitelor. Căci, unde aceasta o ia înainte, rămâne cealaltă în urmă și, prin urmare, și sporirea populației, și, în aceste condiții, nu este posibilă nici îmbunătățirea și nici înmulțirea produselor.

La Cacica, nu departe de Solca, pe valea Solonețului, se scoate sare gemă, în cantitate nu prea mare, până acum, dar de ajuns pentru nevoile consumului intern al acestei provincii. Dar, totuși, este introdusă, prin contrabandă, multă sare moldovenească, de la Tg. Ocna, pentru calitatea ei mai bună.

Pentru comerțul intern, cât și pentru cel dintre Galiția și Transilvania, există două șosele în foarte bună stare. Anume:

1. Șoseaua de la Cernăuți, prin Suceava, Gura Humorului și Dorna, la Bistrița, în Transilvania, care este, totodată, și drumul de poștă. Numai porțiunea de la Suceava, la Gura Humorului, nu este făcută și există o propunere să fie dusă prin Ilișești și Sf. Ilie, pentru ca să se apropie de localitatea cu ocna, Cacica, și să se facă legătura cu ea.

2. Șoseaua ce duce din Sniatyn (în Galiția), prin Hlinața, Storojineț, Budeniți, Vicov, Horodnic, Marginea, Solca și Gura Humorului, care este numită drumul acoperit sau militar.

Bucovina formează numai unul din cercurile Galiției, și anume cercul al 19-lea, care este împărțit în 4 districte: Vijnița, Cernăuți, Siret și Suceava. Pentru a i se da o constituție mai apropiată de a celorlalte state ereditare, se află, aici, trei căpitani de cerc. Până acum, în litigiile politice, se lua de bază legea lui Ghica Vodă, care este în vigoare în Moldova. De asemenea, și obligațiile țăranilor, față de suveran și de stăpânii de pământ, sunt încă aceleași ca în Moldova...

Municipiul Cernăuți este capitala Bucovinei, sediul subprefecturii, al comandamentului trupelor de grăniceri, al tribunalului pentru afaceri civile și penale, al inspectorului vamal, al unei Episcopii ortodoxe, al unui liceu, al unei școli normale și clericale ortodoxe, al comisarului drumurilor, al oficiului construcțiilor și al judecătoriei. Are 672 de case și peste 5.000 de locuitori, între care mulți armeni și evrei.

Municipiul Suceava este, după Cernăuți, localitatea cea mai

importantă. Aici se află un tribunal districtual, un inspectorat vamal, și un inspectorat al tutunului. Se mai văd încă ruinele Mitropoliei moldovene (N.N.: biserica de mir, Mirăuți), care se afla, odinioară, aici. Are 751 de case și 4.560 de locuitori, mai ales armeni.

Al treilea municipiu, Siretul, este un loc neînsemnat.

Cele mai frumoase domenii de stat din Bucovina aparțin, de fapt, fondului religios galician, și excelența stare în care se găsește este spre cea mai mare laudă a funcționarilor de stat. Acestea sunt:

a) Domeniul Rădăuți se află în administrația Consiliului de Război Aulic, afectat serviciului hergheliilor, cuprinde 22 de localități și se întinde, de la granița Maramureșului, până aproape de orașul Siret. Târgul Rădăuți are 278 de case, cu 1.630 locuitori.

b) Cozmeni (11 localități);

c) Cuciurul Mare (24 de localități); acest frumos domeniu a fost dat, acum vreo douăzeci de ani, în arendă, pe 30 de ani, pentru o sumă anuală de 13.784 florini 50 de creișari și aduce, în prezent, un venit anual de o jumătate de milion de florini.

d) Solca (12 localități);

e) Sf. Ilie (10 localități). Aici se găsește o fabrică de pielărie.

f) Gura Humorului (17 localități). În împrejurimi se găsește granit.

g) Câmpulung Moldovenesc (9 localități). Târgul Câmpulung are 568 de case și 2.600 locuitori. La Dorna se găsesc ape minerale vindecătoare, și pe valea Negrișoarei se află o apă minerală vindecătoare, descoperită, în anul 1806, de fostul medic cercual, doctor Ignatie Pluschk, cunoscută sub numele de apă minerală acidulată de Dorna, din care se umplu și se trimit, anual, în afară, peste 30.000 de sticle.

Pe drumul pentru călăreți, de la Dorna, la băile de la Rodna,

în Transilvania, se găsesc, de asemenea, ape acidulate.

La satul Babin, pe Nistru, se găsește pucioasă.

La Berhomet, are Domnul de Vasilco o herghelie considerabilă.

La Pohorlăuți, se găsește alabastru, în mare cantitate.

La Boian și Bosancea sunt carantine, în Onut, Sinăuți și Brăiești, oficii de carantină.

Mănăstiri de călugări sunt la Humor, Putna, Sucevița și Dragomirna, iar în Pătrăuți este o mănăstire de călugărițe de rit ortodox.

Satele Climăuți, Varnița (Fântâna Albă – n.n.) și Lipoveni, lângă Dragomirna, sunt locuite de lipoveni, o sectă ortodoxă, venită, aici, din Rusia. Aceștia și-au păstrat portul, limba și obiceiurile rusești și nu se amestecă cu vecinii lor. Sunt foarte prețuiți pentru onestitatea lor.

Locuitorii de la munte, de pe văile Ceremușului și Prutului, se numesc huțuli, sunt un neam de oameni foarte frumoși, dar care trăiesc numai din creșterea vitelor; femeile se disting prin frumusețea lor, sunt însă cunoscute și pentru înclinarea lor spre o viață mai pătimășă³³⁵.

³³⁵ Ibidem, pp. 779-783

„Aspectul țării, mai civilizată ca în Moldova”

Vienezul Adolf Schmidl, în intenția lui de a scrie un amplu ghid de călătorie prin provinciile imperiului habsburgic, a trecut și prin Bucovina, venind dinspre Bistrița, prin valea Bârgaielor, stații de poștă întâlnind la Poiana Stampei, Dorna, Valea Putnei, Pojorâta, Vama, Gura Humorului, Stroești și Suceava. Fără să-și dateze întâmplările, dar publicând, în revistele vieneze, începând cu anul 1822, fragmente de materiale, Schmidl face, astfel, o datare indirectă, care țin de începutul secolului al XIX-lea.

Călătorind pe valea Bârgaielor, pe „Șoseaua Franciscană”, cum se numea, din 1817, în cinstea împăratului Francisc, care o folosisese în acel an, „drumul împărătesc” al lui Iosif al II-lea, Schmidl precizează că „Josenii Bârgăului predă, în fiecare an, 70.000 de lulele de pământ, care merg, în primul rând, în Bucovina” și că „drumul se ridică, treptat, spre pasul Bârgăului, un defileu îngust în munte, prin care se prăvălește în jos Bistrița. De aici, drumul a fost tras, în 1812, într-un urcuș lin și uniform, pe vârful muntelui de la Măgura Calului. Stația de poștă Tihuța este o colonie. Odinioară, drumul ducea, de la pas, pe deasupra Dealului Zimbrilor, până la postul de graniță, de odinioară, Iliușa, și, apoi, iarăși foarte abrupt, pe vârful înalt al Măgurei. Noul drum are numeroase poduri masive, deasupra multor prăpăstii, dintre care ultima este cea mai minunată. Un viaduct de

piatră duce, de-a curmezișul, deasupra unei văi largi, și are, în mijloc, o arcadă înaltă, prin care formează un torent o cascadă însemnată.

Piscul pleșul al Măgurei oferă o priveliște înspăimântătoare și grandioasă asupra unor munți nenumărați și a unor defileuri adânci. Ajungi, acum, la posturile de graniță ale Transilvaniei înspre Bucovina, unde un comandament militar cercetează trecătorile, și, curând după aceea, se ajunge la Poiana Stampei, prima localitate din Bucovina, formată numai dintr-o casă de poștă și dintr-o cazarmă mică.

Drumul duce, acum, peste coama lată a unui munte, în valea atrăgătoare a Dornei, la vărsarea Dornei în Bistrița Aurie. Ținutul este bogat în minunate izvoare de apă minerală acidă, dintre care mai multe sunt folosite pentru băi.

Satul Dorna are șase ceasuri în lungime și este format din Dorna Candrenilor și Vatra Dornei, unde se află vama de frontieră. În susul apei, pe valea Bistriței Aurii, urmează târgul de munte Iacobeni, unde se exploatează, din 1786, o mină de fie, cu 19 galerii, dintre care cea mai bogată este Valea Stânei; la Arșița, se mai găsește și azbest. Două furnale înalte, zece cuptoare de afânare, deservite de un fierar, patru forje, un meșter de cuie, predau, cu 224 de lucrători, 15.000 de chintale de fier brut, 90 de chintale de fontă, 4.427 chintale de oțel în bare, 41 de chintale de plumb, 243 de chintale de unelte, 16.904 bucăți de lopeți ș. a., 363.000 de cuie.

La patru ceasuri mai departe, mergând, în sus, pe Bistrița, se află localitatea de munte Cârlibaba, unde se exploatează, din 1797, pe muntele Dadul, cinci mine de plumb, care conțin și argint; sunt două topitorii, cuptoare de aramă și cuptoare de cupelație. Cei 92 de lucrători dau un randament de 500 de mărci de arginți. Argintul este dus la Alba Iulia, pentru a se bate monede.

Urcând, printr-un defileu îngust și sălbatic, până la casa de poștă singuratecă de la Valea Putnei (de fapt, pe Mestecăniș – n.n.), se ajunge, apoi, coborând muntele, la Pojorâta, într-o vale blândă a

râului Moldova. Aici se afla, în 1808, o mină de cupru a tezaurului imperial, alcătuită din cinci galerii, două furnale înalte, un cuptor și două făurării; 164 de lucrători produc 1.000 de chintale.

Drumul se ține, neîntrerupt, de Moldova, în jos, spre Câmpulung Moldovenesc, un târg cu 2.623 de locuitori. Aici se află administrația camerală și reședința căpităniei graniței militare.

Urmează Vama, cu o mică mină în apropiere, de trei galerii, zece cuptoare de afânare, 80 de lucrători, care produc 5.580 de chintale de fier în bare.

Urmează Bucșoia și Gura Humorului, unde regiunea devine mai prietenoasă și unde apare, iarăși, agricultura. Drumul se face tot mai rău; prin Capu Codrului, fără a mai trece prin vreo localitate, se ajunge, după șase ore de mers, în orașul Suceava. De aici, sunt 6 ½ poște până la Cernăuți³³⁶.

*

Torinezul Lorenzo Valerio călătorește prin Bucovina în 1835, în 12 iulie expediind, „de la Cernăuți, pe malurile Prutului”, o scrisoare, pe adresa mamei sale, dar nu menționează decât „punctul de frontieră de la Novoselița”³³⁷. Abia în 21 august 1835, când se afla la Cluj, Lorenzo Valerio vorbește și despre „acele ținuturi sălbatice” ale Moldovei, pe care le-a părăsit, plecând prin Suceava și prin Câmpulung. „Am străbătut o parte din Bucovina, de altfel foarte pitorească și bogată și bogată în minereuri de aur și de argint”³³⁸.

*

Ieromonahul rus Partenie, care sihăstrise prin Carpații Moldovei, vine, cu mult înainte de anul 1839, când avea deja vechime, iarăși, în Moldova, „în părțile stăpânirii austriece, în Bucovina, la rușii mei”.

³³⁶ Ibidem, pp. 291, 292

³³⁷ *Călători*, XIX, III, p. 338

³³⁸ Ibidem, p. 340

„Trecând Carpații, prin satul Bosanci am ajuns în târgul austriac Suceava, în vechea capitală moldovenească. Acolo, m-am învrednicit a săruta moaștele sfântului și marelui mucenic Ioan cel Nou, făcătorul de minuni al Sucevei, Mucenic în Belgrad (Cetatea Albă), care, astăzi, se cheamă Akkerman și se găsește în Basarabia, sub stăpânire rusească; pomenirea lui, în sfânta biserică a Răsăritului, se face la 2 iunie. Slujba, în acea biserică, se face în limba moldovenească.

Suceava, oraș cum se cade, cu clădiri și dughene, și multe biserici pravoslavnice, latinești și armenesti, este așezat lângă râul Suceava, pe granița moldovenească, nu departe de munții Carpați.

De la târgul Sucevei, cale de un ceas, adică cinci verste, este satul cu rascolnici ruși, numit Socolinți (Lipoveni); se zice că și portul le este velicorus. De la Socolinți, cale de două verste, este mănăstirea Dragomirna, unde a petrecut mulți ani din viață marele stareț Paisie Velicikowski (1722-1794, stareț la Neamț și la Secu).

De la Suceava, cinci mile ori cale de opt ceasuri, iar pe rusește 40 de verste, este un sat mare rusesc, numit Belaia Krinița (Fântâna Albă). Ajuns acolo, am intrat în mănăstire, în casa răposatului țăran Larion Petrovici Korovih-Nojek, care este și întemeietorul aceluia sat. Acolo am găsit, atât între monahi, ca și între mireni, tot felul de tâlcuri și neînțelegeri, dar, în vremea șederii mele acolo, s-au unit toate locurile și, în mijlocul satului, au făcut biserică și au căpătat un popă fugar...

În Bucovina, toți locuitorii sunt ortodocși și au episcop pravoslavnic, care trăiește în Cernăuți. Orașul Cernăuți nu este mare, dar frumos, al doilea după Lvov, este așezat pe malul râului Prut. Pravoslavnici într-însul nu sunt mulți.

În Bucovina, la poalele Carpaților, se găsesc mănăstiri mari pravoslavnice, cârmuite de un episcop pravoslavnic.

1. Mănăstirea Putna, în care se înmormântează episcopii

pravoslavnici.

2. Mănăstirea Sucevița, în care se păstrează o frumoasă cruce, împodobită cu aur și cu pietre scumpe. Ea a fost dăruită de cinstitorul de Dumnezeu țar al Rusiei, Feodor Ivanovici (1584-1598); era păstrată în Schitul Mare (N.N.: din Galiția). Dar când împărații austrieci au ruinat-o și au pustiit-o, atunci monahii au mutat acea cruce în mănăstirea Sucevița, unde se păstrează și acum.

3. Mănăstirea Moldovița, așezată în Carpați, pe râul Moldovița.

4. Mănăstirea Dragomirna, aproape de Suceava, în care se păstrează parte din moaștele Sfântului Ioan Persul.

Toate aceste mănăstiri sunt înfrumusețate și pictate cu icoane în stil grecesc, ca în mănăstirile Athosului. Monahii trăiesc din stat, primind leafă de la împăratul Austriei; citesc și cântă pe slavonește, după cărți rusești; la ectenii, pomenesc pe mult milostivul țar al Rusiei, însă pomenesc și pe împăratul lor. Dar pravila călugărească nu o păzesc cu strictețe, pentru că, în Austria, pravoslavnicii trăiesc în mare strâmtoare și duc cruce mai grea decât o duc grecii din partea turcilor. La drept vorbind, strâmtoarea nu este atât din partea stăpânirii, cât din partea celei duhovnicești, a Papei de la Roma...

Și am trăit în Bucovina mulți ani, în care vreme am fost tuns la monahism de către un ieromonah venit din Rusia³³⁹.

*

Andrew A. Bonar și Robert McCheyne, doi misionari scoțieni, au intrat în Bucovina, din Moldova, în 22 septembrie 1839, pe la Bosanci.

„La 27 septembrie, dimineața, părăsiră carantina și plecară, cu o brișcă acoperită, la Suceava, oraș plăcut, cu opt turnuri strălucitoare și o cetate în ruină. Populație considerabilă de ortodocși, catolici și

³³⁹ Ibidem, pp. 686-688

armeni. Poziție minunată, pe malul înalt al unui râu. Casele văruițe, curate și acoperite cu șindrilă. Jumătate din oraș e locuit de armeni.

Plecând din Suceava, drumul duce printre garduri de nuiiele, cu streșini la fel. Drumul era pavat și bine întreținut. Casele, mai confortabile ca în Moldova. Aspectul țării, mai civilizat. Mulți arbori fructiferi prin grădini. Biserici rustice, semănând cu cele din Scoția. Un pod de lemn, îmbrăcat și acoperit cu scânduri. Vama lui o lua un evreu. Aceștia sunt, de altfel, pretutindeni și în toate amestecați”³⁴⁰.

*

Mărturii asemănătoare probabil că mai există, în scrierile turcești, germane și polone, dar multe dintre scrierile care ne privesc încă nu au ajuns și în matricea limbii române (nici măcar des citatul Johann Polek!), iar procurarea cărților respective este mai mult decât anevoioasă, în condițiile în care și bibliografiile serioase, întocmite de bucovinologii germani, încă mai au serioase lacune.

Fără îndoială, rolul civilizator pe care l-au avut germanii în Bucovina nu poate fi contestat, din moment ce un istoric de talia lui Kaindl, încă netradus în română, începe să-ți dea exemple, din care poți afla că primul farmacist în Bucovina a fost Mathias Winkler, în Cernăuți, primul tipograf – Eckhart, în Rădăuți, primul berar - Josef Weineck, în Cernăuți, primul sticlar – von Kriegshaber³⁴¹, și că, abia în 1816, pe pârâul Colbu, afluent al Bistriței Aurii, Michael Steurer a construit prima fabricuță de cherestea din Bucovina, primul transport de cherestea la Galați, cu plutele, fiind făcut abia în 1843, de către Peter Strohmeyer³⁴².

Chiar și practicile dăunătoare românilor băștinași, precum

³⁴⁰ Ibidem, pp. 785, 786

³⁴¹ Kaindl, Raimund Friederich, *Geschichte der Deutschen in Galizien, Ungarn, der Bukowina und Rumänien seit etwa 1770 bis zur Gegenwart*, Gotha, 1911, p. 390

³⁴² Kaindl, op. cit., p. 393

cămătăria, beneficiază, în spațiul spiritual german, nu doar de mărturii, ci și de adevărate studii socio-economice, precum cel întocmit de Julius Platter, în 1878, „*Der Wucher in der Bukowina*”, studiu care a fost folosit drept fundament pentru o radicală reformă a legislației economice în imperiul habsburgic. Desigur că nu lipsesc nici elementele de pitoresc local din cartea lui Platter, neamțul condamnând, ca și Sbiera, ca și Constantin Morariu, excesele petrecărețe ale hramurilor, colocăriilor, nunțiilor și botezurilor, care sărăceau gospodăriile românești (da, dar sporeau zestrea noastră folclorică – aș zice, într-o predispoziție de haz amar). O ciudată ierarhie cămătărească, în Suceava anului 1877, în care lider era un polon, Ștefan Dabrowski, cu 25 de datornici executați în justiție, urmat de evreii Aron Pollak (22 datornici), Marcus Hold (20), Chaskel Grauer, Isak și David Schärf, Feibel Thaler, Hersch Katz, Jossei Schneider, Israel Herschläufer, Gutmann Grauer și Jossei Reiss³⁴³, completează un tablou ignorat de gazetele românești din Bucovina vremii, deși fenomenul în sine, dar fără învinuiri tranșante și individuale, era violent înfierat.

După 1848, când apare gazeta „Bucovina”, provincia are și mărturisitori români, începând cu bucovinenii Alecu și George Hurmuzachi, Iraclie Porumbescu, T. V. Stefanelli, I. G. Sbiera, Vasile Bumbac, Em. Grigorovitză, Dimitrie Dan și Dimitrie Mitric-Bruja și terminând cu marii istorici din Regat, A. D. Xenopol și Nicolae Iorga, care scriu adevărate cărți de călătorii prin Bucovina. Numai că pasajele din operele mărturisitorilor amintiți, precum și pe cele mai semnificative mărturii din gazetele vremurilor, le-am reprodus în cărțile „Bucovina faptului divers” (I, II) și în „Povestea așezărilor bucovinene” (I, II, III), așa că nu consider că e cazul să le mai reiau și în această carte, în care nu fac decât să îndepărtez colbul care îi împiedică pe unii să și vadă.

³⁴³ Platter, Julius, *Der Wucher in der Bukowina*, Jena, 1878, p. 45

Bibliografie

- ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, II, București, 1970
- ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, vol. I, Supliment I, Editura Academiei Române, 2011
- Academia Română, *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, I, București 2004
- ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, II, București, 1970
- ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, III, București, 1971
- ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, IV, București, 1972
- ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, V, București, 1973
- ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, VI, București, 1976
- ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, VII, București, 1980
- ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, VIII, București, 1983
- ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, IX, București, 1997

- ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, X, I, București, 2000
- ACADEMIA ROMÂNĂ, *Călători străini despre țările române*, X, II, București, 2001
- AȘSP a RSR, *Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova, I, București, 1975
- Berariu, Constantin, *Proclamația Maria Theresiei*, în „Deșteptarea”, Nr. 63/1902
- Bogdan-Duică, George, *Bucovina. Notițe politice asupra situației*, Sibiu, 1895
- Budai-Deleanu, Ion, *Orândueala de pădure pentru Bucovina*, Lemberg, 1786
- Cantemir, Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, București, 1967
- Cantemir, Dimitrie, *Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor*, Chișinău, 1988
- Costin, Miron, *Letopisețul Țării Moldovei, de la Aron Vodă, încoace*, Chișinău, 1989
- Drăgușanul, Ion, *Datina, Biblia Românilor*, Ed. Musatinii, 2005
- Drăgușanul, Ion, *Povestea așezărilor bucovinene*, I, Ed. Mușatinii, 2010
- Grămadă, Ion, *Cartea sângelui*, Suceava, 2002
- Grigorovitza, Em., *Dicționarul geografic al Bucovinei*, în Societatea Geografică Română, *Dicționarele geografice ale țărilor locuite de români / în afară de Regat*, Atelierele Grafice Socec, 1908
- Kaindl, Raimund Friederich, *Geschichte der Deutschen in Galizien, Ungarn, der Bukowina und Rumänien seit etwa 1770 bis zur Gegenwart*, Gotha, 1911
- Onciul, Isidor de, *Biserica Mirăuților*, Cernăuți, 1892
- Platter, Julius, *Der Wucher in der Bukowina*, Jena, 1878

- Pumnul, Arune, *Convorbire între un tată și între fiul lui asupra limbii și literelor românești*, în *Arune Pumnul / Voci asupra vieții și însemnătății lui*, Cernăuți, 1895
- Morariu, Constantin, *Pedagogia română în Bucovina / 1774-1889*, Revista Politică nr. 7/1890
- Morariu, Constantin, *Școalele românești din Bucovina*, Revista Politică nr. 7/1890
- Neculce, Ion, *Letopisețul Țării Moldovei, de la Dabija Vodă, până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat*, București-Chișinău, 2001
- Păunel, Eugen I., *Acvarelele bucovinene ale pictorului Franz Iaschke, din 1810*, în „Codrul Cosminului”, VIII, 1933-1934, Cernăuți
- Porumbescu, Iraclie, *De lege moldovenească*, Revista Politică, nr. 3/1886
- Spleny von Mihaldy, Gabriel, *Descrierea districtului Bucovina, în Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice*, București 1998
- Torouțiu, Ilie E., *Poporația și clasele sociale din Bucovina*, Biblioteca Bucovinei, București, 1916
- Ureche, Grigore, *Letopisețul Țării Moldovei, de când s-au descălecat țara / și de cursul anilor, și de viața domnilor, care scrie de la Dragoș Vodă, până la Aron Vodă*, Chișinău, 1989
- Revista „Codrul Cozminului”, VIII, 1933-1934, Cernăuți

Cuprins

Prima atestare a Bucovinei	5
Crimele voievodale	11
„Descălicarea țării Moldovei”	77
Bucovina, după crima de la Reuseni	91
Epoca stârpirii Mușatinilor	114
Pe când se sfădeau domnii	121
„Nenorociții de locuitori, apăsați de povara războiului”	141
Asediul Cetății Suceava și cucerirea Hotinului.....	157
Bucovina, în vremea Cantemireștilor	184
În secolul răpirii Bucovinei.....	212
Un „praznic uriaș la mormântul țării”	220
Bucovina de după Moldova.....	240
„Aspectul țării, mai civilizată ca în Moldova”	293
Bibliografie	300